LINIA ÎNTÎI

Ediție îngrijită, studiu, note de DIANA
EDITURA MILITARĂ, BUCUREŞTI, 1983

Coperta : FL. CREANGA

RĂZBOIUL ŞI LITERATURA LUI GIB. I MIHĂESCU

După un deceniu şi jumătate de la sfîrşitul primului război mondial, la care participase ca elev-ofiţer, Gib. Mihâescu începea romanul Donna Alba *— cea din urmă scriere a sa — subliniind importanţa existenţială a acestui eveniment : «...războiul m-a vărsat sublocotenent de rezervă. Asta e un lucru înfiorător de important pentru mine şi e o adevărată mustrare, ţinînd seama cum m-a cules acest război de pe drumuri. Nu de pe drumul cel lung pe care l-am făcut minat din urmă şi din lături de gradaţii serviciului de recrutare[9] cu întregul meu contingent de puştani neîmbrăcaţi şi zgomotoşi şi sfîrşind să rîdă numai cînă căđeau de râscrunîă oboseală sau de schijele zbîrnîietoare, împroşcate de un aeroplan hain.[v] Nu de pe drumul ăsta vreau să spun că m-a cules războiul. Acest marş sălbatec, trebuie s-o recunosc, îmi da cel puţin provizoriu o direcţie în viaţă, oricât de bme s-ar fi văzut la capătul lui chiar marginile vieţii însăşi.»*

Autobiografic în măsura. în care orice roman poate fi, el poartă în sine citeva mărturisiri esenţiale dobîndind astfel calitatea de probe ale unui moment decisiv, care a marcat profund personalitatea lui Gib. Mihâescu. Războiul şi experienţa de combatant în eroicele lupte desfăşurate în vara anului 1917, în vestitul «triunghi al morţii» de la Mărâşeşti-Mărăişti-Oituz, an constituit pentru el premisele formării ca om şi ca scriitor. Primele schiţe, inspirate de evenimentele din război, şi reluarea în proza de mai tîrziu a unor motive datină din această pe-

noadă reprezintă transpunerea în, literatură a iniei experienţe directe. Autenticitatea acestor-trăiri va constitui substanţa naraţiunilor de războiu din creaţia lui Gib. Mi- hăescu, ce înregistrează avîntul eroic ăl soldaţilor români, care au ţinut piept cu baioneta armatelor germane, dar şi viziunea realistă, tragică asupra întirnplărilor cotidiene în circumstanţele frontului. Punctul de vedere al fostului combatant — decorat pentru actele lui de bravură— se circumscrie între aceste două aspecte simetrice şi contradictorii : ofensiva, spiritul de sacrificiu şi solidaritate umană contrapuse ororilor războiului ce declanşează resorturile elementare în individ.

Ciclul de război — cum am putea numi o însemnată zonă din proza lui Gib. Mihăescu de la schiţele de început piuă la romanul Rusoaica, *este mai mult de cit un jurnal de campanie ce consemnează impresiile puternice provocate de această «tragică poveste». El trebuie privit ca expresia unui moment de trezire a unei atitudini creatoare, ce a stabilit un raport activ între realitate şi vocaţia de scriitor a lui Gib. Mihăescu. Realismul acestor pagini devine astfel o mărturie incontestabilă a unei componente esenţiale a talentului său, o modalitate de situare a artistului faţă de realitate, o probă de conştiinţă, ce se defineşte prin experienţele dure ale frontului.*

Izbucnirea războiului îl găseşte pe Gib. Mihăescu un tînăr ne for mat, în căutarea vocaţiei sale de scriitor. Viaţa din Capitală şi cercunle artistice pe care le frecventa îl fac să-şi amine mereu examenele la Facultatea de drept, spre indignarea autoritarului avocat Ion Mihăescu, care aspira să-şi vadă fiul-ca succesor al său la judecătoria din Drăgâşani. în precipitarea evenimentelor, o încercare de[1] *reîntoarcere în oraşul natal, ratată din cauza deplasării frontului tocmai în zona Drăgâşani-Piatra-Olt în noiembrie 1916, îl readuce în Capitala aflată acum în plin refugiu. Nemţii se apropie, dar populaţia speră că nu i^or intra în Bucureşti. Printre cei care părăsesc în grabă oraşul ocupat în seara de 23 noiembrie, îndreptîndu-se spre Moldova, se află şi Gib. Mihăescu.* [1] *Jalnica peregrinare pînă la Şcoala militară de ofiţeri de infanterie din Dorohoi, printre convoaiele neşfîrşite ale trupelor în retragere pare* «o *halucinantă lunecare între două tă- rîmurU>, «pe drumul ce se deschidea ca o pîrtie printre tarlalele de pămint negju şi înţelenit, pătate ici-colo de petecele galben-verzui ale vegetaţiilor păfăginite. Simţea că într-acolo trebuie să fie Moldova aceea către care porniseră.*» (Cei din urmă). *La selecţionarea candidaţilor Gib. este respins pentru o «gravă insuficienţă toracică». între timp, cum efectivele româneşti înregistrau mari pierderi, iar la laşi se*

[1] Vezi : Mihail Diaconescu, *Gib. I. Mihăescu,* Bucureşti, Editura Minerva, seria *Universitas,* 1973, p. 36 şi urm.

înființase o nouă școală de ofițeri de infanterie, este primit și el în rîndul elevilor. în mai 1917 absolvă școala cu gradul de elev plutonier și este repartizai la Regimentul 42'66 Infanterie — aflat în rezervă, în pădurea Dobrovăț din județul Vaslui. Viața liniștită din această perioadă răspunde înclinațiilor contemplative 'și'TopiănUce aleAinăruliii, Gib. O prea mare sensibilitate, dublată de aspirația de a se autodepăși, de a-și mobiliza toate forțele pentru realizarea vocației de scriitor, îl îndeamnă să-și cîniărească bine forțele prin autocunoaștere și experiment. De aceea, primele lui scrieri vor purta amprenta ace si ui impact cu realitățile existenței, raportate mereu la reacțiile lui interioare.

Una dintre schițele sale de început, Boideiul din rezervă *și varianta șa,* în rezervă, *poate cea mai autobiografică prin notația directă*, *reprezintă jurnalul unui «biet student*, *un simplu ofițer de rezervă» din perioada mai- august 1917. Datarea textului — 1919 — e posibilă ținînd seama de următorul fragment: «Cină. n-ai ajuns douăzeci și cinci de ani și cină iubești pentru întâia oară, sufletul se îmbată prea ușor și vorbele prea se zoresc ca să destăinuiască lucruri cari nu trebuiesc spuse așa*, *din- tr-odată.»*

Terciul se dovedește important in aceeași măsură și pentru biografia operei lui Gib. Mikăescu, ca fază pregătitoare pentru nuvelele și romanele de mai târziu, căci aici, în această schiță de început, *apare prima dată tema fundamentală a prozei sale și tipologia caracteristică'. Este perioada cînd în memoria scriitorului se sedimentează întâmplări și tipuri care-și vor găsi întruparea în viitoarele creații. Astfel, cu privire la arhetipurile unor personaje din nuvela* Troița *și din romanul* Rusoaica *ni se par semnificative mărturisirile lui Gib. Mihăescu dintr-o convorbire consemnată de Matei Alexandrescu*[2] *după apariția cunoscutei cărți :*

«...Eroii mei, fizicește vorbind, sini luați din. locuri cu totul diferite. Astfel, Niculina e un tip haiducesc de femeie, pe care l-am văzut în timpul războiului intr-un tîrg din jurul lașului. Pe cînd Serghie Bălan era un moldovean ăintr-un sat de margine, revenit acasă din război [...] Din cauza atitudinii lui, [...] la un moment dat era expus să fie trimis înaintea plutonului de execuție, dar în urma stăruințelor mele (la acea dată eram sublocotenent) el s-a. ales cu o pedeapsă mai ușoară. [...]

Marinescu caporalul, Cebuc și Gîrneață, plutonierii, sînt figuri și chiar nume din compania din care comandam și eu un pluton în timpul războiului. Plecarea lui Marinescu de la pichetul de grăniceri este reconstituirea unor întîmplări aidoma din timpul

---

[2] Matei Alexandrescu, *Confesiuni literare*, București, Editura Minerva, 1971, pp. Interviul a apărut *mai* mtîi- in' „Facla", în 1933.

războiului, în tabăra regimentului meu de la marginea pădurii Dobrovățului, Ungă Iași.

— Dar celelalte personaje mai mărunte din roman ?

— *Le-am reconstituit din timpul șederii mele în Moldova, fie ca ofițer, imediat după armistițiul cu germanii, în iarna 1917—1918, fie din profesiunea mea de avocat, pe care am practicat-o acum vreo 8—9 ani.*

— Este acolo un episod cu un ofițer, care într-una din peregrinările nocturne este surprins intr-o noapte de iarnă tipică regiunii, de o haită de lupi. Episodul acesta nu cumva e real ?

— *O, nu !* Am *chit acum un an sau* doi *într-un ziar o asemenea întîmplare, numai că nu era vorba de un ofițer, ci de un soldat care — mi se pare — se întorcea din concediu la gara cea mai apropiată.»*

Subliniind latura autobiografică a literaturii lui Gib. Mihăescu, Matei Alexandrescu se referea la Rusoaica *numind-o «roman-jurnal». Faptul că mare parte dintre nuvelele sau romanele sale sînt scrise la persoana întîi a incitat curiozitatea contemporanilor, care voiau să sta*

bilească identitatea scriitorului cu eroii săi. Dealtfel, m numeroasele interviuri ce i-au fost solicitate după apari ția* ^Rusoaicei, *revine cu insistență întrebarea în ce măsură locotenentul Ragaiac îl reprezintă pe autorul cărții : «Ca erou al meu, Ragaiac are, firește, unele dintre preocupările mele* ; *cercetările matematice, astronomia e t c p e care i le-am atribuit din bagajul meu personal, socotind că i se potriveau de minune în singurătatea lui; alte preocupări i le-am împrumutat din observațiile mele în afară, așa cum orice scriitor, cred, își alcătuiește personajele sale». Răspunsul vine parcă să confirme opinia iui Tudor Vianu din* Arta prozatorilor români : *«Folosind convenția literară a romanului-confesiune, scormonirea psihologică ia la el formele autoanalizei.»* [3]

Dincolo de avîntul romantic specific vîrstei, Gib. transmite eroilor săi una dintre problemele care-l preocupau cu deosebire în aceşti ani de început ai carierei literare, cea legată de explicarea mecanismului şi psihologiei succesului. Atingerea absolutului — fiindcă, numai către el se îndreaptă aspirațiile scriitorului — ține în primul rînd de confirmarea propriei valori, care aduce după sine şi succesul în plan sentimental. Chiar dacă idealul a fost înşelat, pentru eroii lui Gib. Mihăescu este suficientă existența acestuia, păstrînd valoarea unui reper psihologic. în condițiile frontului capătă sensul supremului sacrificiu : «O, voi cari n-ați cunoscut frontul, cari n-ați trăit niciodată asprele lui zile, voi nu ştiți, voi nu puteți şti dulceața neînchipuită a alinării binefăcătoare, ori de cîte ori un chip iubit îți răsare în minte acolo unde iotul e ură şi infern. [...] Să ştii că ai pe cine apăra, căci nimeni nu concretizează mai bine miile de idei abstracte pentru care lupți, ca femeia iubită».

*Motivul rivalității masculine -— ca situație stimulatoare —, aspirația spre absolut, starea de visare, jocul <*capricioasei imuabilități a închipuirii» vor rămîne coordonate constante ale personajelor lui Gib. Mihăescu. Faptul că interesul prozatorului merge mai mult spre conturarea tipologiei decîi spre construcția cadrului epic este afirmat şi în interviul amintit : «în cursul scrisului linia ro-*

---

[3] Tudor Vianu, *Arta prozatorilor români*, Bucureşti, Editura Eminescu, p. 370.

manului poate lua neaşteptate direcţii, dar eroii rămîn totdeauna pe poziţiile lor sufleteşti şi tocmai această identitate: cu ei înşişi determină adesea modificarea cadrului prestabilit». Astfel, varianta apărută sub titlul Ih rezervă *(,Manuscriptum[i(],* XII, nr. 2 (43)/1980, pp. 70—75) *pune în relief şi vnai bine cele două tipuri caracteristice pentru prozator. Sandu este un realist, ale cărui vise traduc obsesiile combatanţilor născute din spaima de moarte, din teama pentru soarta celor de acasă ; în schimb, camaradul său, Gheorghe Mircea, «visa aeveă» îritîlnirea decisivă, întîmplarea de neuitat în jurul căreia gravitează întreaga lui existenţă.'Conflictul din varianta* Bordeiul din rezervă, *axat pe pierderea idealului, este declanşat în celălalt text de momentul sosirii ordimdui de luptă, care neutralizează aspiraţiile individuale.*

Efortul de obiectivare pe care l-a făcut Gib. Mihăescu de a se desprinde de sub impulsul unui lirism provocat de puternica trăire a evenimentelor şi avînd ca efect identificarea naratorului cu unghiul de percepţie al personajului se simte încă din schiţa de debut, Linia întîi, *apărută in „Luceafărul" (nr. 3—4) din februarie 1919, la rubrica :* Din războiul nostru. *Din tranşeele Mărăşeştilor, Gib. Mi- hăescu a adus caietul-manuscris[4] care cuprinde pe Ungă* Linia întîi *şi* Bordeiul din rezervă *şi variante la nuvela* Vedenia, *piese deosebit de importante pentru laboratorul de creaţie al tînărului scriitor. Observăm gustul sigur cu care şi-a selectat spre publicare, din acest material nC- perfectat, cele două texte, dintre care* Vedenia *va fi remarcată de critică imediat după apariţie.* Linia întîi *a atras mai puţin atenţia comentatorilor, deşi judecind-o în perspectiva evoluţiei scriitorului nu trebuie înregistrată numai ca piesa de debut, ci ca o primă manifestare a originalităţii viziunii lui Gib. Mihăescu. Entuziasmul cu care viitorul romancier îşi autosalută debutul reiese ăin- tr-o însemnare datat ă :* 10 mart [ie] 1919 — *«G. Mihăescu scrie impresii* trăite *(s.a.) în „linia întîi[e<] din războiul nostru, cari au o valoare mai mare decît a cîntăreţilor de ocazie, iviţi în publicistica noastră de azi.»[r°] Observaţia lui vizează probabil apariţia în revistele literare a unei*

[11] Muzeul literaturii române, cota 15224.

[5] însemnare manuscrisă păstrată la Muzeul literaturii române cota 15244.

serii de memoriale de campanie sau schițe cu subiecte inspirate de evenimentele de pe front. Numai în „Lectura pentru toți", condusă de E. Lovinescu, apar în numere succesive ; Amintiri din război *de Alexandru Lascarov Moldovanu,* Pe cîmpul "bătăliei de la Mărăşeşti — *jurnal de front al lui Radu Cosmin, texte mai miilt sau mai puțin ocazionale, alături de* Vine D-na şi d. Gheneral — *faimoasa schiță a lui Gheorghe Brăeşcu sau de schițele* Patrula *şi* Ca la Galați *ale Hortensiei Papadat-Bengescu, O judecată de valoare a lui N. lor ga — exprimată în* Istoria literaturii române contemporane [G] *despre romanul* întunecare *de Cezar Petrescu — reproşa nota artificială, retorică, lipsa de autenticitate a cărții : «Cu aceeaşi sprinteneală de formă,* Întunecare, *roman care vrea să fie, masiv, nu poate da nici ce e serios şi tragic, nici nimicnicia, capabilă de a fi redată numai satiric, a aceloraşi ani de groază şi de sfînte speranțe ai războiului. Şi aici, ca şi la alți romancieri români, resursa e depănarea conversațiilor fără termen şi înlănțuirea continuă a figurilor care trec ca umbre pe pereți, cu atît mai palide, cu cit sînt multe. Chiar la un scriitor aşa de înzestrat, literatură e în. primejdie să se piardă în limbuția noastră obişnuită; Numai cînd se mută acțiunea pe front, oamenii se prin*% *în acțiuni reale».*

Refuzul categoric al literaturii eroice convenționale plasează indiscutabil sub semnul autenticității schițele publicate de Gib. Mihăescu imediat după război. Din spectacolul straniu, apocaliptic al «liniei întîi», văzută ca un spațiu al morții, prozatorul va desprinde o serie de scene sugestive, semnificative pentru reacțiile soldaților români puşi față în față cu duşmanul.

Schița lui de debut reuşeşte să dea senzația trăirii, elementele ficțiunii întrețesîndu-se cu cele autobiografice ale unui scriitor ce vrea să consemneze direct, spontan, experiențe autentice de viață şi procesele psihologice ale fiecărui personaj. Deplina concordanță între observație şi analiză subliniază ideea centrală — obsesia morții în momentele premergătoare atacului şi sentimentele tinerilor soldați, «care intrau pe linie pentru întîia oară». [4]

[4] N. Iorga, *Istoria literaturii române contemporane,* volumul IV9 Bucureşti, editura „Adevărul 1934, p. 303.

Psihologia individuală, devenită a întregii colectivităţi, este analizată în toate momentele şi nuanţele ei, de la ezitarea şi teama, «infanteristului de tunul laş şi depărtat, în contra căruia baioneta e fără putere», la in- sensibilizarea totală datal de «zângănitul ritmat al baionetelor noastre», de automatismul marşurilor nesfirşite : «Mergeam totuşi înainte, minaţi de acel resort nevăzut şi puternic al supunerii oarbe.» Gesturile mecanice, «accentele metalice», peisajul lunar, lumina rece, translucidă prin care se înainta «spre necunoscut, uşor, atît de uşor că păream fantome», sugerează devitalizarea, spectrul morţii ce stăpîneşte conştiinţa combatanţilor. Atmosfera e apăsătoare, peisajul nocturn străbătut de «ceaţa ce umplea cuprinsul cu fantasme». Simţurile încordate dau o percepţie totală, sinestezică. Liniştea aproape materializată este străpunsă de împuşcături răzlețe, vizualul e solicitat de bulgării de foc ai rachetelor sau de seînteile exploziilor, peisajul e ostil, pustiit, ulcerat, pămîniul ex- hală miros de cadavru, aerul este «ciumat», «frunze veştejite înainte de vreme şopteau într-un grai neînţeles profeţii de moarte».

Momentul de maximă tensiune —- intrarea soldaţilor în linia întîi şi iminenţa atacului — este realizat prin elementul sonor : «o simfonie înfricoşătoare», «un huiet infernal fără de început şi sfîrşit». Acuitatea senzorială, aşteptarea încordată sînt sfîşiate de urletul «ca de animal izbit de m,oarte» al unui «sărman moşneag... adus cu forţa la lucru de tranşee». Ucis din greşeală de un soldai din linia întîi, unde concentrarea teribilă şi spaima de moarte provoacă asemenea înîîmplări absurde, victima inocentă readuce sentimentele umane de «jale amarnică», gîndul la cei de acasă şi compasiunea pentru văduve.

Posibilitatea morţii resimţită ca realitatea cea mai stringentă, acutizată de împrejurările războiului, îşi cere firesc latura complementară — viaţa. Gîndurîle eroilor se îndreaptă spre locurile natale — adeseori plasate în spaţiile cunoscute [x]autorului de pe malurile Oltului —•, sau spre toamnele pitoreşti din jurul Drăgăşanilor cu cîn- tece şi cules de vii : «De cînd nu mai văzuse el casa bă- trînească ? Care o fi rămas ea tot aşa, cu ei acolo ? S-o

fi schimbat ceva âintr-însa, din sat, din văzduh, din lunca Oltului ? S-o fi făcut toată ţara nemţească ?»

Conştiinţa că sini expuşi în orice clipă sfîrşitului naşte dorinţa de viaţă, solidaritate şi înţelegere umană, dar şi reacţii neaşteptate. Uciderea cocorului din Cel din urmă cîrd *are semnificaţia morţii gratuite, este jertfa simbolică pentru manifestarea adversităţii faţă de duşman. Sub acelaşi semn este plasat şi gestul ofiţerului din schiţa* Bisericuţa de brad, *apărută în „Ţară nouă", nr. 60, din 11 aprilie 1920. Nereţinută de autor în cuprinsul nici unui volum, ea rămîne printre textele minore.*

Altă nuvelă, Soldatul Nistor, *reconstituie perioada cînd regimentul se afla în zona Drumul Muncelului, în august 1917. Labirintul întunecat al tranşeelor va fi evocat de Gib. Mihăescu, comandantul companiei a 3-a* Smeul : *«Văzduhul era negru ca pămmtul însuşi. Credeam că dibuiesc prin galerii subterane de sobol. Dedesubt, fundul tranşeei, muiat de umezeală, stîmpăra cu desăvîrşire zgomotul bocancilor mei greoi, Şanţul adînc, colţurat de traverse, părea un coridor strimt şi întortochiat de labirint. In pă- reţii de pămînt, la intervale rare, se năzăreau pete şi mai întunecate decît însuşi negrul nopţii de păcură ; erau intrările în adăposturile oamenilor».*

Luptele eroice pentru cucerirea cotei 461 vor lăsa o profundă impresie tînărului Gib., mai ales că de acest moment se leagă şi un eveniment dramatic din familia lui : vestea că fratele său, Emilian, a fost orrwrît de un obuz. în realitate explozia îl îngropase doar, lăsîndu-l pentru un timp fără memorie.

Dominanta acestor pagini de proză este o viziune lucidă, o concentrare intensă a simţurilor ca legătură indestructibilă cu existenţa, peste care pluteşte o stranie atmosferă de vis, o contemplativitate ce purifică cele mai dure aspecte, aducînd detaşarea de suferinţă şi moarte. Ca o sugestie în plus, scriitorul se opreşte întotdeauna asupra momentului de extincţie a zilei, amurgul cu «mărgică lui feerie» şi «armonia lui policromă». Conflictul din Soldatul Nistor *surprinde tocmai violentarea unui moment de reverie prin apariţia unei matahale de om — făptură gwtescâ, întrupare simbolică a realităţii brutale.*

Scrisă intr-un alt registru, schița Eroilor : lauri — subtitrata 7 august-5 septembrie : Mărășești-Muncel — *lasă să răzbată osanalele victoriei punctate de accente tragice*,

Remarcabilă ca tehnică a prozei scurte este insa Soarele. *Scriitorul ştie să anunțe evenimentul senzațional pe care-l relatează apoi. In urma exploziei unei mine intr-un moment de repaos, agentul de legătură Stanciu rămîne fără picioare, iar caporalul Robu surzește. Speranța eă această infirmitate îl va scoate din linia de bătaie se spulberă cină o întîmplare îl face să-şi dea seama că auzul i-a revenit. Reacția la o salvă de tun de îa inamic e gata sâ-l deconspire. Așteptînd semnul salvator din partea căpitanului, Robu caută să mimeze surzenia, dar moare din cauza unei mine cu privirea îndreptată spre soarele «curăț de acolo, de departe»*.

Metaforă ambivalență a vieții şi a morții — astrul dătător de viață pare mortificat, ca şi cum a împrumutat ceva din nefirescul şi lipsa de vitalitate a acestui peisaj mort, din care soarele «viu, orbitor şi tînăr» a dispărui. Dubla valoare a metaforei este corelată cu stările sufletești ale personajului, cu sentimentele antagonice care-l stăpînesc — speranța vieții şi teama de moarte: «Pe cerul acesta pe care zburau mașini nu putea domni decît un soare fabricat, nu putea pluti decît adusă de ocheane drăcești de-ale nemților imaginea celuilalt soare, vesel şi curat, de culoarea spicului, strălucind departe, pe alt cer, în azurul căruia pluteau păsări făcute de Dumnezeu şi luminînd zăvoaie cu copaci neschilodiți de mina omului».

Eroii celor mai profunde drame din ciclul prozei de război a lui Gib. Mihăescu sînt oamenii simpli, care trăiesc grozăviile războiului nutrindu-se din amintirea satului natal şi a familiilor de care sînt despărțiți. Cînd sa,pâ tranşee o fac cu conştiința că-şi apără propria gospodărie, unde aşteaptă să se întoarcă, *Greul frontului îl duc soldații de rînd, conştienți de asprimile războiului, dar cu dragoste de țară şi cu simțul datoriei. Sînt ani de jertfă în care comandanți şi soldați sînt însuflețiți de aceleaşi sentimente de patriotism şi solidaritate umană : «Voi ştiți că aveți să muriți, c-aveți să vă rupeți mîinile şi picioarele, că nici unul n-o să vă mai întoarceți aşa cum sunteți, dacă v-oți mai întoarce. Voi ştiți* c-o *să muriți tot*

în noroiul şanţurilor, pe g iodurile tranşeelor, în călduri dă cuptor şi-n frig, de-o să crape bolovanii sub voi. Voi ştiţi că n-oţi mai cunoaşte mîncare, somn bun, băutură, femeie. Doamne, Doamne, cine ştie cît ? Poate ani de-a nudul. Zece-cincisprezece, Dumnezeu cum o vrea şi cu noi ! Şi totuşi mergeţi înainte, nu vreţi să ştiţi de nimic»,

• *«Cei din urmă» sînt ostaşii răzleţiţi de compania lor în timpul tragicei retrageri a trupelor româneşti spre Moldova. în deruta generală, armatele înaintau ca un uriaş convoi «de momii Istovite», sub presiunea «puhoiului ameninţător al duşmanului». Şi aici apare jocul contradictoriu al obsesiilor născute din teama acelor cîţiva soldaţi de a se afla singuri în faţa inamicului. Pe de o parte obsesia căpitanului că vor fi prinşi de nemţi şi, pe de altă parte, persistenţa în mintea soldatului Mocanu a gîndului de a-şi regăsi tovarăşii. Minaţi de spaimă, înaintează ca nişte mecanisme automate, dezarticulate, dar reacţiile diferite individualizează personajele. Panica din anumite momente creează în mintea căpitanului ideea fixă că vor fi ajunşi de nemţi, în timp ce ostaşii, . deşi istoviţi, se comportă ca nişte oameni normali. Acuzaţi că simulează oboseala pentru a se lăsa prinşi de nemţi, care — după zvonuri — îi tratau bine pe prizonieri, aceştia răspund : «— Nu ne* dam, *domne căpitan.*

— *Murim cu toţii.* ,

— *Murim pînă la unu.»*

Evoluţia artei prozatorului se manifestă prin nuanţarea personajelor şi prin diversificarea modalităţilor narative. Putem vorbi în această schiţă de o situaţie fantastică ce are ca punct de pornire o rătăcire. Sentimentul de teamă care se instalează în sufletul soldatului Mocanu Ion, «vî- nat singuratec şi ogîrjit», minat din urmă de «vînători nenumăraţi, cît frunza şi iarba, înarmaţi pînă-n dinţi», se amplifică în pustietatea pe care o străbate fără un reper sigur, sub soarele torid. Epuizarea fizică alterează şi ea percepţiile personajului. Anumiţi mesageri — pasărea care sparge cu zborul ei liniştea nefirească a ţinutului şi Clinele apărut în drum pe neaşteptate — pregătesc deschiderea spre irealitate. Dealtfel, şi aceşti vestitori au sensuri antagonice : pasărea este un sol pozitiv, asociat cu imaginea luminoasă a satului natal, o sugestie a libertăţii
dorite : «Urmări în gînd pasărea trecînd ca un glonţ, în revărsarea apusului, peste coifurile lucitoare ale nemţilor. Nici unul nu-i dă aminte... Şi păsărică zboară înainte, ca vîntul care o duce. Şi poate mîine îi chită, de pe şură, bună dimineaţa nevestei». Ca în povestirea Ochi de urs *a lui Mihail Sadoveanu, cîinele e o întrupare a duhurilor necurate, obscure, care atrag închipuiri ciudate. Urmărin- du-l ca o piază-rea, prezenţa lui îi trezeşte în minte momentul cumplit cînd ucisese cu baioneta un om, precum şi scenariul imaginar, cu suprapunerea de planuri obsesive : scena*

de tentație dintre Ioana — soția lui — și strigoiul celui ucis, viziune ce se extinde la proporțiile unei generale pactizări a femeilor cu dușmanul.

Retragerea *confirmă aceeași situație. Războiul, ca* moment *limită, favorizează gesturile cele mai neobișnuite și evaziunea imaginară. Tot ceea ce lipsește se află departe și se cere suplinit prin închipuire. Satulf casa părintească, soția revin în mintea soldatului ca un refugiu din infernul realității, dar și ca o sursă de supoziții chinuitoare și, conform întregii problematici a literaturii lui Gib. Mi- hăescu, dominanta este gelozia toriurantă, născută din născociri. Femeia singură, cu bărbatul mobilizat, care-l găzduiește pe ostașul răzlețit de companie, este asimilată în imaginația «atițată de alcool» a acestuia cu propria-i soție și cînd se împotrivește și cînd îi cedează. Ca și Ma- naru, eroul nuvelei* La ,,Grand.iflora", *soldatul probează̆l de la distanță și prin analogie virtutea celei de acasă.*

Variațiune pe aceeași temă este și Pe drumul gloriei. *Gestul eroinei trebuie interpretat însă în sensul surpării simțului moral și slăbirii răspunderilor în condițiile războiului.*

Ultima noapte dinaintea eliberării, după o concentrare petrecută de Botoran dincolo de «poarta de fier» a cazărmii, se transformă într-un coșmar. Muncit de incertitudinea că doamna Botoran n-a primit ultima lui telegramă, eroul cade pradă unei nesfîrșite serii de situații închipuite. Imaginația îi creează un alter-ego *tiranic, un «spirit» ce-i dirijează acțiunile. Scriitorul își desprinde cu intermitențe personajul de acest univers halucinant, absurd pentru a-l reda reflecției și lucidității : «i se părea lui singur o jucărie mișcîndu-se în fundul cutiei mari în*

care a închis-o stâpînul-copil cu celelalte păpuşi».
Amplificarea *distanţării este asociată cu adîncirea reflecţiei şi cu efectele dedublării. Botoran se închipuie aşteptînă pe peron, unde «nu-l vede nimeni, căci este doar spirit, iar trupul i-a rămas pe pat, în dormitor». Este aici un fantastic interior înregistrat doar în conştiinţa eroului, care în liniştea nopţii aude cum «au răsunat chiar gîn- durile lui». Anticiparea cu intensitate a întîlnirii îl face să-şi imagineze rătăcirile dubioase ale soţiei în oraşul necunoscut. Remarcabilă este gradarea cu care se instalează în mintea personajului gîndul chinuitor ; mai întîi neaşteptat, «cu picuşuri de sînge în minte», «înfigîn- du-i-se în creier ca un cuţit tîlhăresc», «grapă minusculă de fier, vie şi sfîşietor de pătrunzătoare». în sfîrşit «imaginea mişcătoare s-a fixat. Şi-l arde. Patul a devenit rug de jar», făcîndu-l să «se zvîrcole ca un muribund asfixiat».*

Rezolvarea finală menţine totuşi în mintea lui Botoran echivocul situaţiei, deşi autorul ne pune în temă cu realităţile faptelor, iar dimineaţa alungă viziunile devastatoare ale eroului.

Visul — *una dintre cele mai tipice nuvele ale lui Gib. Mihăescu — este povestea a două destine pe care războiul le separă şi dezvoltă, ca şi romanul* Rusoaica, *aceeaşi temă a aşteptării. Dealtfel, personajul care-i aprinde imaginaţia doctorului Calomfir este locotenentul Ragaiac, uşor de recunoscut în protagonistul cunoscutei cărţi. întîlnirea cu el şi poveştile aventuroase ale ofiţerului, pline de coincidenţe semnificative, constituie întîm- plarea decisivă ce determină conflictul nuvelei. aşa cum în* Rusoaica *povestirile lui Iliad despre enigmatica, refugiată nasc în mintea lui Ragaiac visul femeii ideale. Din această aşteptare febrilă şi pătimaşă capătă contur fiinţa născută din intensitatea gîndului pe care visul o impune realităţii, chiar în mintea unui «om fără imaginaţie» ca doctorul Calomfir. Spre deosebire âe roman însă, visul demitizează femeia idealizată şi, mai mult, devoalează cu brutalitate mecanismul imaginaţiei : «Dumneata eşti prada unei puternice obsesii... asemănarea mea cu fiinţa pe care o aştepţi te-a făcut să vezi şi semne acolo unde nu sunt deloc...». Imaginea este atît de pregnantă îneît, chi-*

*nuit de gelozia ştîrnită de întâmplările din vis, doctorul Calomfir caută refugiţii tot în proiecţiile sale 'omvz<*e. «Visul» sau mai degrabă Viziunile eroului, căci el însusi trăieşte confuzia dintre cele două planuri —- realitate ficţiune, capcane între care se zbate, care se atrag şi se nasc una din alta, secvenţele ce se succed sînt de fapt vis din vis, cel de-al doilea ca o replică pe negativ a celui dintâi, «o altă faţetă a aceluiaşi vis». Deşi închipuirea prinde în capcana ei realitatea; semnele realului — sesizate în scurtele intervale de trezire — rărnîn doar mulţimea de ţigări fumate şi sticla goală. Surescitarea extremă ajunsă în final pînă la nebunie îl face să i se pară că descoperă chiar o urmă materială şi anume însemnarea lăsată de Natalia — aşa cum obişnuia — pe fotografia ei : «Dormi liniştit, nu a fost decît un vis», dovadă indubitabilă a prezenţei ei, dar şi o revenire a eroului la realitatea pe care o refuză, râmînînd condamnat să trăiască legat de ficţiunile lui.*

Nuvela păstrează motivele esenţiale ale prozei lui Gib. Mihăescu, dar nota ei caracteristică este tocmai această cumulare a stărilor halucinante aducînd pînă la paroxism evoluţia unei stări latente în care visul declanşează nebunia.

Descrierea unor stări delirante o întâlnim şi în Troiţa, *una dintre cele mai puternice nuvele ale lui Gib. Mihăescu. Peste obsesiile mistice ale dascălului Pălălaie se adaugă efectele rătăcirii în noaptea de Crăciun, pe un viscol teribil, făcîndu-l să se creadă în plină judecată de apoi. Contraponderea acestor viziuni este dată de ceilalţi doi camarazi plecaţi în misiune : Mandin, ţiganul din Drâgâşani, şi Miercan. încordarea maximă este atinsă în momentul cînd, ameninţaţi de lupi, dau foc troiţei întâlnită în cale. Starea de delir se transmite şi celorlalţi, victime ale dascălului posedat.*

Autorul ţine permanent sub control rătăcirile mistice ale lui Pălălaie printr-o atitudine ironică şi prin intervenţiile şi viziunea laică a lui Mandin, ca un factor de echilibrare a delirului dascălului. Tensiunile se desfăşoară între cei doi poli : Mandin-Pâlălaie, între care scriitorul a aşezat cel de-al treilea personaj, intenţionat lipsit de relief. Textul are o puternică coloratură fantastică, motivată de efectele gerului ca o sugestie a morţii ce se materializează şi ale rătăcirii în noaptea infernală de viscol. Sugestia morţii este introdusă de la începutul nuvelei, cînd un asfinţit dramatic pregăteşte venirea nopţii şi oferă posibilitatea rătăcirii. Sub efectul gerului, Pălălaie pierde cu încetul simţul realităţii. La început «aiurează de frig», «apoi nu-şi mai putea mişca picioarele», «îşi simte creerul un bulgăre de ghiaţă» pînă la confuzia finală : «aşa mor oamenii de ger... visînd foc şi lumină». Înteţirea viscolului face să crească tensiunea psihologică a eroilor, alte- rîndu-le imaginaţia. Viziunea eshatologică, a «sfîrşitului lumii», din final, conferă nuvelei valenţe fantastice.

Schiţa Rătăciţi — *anterioară* Troiţei — *prefigurează tema*

acesteia. Apărută mai întîi în revista „Hieria(((iulie 1920) într-o formă mai simplă, este republicată. în \ţVoinţa/ (ianuarie 1921) într-o variantă mai complexă, în care autorul expune reflecţii despre absurditatea întîm- plărilor din război «Să fii la război, în dosul unui front, la cîţiva paşi de el poate şi să nu întâlneşti pe nimeni. Curios război...».

Există, cum se poate observa, între nuvelele sale un fir de legătură, care ne face să le considerăm reluări ale aceleiaşi teme. Putem compara, din acest unghi, două nuvele apreciate drept capodopere ale lui Gib. Mihăescu. Pînă la ce punct, deci, scriitorul urmăreşte o schemă comună în La ,>Grandiflora" *şi* Vedenia ? *în centrul amîndurora stă farsa tragică, dar sugestiile sîntdiferite. Aventurile donjuaneşti ale lui Manaru, menite să răzbune gelozia lui imaginară, sînt infirmate de o încercare neizbutită care se încheie tragic, cită vreme căpitanul Naicu rămîne păcălitorul păcălit, victimă a cursei întinse de propria-i închipuire. «Cutia cu păcăleli» profesate cu virtuozitate în localul lui Panaioti, o altă „Grandiflorăe<, se dovedeşte a fi o cutie a Pandorei. Fazele obsesiei, etapele otrăvirii eroilor cu plăsmuirile imaginaţiei lor se rezolvă în mod diferit, în* Vedenia *accentul căzînd pe aglomerarea factorilor de atmosferă, ce dau un aer halucinant întîmplărilor.*

Molima şi accesul de holeră al unui soldat, depărtarea de casă şi amintirea tinerei lui soţii, şi nu mai puţin veleităţile umoristice ale căpitanului Naicu îi trezesc dorinţa de a-i tvage o păcăleală de pomină. De mult îl obseda pe el gîndul acesta : s-o înspâimînte pe nevastă-sa, o femeie slabă de înger, care credea în fantome şi «da în spirit». întors de pe front şi aflat în apropiere de casă, îl convinge pe prietenul şi camaradul său, Sbierea, să trimită o telegramă cu vestea că a murit Clou*-ul «mistificării» era următorul : va sosi şi el şi i se va arăta soţiei ca un strigoi. La sinistra idee se adaugă şi starea sufletească a căpitanului, căzut el însuşi sub influenţa bazaconiilor Aureliei din «cărţile cu minuni şi taine».*

Formula literară a nuvelei reuneşte elementele antitetice ale farsei tragice relevînd o situaţie absurdă. Coordonata tragică a personajului provine din inconştienţa declanşării mecanismului păcălelii, ale cărei consecinţe nu le mai poate opri. Lipsit de fapt de dimensiunile autentice ale tragicului, ceea ce-l descalifică pe Naicu este primatul convenţiei sociale faţă de valorile morale, rămînînd doar victima unei farse ambigue şi absurde. Descoperind «nelegiuirea» la care el însuşi îşi împinsese soţia, îşi dă seama că păcăleala s-a întors împotriva lui. Perplexitatea îl face să fie un strigoi «cu mult mai straniu decît voise să pară». Furia şi răzbunarea pe care o pregăteşte «fcrţîndu-şi închipuirea ca tabloul să fie mai sinistru» decad în caricatural. Condiţia lui bufonă, ce nu ascunde total culpabilitatea inocentă, face să iradieze o atmosferă

comică. Astfel, fuziunea dintre tragic şi comic se realizează prin asocierea unui subiect de dmmă cu un erou comic, prin contradicţia dintre situaţia dramatică a personajului şi gestufile sale. Efectul comic este, totodată, rezultatul jocului de coincidenţe al momentelor, de unde şi întorsătura tragică a farsei prin elementul surpriză ce deplasează finalul într-un sens opus celui aşteptat. Ig- norînd faptul că realitatea combină situaţiile cele mai contradictorii, Naicu cade în capcana schemei închipuite de el. Este vorba de absurdul situaţiei create de diferenţa între intenţia comică şi consecinţele ei dramatice. Condiţia de păcălitor păcălit îl transformă în actorul propriei înscenări, care se desfăşoară necontrolat, conferindu-i personajului consistenţa unei marionete. Integrat figuraţiei caricaturale, Naicu se mişcă mecanic în acest angrenaj al păcălelii, deşi trăise şi pînă acum prin execu-

tarea unor automaţisme cotidiene. Farsa declanşează de~ reglarea acestui mecanism prin violenţa cu care opune intenţiei absurdul realizării ei, în scene crude, groteşti. Tratarea caricaturală minimalizează demnitatea lui Naicu, devenit obiectul deriziunii şi grotescului. Naicu e şi el un Jupîn Dumitrache cu onoarea de familist -„ultragiată", dar care ţine mai mult la poza lui publică şi la faima lui de păcălici. Nostalgia tinereţii, sentimentalîrviul, frica pe care o încearcă îi produc scriitorului momente de înduioşare faţă de personaj, incapabil să intuiască esenţa tragică a situaţiei, pentru că forţele lui sufleteşti şi puterea lui de înţelegere sini prea meschine. Burlescul există, dar principala lui funcţie este ca sub masca amuzamentului să insinueze ecoul unor semnificaţii dramatice, Eşecul farsei îl va compromite în ochii camarazilor, iar la vărerea acestora: Naicu ţine foarte mult, pentru a-şi întreţine lui însuşi falsa imagine despre el. în «noaptea, furtunoasă» este chinuit m.ai ales de gîndul că-şi descoperă în viziunea celorlalţi adevăratul chip : «un Moş Teacă H c-o să putrezească iot căpitom... la partea sedentară». Naicu are abia acum conştiinţa ratării, în casieră şi în viată, pentru că vîrsta nu-i mai oferă nici o şansă, în curmă «va: schimba sabia sonoră cu bastonul de pasaj». Nici măcar «moartea» nu e pe măsura visurilor lui şi-l scade pînă şi în ochii Aureliei, care-l vedea căzînd vitejeşte, pe cîmpul de luptă. Naicu suferă din orgoliu şi ca să-şi salveze poziţia îşi adună puterile la îndemnurile ce-i vin din presupusele reproşuri ale camarazilor mai tineri, adei'ăraţii rivali pe toate planurile. Ridicolul situaţiei provine din contradicţia dintre automatismele profesionale, ce alimentează tăria de care trebuie să dea dovadă un militar, şi slăbiciunile bărbatului gelos : «asta e treabă de gelos prost nu de militar».

Adevăratul personaj tragic al nuvelei este însă Aurelia, dubla victimă a păcălelii lui Naicu şi a obsesiilor ordonanţei. Fiemarcăm

că momentul cheie al naraţiunii, primirea telegramei, este legat de evoluţia eroinei, ode cărei stări sufleteşti fac posibilă întorsătura tragică a farsei. De un puternic realism psihologic, ele se derulează pe fundalul nopţii ce inte7isificâ spaima femeii. Există aici o foarte puternică sugestie a întunericului — real şi metaforic — de unde se nasc groaza şi ambiguitatea închipuirii, încât Aurelia încearcă sentimentul vinei din convingerea că a avut o vedenie, deşi «era prea obişnuită cu astfel de aţipeli ale cugetului fn plină ziuă şi plin lucru gospodăresc, ca să nu se teamă că tot ceea ce-i trecea acum prin gînd nu erau decît deşarte năluciri. Şi se lăsă totuşi dusă de *ele, fiindcă îi, rămîneau singura mingliere». Că şi alţi eroi ai lui Gib. Mihăescu, doamna Naicu are vocaţia plăsmuirii în imaginar.*

Modul de caracterizare, intervenţiile autorului, apar- teurile lui Naicu savurîndu-şi efectele „mistificării", momentele când îşi face singur curaj sau se automustră, comicul născut din opoziţia dintre măreaţa strategie desfăşurată în imaginaţie şi măruntele temeri provocate de întuneric — subliniază cele două. planuri : real şi imaginar, pe a căror alternanţă e construită nuvela. Efectele contrastante dintre real şi consistenţa ficţiunii ce o apropie de realitate creează tensiunea psihologică. Se pocite vorbi astfel de un caracter dramatic deosebit al textului, manifestat nu numai în conflictul strîns, susţinut de replica vie, de construcţia fiecărui personaj, dar şi de mînuirea acestora. sau de excelenta regie a momentelor cheie ale textului. Tensiunea dramatică este obţinută şi din simetria compoziţiei epice, prin suprapunerea (coincidenţa) fatală a vedeniilor lui Naicu, pe de-o parte şi ale Aureliei, pe de alta, care în închipuirea lor ştăpî- nită de gelozie sau populată de strigoi se amplifică pînă lă dimensiuni halucinante.

Meritele unanim recunoscute ale nuvelei dovedesc talentul robust şi originalitatea prozatorului, pe care trebuie să-l socotim un scriitor format, încă din 1919, dacă ţinem seama că manuscrisul datează din perioada de început a creaţiei sale şi de mărturia lui Al. Busuioceanu _că fixează în 1919 lectura primei variante Î7i redacţia revistei „Luceafărul",

în nuvelele lui Gib. Mihăescu — majoritatea construite, cum am mai spus, pe o schemă epică comună ~ de mare importanţă se dovedeşte tipologia. Acest ciclu din proza scriitorului inspirat din viaţa militară oferă pagini de analiză şi portrete psihologice de o sugestivă putere, Suspiciunile provocate de o întîmplare sau de asocierea /mr reprezentări, kalucinaţiile închipuirii biciuite de ge- lozig. şi devenite scene adevărate, incertitudinea qhinui- ţgp-re dublată de speranţa că totul a fost numai iluzie, obsesia infidelităţii sînt stări sufleteşti cu rezonanţe intens 'umane, exprimate cu reală veridicitate. Autorul îşi manevrează eroii ce

pendulează între o realitate convenţională, unde aceştia sini acţionaţi de automatismeîe existenţei sociale, şi realitatea lor interioară, care se dovedeşte a fi uneori cea adevărată. In acest joc dramatic sînt antrenaţi protagoniştii nuvelelor lui Gib. Mihăescu, Vedenia *saiţ* Visul, *eroi ce fug de propriul lor adevăr pe care-l relevă ficţiunea. Organizat pe schela vieţii reale, dar lăszнd de o parte convenţia; imaginarul dezleagă înscenarea. Adevărul despre propria lor personalitate sau existenţă ar trebui să-i vindece de înclinarea spre visare, către care se întorc însă fiindcă a devenit o componentă vitală. Nevoia de a-şi crea o lume imaginară, ca un spaţiu de refugiu ce le oferă uneori trăirea în absolut, e mai puternică decîi înclinarea spre negaţie, oricîţă nelinişte le-ar provoca. Conştiinţa ratării iluziei, înţeleasă în toate planurile, îi readuce la acceptarea convenţiei. Aceasta e premisa dra- matică a personajelor lui Gib. Mihăescu, pornite în căutarea idealului. Tragicii! acestora izvorăşte dintr-o lucidă conştiinţă a înşelării de sine din motive ideale, din diferenţa între condiţia minoră a acestora şi altitudinea aspiraţiilor. Ritmul lor interior vine din jocul tensionat dintre realitate şi fantezie, concretizînd pînă la materializare intuiţiile sau aspiraţiile eului intern al personajelor. Iată de ce ei înşişi sînt regizorii imaginaţiei lor*, *de ce căpitanul Naicu* îşi *montează păcălelile ca să iasă «ceva ca la teatru»*, *iar colonelul din* Plecarea *studiază cu minuţie locul, gestica*, *replica, momentul cînd va da comanda, tonul, jocul de lumini, efectele asupra soldaţilor. într-o altă schiţă*, Domnul aghiotant, *plutonierul de jandarmi Nastropan se desfăşoară ca un regizor de culise. El este mai puţin actantul — în sensul de erou al intîmplărilor — cit cel care le montează. în spectaculoasa noapte a urmăririi tîlharului Munteanu, Nastropan pune în scenă un atac imaginar mimînd dintr-un vişin o luptă grozavă. Adevărată «actriţă» e Sevasta, soţia lui, care, intrînd din proprie iniţiativă în rol, plină de prezenţă de spirit şi apti- ţuăini, reuşeşte să salveze «operaţiunile» şi să dea supe- norilof impresia «mişcării de trupe». Dialogul expresiv şi indicaţiile autorului accentuează caracterul dramatic al schiţei.*

Comicul din Domnul aghiotant *este doar într˜o anumită măsură comicul profesional din scrierile cu subiect cazon ale lui Gh. Brăescu. La Gib. Mihăescu, cea de-a doua personalitate a eroilor, dobîndită prin automatis- mele meseriei, este estompată de chipul construit de propria lor închipuire, numai că spre deosebire de tipurile din* Moş Belea, *a căror existenţă este lipsită de orice ideal, eroii lui Gib. se visează măcar pentru o noapte mo.ri cuceritori. Domnul colonel din* Plecarea *are şi el o «vedenie». Răzleţit de regiment, într-o stare de exaltare înaintea atacului, «aerul cel tare al pădurii şi mirosul de lăstar tînăr» îi*

înflăcărează imaginația. Colonelul se vede săvîrșind fapte de arme «cu seamăn numai în viețile eroilor legendari» și, ca o îndreptățită răsplată, primind inima celei mai frumoase femei. Brăescu a sintetizat trăsăturile tipice ale acestei profesiuni, fără sondarea eternului uman, pe cîtă vreme eroii lui Gib. Mihăescu rămîn și în ipostaza vieții militare cu atributele lor fundamentale, fie că se află în linia întîi sau la un post de jandarmi.

De esență tragică, comicul reiese din contrastul dintre ceea ce sînt și ceea ce ar vrea să fie eroii, pentru ca apoi, prin calitățile de observator ale scriitorului, prin anecdotică și poantă sau prin expresivitatea dialogului să-și recapete adevăratele dimensiuni. Autoritatea domnului aghiotant și șansa de avansare sînt gata să se năruie dacă n-ar interveni viclenia cu care știe să se strecoare din această încurcată situație fals eroică, fiindcă, în fond, el vrea — ca și căpitanul Naicu — o *viață tihnită și este cît se poate de puțin dornic să facă acte de vitejie. Scuturat de cea mai autentică frică de întîlnirea cu temutul tîlhar, acest* miles gloriosus *este doar în imaginație un mare strateg, acțio- nînd de fapt «în spatele frontului». Devenit erou din întâmplare, dorește răsplata, dar devine și el, ca și eroul* Vedeniei, *păcălitorul păcălit pentru că trebuie să împartă recompensa*.

Comicul iui Gib. Mihâescu este mai degrabă de sursă caragialianâ, aşa cum s-a remarcat cu prilejul analizei creaţiei sale dramatice. Un punct comun, care i-ar apropia pe protagoniştii prozei lui Gib. de eroii autorului Nopţii furtunoase, *este conformismul, teama şi respectul faţă de opinia publică făcîndu-i dispuşi la orice concesie, numai poza să fie păstrată. Respectul pentru funcţie şi pentru poziţia lor se menţine şi în familie, unde consoartele li se adresează cu «dumneata» sau «domnule aghiotant» iar ei cu «madam» sau «cucoană» afişînd falsa politeţe.*

Deşi eroii din Vedenia, Plecarea *sau* Domnul; aghiotant *sînt variantele unui prototip, arta scriitorului se manifestă în puterea de individualizare. Protagonistul din* Plecarea *este mai puţin practic şi calculat decît Naicu sau Nastropan. Visul de glorie ce-i va aduce şi împlinirea idealului de iubire este semnul care-l particularizează. Din această categorie tipologică el este astfel eroul cel mai specific pentru autorul nostru. Ar mai fi de observat că deşi a depăşit de mult vîrsta la care ar mai putea spera la realizarea visurilor, colonelul rămîne subjugat de fantasma idealului. Ca şi Naicu, nu e un om de acţiune, ci mai degrabă o fire contemplativă, cu o dispoziţie lirică. Viziu- r ea cerului «ca un cîmp de exerciţiu» în ochii căpitanului Naicu — lipsit de fantezie — e diferită de cea a colonelului coxe-şi alimentează imaginaţia şi sentimentul importanţei sale din miresmele tari ale nopţii de vară. Gelozia lui Naicu, bănuielile şi confirmarea acestora, amarele lui concluzii, momentele de singurătate şi dezolare ale colonelului, lăcomia lui Nastropan sau laşitatea comună tuturor sînt elemente care-i umanizează, făcînd din ei personaje complexe.*

Experienţa războiului a constituit un moment unic în existenţa omului şi a prozatorului Gib. Mihâescu, a cărei forţă de şoc a deschis trasee ce n-au fost părăsite de scriitor în decursul întregii sale cariere artistice. Zilele de front au reprezentat trăirea intensă, situaţia excepţională, rîvnită totdeauna de scriitor, capabilă să-i antreneze toate resursele sufleteşti, să-i potolească setea de noutate izvo- rîtă din profunda lui oroare faţă de banalitate.

Printre manuscrisele lui Gib. Mihâescu s-au păstrat şi citeva însemnări, din perioade diferite, reunite ulterior de

el sub titlul comun Romanul de război. *Ele ar putea sugera pentru cititorul de astăzi paginile rămase nescrise din romanul de război al lui Gib. Mihăeseu «Cel care dă celuilalt curaj, însă scepticismul şi tristeţea acestuia sini aşa de mari, că însuşi primul se molipseşte şi se ţine după celălalt ca să-şi audă propria lui tristeţe din gura lui Şi se înfige în el, ca şi cînd curajul pe care vrea să-l insufle primului, şi de care are acum el nevoie, l-ar lua din tristeţea aceluia». Sau : «Zăpada care a început să cadă seara ; gînduri negre pe cei după front; dimineaţa armistiţiul; ce sfîntâ e zăpada. Telefoanele. Plutonierul care vine cîntmd în biroul ofiţerului». Sau :* -Ziua păcii *(s.a.) cu marea, intensa, zdrobitoarea ei fericire*, *Mă bucur pentru pace şi acum, în pace, duc cea mai banală, şi începetul cu începetul mă conving, cea mai tristă viaţă. Vreau ziua de atac grozavă, cit fericirea cea mare a scăpărez şi a ar- mistiţiului chiar în noaptea aceea».*

Dealtfel, printre prietenii apropiaţi ai lui Gib. Mihăeseu era cunoscută intenţia acestuia de a scrie un roman de război, *proiect nerealizat, despre care aminteşte o notiţă publicată* de *„Naţionalul nou“*[5][6] *după moartea scriitorului «Ori de cîie ori i se elogia munca literară, Gib. cri zîmbetul acela plin de bunătate şi sarcasm spunea intimilor că adevărata lui carte nu a scris-o, că ea va apare mai tîrziu. Această operă pe care o considera exi cea mai semnificativă candoare umană şi literară trebuia să fie cartea lui asupra războiului. Ca unul care a sîngerai în tranşee*, *Gib. notase ceea ce a fost mai crud, mai barbar în măcelurile la care luase parte activă. De aceea, această carte nu ar fi cuprins nici un rînd literaturizai şi nu (ir fi fost brodată pc canavaua imaginaţiei.*

Cartea de război a lui Gib. Mihăeseu ar fi fost o cronică sălbatică a vălmăşagului de durere şi bucurie,

---

[5] înregistrate la Muzeul literaturii române sub cotele : ;i 7740/0, 7, 8, însemnările dezvăluie un bogat registru emotiv şi pot fi puse în legătură cu evenimentele din noiembrie 1917 : armistiţiul din 22 noiembrie, cînd trupele româneşti sînt surprinse în zona Mără- şeşti-Muncel-Oituz, şi cu întîmplarea relatată de concetăţeanul şi tovarăşul său de arme, Gh. Sloian (vezi : Mihail Diaconescu. monografia citată, pp. 43—44).

[6] „Naţionalul nou“ , 28 octombrie 1935, p. 4,

de voință şi moarte, de sînge şi pămînt. Cunoscînd impresionanta lui putere de a pătrunde în miezul celor mai crude realități, era de aşteptat că romanul de război al lui Gib. ar fi fost unica şi adevărata carte a zbuciumului acelora care se duc cu conştiința lucidă să omoare, pentru a nu fi omorîți».

Există, în acest proiect, o reîntoarcere a scriitorului sub zodia autenticității, ca un ecou prelung al unei experiențe existențiale unice, ce ar fi dobîndit în viziunea prozatorului matur marca originalității sale. Faze pregătitoare pentru «romanul de război» pot fi considerate nu mimai reluarea unor subiecte şi a unor tipuri din viața militară în nuvelele publicate mai tîrziu, dar şi redactarea, între 1930-33, a capodoperei sale — romanul Rusoaica *— a cărui temă e prefigurată încă din perioada campaniei în Moldova. De asemenea, ar fi putut fi acea promisă continuare a cărții amintite, despre care amintea zntr-un interviu acordat lui Zaharia Stancu, în 1934, cînd pregătea cea de-a IV-a ediție* [7].;

Nu este necesar să ne imaginăm desfăşurarea epică a acestui alt roman al lui Gib. Mihăescu, fiindcă e uşor de presupus că ar fi reluat schemele cunoscute. Revelatoare pentru noi ar fi fost reacția scriitorului care se reînnoia în fiecare din cărțile sale, dînd acea unitate prin ficțiune şi viziunea lui integratoare. Noutatea acestei cărți ar fi constat în laturai realistă a literaturii lui Gib. Mihăescu, manifestată în vigoarea cu care a redat experiențele trăite pe front, sau în evaluarea cu patos şi adevăr a efectelor sociale, politice şi culturale ale războiului asupra societății românești interbelice exprimată în articolele sale, fără a renunța la propria lui formulă literară.

în peisajul prozei postbelice, dominate de fundalul social cu mutilații şi profitorii de război, autorul Liniei întîi *aduce secvențe de o zguduitoare autenticitate, înregistrate de un martor direct, într-o creație densă ca fapte şi ca tipologie, ce pot fi comparate ca registru emotiv cu versurile lui Camil Petrescu din* Ciclul morții. *Pentru Ştefan Gheorghidiu — eroul din* Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război, *«contorsiunile morale», oricît de percutante ar fi, nu depăşesc verosimilitatea*

[7] „Naționalul nou", I, nr. 115, 26 septembrie 1934, **p.** 2.

psihologică, războiul reprezentînd doar un cadru epic în care se consumă o dramă personală. Romanul urmăreşte — cum remarca Pompiliu Constaniinescu — «variaţiile unui eu de un accentuat şi conştient individualism».

La Hortensia Papadat-Bengescu reacţiile psihice sîiit umbrite de forţa cu care se manifestă biologicul cu cele două aspecte : viaţă şi moarte. Laur a, eroina romanului Balaurul, *învaţă să se uite pe sine prin asimilarea la destinul colectiv. Viziunea scriitoarei poate fi comparată cu paginile din proza de război a lui Gib. Mihăescu prin atmosfera de tensiune, prin acuitatea cu care este descrisă încordarea energiilor şi a simţurilor, provocate de «conştiinţa prea limpede a unei realităţi aspre».*

Gib. Mihăescu reuneşte autenticitatea observaţiei cu transcrierea reacţiilor psihologice, relevînd planul sufletesc, consecinţele psihice ale războiului. Eroii săi sînt împinşi în drama colectivă, evenimentele îşi găsesc rezonanţa în conştiinţa personajelor, care, înzestrate cu o mare putere de amplificare în aparenţa închipuirii, realizează o dinamică subtilă între planul real şi cel imaginar. Pe plan narativ, acţiunea eroilor a fost sacrificată în favoarea tensiunii interioare, fapt ce va avea drept consecinţă şi o conturare mai accentuată a tipologiei, care va dobîndi o funcţie dublă : defineşte motivul şi are valoare compoziţională în sine. Raportată la întreaga sa creaţie, observăm evoluţia acestui nucleu, epic de la schiţă la nuvelă sau roman cu piese reprezentative în cadrul definiţiei acestor structuri.

Paralel cu afirmarea în creaţia literară, Gib. Mihăescu desfăşoară o susţinută activitate publicistică. Imediat după demobilizare colaborează la „Ţară nouă" din Bucureşti, apoi părăseşte Capitala îndrepiîndu-se spre Cluj, unde numele său poate fi frecvent întîlnit în ziare şi reviste ca : „Voinţa", „Gazeta Ardealului", „Înfrăţirea" şi „Gândirea", recent apărută, printre ai cărei întemeietori se număra. Privită în ansamblu, gazetăria din anii de început, ca şi cea de mai tîrziu, abordează teme variate, luate din diversitatea aspectelor sociale, din realitatea internaţională sau din viaţa literară — publicistică im.portantă pentru

evaluarea propriilor sale forţe creatoare. Raportată la clU matul epocii şi la dezbaterile generale de idei, activitatea lui în presă se înscrie pe liniile generale ale gazetăriei de orientare democratică, umanitară din acea perioadă.

• Problematica articolelor se referă, firește, dacă ținem seama şi de cerinţele ziarelor respective, la aspecte curente exprimînd poziția cetățeanului «contribuabil», jefuit de noua burghezie a banului, nevoit în condițiile de după război să facă față sărăciei şi speculei — aspecte integrate însă într-o viziune mai cuprinzătoare asupra acestor fenomene, legate atît de propria lui experiență de viață sau literară, cit şi de punctul de vedere din epocă. Un astfel de sector al publicisticii lui Gib. Mihăescu este cel inspirat de primul război mondial, ale cărui ecouri vor stărui pînă la cursivele pe care le semna în 1931 şi 1932 în pagina întîi a „Calendarului".

Febra acelor momente eroice, conjuncturа politică ce-a urmat războiului, consecinţele sociale, morale, culturale, trezirea conştiinţei unei generații sînt probleme dezbătute în publicistica vremii de condeiele unor scriitori ca Sado- veanu, Camil Petrescu, Perpessicius, Hortensia Papadat- Bengescu.

Ca tînăr scriitor, intrat în viața literară imediat după sfîrşitul războiului, avînd vie memoria cîmpului de luptă şi a suferinţei umane, Gib. — ca şi alți confrați — are curajul de a vedea şi a spune adevărul în față despre iluziile şi dezamăgirile generației sale, despre minciuna convenţională a guvernelor, eroismul de paradă şi confuzia socială. Zădărnicia reuniunilor internaționale în vederea reechilibrării situației economice şi înşelarea opiniei publice sînt vizate, de pildă, într-un articol despre Conferința de la Bruxelles din 1920. Intervențiile sale reprezintă reacția unei conştiințe ce refuză compromisul moral şi corupția politică, exacerbate în anii de după primul război mondial. Neaşteptată pentru temperamentul lui Gib., care excludea tonul polemic, atitudinea lui vehementă izvorăşte din revolta etică împotriva filistinismului burghez afişînă falsul umanitarism în baluri şi serbări de binefacere, mondenități ce scot şi mai mult în evidență contrastul dintre sărăcia generală şi luxul îmbogățiților de război. Problema profitorilor9 «eroii» afacerilor veroase, aceşti homines novi *care nu ştiu nimic despre «noroiul tranşeelor, sîngele celor morți, toate jertfele anonime» ale făuritorilor României, este discutată în cadru] mai general al zguduirii morale adusă de război în conştiința umanității. Nu poate fi în nici un caz vorba despre o purificare , morală, dimpotrivă «nevroza războiului» este o reacție inversă, care a dus la o adevărată «bancrută morală», noua societate a banului este cuprinsă de o dorință nbştăvjttită de a se îmbogăți şi a petrece. Furia «anilor nebiinir- este categoric definită : «Averile în goană făcute se . risipesc tot atît de vertiginos. Banii alunecă . Oamenii par însetați să stoarcă vieții toate voluptățile şi satisfacțiile tuturor*

vanităţilor». Un aspect aparent minor din viaţa Capitalei, închiderea unui dancing, capătă semnificaţie comentat în acelaşi sens.

Prezenţa lui Gib. Mi]\âescu într-un sector atît de dinamic şi actual indică. preocuparea scriitorului pentru ecoid pe care cuvîntul tipărit trebuie.să-l aibă faţă de publicul cititor. Ca şi prozatorul, gazetarul Gib. Mihăescu sesizează din aspectele caleidoscopice evenimentul' semnificativ, elocvent, observaţia lui se înscrie în sensul demonstraţiei, al expunerii opiniei cu privire la fenomenul social. Evocarea, anilor imediat următori prirmiliii război mondial este încărcată de aspecte cu pregnantă substanţă reală, ini în valoarea lor simbolică. Virulenţa tonului, aii- tiidineă lucidă a scriitorului faţă de evenimente, plasarea în concretul cel mai ardent, fără nici o urmă de idealizare, ne pot da o imagine a atmosferei politice, economice şi sociale din perioada respectivă, făclnd dvh acest capitol al publicisticii sale una dintre secvenţele cele mai percutante.

Un veritabil pamflet, Privilegiaţii războiului, *se referă la rivalităţile dezbaterilor din Parlament dintre Ni- colae Titulescu şi Vintilă Brătianu, ministrul de finanţe, care propune legi în favoarea noii burghezii a banului*, *Gib. Mihăescu elogiază măsurile restrictive luate de marele om politic Titulescu prin înfiinţarea impozitului pe «capitalul răsărit din prăpăd.I şi moarte». Obligaţiile statului ce nu şi-a onorat promisiunile faţă de «invalizi, văduve, orfani, victime ale războiului care au îmbogăţit cîteva mii de aventurieri şi au lăsat pe drumuri înzecite mii», nu sînt decît un subiect de propagandă pentru «fii*

lantropia oficială» sau o nouă sursă de cîştig pentru privilegiaţi. Tonul amar din articolul Templul LO.V. *— sim- b&î iniiicinos al «iubirii pe care patria o arată celor ce-o iubesc» — scris în 1932, aminteşte de schiţa sa,* Eroilor : lauri, *apărutei cu peste zece ani în urmă cînd Societatea invalizilor de război, înfiinţată în 1917, încă dădea speranţe că va realiza ceva.*

Ca fost combatant pe frontul din Moldova, Gib. Mi- kăeşcuevocă cu adîncă emoţie pe cei căzuţi la Măfâşeşti, «localitate de înălţătoare dar şi de sfişietoare amintire». Memoria celor care «au oprit cu pieptul lor cuirasat doar de dalba cămaşă strămoşească oştirile spărgătorului de fronturi Mackensen» păstrînd intactă suveranitatea ţării este cinstită de oficialităţi doar prinir-o retorică inutilă.

Sub tonul casant, sarcastic, răzbate dezaprobarea scriitorului dezgustai de minciuna oficială a politicienilor şi a profitorilor de război. Pînă şi mitul soldatului necunoscut este o formalitate de program politic, un fals pe care-l lansează fără nici un discernămînt «eroii cari au făcut războiul la rezerve şi birouri». Pentru Gib. Mi- hăescu — participant la luptele din linia întîi — eroul necunoscut înseamnă jertfa anonimă, omul de rînd cure, ea şi eroul schiţei sale Soarele, *a încercat îri clipa sfârşitului «frica,.:groaza morţii pe care 6 ai totdeauna dinamiea revărsării de fier şi foc a războiului cînd te năpusteşti la atac».*

Termenul de aventurier, folosit la adresa celor ce : dirijează mersul evenimentelor politice, revine cu pregnanţă în articolele lui Gib. Mihăescu, ca un avertisment împotriva izbucnim unei noi conflagraţii mondiale. Proaspăt încheiatul război lăsase în mintea scriitorului ce se cţflase printre «cei cari am luat în piept focul, gloanţele şi mînza vrăjmăşească» . impresia unui cataclism, care «a trecui ca un uragan deasupra lumii, împrăştiind groaza şi disperarea, distrugînd cu nepăsare de element inconştient iot ce bietele braţe omeneşti izbutiseră să înjghebeze». încă din 1921, problemat războiului modern în care «legea materialului domină legea numărului» apare frecvent îhtr-o serie de articole ca : Dicke Bertha *(simbol al zădărniciei armelor distrugătoare),* Pace armată *sau* Moartea războiului. *Un nou conflict, în condiţiile dezvoltării ştiinţei, ameninţă însăşi existenţa planetei. Raportate la climatul epocii, traumatismele războiului au demonetizat pînă şi cele mai înalte valori morale. Sentimentul de patriotism de vitejie, «bravura va dispare ca factor hotârîtor in cîşti- garea unei rnctorii. Vor lucra numai maşinile. Asasinatul va fi condus cu singe rece de la un birou sau de la o masă cu bobine electrice». Războiul modern va reînvia cea mai murdară armată, aceea a mercenarilor, recrutaţi de data aceasta dintre oamenii de ştiinţă şi va promova cea mai amorală luptă, «dezbrăcată de vestmîntul patriotic».*

Cursivele de mai tîrziu — semnate în paginile „Calendarului“ — vor dezbate mai mult teme culturale. în acest moment, Gib. Mihăescu are o experienţă de scriitor şi un nume în viaţa literară. Dar această profesionalizare nu s-ar putea spune că schimbă

orientarea tematică so.u stilul propriu gazetarului care continuă să vadă lumea cu ochii celui venit de pe front.

Amintirea tragicelor evenimente este tot atît de vie, scriitorul este conştient că «lumea este încă sub semnul grozăviei prin care a trecut — deşi s-a împlinit o decenie şi jumătate de atunci». Interesul său merge mai mult spre sondarea şi influenţarea opiniei publice în probleme de importanţă majoră : dezarmarea, Conferinţa de la Geneva, născocirile industriei chimice şi modernizarea mijloacelor de luptă — sînt probleme pe care le supune dezbaterii în coloanele ziarului.

Atacurile virulente la adresa îmbogăţiţilor de război din seria de articole ale anilor 1920—1922 sînt reluate cu aprindere, nuanţate în virtutea unei înţelegeri aprofundate a legilor ce guvernează complexul sistem social-po- litic al frămîntatului deceniu al patrulea şi a unei per- spective sociologice clare.

Articolele sale despre atmosfera postbelică, despre dezarmare şi pace pot fi incluse ciclului de schiţe şi nuvele eu subiect asemănător, ca o continuare a ideilor din proza sa inspirată de evenimentele primului război mondial, ca o latură complementară şi ca un argument al unităţii creaţiei lui Gib. Mihăescu.

DIANA CR1STEV

HOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Prezentul volum reuneşte o parte din opera lui Gib. I. Mihăescu, inspirată de evenimentele primului război mondial, experiență esențială de viață şi de creație, care şi-a găsit transcrierea în diferite formule narative. Scopul nostru a fost să punem in lumină acest ciclu tematic menționat îndeobşte doar ca o etapă de început din creația sa, dar pe care îl socotim reprezentativ pentru evoluția prozatorului.

Selecția noastră a avut în vedere ilustrarea temei de la primele manifestări ale scriitorului pînă la cele mai cunoscute titluri din creația sa. Intr-o primă secțiune au fost cuprinse scrierile din anii 1919—1922, ce transfigurează experiența directă de front a lui Gib. Mihăescu, combatant la Mărăşeşti şi Muncel, în 1917 : *Linia întîi, Soldatul Nistor, Cel din urmă cîrd, Cei din urmă, Eroilor : lauri, Soarele,* cărora le-am alăturat alte texte mai puțin cunoscute : *Rătăciți,* rămasă în paginile revistei ,.Hiena“ din 1920, şi *Bordeiul din rezervă,* apărută în revista „Manuscriptum“, în 1975.

Reluarea temei şi amplificarea acesteia în formula literară specifică scriitorului este ilustrată prin nuvelele : *Vedenia* şi *Troița,* care l-au consacrat printre maeştrii genului, *Poarta de fier, Plecarea.* Am inclus în acest sector şi schița *Domnul aghiotant* — nepublicată pînă acum în nici un volum de la apariția ei în revista ,,Secolul", în 1932.

Capitolul dedicat în volumul de față publicisticii lui Gib. Mihăescu pe această temă prezintă o viziune mai

puțin literaturizată asupra războiului, luarea de poziție mai directă în legătură cu problematica și consecințele sale sociale, politice și morale din epoca postbelici. Articolele, apărute între 1920—1932 în presa vremii, 'se alătură ciclului de război din proza scriitorului, ca o continuare a ideilor din aceste scrieri, ca un argument al unității creației sale. Semnăturile, mai ales în prima perioadă, au variat între numele sau inițialele autorului ori pseudonimele : *Alfa,* G. *Stegarii.*

Reproducerea textelor a fost făcută după ultimele ediții apărute, iar pentru cele netipărite pînă acum în volume și pentru sectorul de publicistică am folosit ziarele sau revistele la care a colaborat scriitorul.

Schițele, nuvelele și articolele au fost ordonate după criteriul cronologic. La sfîrșitul fiecărei piese s-a indicât data primei apariții.

Transcriereâ textelor s-a efectuat conform regulilor ortografiei actuale. Am păstrat formele de genitiv în *ei* — frecvent întîinite — alături de genitivul în *ii*. Am adoptat formele curente în cuvinte ca : *aceiași, iarăși, totuși,* dar am menținut forme ca : *'peisagiu, personagiu* sau unele dublete : *care* / *cari, sunt* / *sînt* Am respectat regionalisme de tipul : *părete* etc. Greșelile evidente de tipar au fost înlăturate tacit. Parantezele drepte indică lecțiunile lipsă deduse din context.

D.C.

P R O Z Ă S C U R T Ă

LINIA ÎNTÎI

înaintam greoi, unul cîte unul, tăcuţi şi înfioraţi. Că-
rărușa strimtă pe care coboram şerpuia capricios printre copacii tineri, deşi ca peria. O lună învăluită de slabe perdele de ceaţă umplea cuprinsul cu fantasme. Spre a nu fi perfect deplină, liniştea era întreruptă doar de răzleţe împuşcături depărtate şi de zăngănitul ritmat al baionetelor noastre. în faţă, de după culmea dealului, pe care aveam să-l urcăm în curind, răsăreau la intervale dese rachete strălucitoare ca nişte bulgări de foc. pe care mii ni nevăzute le aruncau spre noi. Uneori erau atît de multe că păreau un roi de scîntei uriaşe, ce forfotesc deasupra nicovalei unor ciclopi în plin lucru. De bună seamă inamicul simţise că vom face schimb pe front. Lucrul acesta nu ne prea plăcea ; mai ales mie, care intram pe linie pentru întiia oară. Ştiam că-i prăpăd să te prindă artileria duşmană pe drum spre tranşee. Mai ales prin văi. Şi noi tocmai coboram in vale.

O temere supărătoare ni se furişă în suflet ; teama veşnică a infanteristului de tunul laş şi depărtat, în contra căruia baioneta e fără putere. Mergeam totuşi înainte, minaţi de acel resort nevăzut şi puternic al supunerii oarbe. Smocuri de răchiţi ne plesneau feţele, buturugi putrezite trosneau sub picioare, ne împiedecau drumul.

Deodată şovăirăm ! O bubuitură depărtată, apoi, aproape imediat, o fluierătură prelungă, cobitoare. La urmă, un zgomot puternic, ceva asemuitor unui teanc mare de vase prăbuşindu-se la pămînt Se spărsese departe. Totuşi văile clocotiră şi ecoul se repetă.

Aşteptarăm cîtva. Eram rău adăpostiţi şl aci rm-4 vorba, totuşi eram mai feriţi ea-n fundul văii.

Dar porniräm din nou ; nu era ceea ce ne aşteptam.

Tăiarăm un drum de care, ne înfundarăm într-o infinitate de vîlcele şi văgăuni, ne pierdurăm unii de alţii, ne regăsirăm pe urmă, făcurăm un mic popas intr-un loc ferit, lingă adăpostul maiorului, şi începurăm în sfîrşit urcuşul spre linie.

De astă dată mergeam cu o deosebită grijă. Dealul lin, nespus de lin, era sterp aproape ; cîte un tufiş singuratic arunca *m* vale umbre ciudate. Copaci rupţi de la mijloc sau chiar de la rădăcină desemnau pe fondul palid al zării închipuiri caraghioase. în aer plutea duhoarea nesuferită de cadavru. Pămîntul gălbejit era ciuruit de obuze. Gropi mari, gropi mijlocii, gropi mici, gropi fioroase ca nişte guri larg căscate de monştri puşi la pîndă îţi vorbeau cu mutismul lor lugubru grozava poveste a războiului.

Aveam impresia chiar că străbatem un ţinut necunoscut, bizar, dintr-o altă lume, dintr-o planetă moartă. O In» chipuire îndărătnică se încăpăţîna să facă apropieri izbi» toare cu diferite aspecte lunare, pe care le contemplam altădată la telescop.

Şi-n peisagiul acesta hibrid, în lumina rece, translucidă, neprietenoasă, noi mergeam spre necunoscut, uşor, atît de uşor că păream fantome. Soldaţii ţineau baionetele strîns ; totuşi atingeri neprevăzute de arme şi unelte produceau plângătoare accente metalice. O adiere potolită învenina şi mai mult văzduhul ciumat ; un susur de frunze, veştejite înainte de vreme, ne şoptea într-un grai neînţeles profeţii de moarte...'

Dealul deveni deodată mai repede ; gropile începură să se rărească, pentru a dispărea cu totul la un moment dat; eram pe contrapantă.

în curînd intrarăm în tufişuri. Şi după cîtăva vreme ne odihneam la postul comandantului de companie.

Soldaţii se lăsară greoi la pămînt. Stăteau aproape toţi cu faţa în sus, trîntiţi pe raniţe. Şuşoteau. Untfl oftă. Cîţiva rîseră. Un **sergent aruncă o glumă în surdină ; un soldat îi ripostă numaidecât. Erau din cei care mai văzuseră frontul. Cei tineri trăgeau atenţi cu urechea ; nedumeriţi, păreau că adulmecă curaj din sporovăială fîrtaţilor vechi.**

După o jumătate de ceas începu schimbul.

O luai cu plutonul în jumătate la dreapta. Alergam grupuri, grupuri, îndoiţi din şale, de la un tufiş la altul. Deasupra bîzîiau gloanţe.

Intrarăm într-o frîntură de şanţ în zigzag. Ne înghe- muirăm acolo cu toţii, în aşteptare. De-acolo îmi împărţii oamenii, mască cu mască, căci de tranşee nici pomeneală. Schimbul se petrecu în linişte. Pe urmă luai şi eu loc în groapa comandantului de pluton.

— Bine, domnule, întrebai pe ofiţerul pe care-1 înlocuiam. Asta-i linia întîi ? Nici tranşee, nici nimic, ce naiba ?

— Las[1] că le faceţi dumneavoastră î

Privii în dreapta şi-n stingă. Din cinci în cinci paşi, gropi lunguiețe : măştile. Soldaţii stăteau pe b rin ei, cu armele gata. Primiseră din vreme instrucţii ; măştile trebuiau împreunate spre a fi transformate în tranşeu.

— Dar inamicul ? întrebai din nou pe înlocuitul gata de plecare.

Drept răspuns, îmi arătă cu mina, în lumina nesigură, o dungă neagră şi cotită, ce se desfăşura în faţă, paralel cu a noastră. Nu părea departe ; vreo şaptezeci de metri.

Rămas singur, privii multă vreme linia cea neagră. Din cînd în cînd, de-acolo, de la duşman, veneau zgomote înfundate. Lucrau şi ei probabil î

îmi aţintii urechea. Prinsei, sau mi se păru că prind, sunete distincte ; lovituri de mai, o scîrţîială ciudată. într-un rînd crezui că surprind voci omeneşti, dar încete, atit de încete că păreau venite din mormînt.

Dădui cîteva ordine şi mă trîntii în fundul gropii.

; Un **ceas să fi trecut, cînd deodată o ploaie de rachete mă făcu să sar în picioare ; o grindină de împuşcături se dezlănţuise ca din senin. Apoi, în corul acela infernal, ce începuse, tunurile îşi făcură la timp intrarea lor de başi greoi. Mitralierele ţăcăneau grăbite, ca nişte cumetre gureşe, puse pe sfadă, grenadele armonizînd tumultul cu sunetul lor de tobă mare. Doar trăsnetele minelor însemnau disonanţe supărătoare .în ansamblul de darabane pe diferite tonuri. In curîncl însă se amestecară cu totul ; nu se mai distingeau unele de altele. Era un huiet infernal, fără de început şi sfîrşit.**

Furtuna pornise de la nemţi ; îi aşteptam deci să înainteze.

Totuşi nu se grăbeau.

Scrutam întunericul cu priviri încordate. Orice tufă care se mişca părea un duşman ce se tîrăşte. Şi pe loc zeci de împuşcături se abăteau la rădăcina ei.

Dar inamicul nu venea deloc. Şi lucru ciudat, hărmălaia începuse a se potoli. Ce să fi fost atunci ? Desigur ceea ce bănuisem la început : vroise să ne surprindă asupra schimbului. Dar greşiseră socotelile.

Ultimele împuşcături părură parcă un joc de copii. Un soldat, lingă mine, ţinea morţiş să fie cel din urmă. Aşteptă deci ca să contenească ceilalţi şi trase aşa, într-o doară, spre inamic, fără să ţintească. Pe urmă, satisfăcut, puse arma alături şi apucă lopata. Dar tocmai atunci, de undeva, altul, minat poate de aceeaşi ambiţie, nu se lăsă mai prejos ş:i~i zise şi el. Oşteanul înjură înciudat printre dinţi, aruncă o brazdă de pămînt în faţă, lăsă unealta, puse din nou mina pe armă şi trase înfuriat un foc în sus. Apoi rămase vreo cîteva minute cu arma în mînă, hotărît să nu cedeze deloc. Abia într-un tîrziu, văzînd că nu i se răspunde din nici o parte, puse puşca alături şi se apucă harnic de lucru.

în tăcerea nopţii, cazmalele şi tîrnăcoapele active îţi mîngîiau urechile ţiuinde încă de huietul năprasnic care trecuse. Văzduhul se răcorise ; mirosul de cadavre, cari nu se vedeau încă, dar cari trebuiau să fie în număr mare între cele două linii, se amestecase în mirosul de artificii al explozibilelor sparte ; luna era şi mai nelămurită în înălţimi şi lumina ei searbădă se făcuse atît de nesigură, ca şi cînd ar fi fost produsă de reflexurile bizare ale unui foc de vrăjitor.

. în schimb sunetele deveniseră de o claritate uimitoare ; se distingeau perfect ciocăniturile în tabăra vrăjmaşe ; arar se auzea cîte o larmă ciudată, aşa ca şi cînd s-ar fi sfădit cineva.

într-un rînd mi se păru că e o ceartă în toată regula, Zgomotul provenea cam din faţa m a. încordai ochii.

— *Domnu ilev,* vedeţi ? mă-ntrebă soldatul de-alături,

— Nu văd nimic, Voican !

— *Uiţi,* drept în faţa noastră, *da mai la dreapta !*

— Nu văd nimic.

— Uiţi, domnu ilev, und'îndrept eu ţeava puştii, ceva alb.

r — De unde să ştiu eu, unde îndrepţi tu... Nu sfîrşii fraza, căci văzui intr-adevăr ceva alb : Văd ceva alb.

— Care mişcă...'

-— Parcă.

— Re, păi d-acolo vine huietul. Parcă s-ar certa...

Nu răspunsei. Tăcurăm cîtva amîndoi. Larma creştea încontinuu. Apoi deodată pata albă se mări, repezindu-se spre noi. Ca la zece paşi de locul unde pornise, se opri brusc şi se înjumătăţi din nou. Zgomotul contenise odată cu prima mişcare a petei. Toate acestea se petrecură cu o iuţeală de fulger.

—* Ai văzut, domn ilev ?

— Văzut !

—■ Ai înţeles ?

— Tu ce crezi ?

— Eu cred că au vrut să trimeată pe neamţ înainte, să sape ceva, vreun post de ascultare...

— Ei şi ?

— Si neamţul n-a vrut... si s-au sfădit şi i-au dat brînci.

— Ei şi ?

— N-ai văzut că au tăcut pe loc, cit a zbughit-o ăla ?

Raţionamentul părea just. Cu urechea ascultam şoaptele lui Voican, cu ochiul fixam pata albă. Părea că se agită pe loc.

— Auzi, domn ilev ?

/ — Aud !

Se auzeau, într-adevăr, lovituri de tîrnăcop ; se putea Histinge uşor apropierea lor. Soldatul judecase drept.

— Domn ilev, trag ?

— Trage !

Asta.i-o spusei aşa, intr-o doară. Ştiam că-i cel mai bun ochitor din pluton, dar, în lumina aceea fantastică, era greu de vizat o ţintă.

Soldatul se încleştă pe armă ; îşi schimbă de cîteva ori poziţia pînă să se hotărască, ll observam doar eu coada ochiului, căci continuam să fixez pata. în sfîrşit detunătura porni... Un moment de aşteptare încordată... Apoi un urlet jalnic, un urlet ca de animal izbit de moarte sfîşie deodată acea linişte ciudată. Şi cîteva vorbe, cîteva strigăte, pe cari nu le voi uita niciodată :

— Îhîî... mă omorîrăţi, mă taică, mă.77

La început mi s-a părut că visez. Şi totuşi vorbele ţipate - îmi răsunau clar în ureche. Fuseseră atît de distinct rostite, că nu mai încăpea nici o îndoială ; era desigur vreun sărman moşneag de prin Muneel sau din împrejurimi, adus cu forţa la lucru de tranşee.

Nu era nimic de mirat !

Un inamic ca al nostru recurgea adesea la astfel de procedee ; birourile de informaţii de pe front remarcaseră de mult acest lucru,

Nemernicii !

Un val de sînge îmi năvăli furios în obraji ; pumnii mi se strânseră instinctiv.

Apoi, deodată, o jale amarnică îmi năpădi sufletul ; şi ochii, auzul îşi concentrară din nou puterile asupra locului aceluia blestemat. Vroiam să surprind vreo mişcare, vreun vaiet, un strigăt.

Fusese poate doar rănit !

Dar pata rămînea nemişcată şi albul ei încremenit în noapte îmi dădea impresia unei pietre funerare, un semn răzleţ, pe-un mormînt părăsit.

Şi, nu ştiu cum, dar îmi veni atunci aşa, deodată, ca un necaz pe unchiaş. De ce se îndărătnicise atîta, de ce se rugase zadarnic de vrăjmaşi ? De bună seamă, de nu se opunea deloc, de se tîra pe pămînt cu grije, nu făcea zgomot, nu ne atrăgea atenţia. Ştia doar că orice ar fi spus, oricît s-ar fi codit, era în van ! Or, poate, în momentele acelea, îşi adusese aminte de-o biată băbătie mititică încovoiată din şale şi de vreo fetişcană vioaie, cu ochii înceţoşaţi, şuşotindu-şi una alteia cu grije, cotrobăind amîn- două prin camera lor strimtă, slab luminată de candela de la icoane, făcîndu-şi de lucru în aşteptarea zorilor şi a reîntoarcerii lui.

Bietele femei ! Cu ce nerăbdare l-or adăsta ele mîine şi ce veste groaznică le va veni în loc !

Căutam să reproduc în minte scena aceasta sfîşietoare, cînd, pe neaşteptate, gîndurile mi se opriră Speriate asupra unei posibilităţi înfiorătoare, de necrezut. Dacă bătrînul tocmai căuta să explice călăilor de vreun fecior chipeş, ce-1 avea dincoace, printre ai noştri, gata să fulgere pe oricine ar îndrăzni să-ânainteze dinspre duşman.

Cruzimea ideii acesteia teribile începu să mă frămînte cu o înverşunare de nedescris.

In cuiând, însă, un scîncet dureros mă trezi din gînduri. întorsei ochii alături spre Voican.

— Ei ce e ? Nu lucrezi ?

— Vai de capul meu, domle ilev. Făcui moarte de rumân, gemu el drept răspuns, fără să ridice capul din pămînt.

Mă lăsai în fundul măştii pe-un sac de cartuşe.

Şi-n lumina aceea stranie, care începea să se spălăcească. multă vreme îmi pluti dinaintea ochilor icoana îndurerată a unui bătrîn izbit de moarte, în straie aîbe,^ pătate de sînge, cu barba înroşită, cu ochii măriţi de groază, pe **retina cărora se stingea cea din urmă imagine întipărită : gestul ucigaş al copilului său însuşi.**

(„Luceafărul", Bucureşti, XIV, nr. 3—4, 15 februarie 1919, pp. 70—73)

SOLDATUL NISTOR _____ _ _____

Şi pe front, chiar pentru cei din linia întîi, amurgul de toamnă îşi păstrează cu nepăsare măreţia calmului său impunător şi frumuseţea nepreţuită a veştmintelor sale multicolore. Acelaşi purpuriu regesc, acelaşi violet bizar, **acelaşi portocaliu exotic, aceiaşi nori de sînge pătează bolta la asfinţit cu violentele lor tonuri. Şi vai, prin perdeaua aceasta diafană acelaşi luceafăr scînteietor de seară -clipeşte nervos cu ochiul lui de foc, ca şi cînd atunci s-ar deştepta din somn şi ar vrea să se obişnuiască cu lumina ciudată din yuru-i.**

Amurgul mă surprindea totdeauna cînd îmi inspectam posturile. Lăsam atunci toate baltă şi, dintr-un dos de traversă, rămînea*m* cu ochii încremeniţi la magica lui feerie. Trecerea pe

nesimţite de la jăratecul viu al portocaliului, la tăciunele aproape stins al violetului, mă ţinea pironit locului, ca sub imperiul unei vraje neînţelese. Şi zîmbetul primelor pîlpîieli ale stelei ciobanului sfîrşea prin a-mi umple sufletul de-o fericire neaşteptată, nevoită ; mă îmbătăm aproape, ca şi cînd aş fi băut pe nerăsuflate cîteva pahare cu vin vechi.

v

într-o seară însă, am surprins cel mai frumos vioriu pe care l-am văzut vreodată ; era atît de dulce nuanţat în spărtura aceea de nori, lunguiaţă şi piezişe, făcea un contrast atît de izbitor cu chenarul de aur al norului de dedesubt şi se pierdea atît de uşor în liliachiul întunecat al norului de deasupra, că aş fi stat o vecie întreagă cu privirile pierdute în armonia aceasta policromă.

- Se poate uşor închipui deci, cît de crud fusei întrerupt din contemplarea mea de Nistor, soldatul lingă postul căruia amurgul începînd mă oprise întîmplător.

— Domnu ilev, mă gîndesc la morţii ăştia dintre linii. Ia uite cum i-a luat ; prin flanc cîte unul, ca un rînd de cucori...

Nici o altă clipă a zilei nu pune mai multă pace pe un suflet încercat, cît ceasul înserării ! E-atîta maiestate în poezia asfinţitului, că uiţi îndată totul, chiar prin faptul că eşti pe front, că dincolo, la treizeci de metri numai, te pîndeşte necontenit moartea. Iată de ce, în fiecare seară căutam să mă folosesc de ceasul divin care urmează scăpătatului. iată de ce totdeauna, atunci, căutam un loc ferit cu totul, unde să fiu singur, cu desăvârşire singur.

Cum nimerisem dară lingă masa asta de grăsime, lîngă butoiul ăsta cu chip omenesc, care mă readucea atît de brusc la cea mai cruntă realitate, care topea dlntr-o dată pitoreasca privelişte de dinaintea ochilor mei vrăjiţi.

îi aruncai deci o căutătură de mînie, hotărît să-i amuţesc limbuţia inoportună scurt şi cuprinzător.

Dar el nici nu se uita la mine.

Gras, foarte gras — te mirai ce caută omul ăsta pe front — cu mîinele vîrîte în buzunarele pantalonilor, cu privirea încremenită înainte spre inamic, mutîndu-şi într-una greutatea corpului de pe un picior pe altul, el nu oferea ochilor mei plini de ciudă decît un spate enorm şi o ceafă groasă şi roşie,

— Scoate mîinele din buzunare, zăpăcitule ! Eşti în faţa inamicului sau unde eşti ?

Nu tresări deloc şi nici nu-ntoarse ochii spre mine.

— De, domn ilev, nu te supăra şi dumneata aşa, că nu vin *ei* peste mine, n-avea grijă !

o aa: Haidţ haid, scoate mîinele din buzunar, nu-nţelegi ? încheie-ţi epoletul sting şi trage-ţi baioneta la şold că ţi-a ajuns la spate. Doar coadă îţi mai lipsea !

începu să-şi corecteze ţinuta cu mişcări încete şi greoaie. Şi cum aşteptam nerăbdător executarea, îi auzii :

— Domnu ilev, ce ziceţi de morţii ăştia dintre...

— Lasă morţii, măi nesimţitorule, şi dă*-i mai repede !.

Simţeam cum îmi creştea mînia ; la treizeci de metri de duşman eşti totdeauna nervos şi gata oricînd de sfadă. Ş-apoi prea multă poftă de vorbă la un inferior nu prea merge la armată. s .. — Mă tot gîndesc că trebuie să albe ei ceva bani la ei, cum am şi eu şi dumneata. Da ce folos, că putrezesc prin buzunare. Doar hîrtii

sunt ălea ; că argint nici regele nu cred să mai albe acum.

Cu toată supărarea mea nu putui să opresc un surîs, nedumerit de această neaşteptată asociaţie de idei. El — tocmai întorcea capul — mă privi la rîndu-i tot aşa de nedumerit şi începu să rida liniştit printre dinţii mici şi rari, clipind repede din ochii abia crăpaţi :

—■ De ce rîzi, domn ilev ?

A doua zi adunai soldaţii cari nu erau în posturi, să Ie comunic ordine. Nistor sosi cel din urmă, gîfîind ca o maşină şi leoarcă de **sudoare. Pe faţa lui rotundă şi-n- umenită cu totul, tuleiele-i bălaie, deasupra gurei lungi, păreau slabe jocuri de flacără pe-o sferă de metal încins pînă la roşu.**

Obosise prea. mult săracul ! Oricum era prea gras ! De la adăpostul lui pînă la mine, era doară distanţă.

Şi mi-1 închipui strecurîndu-se într-o dungă prin şanţurile mai înguste, zbătîndu-se uneori, înţepenit în vreo strîmtoăre de săpături neterminate.

— Hai, Nistore, hai !

începui să dau citire hîrtiilor proaspăt sosite de la batalion. [...] Ca încheiere, ordinul făcea direct răspunzător pe comandantul de pluton de orice dezertare s-ar mai întîmplâ, lucru care nu-mi plăcea deloc.

Trebui să ţiu un adevărat discurs soldaţilor, zugrăvin- du-le mizeria din teritoriul ocupat, cruzimea nemţilor cu populaţiunea neputincioasă şi victoria mai mult ca sigură a noastră şi a aliaţilor, cu urmările ei grozave pentru cei care ar îndrăzni să facă un astf el de pas necugetat.

A doua ordona o cercetare amănunţită asupra oamenilor, spre a se constata la cîţi lipseşte raţia de rezervă

şi a se aplica o straşnică corecţie tuturor cari şi-au mîn- cat-o sau au pierdut-o.

După ce mai citii eiteva comunicări de puţină importanţă,. procedai numai deci t la inspecţie.

Rezultatul : .singurul Nistor n-avea nici cutiile eu con- serve,, nici punga cu pesmeţi,

— Unde ţv-i raţia,. măi zăbăucule ?

— Am rnmcat-o, să trăiţi !

— Minca-te-ar ciuma să te mănînce, mîncăeiosule,. numai la mincare te g îndes ti...

•— Păi, domn iiev, dacă mi-a fost foame ? Ce stric eu ? Judecă şi dumneata : munceşti toată ziua, stai în picioare toată ziua... oricum,, om eşti...

— O să vezi tu pe dracu, încheia! grăbit, ticluind în minte povestea cu o grenată care a distrus în noaptea trecută sacul eu merinde al soldatului Nistor. Trebuia să trimit numaidecît la companie raport cu rezultatul cercetărilor mele. O să vezi pe dracu, repetai, pornind zorit spre bordei.

— O să te bage-n Curtea Marţială, auzii în urma mea pe sergent explic îndu-i, Te saturi tu de lăcomie !

în noaptea aceea eram de serviciu pe companie. Trebuia deci să iau u*anşeea în lung, pe-un sector aproape de vreo şase sute de metri, ca să mă conving dacă cei din posturi îşi fac datoria cum trebuie. Pornii puţin timp după miezul nopţii, cînd socotii că a intrat de rind schimbul al doilea.

O luai agale prin cotiturile şanţurilor, rezemîn du-mă: de un baston noduros şi strîmb. O noapte neagră de toamnă, înnourată, apăsătoare şi caldă. Nici un zgomot oricît de mic, nici un suspin de vînt cit de uşor. Parcă nu era front. Nici măcar o rachetă nu sfişia întunericul profund cu durerea luminii .sale orbitoare. Văzduhul era negru ca pămîntul însuşi. Credeam că dibui esc prin galerii subterane de sobol. Dedesubt, fundul tranşee!, muiat de umezeală, stlmpăra cu desăvîrşire zgomotul bocancilor mei greoi. Şanţul adine, colţurat de traverse, părea un coridor strimt şi întortocheat de labirint. în păreţii de pămînt, la intervale rare. se năzăreau pete şi mai întunecate deeît msuşi negrul nopţii de păcură : erau intrările în adăposturile- oamenilor. în catacomba nesfîrşită păreau uşi de

morminte, vechi de cînd lumea. Din douăzeci in douăzeci de paşi, în scobituri adîncite spre duşman, sentinele nemişcate, în atentă ascultare. Încremenite pe banchetele înalte, nu erau decît nişte statui funerare pe soclurile lor, ferite în nişe rudimentare de trecătorul rătăcit prin încurcătura lunguieţelor încăperi ale acestui lăcaş subpă- mîntean. în bezna de iad, conturul lor indistinct, de siluete nelămurite, îţi vorbea de arhaismul unor monumente roase şi scrijelite, îngropate de furia vreunui vulcan năprasnic în lava pietroasă, în care arheologul sapă cu zor căutarea adevărului.

Mă strecuram uşor prin lumea asta de cimitir antic ; păream singura vietate, păream o umbră chinuită, t^-şi caută mormîntul străvechi. Mă feream să nu ating păreţii, mă temeam să nu năruiese vreun colţ ieşit de glod. Mi se părea că cel mai mic zgomot ar deştepta dintr-o dată întreaga această lume moartă, ar trezi mînia somnolentă a vulcanului de dedesubt.

Abia în spatele lor, santinelele mă simţeau ; îmi cereau parola pe şoptite, fără să facă vreo mişcare. Le răspundeam scurt, abia auzit ; le lăsam îndată în mutismul şi imobilitatea lor.

Dar oroaie ! Ultima nişe, în sectorul plutonului meu chiar... era goală. Nici o siluetă, nici un contur ! Îngheţai de groază. Doar luciul armei, rezemată de parapet, mă mai linişti. Prin urmare, statuia era pe aici pe-aproape. Probabil obosise tot visînd de veacuri în picioare şi se trîntise pe undeva, ca să vadă cum se poate visa culcat de-a binelea. Sau poate se dusese la statuia vecină, s-aprindă vreo ţigare. Secătura ! Şi ştie bine că nu se fumează în post.

O luai tot înainte, căci în urmă nu putea fi ; doar de-a- colo veneam. In drum cotrobăiam metodic cu piciorul. Nimic. Ajunsei la camaradul vecin. Era singur. Nu-mi venea să cred. în orice caz, el trebuie să ştie ceva.

— Măi, eşti singur ?
—— Singur, să trăiţi !
— Da n-a trecut nimeni pe-aci prin spatele tău ?
— Nuneni !
— Măi, n-oi fi auzit ?
— Doar n-am ccară-n urechi.
r- Dar cine-i în post lîngă tine ?

— în dreapta e...

—. Nu, în stînga, să-mi spui.

— în stînga ?... Păi... Nistor.J

— Eşti sigur, măi ?

— Doar cu el *intrăm* odată.

Simţii cum îmi fuge pămîniul de sub picioare. Şi-n minte îmi răsăriră deodată cuvintele ordinului citit de cu zi : „Comandantul de pluton e direct responsabil de orice nouă..."

— Canalia, a fugit la nemţi ! îmi scăpă dintre buze.

— Domn ilev, eu *pai'că* auzii ceva în stînga mai adineaori, parcă se tîra pe pămînt cineva... De', ştiu eu... pai'că auzeam, da pai'că nu era nimic !

O luai înapoi zdrobit cu totul. Numai cu Curtea Marţială n-avusesem de lucru ! Şi-mi veni aşa o poftă, să scol sergentul, să-i tip, să-l înjur, să-l pun pe el în post în locul dezertorului. Grăbii pasul înfuriat la culme. în supărarea-mi nemărginită, vorbeam aproape singur, gesticulam cu mîinile şi cu bastonul cel strîmb.

Dar cînd să trec prin dreptul postului părăsit, o bufnitură înfundată îmi mută inima din loc. O mogîldeaţă enormă se prăbuşise de pe parapet pe banchetă, rostogolind în cădere o grămadă de bulgări de pămînt. Un pietroi chiar mă lovi la picior. Un moment nu ştiui ce să cred ; apoi mogîldeaţa, mormăind o-n jură tură românească, începu să se agite şi cu mari sforţări izbuti să se ridice.

Hei, cine-i ?

— Păi io, să trăiţi, domn ilev !

~ Care tu ?

— Nistor.

■— Ah !

Nu puteam să-i zăresc figura, dar auzeam şuierul leneş al veşnicului său rîs,

— Da căzui, domn ilev... !

—' Bine, mă nenorocitule... cum ai îndrăznit să părăseşti postul ? Nemernicule ! — la această vorbă îi apucai arma —, numaidecît ai să mă urmezi. Şi mîine o să vezi tu pe dracu ; o să te leg cobză şi [o] să te trimit la Curtea Marţială...

•— Păi de de, domn ilev ?

-v Vezi tu mîine, vezi tu ce n-ai păţit..:

■— He, he, păi **nu** puteţi **domn ilev...**

— Ce ?

— **Păi, uiţi colea...**

Se scormoni cîtva la şold, de bună seamă în vreun sac, şi-mi vîrî îndată în ochi două obiecte lucitoare

, — Ce-s ăştia ?

— **Parcăd-ta nu vezi... cutii de conserve.**

. — **De** la **cine le-ai furat, tîlharule ?.**

— De la ăsta de lîngă reţelele de sîrmă.

— Care ăsta ?

— **Nn** ştii, **ăla de e cu faţa în sus. Mortu de...**

. — Aba, va să zică jefuieşti şi cadavrele ?

— Nu, domn ilev, că parale n-avea deloc ; îl scormonii eu degeaba !... O avea poate ăl de lîngă el. Da nu mă mai duc. Doamne fereşte ! Se simte de la neamţ al dracului... Tot auzeam mişcînd pe acolo... Mă tot temeam să nu arunce vreun *proector* pe sus.., Ăla eram atunci... Cum naiba mă mai întorceam prin încurcătura de sîrme... Nu mă duceam *eu* nici la ăsta., da. *am* auzit c-ai noştri s-au înţăles cu nemţii ca să-i îngroape mii ne. Să nu-i lăsăm să-i tragă la ei.. Am auzit că i toneşte şi-i face săpun... Oliu... ce mai săpun ar scoate ei din mine...

Tdeea **aceasta I făcu.** să rida cu hohote. îl.lasai să **şe** sporovăiască înainte, ca să-i prind vreo umbră de rea intep-; ţie. Dar pentru că prea se întindea la vorbă., încercai de-a dreptul :

— **Măi Nistore, pe vremea asta nici dracu nu ne simte... Ce-ai zice dac-am şterge-o la nemţi ?**

— **Ce e ? Ba eu nu... Du-te d-ta dacă vrei... Dar eu îţi spun că e păcat de tinereţea â ungi tale. Şi de nu te-or sfârteca acum, da tempuşcă ai noştri cînd or veni...**

Şi după cîtva timp adaugă, uitînd că arma îi era la mine :

— **Da eu, să ştii că tot trag... ordinul e ordin, oricît domn ilev să fii d-ta. Aici nu merge !... E. da pentru d-ta..., te las asa pîn te-apropii bine de ei... şi trag în sus, n-avea gr***iy au* **îţi spun că râu faci...**

I nă începu să rîdă din nou :

■— **He, he, he, domn ilev... glumeşti...** *hoţiile. !*

— **Soldatul Nistor, cu cine îndrăzneşti**

— *Iertaţi, să trăiţi,* **da, he, he, he,** *vrei* **să mă lei, aşa... aoleo...**

li dădui arma **şi vrusei să plec.**

— Ioite, Doamne... puteai să treci în bună regulă, domn ilev, că eu tot n-aveam cu ce să trag. Ehe, he, he... şmecher mai e domn ilev...

(„Sburătorul | Bucureşti. I, nr. 21, 6 septembrie 1919, pp, 458—490)

BORDEIUL DIN REZERVĂ _____ ____ _ __ .

Cînd pe front era linişte, îmi plăcea să mă trîntesc pe maldărul de frunze din bordeiul meu, tapetat cu foi de cort.- Stăteam ceasuri Întregi pe spate, urmărind îngîndurat jocul fantasmagoric al

plăsmuirilor ciudate, cu cari ţigara îmi umplea bîrlogul. Aduceri aminte îmi năpădeau fiinţa, ştergeau pe nesimţite decorul sărăcăcios din juru-mi, mă purtau pe drumurile luminoase ale trecutului. Icoane fugare izvorau din necunoscut, se oglindeau un moment în ochii mei uimiţi, se schimbau în fel şi fel de -chipuri, ca şi fantasticele figuri alburii ale fumului de tutun, şi se pierdeau iarăşi în negurile inconştientului, pentru a face loc altora... şi altora...

In noianul de imagini trecătoare, una aş fi vrut s-o reţin, s-o smulg capricioasei variabilităţi a închipuire! mele. *Nu* **e greu de ghicit : era viziunea ei. era viziunea făpturei. sale gingaşe, a figurei sale visătoare şi plină de zîmbel. O, voi cari n-aţi cunoscut frontul, cari n-aţi trăit niciodată asprele lui zile, voi nu ştiţi, voi nu puteţi şti dulceaţa neînchipuită a alinării binefăcătoare, ori de eîte ori un chip iubit îţi răsare în minte, acolo, unde totul e ură şi infern ! E o subtilă mireasmă îmbătătoare în mirosul acru de stîrvuri învechite, un sunet mîngîietor de liră, în furtuna de trăznete asurzitoare, o rază de lumină în noaptea gîndurilor tale, peste care îngerul morţii a. aşternut parcă pentru totdeauna zăbranicul său de nepătruns. Să ştii că ai pe cine apăra, căci nimeni nu concretizează mai bine miile de idei abstracte pentru care lupţi, ca femeia**

iubită ; să ştii că acolo, într-un sat al Moldovei, ea urmăreşte cu atenţie toată activitatea regimentului tău, că citeşte cu groază listele de pierderi, că suferă la gîndul că tu suferi, că viaţa ţi-i expusă, că moartea te pîndeşte din toate ungherele ! Cum să nu fii tare, cum să nu bravezi scheletul acela hidos, pe care-1 simţi încontinuu fluturîndu-şi cearşafurile albe deasupră-ţi, cum să nu fii gata în orice clipă să înfrunţi duşmanul, să faci acte de glorie ! O, abia acuma puteam spune că-mi dam perfect seama de avîntul seniorilor medievali, acum înţelegeam cavalerismul lor legendar, în luptele din jurul castelului, din turnul căruia iubita urmărea, cu privirile ei de înger protector, bravura celui care o apăra de furia năvălitorului. Şi înţelegeam cu *3* rit mai mult acest lucru, cu cit aceea la care necontenit zburau gînclurile mele, cu cit Lucia mea avea intr-adevăr superba măreţie a unei adevărate castelane. Cu silueta ei fină, cu trăsăturile-i perfecte, cu părul negru, cu ochii mari şi tot aşa de negri, cu zîmbetul acela neînţeles, ea nu putea fi decît o umbră a trecutului divin, pe care o soartă ironică o mai lăsa în mijlocul nostru, spre a deştepta în noi nostalgia timpurilor cari au fost.

O cunoscusem într-un sat din împrejurimile laşului, unde regimentul meu îşi petrecuse timpul refacerii. Stătea în casa boierească cu părinţii. Erau refugiaţi. Noi, ofiţerii, eram aproape totdeauna invitaţi la conac ; acolo deci o văzusem, acolo cunoscusem dulcea durere a primilor fiori de dragoste, acolo îi vorbisem.

Dar, de bună seamă, cînd n-ai ajuns douăzeci şi cinci de ani şi - cînd iubeşti pentru întîia oară, sufletul se îmbată prea uşor, şi vorbele prea se zoresc ca să destăinuiască lucruri care nu trebuiesc spuse aşa, dintr-o dată. Desigur, prea m-am **grăbit să-i mărturisesc totul de la început, prea** m-am **lăsat în voia naivităţii virstei mele ; vădit lucru ! — în iubire trebuie şi puţină şiretenie, puţină diplomaţie. Numai astfel pot să-mi explic răceala subită ce mi-a arătat din momentul acela. Doamne, aş putea zice dispreţul, pe care atunci mi s-a părut că-1 întrezăresc fluturînd uşor pe buzele ei palide.**

Dar n-am şovăit un moment ; figura a continuat să-mi păstreze surisul obişnuit ; în adîncul meu însă, în adîncul cugetului meu am simţit că se prăbuşeşte ceva ; am avut senzaţia că mă rostogolesc eu însumi spre adîncimi fără sfîrşit. Am înţeles deci că un biet student, un simplu ofiţer de rezervă e prea puţin pentru visurile, pentru năzuinţele ei intime. O prăpastie socială ne despărţea şi — avea dreptate —- cine putea chezăşui că voi fi în stare, cu slabele mele forţe, să sar dintr-o dată genunea care mă despărţea de dînsa.

Nevrednicul, cit de înşelat am fost ! Săptămîni întregi am rămas obsedat de zîmbetul ei ironic, săptămîni întregi **m-am ţinut într-o rezervă de ghiaţă, crezînd că-i răspund cu aceeaşi măsură ! Şi**

totuşi, cînd a fost să plecăm, cînd gara cea mică era înţesată de întregul regiment, cmd nu ştiam unde ne stă capul de zarva îmbarcării, ea a venit împreună cu părinţii, ca să-şi ia rămas bun de la ofiţerii din batalionul meu — primul care pleca. Era mişcată — rr.l-amintesc perfect de bine, foarte mişcată —, eu însă o cri- veam întunecat, pe sub pleoape şi căutam să par cil mai nepăsător. Mi-a întins molatec mîna pe care r -o la buze cu o răceală afectată. Atunci a scos din geanta ei o scrisoare, şi-a aruncat ochii pe furiş în lături, ca să vadă dacă nu ne observă nimeni, şi mi-a strecurat-o uşor între degete.

— Ai s-o citeşti în tren, dar numai în tren. î făgă- duieşti ?

I-am făgăduit şi cînd trenul s-a urnit pe drumul, pe care poate nu aveam să mai mă-ntorc niciodată, are deschis-o. Două file. două file albe, de pe care s.c ei şi tremurate îmi povesteau toată fericirea mea, fa re duiau comori nepreţuite, îmi cîntau, mă împiedicau să aud tumultul roţilor de fier, cari ne rostogoleau spre necunoscut. Două file ce le-am păstrat tot timpul la piept, alături de-o cărticică de rugăciuni, pe care mamâ-mea, bătrîna mea mamă, ml-o dăduse la plecare, aco o. în orăşelul meu de pe 'marginea O tutui, ca să-mi poame noroc. Două file pe care totdeauna apăsam mîna, cînd înghemuit în şanţ m cartea vorbea în juru-mi, cu graiuri etunătoare, că pînă îa fericirea — ce încă zîrnbea de departe —• drumul meu duce prin ţinuturile ei cernite

De astă dată, stăteam Intr-un bordei cu m;;[1]1 ţnai încăpător, căptuşit cu sbndrri trase la rindea, < sobă de tablă ce duduia năpraznic, cu două paturi ca lumea, aduse dintr-un sat părăsit din apropiere, cu masă la mijloc, şi cu două scaune cu spetează. Eram cam la doi kilometri de front ; ieşisem în rezervă de cîteva zile. în aşteptarea reîntoarcerii pe linie, petreceam în toată legea. Cu mine, mai locuia în bordei un prieten bun, un ofiţer subţirel şi înalt, venit de -curind in compania noastră de la alt batalion. îl cunoşteam încă dinainte, din refacere, ca unul ce fusese în acelaşi regiment cu mine. Dar îl cunoşteam numai. Acum însă ne împrietenisem într-atîta, că păream astfel de cînd lumea.

Luam masa împreună şi seara, în căldura de baie a sobei noastre de fier, sorbeam cîte un pahar de vin, ascul- tînd pe gînduri oftările lungi ale lui Picantă, cobzarul companiei, şi jelaniile scîrţîitoare ale viorii lui Dogaru, ordonanţa mea. Mir cea. Gheorghe Mir cea, ofiţerul, tovarăşul meu de bordei şi de arme, părea o fire prea pornită, îl entuziasmau uşor văicărelile ţiganilor şi atunci începea să-mi povestească, cu glas p£ jumătate, viaţa lui dinainte sau îmi explica visul din noaptea trecută, căci credea mult în vise. Alteori tăcea îngîndurat şi, totdeauna atunci, ochii lui mari şi albaştri, parcă se umezeau. Eu eram mai tăcut ; totuşi, vinul şi voia bună îmi descleştau la rîndu-mi, din cînd în cînd, limba. îi spuneam atunci multe şi de toate, dar lucrul cel mare, cel mai însemnat din viaţa mea, îl ţineam încă ascuns. Desigur, l-ar fi uluit fericirea mea fără margini şi n-aş fi vrut ea, de la începutul legăturii noastre, în

sufletul lui bun să mijească un grăunte de invidie. Căci nu mă îndoiam cîtuşi [de] puţin, că toţi, toată lumea m-ar fi pismuit, aflînd taina visurilor mele, eu atît mai mult el care cunoştea pe Lucia, care putea să cumpănească mai bine ca oricare altul cit de mare mi-era norocul.

într-o seară însă, aveam vin mai mult ca ele obicei. Afară, un vînt rece de toamnă înaintată îşi urla pe poteci şi pe colnice durerea-i nesfîrşită. Glasul lui jalnic răzbă- tea pînă la noi, în bordeiul cald, ca o ameninţare. O cracă veştejită izbea la răstimpuri neegale în ochiul de geam din părete, ca şi cînd ar fi vrut să ne amintească ceva trist, dureros, ca şi cînd ar fi vrut să ne anunţe sosirea apropiată a unui aducător de veşti rele.

Dar cum ai putea să iei'în seamă ciocănitul ei eobitoi'V cum ai putea.să dai vreo atenţie bomhănirilor morocănoase ale vmtului, cînd stai pe un scaun ca lumea, în faţa unui prieten bun, eînd te găseşti în jurul unei mese de seînduri lustruite, pe care se răsfaţă două sticle cu vin straşnic, cînd soba de tablă iţi duduie înverşunat în spate şi cînd Pleantă ţiganul îşi tremură vocea, în ofuri interminabile, în vreme ce vioara lui Dogarii suspină prelung în surdină !

— Măi băiete, măi Pleantă, ştii tu, măi, să cînţi *Doi ochi negri ?*

Amintirea cîntecului acestuia bătrînesc, pe eare-1 auzisem de-atîtea ori în copilărie, cînd erau petreceri în casa părintească, îmi venise aşa, pe neaşteptate. Şi, cînd primele lui note vibrară în strimta noastră încăpere, grenada transformată în opaiţ se stinse parcă deodată, totul se şterse împrejurul meu şi-n negura care mă învălui nu văzui deeît licăririle fosforescente a doi ochi negri. S-a isprăvit ! Nici un cîntec nu e mai potrivit ca acesta, cînd eşti în război, cînd ai o iubită care suspină departe după tine şi cînd ai un pahar de vin bun în faţă ! Nici cele mai savante combinaţii orchestrale nu pot să te mişte atîta eînd iubeşti cu adevărat, cît aria asta modestă şi banală, izvorîtă din creierul cine ştie cărui ţigan sentimental !

Dar cîntecul se sfîrşi în curînd şi cei doi ochi festonei se mistuiră în lumina grenadei, pe care parcă o re- aprindea cineva.

Privii atunci pe Mireea. Dumnezeule, plîngea ! Se sculă îndată de pe scaun, se întinse peste masă şi mă sărută.

— Frate, să-ţi povestesc ceva, frate, să-ţi spun povestea dragostei mele, despre care nu ţi-arn vorbit nimic pmă acum ! începu el cu o voce tremurată. Ţie pot să-ţi spun totul î

Apoi, după ce păru că se gîndeşte un moment :

— Aveam de gînd să-ţi povestesc cel din urmă vis pe care l-am avut... da nu ţi-1 mai spun... Se făcea... adică cineva îmi spunea că în seara asta vom intra iar pe poziţie şi că acolo va fi rău, rău de tot de mine.

— Bah, dă-le dracului de vise ! Sunt minciuni goale. Ce poate

să-ţi arate un vis ? Uite, a trecut toată ziua şi nu s-a primit nici un ordin de schimb pînă acum la batalion. Şi eu care eram atît de sigur că vom intra pe poziţie. Copil ce sunt î

— Tu ai dreptate. Adevărat copil. Dar lasă-mă să-ţi spun despre ea, despre iubita mea. Lasă-mă să-ţi spun

povestea dragostei mele, de care nu ţi-am vorbit nimic pînă acum.

Şi, fără să aştepte încuviinţarea mea, începu să-mi spuie povestea dragostei lui pe care eu n-o auzisem încă...

E mult de-atunci, totuşi şi acum îmi sună în urechi vorbele acelea pe care el vroise să le facă duioase şi dulci ca pentru o spovedanie de fericire, dar cari pentru mine erau teribile, îmi sfredeleau auzul cu biciurile lor arzătoare. Fiecare cuvint, fiecare sunet pe care el îl pronunţa neştiutor, cu exuberanţa lui tinerească, îmi pricinuia dureri de moarte, îmi da senzaţiile chinuitoare ale unui rănit pe ducă.

Căci el îmi povestea întreaga mea poveste.

Şi el iubise aceeaşi fată, şi el îi făcuse aceleaşi mărturisiri naive la început, şi iui îi răspunsese cu acelaşi dispreţ, şi lui îi strecurase aceeaşi scrisoare între degete, cu puţin înainte de plecarea celui de-al doilea tren, în care se îmbarcase batalionul lui de-atunci !

îl ascultam uimit$_r$ uluit, îngrozit. Literile de pe scrisoarea pe care mi-o înmînase, îndată ce-şi sfârşise istorisirea, îmi jucau pe dinaintea ochilor, totul, în jurul meu, se-nvÎFtea. Acelaşi plic, aceleaşi file albe, aceeaşi scriitură mică şi discretă — încolo, cîtăva vreme, nu mai văzui nimic, nu putui să descifrez nici două iote.

îmi trebuiră sforţări supraomeneşti ca s-o citesc.

Vai ! Nici un cuvînt mai mult, nici un cuvînt mai puţin ! Nu-şi dăduse măcar osteneala, mica osteneală să compună o alta. cu acelaşi înţeles, dar cu alte fraze, cu alte întorsături de cuvînt. Or, poate n-avusese vreme ? Prea venise pe neaşteptate ordinul de plecare, prea era scurt răstimpul dintre orele de pornire ale celor două trenuri. în orice caz se asemăna într-atîta cu a mea, pe care o ştiam pe dinafară, încît îmi venea să cred că--i propria-mi scrisoare, pe care camaradul ăsta posnaş mi-o furase în timpul nopţii, ca să glumească cu mine, să mă necăjească a doua zi. Dar numele lui, numele lui întreg şi clar pe plic şi-n titlu, îmi alungă şi această fărîmă de speranţă, mă lăsă fără nici un punct de sprijin, în golul înfiorător ce se deschise din nou înlăuntru-mi.

în toată această vreme, Mircea mă privea zîmbind, îngândurat, neînţelegînd cîtuşi de puţin ce se petrecea cu

mine. Pe urmă, îmi trase binişor scrisoarea din mină şi priviridumă semnificativ :

— Aşa e ? îmi zise, aşa e că sunt fericit ?

Şi fără să-mi aştepte răspunsul :

— Pleantă, Pleantă, strigă aproape, zi încă o dată.., „Doi ochi negri*'[4]... Haide, îţi dau doi poli !

Şi după o pauză :

— De fiecare ochi, cîte unul !

Romanţa bătrânească răsună din nou sub scundul co~ periş al bordeiului nostru. De astă dată Pleantă se îndârjea cumplit să fie cît mai cu foc şi-şi repezea notele ca o cascadă, închizînd ochii pe jumătate şi zîmbindu-mi
cu subînţelesuri.

Dar vocea lui îmi părea tot mai răguşită, tot mai stinsă şi de la un timp nu mai auzeam nimic decît psalmodiile tumultuoase ale yîntului de-afară' şi ciocănitul sinistru al ramurii veştede în geam.
(„Manuscriptum“, VI, nr. 3 (20) [1919] *t* 1975, pp. 76—81)

CEL DIN URMĂ CÎRD

Furtuna încleştărilor uriaşe trecuse odată cu vara. Tunetul urla acum în depărtări ; iar în urma lui, în tranşeele jilave 'şi strîmbe, domnea un sfîrşit liniştit. O. linişte nefirească, neobişnuită în meleagurile acestea de harţă şi de zgomot ; o linişte bolnavă, o linişte ce-şi număra pe degete ceasurile agoniei. Din clipă în clipă, minciuna ei puţea să se spulbere în vînt, din clipă în clipă, amăeitoa- rea-i mască putea să cadă, dînd la iveală o forţă crispată de mînie, o gură strîmbată de durere.

Totuşi oamenii se lăsau ispitiţi de prefăcuta-i Înfăţişare ; ştiau bine că totul nu-i decît o minciună sfruntată şi grosolană ; între dînşii îşi aruncau chiar surîsuri amare de înţelegere. Dar nu îndrăzneau să dea mai mult pe faţă bucuria lor. O prea mare izbucnire de bucurie ar fi fost fatală ; amorţitul şarpe de foc, ce încolăcea o întreagă ţară, ar fi tresărit desigur îndată din - letargica-i adormire, s-ar fi zvîrcolit iarăşi înfuriat şi groaznic, vărsînd în trăznete asurzitoare flăcări şi pucioasă prin toţi porii nesfîrşitului trup.

Şi sentinelele păzeau somnul monstrului cu luare- aminte de-o parte şi de alta. Printr-o înţelegere mută, faţă în faţă, duşman cu duşman vegheau liniştea fiarei. Ici şi colo, arare, din fierea ce clocotea încă sub pielea aţipită, mai ţîşnea vreo zbucnire. Dar nimeni nu-i lua în seamă aceste scăpărări somnolente, ce-i trădau viaţa potolită un timp.

Stăteam atunci trîntit în fundul tranşeului, urmărind în albastrul nepătat al toamnei şiruri lungi de cueoare. Treceau linii drepte, şerpi plutitori în azur. Treceau zona morţei cu ţipete ascuţite şi speriate, grăbind să lase cît mai repede în urmă oroarea [de] dedesubt. Întregul cîrd părea o singură fiinţă, aşa de drepte şi sigure-i erau toate mişcările. Se duceau departe, în locuri dragi şi

părăsite, în ţara învinsă a părinţilor mei. Şi-n urma lor, pe zarea unde se înfiripă zorile, odată cu negura înserării, părea acum că se desluşesc frămîntările vînturilor din stepe. Acolo, pe geana înnegrită, o arătare fără formă se agita ameninţător ; în taina răsăritului se plămădeau de bună seamă viitoarele nenorociri ale noastre. Suflul lor pustiitor poate că-şi luase şi drumul, odată cu zborul năvalnic al iernii.

Plecau cucoanele cu cele din urmă nădejdi ale noastre; ne lăsau parcă prea singuri cu grozăvia care ne ameninţa din faţă, prea singuri cu grozăvia care ne ameninţa din urmă.

Duşmanii nu iubeau pe aceşti neobosiţi soli ai vremii. îi duşmăneau. Le primeau trecerea cu salve de puşti şi pî- rîituri de mitraliere. Şi rîdeau atît de zgomotos cînd puteau să le răvăşească dreapta lor linie ! Dar niciodată n-au izbutit să doboare vreunul. Cu ce le stricase lor liniştiţii pribegi ce-şi vedeau cuminte de drum !

îi uram îndoit pe duşmani ; îi scîrbeam acum.

Deci nu cu puţină bucurie descoperii într-un a.sf iuţit uneltirile celor patru vlăjgani poznaşi de sub porunca mea. Erau cei mai tineri din pluton. Se hîrjoneău pe-un neamţ care cioplea ceva într-un dos de tufiş veşted şi rărit. Se vedea bine neamţul, deşi el îşi închipuia, poate, că-i ascuns cum trebuie. Se certau sprinţarii, în bună regulă, care să-l ia mai întîi la ochi. Ce le păsa lor de monstrul amorţit o vreme de mistuitul atîtor victime ; erau copii încă, nebunatecii, şi pentru dînşii era un joc să tulbure somnul cuiva.

Mi-au privit ruşinaţi venirea, căci neamţul stătea aproape cu spatele la noi şi nu cioplea, cum crezusem întîi ; era aşezat turceşte şi mînca răzleţit, în tihnă. Dar ospătînd, el privea rînjind un arc de cucori, ce ţipa zgomotos, urmărit de focuri de mitralieră. Din tranşeele duşmane veneau rîsete, cascade peste cascade.

— Să tragă Voican, strigai furios. E cel mai bun ochitor....

— Tot el ? Tot el, domnule sublocotenent ? murmurară ceilalţi protestînd.

— Să tragă Voican !...

Vroiam să fiu sigur.

— Dacă-1 iei şi p-ăsta, Voican, într-o săptămînă eşti caporal !

— A ! p-ăsta ? Păi nu-i mare lucru, răspunse el.

Şi nu fu mare lucru. Strigătele noastre de izbîndă se amestecară în curînd cu ureletele de moarte ale rănitului. Doar şaizeci de paşi ne despărţeau.

— Să trăieşti, Voican !

— Dumnezeu să te ţie !

— Cu d-ăi ca tine scăpăm ţara !...

Şi după trei zile, cînd riposta înverşunată a nemţilor, cu tunuri şi cu mine, se sfîrşi, stăteam iarăşi în fundul tranşeului, urmărind un nou şir de cucoare. Cel din urmă poate ! Minune ! Nici o mitralieră nu ţăcănea acum. Era în asfinţit şi prin verdeţurile pălite de bătrîneţe se zbă- tea prelung un fior. Şi cel din urmă cîrd trecea

maiestos şi tăcut pe cerul de cristal. Cel din urmă cîrd ! Negura se năştea necontenit, umpiînd răsăritul, apusul se răsfăţa în culori de păun.

Deodată, de lingă mine, un bubuit puternic despică brusc tăcerea ; de sus, din slavă, îi răspunse numaidecât un ţipăt sfîşietor, un ţipăt de mirare şi de spaimă. Şi tot atunci, ca la mişcarea unui resort nevăzut, de la mijloc, din cele şapte puncte ale cîrdului, unul se desprinse j
apoi se îngraşă năprasnic în cădere ameţitoare.

Din înălţimi, vaietele cucoarelor însoţiră pe tovarăşul lor în rostogolire ; dar şiragul lor aluneca înainte pe cerul transparent ca gheata. Fioros şi sarcastic, ca rînjetul morţii, odată cu el înainta şi golul acela de la mijloc ; prietenii de drum respectau locul celui căzut. Şi bocetele năpăstuiţilor se micşorau în zare şi golul cel teribil călătorea înainte **şi acelaşi gol îmi pătrundea sufletul, îmi sfredelea inima.**

— Aţi văzut, domnule sublocotenent, cum l-am luat dintr-o dată ?

Şi înainte ca să-mi revin, Voican adăugă :

— Asta lovitură, straşnică, nu glumă ! Aia cu neamţul, fleac !

Am tresărit de mînie ; într-o clipită eram în picioare. Pumnii mi s-au încleştat instinctiv şi lovitura a căzut grabnic şi surd.

***— Peigaşule !.., ce-ai făcut! ?**

(„Luceafărul", Bucureşti, XV, nr. 19, oc- tiMiibrie-noiembrie 1919, pp. 401—402)

RĂTĂCIŢI _____ _____ ₂

îmi povestea sublocotenentul Fotin de la al treizeci şi şaselea de obuziere :

...De la cei doi cai morţi era cu neputinţă să mergi înainte pe şosea ; tot drumul era reperat. Aşa c-a trebuit s-o luăm la dreapta printre tufişuri uscate, lunecînd pe costişe prăpăstioase sau căţărîndu-ne cu greu pe urcuşuri îngheţate.

De două zile nici un tun nu mai glăsuise. Nu se auzea nici o împuşcătură. Un cer noros şi mişcător se tîra greoi pe-aproape de pămînt. Şi-un vânt gheţos tiuia sălbatic prin vîrfuri de copaci.

• Aveam cu mine trei oameni : un'sergent şi doi soidaţi. Căutam un comandament de infanterie pentru a stabili o legătură. Şi nu-1 găseam deloc, cu toate lămuririle hărţii. Erau atîtea scobituri în terenul acela blestemat, atîtea vîl- eele, văgăuni, peşteri, aproape că mă-ncurcasem de-a bine- lea. Şi nici ţipenie de om. Ba, colac peste pupăză, începuse să şi ningă ! Şi urla şi vîntul ăla dinspre stepele ruseşti ! Te lua groaza, nu altceva !

îngheţasem de tot, dar nu mă lăsam deloc ; mă încapă- ţînasem să descopăr bordeiul cu pricina şi basta, cu toate uimiturile sergentului din urmă. Ordinul e ordin. Cum aş fi putut să mă reîntorc la baterie fără nici un rezultat ? Consultam deci din nou harta, examinam terenul. Zadarnic. îmi venea să cred că nimerisem cu totul în altă parte.

Ceea ce mă întrista mai ales, e că nu-mi ieşea vre-un suflet de creştin în cale. Să fii la război, în dosul unui front, poate chiar la cîţiva paşi de el, poate — cine ştie — dincolo de linie, lîngă vre-un bîrlog inamic şi să nu întii- neşti pe nimeni ! Curios război. Cine ştie prin ce rîpă ascunsă sau temută mă strecurasem printre tranşeele noastre fără să observ.

Viforniţa creştea cumplită şi întunericul inunda cuprinsul. Mi-adusei aminte că n-am fosfor la busolă şi primul fior de frică îmi sfredeli inima. Cum ai putea să aprinzi un chibrit în viscolul ăsta şi cum ai îndrăzni să faci lumină în astfel de locuri !

Şi-mi vine în minte bordeiul meu cald, în liniile depărtate ale artileriei. Barem de-aş putea să mă reîntorc.

— Ce e de făcut, Ciortane ? mă întorsei umilit către sergent.

— Ştiu eu, domnule sublocotenent ?

Răspunsul acesta mă întărită cu desăvîrşire.

— Aş vrea cel puţin să ne reîntoarcem, adăugai, căutînd să întrevăd prin întuneric plăcerea ce i-ar face vestea aceasta. Cu neputinţă să mai căutăm : om veni mîine. S-o supăra, nu s-o supăra domnul căpitan, îmi iau asupra-mi totul. Ce zici ?

— Hm ! numai să putem.

Mă cutremurai. Aşadar nici el nu era în stare"sa regăsească drumul spre baterie. Simţeam că mi se taie picioarele. Priveam spăimîntat în juru-mi, căutînd parcă un aju-

tor neaşteptat. Dar pretutindeni doar rîsul sarcastic al scli-^ pirilor de zăpadă, doar rîsul hohotitor al vîntului năpraznic.

încolo, tăcerea nesfîrşită a împrejurimilor, tăcerea apă- sătoare şi încăpăţînată ca o imputare a sergentului. Poate şi trecusem în liniile vrăjmaşe ; mă şi vedeam judecat de curţile marţiale, condamnat...

Atunci am ştiut ce va să zică frica. Sentimentul acesta arareori răzbătea acolo la noi, în liniile depărtate ale artileriei. Eu nu-1 întîlnisem niciodată ; acum însă el mă stăpî- nea cu toată grozăvia puterii sale.

Un ceas am stat astfel pradă furiei lui. Ca prin vis mi-aaue aminte, cum cei doi soldaţi pe care-i ţineam la distanţă şi-au ţîşnit paşii spre noi gîfîind, stăpînindu-se, apoi îndrăznind :

— Don[5] sublocotinent, eu cred că nu vă supăraţi că nu mai găsim noi bordeiul acela. O să răciţi, don[5] sublocotinent, mai bine ne-om întoarce acasă...

Nu ştiu cum, dar vorbele acelea îmi' cădeau în suflet ca picuri binefăcători de căldură.

— Cum să te întorci bă, ţoapă, cum găseşti drumul pe. vremea asta ? îi tăie scurt sergentul. Ţine-ţi gura acolo, mocofane...

— De-asta ţi-e, de drum, domn sergent ?

Era o arătare slăbănoagă şi înaltă soldatul Neacşu Ion. Şi era cel mai greu de cap din baterie. Ne-am lăsat totuşi să ne ducă. Unde-o ieşi, să iasă !

Nu ştiu pe unde-am umblat, nu ştiu cît am colindat. Mi-amintesc c-am lunecat pe coaste, că m-am căţărat pe ramurile tufişurilor, c-a trebuit în cîteva rînduri să folosesc funia sergentului, care înjura de mama focului. Ştiu numai că m-am trezit la căldură, în faţa căpitanului, dîndu-i cel mai amănunţit şi mai mişcător raport pe care l-am făcut vreodată.

— Cum ai nimerit-o încoa, Neacşule ? Cum s-a întâmplat-minunea asta ?

— Păi, să vedeţi, dom[5] căpitan ; cînd am coborît pe la caii morţi, vîntul sufla drept în urechia stîngă : dar odată l-am lăsat după ureche şi de trei ori ne-a împins din spate, încolo din stînga nu ne-a mai slăbit. Apoi la întors, era tocmai de-a-ndoaselea...

(„Voinţa", **I, nr. 110, ianuarie 1921, p, 5)**

7 august—5 septembrie : Mărăşeşti—Mim cel

în majestatea rece a asfinţitului, pe Calea Victoriei trăsurile treceau solemne, în şirag nesfîrşit.

Invalidul Stanciu îşi număra ţigările nevîndute. închise cutia şi-o vîrî sub veston. Se înghemui apoi în firida încăpătoare a edificiului imens unde-şi desfăcea de obicei marfa. Răceala zidului îl pătrunse uşor pe la şale şi prin coasta stingă. Nu se sinchisi. îi plăcu chiar umezeala aceasta care i se furişa încet şi îndărătnic prin mădulare. Un fel de toropeală dulce îi paraliza membrele. Pleoapele i se lăsau a somn. închise alene ochii şi

buzele ; se întinse de plăcere. Un început nelămurit de amintire părea că încearcă să i se strecoare din necunoscut în lumina gîndului.

Unde îl mai cuprinsese oare toropeala aceasta umedă,, covârşitoare, alinătoare ?

Tranşeul i se limpezi în minte cu cotloanele lui sure. cu adăposturile mucede. Şi viaţa trecuta în vizuini de cîr- tiţă şi-n toată acea încurcătură de galerii subterane îi apăru clar în amintire, cu veşnicul ei zbucium, cu cruntele ei dureri, cu melancolicele bucurii din zilele de răgaz.

Şi ca de obicei gîndul care păruse că se anină de-un amănunt neînsemnat, de-o ceartă camaraderească, de-o palmă de-a domnului sublocotenent sau de-o glumă spusă în preajma focului de bordei, făcu deodată un salt viguros şi noaptea rănirei se întronă neagră şi exclusivă în capul soldatului adormit pe jumătate.

Părea a.fi prima noapte de linişte după atîtea zile de trudă şi de clocot. Pînă cam la trei ceasuri înspre zori, tăcerea pluti, deasupra liniilor odată cu întunericul cel mai profund. Apoi deodată o rachetă ţîşni speriată de după un colnic, se răsuci pe loc într-o ploaie de scîntei şi începu să se lase agale fîlfiind greoi, ca un trup mărunt şi strălucitor de pasăre, împiedicîndu-se în imense aripi de lumină. Zdupăni în pămînt ca piatra ; aripile mai fîlfiiră eîtva. în tresăriri de agonie şi întunerecul morţei o îngropa definitiv în nemărginirea lui.

Hăt departe, o altă pasăre de lumină roşie pîlpîi şi ea m înălţimi preţ de ci te va clipite ; şi ca la un semn, din hăul nopţei, în gîfîit de monştri nevăzuţi, proiectilele duşmane

începură să se prăvălească viforoase, unele peste altele, în năvală nesfârşită.

Şi iadul se coborî iarăşi pe pământ.

■— înapoi, înapoi !

Soldatul Stanciu se pomeni alergînd desmetic [sic], cu arma în dreapta, cu stînga vroind parcă să-şi facă loc prin întunerec. Raniţa i se desfăcuse dintr-o bretea şi-i atîrna într-o parte. Bidonul îl izbea în şold, se repezea în lături spre a-şi face vînt, îl pocnea iarăşi în os. în juru-i se auzeau răsuflări scurte, grăbite, tropăit îndesat de bocanci, zgîlţîit de gamele şi baionete. Şi iarăşi răsuflări de oameni, repezi speriate, împreunîndu-se într-un gîfîit şuierător* neegal, întretăiat de cuvinte înspăimântate :

-— Măiculiţă Doamne, ţine-mă !

Din urmă vijelia creştea sălbatec, detunătoare. Şi alun- gata de ropotul ei tot mai apropiat, turma de oameni fugea în goană dezmăţată, halucinată de groază.

Urcară aproape zburînd un dîrnb şi se lăsară pe contra- pantă.

— Jos, culcat... jos...

Şi trupurile căzură istovite, cu bufnituri surcteJ

Ca atrase de-un miros copoiesc, proiectilele încinseră aproape numaidecît colina. Plesneau cu zgomot de prăbuşiri titanice pe culme, pe poale, pe versantul din faţă, treceau clocotind viforos deasupra adăpostiţilor, piescăiau stingîndu-şi minia în pîrîiaşul mocirlos din spate.

Pieptul lui Stanciu se făcuse una cu pământul.

— Măiculiţă Doamne...

Vocea lui pornea speriată după fiecare detunătură, apoi se tărăgăna plîngătoare, ca un cîntec cerşetoresc, în răstimpuri... „Cit oi fi şi-oi mai trăi... la boier... n-oi mai pune mina...[4]' Şi hănguite de zumzetul de bărzâuni al schijelor, cuvintele lui se împerecheau în verseturi imperfecte, jalnice, sinistre.

*

Artileria îşi mutase demult furia pe meleaguri vecine ; Stanciu dormita răpus, îmbrăţişînd strîns un ciot de copac. Din goluri zorile se revărsau în torente vinete-alburii.

— La creastă... vin nemţii... la creastă... Alarma îi intră în urechi firelnie, ca şi cînd ar fi făcut parte din vis. în

plină aţipeală, ca un somnambul începu să se tîrască spre înălţime. Darabana împuşcăturilor tocmai începuse. Văzu valurile inamice ridieîndu-se şi căzînd în salturi şerpuitoare. îşi aşează baioneta înainte de a primi comanda. Pe urmă nu mai văzu şi nu mai auzi nimic ; mîna se ducea mecanic din cartuşieră la încărcător şi puşca i se aşează parcă singură la ochi. De fapt nici nu ştia unde trage.

Cînd băgă de seamă că s-a descoperit prea mult era prea tîrziu. Simţi întîi ceva cald picurîndu-i în picior, apoi o durere vie îl zgîlţîi tot timpul.

Leşină abia după ce camarazii o luaseră la vale, în goană, după nemţi...

Cînd se trezi la spital, cu greu îşi aminti ce i se întîm- plase. Cum nu simţea nici o durere, un fel de amărăciune îl cuprinse pe neaşteptate. Mişcă cu grijă piciorul. Un fior de usturime i se implîntă în nodul genunchiului, ca un ascuţiş de pumnal. Faţa i se contractă în zbîrcituri dureroase şi ochii îi lăcrimară. Şi totuşi un zîmbet îi lumină figura cutată ; şi-un suspin adine de uşurare îi scăpă dintre buzele arse.

Cînd veni doctorul începu să scîncească ; şi aştepta sentinţa cu o îngrijorare vădită ; şi cînd îi spuse că va trebui să stea multă vreme în pat, îl apucă o bucurie copilărească...

Era atît de moale patul, atît de luminoasă camera pătrată şi aibă de spital, atît de dulce tăcerea dinăuntru şi atît de alinătoare suspinele care o întretăiau...

Cînd Stanciu deschise ochii, strada aproape se golise. Se ridică în cîrjă şi-o luă de-a lungul trotuarului. Felinarele ii tăiau drumul cu dungi tremurătoare de lumină. Grupuri rare de trecători se rupeau în două dinaintea-i făcîndu-i loc. Cîrja bocănea pe asfalt surd şi cadenţat.

în faţa unei case cu ferestrele aprinse invalidul se opri. *O* mulţime zgomotoasă staţiona la poartă. Un şir nesfîrşit de automobile aştepta lingă trotuarul dimpotrivă. Alte automobile veneau în goană, se opreau dinaintea porţilor larg deschise ; domni impunători şi cocoane gătite coborau şpidntepi pierz^pdu- şe după portalurile mîndre. Apoi automobilul trecea duduind în şir cu celelalte.

Stanciu întrebă pe un fecior ce se întîmplase.

—- A venit Joffre...

— Ce-i aia ?

-— Joffre, generalul francez, a venit. E banchet...

—' Ce Jofru, bă ? Se cunoaşte că n-ai fost la Mărăşeşti. Pe generalul ăla îl chema Be... Ber... Bertolen...

îşi făcu loc prin mulţime. Cîţiva îlghiontiră, adine nemulţumiţi. Ajunse în primele rînduri. Dinăuntru, o muzică militară izbucni într-un marş triumfal. Mulţimea se strînse compactă ; Stanciu simţi

că i se umflă coşul pieptului ; sîngele începu să-i clocotească ; pe la urechi i se păru că bîzîie gloanţele. O mîndrie fără margini îi umplu sufletul.

Dintr-un automobil tocmai coborau doi domni burtoşi unul în uniformă străină şi altui jobenat. Stanciu se în- cordă, îşi răsuci cotul izbind o cucoană şi salută milităreşte. Unul din cei doi domni întoarse capul plictisit, celălalt privi uimit pe invalid, apoi păru că-şi aduce aminte de ceva, zîrnbi şi duse mîna la joben. Dar tocmai cînd un nou automobil trăgea la scară în uralele mulţimei, înţelese că noul sosit trebuia să fie aşteptatul, şi cînd muşchii braţului i se oţeliră iarăşi pentru noul salut, un val de lume îl izbi în cot, pocnindu-1 în cap cu propriul său pumn. El vroi să-şi capete echilibrul, dar noi curente de oameni îl împinseră într-o parte, într-alta, dinainte, astupîndu-i vederea. El vroi să se opună lovindu-i cu cotul, răsucindu-le cîrja printre picioare. Fu îmbrâncit la rîndu-i, înjurat ; şi cum tocmai se năpustise asupra unuia care-1 înghiontise, fu apucat deodată de ceafă, de-o mină zdravănă, şi împins cu putere neaşteptată pînă afară, în dosul cercului de privitori.

Se întoarse furios, agitînd cîrja. Dar cînd. văzu o namilă cit toate zilele gata să se prăbuşească pesie dînsuî :

— Domnule, sunt invalid... îi strigă.

— Hai sictir...

înăuntru Marsilieza **izbucnea în detunături arhanghe- lice.**

i

(„Hiena", Bucureşti, I, nr; 14, 19 septem* brie 1920, pp. 12—14) i

CEI DIN URMĂ

Mergea agale, cu picioarele răşchirate, zdrobit de greutatea puştei care căzuse pe braţ, de greutatea raniţei şi-a sacului cu muniţiuni. Rania îl cocoşase de tot : curelele îi răniseră de-a binelea umerii, ca hăţurile neridicate cu zilele de pe mîrţoagele săracilor. Din dreptul şoldului sting, pe care-1 izbea într-una, sacul cu granate îl trăgea cu putere la pămîntul negru şi momitor.

La ultimul popas se răzleţise de compania sa, de dez- măţata adunătură de momii istovite, care fusese la început compania sa. Adormise sub un mărăciniş, pe preşul moale de frunze gălbui, şi camarazii îl uitaseră acolo. Acum zadarnic scruta zarea nelămurită a drumului pierdut în ne- sfîrşit. Nu era nici urmă de companie. O clipă a crezut că a greşit drumul şi că, fără să vrea, a luat-o înapoi spre ei — spre cei cari veneau din urmă, puhoiul amenințător al duşmanului, care înainta, înainta grăbit, îl simţea cum înaintează, nevăzut în adîncimea liniştei din urmă. S-a uitat la soare şi a socotit că e pe drum bun ; dar cînd te rătăceşti, parcă soarele poate să-ţi spună pe unde trebuie să apuci î

Dar mergea înainte, şovăind, pe drumul ce se deschidea ca o pîrtie printre tarlalele de pămint negru şi înţelenit, pătate ici-colo de petecele galben-verzui ale vegetaţiilor pără- ginite. Simţea că într-acolo trebuie să fie Moldova aceea, către care porniseră. între soare-răsare şi miazănoapte.

De trei ceasuri de cînd se trezise singur după somnul popasului şi de trei zile de cînd avuseseră cea din urmă vraişte cu duşmanul ! înainta fără să crîcnească, cătînd a ghici în mersul îndărăt al ţarinei, de sub picioarele care parcă stătuseră pe loc, puterea grozavă, care˜i trăgea gra- natele. din fundul pămîntului. îi simţea pe ei, din spate, vînători nenumăraţi, cît frunză şi iarbă, înarmaţi pînă-n dinţi, după el, biet vînat singuratec şi ogîrjit.

Ideea aceasta îl făcu să rînj.ească prostit. Atîţi pe unul ! Hî ! Oare dacă l-ar prinde, ce i-ar face ?... Ce-ar putea să-i facă ? Vor striga : „Stai !“ „Ei, iacă, stau !“ Ce vor putea să-i facă atunci ?

Se poticni de un bolovan şi şovăi o clipă : stătu să-şi recapete cumpătul.

...Şi ? Să se sature ! De ce l-au lăsat acolo, în mărăci- niş ? Doar îşi cătase şi el un loc pentru odihnă...

îşi aminti însă de alt popas şi de toate popasurile, eînd cădea zdrobit de oboseală chiar în huietul tunurilor. Şi ochiul scăpărător al plutonierului Bîrneaţă îi răsări deodată, ca o lumină bruscă, supărătoare, drept în mijlocul creierului o

„Nu mint, trăiţi, dom plutonier".

Dealtminteri, îl văzuse şi domnu căpitan, cîndo luase spre tufişuri, şi nu-i zbierase, ca de obicei, cu glasul lui de haraba spartă :

„Mocanu Ion ! Un’ te doseşti pe-acolo, hoţule ? Să te răzleţeşti

de noi ? Hai ■:?"•

In zare, intr-un mănunchi schilav de copaci, străpuns de o cumpănă de fîntînă, luciul unui coperiş îi răscoli, orbitor adxneul ochilor.

„Trebuie să fie canton..."-

...Hm, Toate sunt pustii. Dar tot s-o mai găsi o găleată de apă... Apa au lăsat-o...

Picioarele îi cătau tot mai în lături. Bocancii cădeau greu pe pămînt, stîrnind pietricelele.

De undeva, poate de la canton, se auzi un lătrat stins de depărtări. O pasăre ţîşni speriată dintr-o brazdă şi porni săgeată în scăpătat.

„Se duce la ei... şi nimeni n-o întreabă..."

Urmări în gînd pasărea trecînd ca un glonţ în revărsarea apusului, peste coifurile lucitoare ale nemţilor. Nici unul nu-i dă aminte... Şi păsărică zboară înainte, ca vîiitul care-o duce. Şi poate mîine îi cîntă, de pe şură, bună dimineaţa nevestei...

Icoana casei bătrâneşti în lumina firavă a dimineţei îi făcu parcă un gol în inimă. De cînd nu mai văzuse el casa bătrînească ? Oare o fi rămas ea tot aşa, cu ei acolo ? S-o fi schimbat ceva dintr-însa, din sat, din-văzduh, din lunca Oltului ? S-o fi făcut toată ţara nemţească ? Vrăbiile s-or sfădi tot cu atîta aprindere pe mirişte le pustii ? Şi vîntul toamnei o cînta tot cu glasul răguşit al părintelui Năstase prin ogeagurile largi ? Ce s-ar. putea schimba ? Lucrurile rămîn totdeauna aceleaşi. Şî totuşi parcă nu-i. venea a crede. Se trezi oftînd :

„Cum nu m-ai făcut, Doamne, o păsărică... of, of, maică, măiculiţă, ce ţi-am greşit eu. ţie ?“

— „„.-te-ai ascuns, nemernicule, să fugi ! Hoţule, hoţi

lor ! Trădătorilor ! Toţi aţi fugit ! Toţi. M-aţi lăsat singur, Singur. Să mă prindă şi pe mine. Hoţilor ! Cum să nu mă prindă dacă m-aţi lăsat singur ?

— Că nu fugim, domnule căpitan.

—- Taci, nemernicule ! Toţi o să fugiţi. Vă cunosc eu. Vă ştiu cine-mi sunteţi. Dezertorilor. Azi unul, miiiie altul. Prnă o să mă prindă şi pe mine. Voi o să răspundeţi de prinderea mea. Să ştiţi ! Hai ? Rămîneţi unul cîte unul în urmă. Cîţi au rămas, Bîrneaţă, ieri ?

— Nici unu, domn căpitan,

— Cum nici unul ? Da alaltăieri ?

— Nici unu, dom căpitan. De cînd n-am mai avut lupte, de atunci sunt cu toţii la apel.

— Minţi, minţiţi, nu mai eşti bun de nimic ; o să te degradez, să ştii. De ce n-ai fugit ? Vreţi să scăpaţi de răspundere dacă m-o prinde cumva şi pe mine ? De-acum vă plănuiţi ? Ha ? Tîlharilor ! V-aduc pe toţi la Curtea Marţială după război,,.

Cînd ajunse la canton, soarele scăpătase. Nourii viorii aninau pete de cerneală turbure pe copacii schilavi. Cîinele, care lătrase adineaori, se ridică greoi de după un ciot de copac şi se apropie gudurîndu-se de soldat. Cantonul ră- mînea mut şi oblonit.

— Ce, mă cuciule, măi... Mă Corbea, mă, cum te cheamă pe tine, mă Corbea, măi ! Te-au lăsat să le păzeşti casa... hai.,.

Se gîndi să-i arunce o bucată de pîine din codrul uscat, pe care-1 mai avea în sac. Dar se temu c-o să-i ducă doru mai tîrziu. Se mulţumi deci să mîngîie cîinele şi se apropie de fîntînă. îşi potoli setea cu o găleată întreagă. Apoi, reze- mlndu-se de ghizduri, strîmbă nedumerit din buze :

— ...ce-o fi avînd domnu căpitan cu răspunderea aia ?

Se lăsă greoi pe o buturugă de alături. Cîinele i se lipi gudurător de piciorul sting, Simţi cum se revarsă oboseala din trup ca frigul iernei la dogoarea jăratecului din vatră. O simţea cum se destramă, pale-pale, din împletitura muşchilor zdrobiţi, din şalele zdruncinate, din umerii încovoiaţi. Privi drumul pe care ajunsese, Calea pornea înapoi, fâşie încă limpede, învineţea încetul cu încetul, pierea în roiuri de neguri, dispărea cu totul In domnia mogîldeţelor întunecate din fund. Acolo, în împărăţia aceea a întunericului, ochii lui se opriră plini de teamă şi nedumerire.

[r] L.de ce l-au lăsat singur ? Doar domnu căpitan l-a văzut...

— ...Laşilor, nemernicilor ! Aţi fugit cu toţii şi m-aţi lăsat singur. Aţi aflat ce bine e la ei, acolo. Nu mai credeţi în... în minciuni... cum spuneţi voi. Vă trebuie acum odihnă şi pat bun, cafea cu -lapte şi rufe curate... cum n-aţi trăit voi nici în vreme de pace. Tîlharilor ! Şi acum vreţi să mă lăsaţi singur...

„...odihnă şi pat bun... cum n-aţi mai..."

Potolit din răsufletul aspru şi îndesit, clinele îşi potrivi privirea după căutătura omului. Şi se înghemui deodată intr-insul.

Înfiorat de atîta liniște necuprinsă, începu să scîncească ca un copil ; apoi se porni într-un urlet prelung și dureros. întoarse ochii la cîine ; se priviră amîndoi muți un răstimp. Dar parcă, încurajat de mutenia omului, animalul se porni iarăși în același plînset lugubru, sfîș ietor.

Soldatul își făcu cruce. Vroi să-l mîngîie, dar. ochii îi rămaseră pironiți la botul cîinelui, care se descleșta într-un fel anumit, într-un chip cum mai văzuse el undeva, de curînd.

La Boița. Urletul ungurului, același urlet de surprindere și durere al singurului om pe care știa că l-a răpus, care-și proptise pîntecele în ascuțișul baionetei lui. Și-și aduse acum bine aminte de ungurul acela care rămăsese trei zile neîngropat, în marginea tranșeei, la care se întorcea aproape zilnic să-i vadă ochii spăimîntați și urletul încremenit.

Își făcu din nou cruce și întoarse privirea. O luminiță se aprinse în fundul negurilor, pîlpîi o clipă, crescu și se stinse. In mintea omului însă rămase. Parcă suflată de urletele cîinelui, ca de un duh necurat, începu să ia proporții. Fu mai întăi o învolburare ciudată de icoane fără sens, un amestec curios de flăcări și sînge și ochi de mort. în urmă apăru ungurul de la Boița, ochii erau ai lui. Dar ca norii alburii mînați de vînt, pe fondul senin al cerului, în creierul soldatului imaginele se desfăceau și se alcătuiau cu o mare repeziciune. Ungurul era acum parcă îmbrăcat femeiește ; ba era chiar o femeie cîntînd și surîzînd ; o figură stranie, dezmățată și fixă. Dar femeia aducea tot mai mult cu Ioana, cu nevastă-sa, și acum ea juca de foc și rîdea tot mai sălbatecă, iar ungurul cel mort cînta pe

ladă din armonică. Ea chicotea ca o nebună şi săruta neamţul, ce rîdea cu aceiaşi ochi sticloşi, cu aceeaşi gură încremenită pe vecie.

Soldatul tresări. Se ridică speriat de pe buturugă. Clinele sări şi el, înveselit deodată, dîndu-i tîrcoale prieteneşti. Omul îl privi spăimîntat. şi începu să-şi facă cruce, stupind spre animal şi bolborosind cuvinte de descmtec.

Ajunse la drum de-a-ndaratelea, întorcîndu-se eu faţa spre dine la fiecare tîrcoală. Apoi, simţind pămîntul tare al şoselei, o luă tot înainte, în pas gimnastic,, aproape fugind. Cîinele îi sărea în faţă, rămînea în urmă, îl ajungea în salturi nebune. El continua să se închine, scuipînd spre animal ; uneori îndrăznea să-l cheme pe nume, ca şi cînd ar fi vrut să-i descopere prefăcătoria.

•— Mă, Corbea, mă...

Dobitocul devenea îndată şi mai sprinten. In bucuria lui, însă, i se părea că rîde ca un om. întetea atunci crucile şi îndesea paşii.

Deodată băgă de seamă că-n juru-i s-a făcut lumină ; o lumină palidă, sîngerie...

„...Ei, sunt ei...[44]

I se' păru că toate pădurile lăsate de mult în urmă au izbucnit în flăcări. Zarea se încinge necontenit de sîngele vâlvătăii, ca şi roşul ei reflex, care i se întinde tot mai pronunţat dinaintea ochilor.

Căci-el nu îndrăznea să se uite în urmă.

Dar acolo, în rumeneala focului din spate, el năzărea umbre fioroase de oşteni înzăuaţi, aruncînd în marş neoprit picături de flăcări din torţele aprinse. Şi dincolo, tot mai în urmă, prin perdeaua de fulgere şi fum, vedea alţi-oşteni, cît fir şi iarbă, înzorzonaţi ca-n basme, cîn- tînd de beţia triumf ului, scotocind bogăţiile ascunse, ciocnind cupe spumoase, tîrînd după ei nevestele şi fetele ţării ; şi fetele şi nevestele şi Ioana lui rideau prosteşte, rîdeau la lumina paloşelor, rîdeau vesele, rideau din toată inima de neputinţa goniţilor...

Era luna. Abia acum o văzuse. Cînd se ridicase ea tocmai acolo^? Şi Corbea, care de la un timp mergea atît de liniştit alături, cu limba scoasă şi cu privirea cuminte !

întoarse ochii tot cu fereală. Dar în urmă stăpînea aceeaşi tăcere deplină şi acelaş întunerec de necuprins...

— Oamenii abia se mai ţin, şopti plutonierul Bîrneaţă la urechea domnului căpitan.

Dar domnul căpitan părea că n-aude nimic. Şi cînd Bîrneaţă rămase iar în urmă, ridicînd din umeri, ca omul care nu mai înţelege nimic, domnul căpitan zîmbi satisfăcut, iuţind şi mai mult paşii.

Soldaţii iiu mai ţineau nici-un fel de rînd. nici un fel de ordine. Unii rămăseseră în urmă de tot ; doar cîţiva se mai tîrau năuciţi în spatele domnului căpitan, privind cu mare nedumerire

la repeziciunea crescîndă cu care-şi muta picioarele.

Din cînd în cînd se oprea cîte unul, trăgînd de curelele raniţei pentru ca s-o aşeze mai bine pe ieşiturile-spinării ; alţii o lăsau să atîrne de umăr, alţii născoceau tot felul de potriveli, pentru ca să le găsească — armă, saci şi raniţă — o cumpăneaiă mai convenabilă pentru corp.

Dar foloasele echilibrului găsit durau se vede puţin, căci aproape numaidecît născocitorii aceştia, cari se întreceau între ei, găseau un plan şi mai nimerit pentru a împăca mersul ameţitor al domnului căpitan cu pofta pă~ mîntului de a-i covîrşi sub greutăţile din spate ! Şi izbuteau. Căci nici unul nu cădea. Mergeau înainte, cocoşaţi, aduşi intr-o parte, clătinîndu-se ca nişte beţi.

O ceată dezmetică de beţivi, frînţi de vin, părea frîn- tura de companie a domnului căpitan. Dar el nu lua seama la asta, cum nu lua seama la gemetele şi la scrâşnetul blestemelor eare-1 urmau. El mergea înainte, grăbi n du- se tot mai mult şi zîmbind tot mai fericit.

— A căzut Neacşu... se apropie din nou, timid şi gîfîind, plutonierul Bîrneaţă.

— Aha, a căzut...

Domnul căpitan mai făcu cîţiva paşi, apoi se întoarse brusc în faţa uimită a plutonierului.

— înţelegem noi şiretlicuri de astea ! strigă eh Şiretlicuri d- astea de bădărani proşti. Vreţi să rămîneţi, hai ? Vreţi să rămîneţi cu orice preţ...

-— Domle căpitan, toată lumea e ruptă de oboseală...

Domnul căpitan desfăcu doi ochi mari, parcă beţi de fericire.

— Aha, toată lumea... Şi dădu de mai multe ori. din cap înţelegător. Aha, toată lumea, toată lumea... înţelegem, înţelegem !.., Să se strîngă rîndurile ! răsună cu putere glasul lui de haraba.

Soldaţii se strînseră. Gîfîiau cu toţii şi ochii li se dilataseră înspăimântător. Unii mîrîiau printre buze sunete neînţelese. Era însă ceva ameninţător în privirile şi-n mîrîielile acestei frînturi de companie.

Dar domnul căpitan nu le dădea nici un fel de atenţie. Examina pe toţi cu aceeaşi privire luminoasă şi-l cîntărea pe fiecare cu aceleaşi clătinări semnificative din cap.

— înţeleg, înţeleg... spunea dumnealui. Care va să zică, v-aţi hotărît cu toţii... să-mi rămîneţi...

Un murmur îi răspunse :

— Nu mai putem, domne căpitan.

— Noi avem ranite.

Dar domnului căpitan îi sări ţandăra :

— Taci, mocofane ! Aveţi ranite... a ? Dar eu n-am purtat raniţă ? Aţi găsit pretextul, ha, tîlharilor ! V-aţi înţeles cu toţii... Bine, bine... laşilor...

■— Noi vrem doar să ne odihnim;

— Suntem morţi, domnule căpitan î

— Mă rog, mă rog, rupse scurt domnul căpitan. Eu nu mă împotrivesc. Rămîneţi. Vă priveşte. Dar eu nu pot să-mi părăsesc compania. Rămîneţi, poftim ! Rupeţi rîndurile, poftim. Dar aşa să povestiţi lucrurile atunci, cînd o fi să ne dăm seama... aşa... cum a fost...

Soldaţii nu mai ascultau. Nici nu mai puteau să audă. Săriră cu toţii şanţul, căzînd unul cîte unul pe pajiştea moale de alături,

înserarea cobora rece şi solemnă. Un vîntişor adia agale, susurînd frunzele. Plutonierul Bîrneaţă făcu apelul. Neacşu venise. Dar lipsea Mocanu Ion.

— Unde e Mocanu ? întrebă numaidecît domnul căpitan, lărgindu-şi din nou gura a zîmbet.

-— A rămas, trăiţi, domn căpitan. S-a răzleţit de la popasul de la prînz.

— S-a răzleţit, ha-ha, s-a răzleţit. Şi dumneavoastră îmi rămîneţi pe drum. Bun, bun, duşmanul e în spate şi dumnealor au gust de odihnă...

•— Ne odihnim puţin, domne căpitan,

~ -— Nu rămînem mult.

— Nu ne lăsăm prizonieri, domne căpitan,,

:— Mai bine murim...

Domnul căpitan păru că se gîndeşte profund.

— Eu mi-am făcut datoria, spuse el la urmă. Dacă n-aţi vrut, se schimbă socoteala. Nu mai ascultaţi de ordine, de nimic... Şi, privindu-le feţele cu nespusă luare- aminte, scăpă printre dinţi, într-o doară : Am să plec singur...

— Mergem cu toţii, domne căpitan.

Domnul căpitan făcu o mişcare bruscă şi reţinu cu greu un strigăt de satisfacţie.

— Ştiam, ştiam că n-o să mă lăsaţi. Vreţi să mă ţineţi cu voi, să mă daţi peşcheş neamţului...

— Nu ne dăm, domne căpitan.

— Murim cu toţii.

— Murim pînă la unu L.

— Ştim noi, ştim noi basme d-ăştia... Aci domnul jăpitan oftă: Bine, băieţi, fie voia voastră. Dar veţi da seama... veţi da seama... se va termina şi războiul ăsta. Să nu fugiţi de răspundere. Eu vă iau pe toţi mărturie să spuneţi cum s-a întîmplat. Eu mă spăl pe mîini. Eu n-am vrut... dar dacă a fost peste puterile mele... Am făcut tot posibilul...

— Să ne odihnim puţin, domne căpitan. Ş-atît..;

— Eu aş pleca singur, dar ştiu că m-aţi împuşca...

— Cine să vă împuşte, domne căpitan ? sări speriat plutonierul Bîrneaţă.

— Va să zică, nu mă lăsaţi să plec. Ca să nu povestesc acolo... Bine, băieţi, foarte bine. Asta aşteptam. Să nu-mi ascultaţi

ordinul. Atîta aşteptam. Adică tocmai la asta nu mă aşteptam. Dacă vreţi să vă predaţi, predâţi-vă. Dar de ce nu mă lăsaţi pe mine să plec...

— Cum să vă lăsăm, domne căpitan ? Cine să vă lase ? Plecăm cu toţii...

— Ştiam, ştiam... Şi dădu neputincios din umeri : Eu nu mai am nici o putere !

...Soldaţii dormeau de mult, trîntîţi pe raniţe, răsuflînd zgomotos, transfiguraţi de lumina searbădă a lunei. Plantonul, de pe marginea şanţului, anunţă clar în tăcerea umedă a nopţei :

— Pe şosea un soldat... şi-un cîine,.. .

— Şi-un cîine zici ? sări domnul căpitan, care nu închisese ochii deloc. Ăla e neamţ...

— Lasă-l să înainteze mai bine şi ia ia-l la ochi, opină plutonierul Bîrneaţă.

— Aha, tu comanzi aici, Bîrneaţă ? rîse amar domnul căpitan. Uitasem că sunt prizonierul vostru,

— Nu, domne căpitan...

— Bine, bine, faceţi cum vreţi. Dar să vedem cine este... Poate ne dă desluşiri. Poate îl facem prizonier. Poate e o avantgardă...

Domnul căpitan se sculase, alergase la şanţul din marginea drumului şi acum privea cu încordare casca lucitoare a soldatului, care înainta singuratec prin funigeala razelor de lună. Zîmbetul domnului căpitan creştea din nou pe figura sa lungăreaţă. Dar în ochii lui plutea nelămurit parcă o teamă.

— Poate că e o avantgardă. Mai mult ca sigur. Şi e de prisos, ce vă mai prefaceţi ? Ce să-l împuşcăm ? Ca să ne împuşte şi pe noi cei care-l urmează. Prea tîrziu acum, v-aţi văzut visul cu ochii. V-au prins. M-aţi dat legat neamţului de mîini şi de picioare,

— Ce facem, domne căpitan ?

—• Treaba voastră... ce mă întrebaţi ? Eu zic să-l lăsăm să se apropie şi să-l luăm cu binişorul... Acum e prea tîrziu să mai facem pe eroii. Aşa aţi vrut-o... aşa...

Soldatul de pe drum se apropiase de tot. El nu băgase încă de seamă pe cei trei care˜l priveau. Dar clinele se oprise în loc mîrîind. Deodată plantonul strigă :

— Ăsta e Mocanu...

La strigătul plantonului, Mocanu se opri scurt. Stătu un moment în cumpănă, apoi întinse braţele şi se năpusti spre şanţ...

•— Stanciule, domne căpitan...

Sări şanţul ca o minge.

Pocni călcîiele în faţa comandantului, aşa cum nu le mai pocnise niciodată, nici cinci era recrut.

— M-am întors, domnule căpitan ! strigă el cu bucuria senină a celui care se ştie de mult aşteptat.

Clinele ajunsese din trei salturi soldatul şi-acum mirosea picioarele celor patru inşi. Apoi puse labele pe galoanele ofiţerului, întinzînd capul, parcă să-l sărute...

— V-am ajuns, domne căpitan, se bucură soldatul, răsuflînd grăbit, ca scăpat de o mare primejdie. Pînă acum nu se vede nimic în urmă. Dar vor veni, domne căpitan.

Să mergem, să mergem, să nu ne ajungă, domne căpitan, se ruga el tînguitor. Să nu-i vedem necinstindu-ne femeile...

Unul cîte unul, cu căscături grozave, întinzîndu-şi braţele ca la un supliciu, soldaţii se trezeau, deşteptaţi d& larma lui Mocanu. Alţii căzdeau iarăşi numaidecît pe iarbă. Dar cîţiva treji rămăseseră cu urechile ţinta.

— Să mergem, domne căpitan, îndrăzni o voce ascunsă în

întunerec.

— Să mergem, să mergem, se auzi din mai multe părți.

Zîmbetul domnului căpitan pieri. Dar apăru iarăşi îndată.

— Hm, hm, bine, bine, să mergem, hotărî el la urmă. Eu de cînd vă spun. Faceți cum vreți. Dar e prea tîrziu. Prea v-a venit tîrziu gîndul... Haideți, la rînd, dar degeaba... Şi după un timp : Ha, ha, ați adus-o bine.., Ați aşteptat pînă acum, şi acum faceți pe grăbiții...

— Nu ne dăm, domne căpitan.

— Mai bine moartea, complectei Mocanu, J

Soldații erau acum cu toții în picioare.

Săreau şanțul rînd pe rînd şi se aşezau în linie de grupe pe şosea. Plutonierul Bîrneață îi potrivea cu mina. Iar domnul căpitan bodogănea înainte.

— Ați auzit că e mai bine acolo. Minciuni toate. Nici nu mai ştii pe care s-o mai crezi. Din toate trebuie să iei cîte ceva. Dar eu mi-am făcut datoria şi v-am spus : e o minciună. Prizonierul e prizonier. Oriunde, amar de el. Nu v-am spus ?

Soldații se aşezaseră. Bîrneață comandă :

— în coloană de marş, la dreapta !

Bocancii bătură patru lovituri surde şi sacadate. Coloana era gata. Dar domnul căpitan crezu că trebuie să țină un mic discurs de îmbărbătare.

— Să trăiți, copii ! Cu Dumnezeu înainte ! Acum am văzut. Voi sunteți adevărați ostaşi. Ce vă pasă vouă că acolo puteți trăi bine ? Lăfăiți pe saltele moi şi cu cafea cu lapte ? Pe loc repaos !

în executarea comandei, treizeci de paşi fură ca unuL

— Să trăiți ! Aşa soldați mai zic şi eu. Voi ştiți că aveți să muriți, c-aveți să vă rupeți mîinile şi picioarele, că nici unul n-o să vă mai întoarceți aşa cum sunteți, dacă v-oți mai întoarce. Voi ştiți c-o să muriți tot în noro-

în! şanțurilor, pe glodurile tranşeelor, în călduri de cuptor şi-n frig, de-o să crape bolovanii sub voi. Voi ştiți că n-oți mai cunoaşte mîncare, somn bun, băutură, femeie. Doamne, Doamne, cine ştie cît ! Poate ani de-a rîndul. Zece-cincisprezece, Dumnezeu cum o vrea şi cu noi ! Şi totuşi mergeți înainte, nu vreți să ştiți de nimic. Aşa —soldați v-am vroit. Ascultă • înaintee... marş !

Dar parcă primul pas nu fu tot aşa de energic ca şi comanda mai războinică decît oricînd a domnului căpitan. Ba de la eîțiva metri de drum, ritmul călcăturilor se amestecă şi detaşamentul odihnit părea tot aşa de zdrobit ca înainte de repaos. Soldații înaintau pe gînduri.

Dar domnului căpifan nu-i mai ardea de mustră. Nici nu se mai grăbea de zor, ca înainte. Din cînd în cînd, privea tot mai pătrunzător în negura adîneă din fund.

De-acolo însă nu răzbătea nici cel mai mic zgomot, nici cea mai neînsemnată lumină. Luna, care ajunsese acum în creştetul cerurilor, îşi vedea de drum, rece şi nepăsătoare, prin mărăcinişul albicios şi fugar al norilor zdrenţuiţi. Iar soldatul Mocanu Ion, care închidea coloana, se străduia să ghicească cum ar putea fi o cafea cu lapte ; şi-şi închipuia o licoare galbenă-alburie, în care pluteau, ademenitori, bulgăraşii aurii de mămăligă... Şi o furie nebună îl cuprinse gîndind că Ioana lui ar putea mînca acum aşa ceva, în tovărăşia vreunui neamţ gros, cu luleaua de-un metru în colţul gurei.

(„Gîndirea[i], Cluj, I, nr. 2, 15 mai 1921, pp. 24—28).

• SOARELE' _ _ _

Totul se petrecuse scurt, ea într-o lumină de fulger. Caporalul Robu retrăia în clipele acestea întreaga grozăvie a întîmplării.

Stăteau la taifas, în amurg, în dosul micului dîmb în care erau scobite bordeiele. Stăteau chinciţi în jurul ceaunului, în care la ora asta îşi încălzeau fiertura, ca de obicei.

Tot statul-major al companiei era în păr : cei cinci agenţi de legătură, ordonanţa domnului căpitan şi el, cor- nistul: Ascunseseră lumina de atîtea ori trădătoare, a focului de vreascuri chiar aproape de deschizătura cea mare şi neagră ce le slujea de intrare în vizuina lor. Păzeau cu grijă văpaia ei plăpîndă privind neliniştiţi la jocu-i nărăvaş ; o stăpîneau cu lovituri de reteveie în tăciuni ori de cîte ori îşi întindea limbile înţelese cu inamicul. Alături,

0 gură mai strimtă, mai înaltă, cu laturile mai drepte, era uşa de la domnul căpitan. Dar era tot aşa de neagră, pentru că domnul căpitan era în inspecţie pe tranşee.

Afară nu se înnegurase de-a binelea. Doar steaua ciobanului prindea să clipească printre crăpăturile norilor roşii, năruiţi în asfinţit. Umbra înserării îngroşa pe nesimţite siluetele copacilor, netezindu-le conturul dantelat. Măgurile prizărite ici-colo creşteau ; păreau dosuri aspre de mistreţi năstruşnici urnindu-se greoi din somn.

Atunci auziră cu toţii răsufletul adînc, rar şi sacadat, al minei fîlfîitoare. Un horcăit sinistru de balaur care vine nevăzut, vărsînd flăcări pe nări. Ca traşi de o sfoară răsărită cu toţii în picioare şi se îmbulziră buluc în gura bordeiului. Se îmbrînciră acolo, gîfîind înspăimîntaţi, intr-o scurtă învălmăşeală. Robu se aruncă cu picioarele înainte, împins cu putere din urmă de Stanciu, agentul. Dar tocmai atunci detunătura fără seamăn zgudui ca un cutremur bordeiul, smulgîndu-1 aproape din baierele pămîntului, Robu se crezu o clipă cu pluta pe Olt. Clipa asta el nu mai văzu şi nu mai auzi nimic altceva clecît malurile umbrite ale rîului şi clipocitul molcom al apei. Şi un început de jale

1 se topi în piept ca un făguraş de ceară.

Cînd îşi reveni, zîrnbi cu bunătate umbrelor omeneşti din

juru-i, înfăşurate în pale de întunerec. Se apropiară cu toţii instinctiv de uşa bordeiului, prin care pătrundea acum mirosul acru de artificii. Cineva înflăcără o brichetă. Pe prag zăcea întinsă, galbenă şi pătată de sînge, ca o păpuşa mare de la bîlciuri jumătate din Stanciu, agentul de legătură. Trupul fuse retezat deasupra şalelor, cit apucase omul să se ferească în gaură. Restul zădarnic fu căutat pe-afară,

p'ină cinci noaptea îşi aşternu de-a binelea pătura de întu- nerec.

Se strînseră atunci iarăşi în jurul rămăşiţei de spuză, pe care doar o gamelă sfîşiată mai zăcea într-o rînă. Cineva îngăimă o vorbă, şi abia acum Robu înţelese că auzul lui e mort. Şi zîmbi iarăşi, minunîndu-se numai cum de n-a băgat de seamă mai devreme.

Doar el crezuse că a auzit tot ce se sporovăise în juru-i cit timp au cercetat după picioarele lui Stanciu. Şi acum vedea bine că. într-adevăr, nimic n-ar putea spune lămurit din tot cît îşi dăduse cu gîndul c-a priceput...

Trecuse două săptămîni bune de atunci.

Dar şi acum, iui Robu scena aceasta nu-i putea ieşi din închipuire. Nici măcar nu-şi simţea cît de puţin slăbită spaima clipelor de moarte pe care le vieţuise. în singurătatea gîndurilor lui, cruzimea ei înfricoşătoare îi revenea cumplit de des în minte. Şi nu arare îşi amintea de asemeni, cum camarazif îşi băteau joc de el, de surzenia lui.

Cum se trînteau cu toţii speriaţi la pămînt, după ce se prefăceau că ascultă cu înfiorare vreun şuier sinistru ce venea din depărtări. Cum, la rîndu-i, spăimîntat de-a binelea, se prăvălea şi el ca dînşii, rupîndu-şi măruntaiele şi clătinîndu-şi creierul în cap, în hohotele de rîs ale tuturor. Cîteoclată, chiar domnul căpitan asista Ta aceste scene amuzante şi atunci caporalul Robu nu înjura ca de obicei pe păcălitori, ci zîmbea umilit că putuse să fure un zîmbet întunecatului domn căpitan. Uneori se întîmpla să nu fie deloc glumă şi Robu, care de la un timp şovăia dacă să se arunce sau nu în fundul vreunei gropi, trecea prin temeri grozave. în cele din urmă cerbicia trebui să fie zdrobită de frică. Robu se tupila chiar cînd şaga se întîmpla în aceeaşi *zi* pentru a nu ştiu cîtea oară.

Ar fi stat el toată ziua ascuns în bordei dacă domnul căpitan, care, de cîte ori îl vedea, îl amenința mustrător din cap şi din deget, nu l-ar fi pus ba să-i spele vasele, ba cămăşile, ba să sape vreo groapă, ba să-i împletească o uşă din răchiţi, ba să-i întocmească o masă din scînduri lustruite aduse de la trenul regimentar. Robu lucra tihnit şi stăruitor. El înţelegea că domnul căpitan nu-1 crede. Că-1 păstrase încă să-l mai încerce. Dar de cîte ori domnul căpitan îl lua la încercări ticluite de dînsul în fel şi fel de chipuri, Robu îşi surîdea în adîncul sufletului. El ştia bine că beteşugul lui nu-1 va lăsa să facă vreo poznă,

La început îl cam intimidase şiretlicurile doftoriceşti ale căpitanului. I-era frică să nu se încurce cumva pe nevrute. Şi o teamă aţîţătoare îl cuprinsese la gindui că putea să-l socotească prefăcut, fără să fie. Dar în cele din urmă înţelese că el însuşi n-ar putea să-şi înşele auzul zdrobit,,,

în după-amiaza aceasta de octombrie, Robu gîndea la surzenia lui şi privea soarele. Privea uimit globul de foc şi vedea bine că nu este cel pe care îl cunoştea el toamna, mîngîindu-i

obrajii smoliți și mîinile bătătorite, cînd rătăcea pe prundurile Oltului după peşte, Acesta avea în el ceva străin şi prefăcut, ceva meşteşugăresc,

Era searbăd şi mînjea cu galben-pămîntiu fețele camarazilor. Şi aproape puteai privi la el, cu ochii plini, fără sfială.

Era poate bulgărul de pară aruncat pe cer de vreun proiector dușmănesc sau o rachetă zvîrlită atît de departe în hău, că îi trebuia o zi întreagă ca să cadă, Pămîntul acesta desfundat de obuze, cu copaci rupți de la mijloc, privind ca o dihanie la pîndă prin mii de ochi speriați de bordeie, presărat cu bucăți de fier şi cu țăruşi pe care se încîrlionțau căpețele de sîrmă ghimpată ; văzduhul acesta care mirosea a smoală şi a cadavru nu putea să albe un alt fel de soare..,

Pe cerul acesta pe care zburau maşini nu putea domni decît un soare fabricat, nu putea pluti clecît adusă cu ocheane drăceşti de-ale nemților imaginea celuilalt soare, vesel şi curat, de culoarea spicului, strălucind departe, pe alt cer, în azurul căruia pluteau păsări făcute de Dumnezeu şi luminînd zăvoaie cu copaci neschilodiți de mînia omului. Acolo văzduhul era curățat de miasme şi vîntul cîntător al începutului de toamnă venea plin de răcoarea Oltului şi de mirosul sănătos al răchiților. Acolo, în lumina iui tomnatică, brabeți ciripeau neturburați nesfîrşitul şi gălăgiosul lor sfat. Acolo, se culegeau acum viile şi fetele treceau cîntînd cu hîrdaiele încărcate cu struguri printre bolțile de vițe. Acolo, toți ai lui erau strînşi în jurul cramei şi mustul şiroia din lin, cum şiroia aici sîngele din trupul înjumătățit al lui Stanciu. Acolo, văile clocoteau de cîntec pe vremea asta şi drumurile gemeau de care cu poloboace răsunătoare.

Acolo... era atît de frumos acolo, că lui Robu îi mijiră lăcrămi în colţurile ochilor. Va mai vedea el pe acel acolo, atît de depărtat şi de deosebit de acest aici, peste care plutea stăpînitoare şi neîmblînzită moartea ?

Va mai vedea el soarele viu, orbitor şi tînăr, al tinereţei lui însorite ? Soarele de care numai că-şi amintea şi închidea ochii fulgeraţi de lumină !

Sau va muri aci, după vreun dîmb, sub priveghiul trist al lămpei ăştia scofîlcite, al bulgărului ăstuia de ceară încălzită ?

Robu îşi aminti de beteşugul lui, de care nu-i păruse rău niciodată şi de care acum se bucura din toată inima. De bună seamă, nu-1 va mai încerca mult domnul căpitan cu şiretlicurile lui doftoriceşti. Ii va da drumul şi el va putea să aştepte în linişte undeva, departe, în dosul frontului, reîntoarcerea.

Se întinse cît era de lung pe iarba arsă şi privi cu mulţumire în necuprinsul seninului. ,,Domnul a dat, Domnul a luat", îşi spuse el fericit, gîndind că, în marea lui milostivire, Dumnezeu i-a făcut un atît de mare bine luîndu-i auzul.

Poate, cine ştie, acolo, sub soarele cel adevărat, urechile se vor tămădui şi, închise acum pentru urletele şi bubuiturile morţii, se vor deschide ca florile în început de vară pentru cîntecele culesului şi pentru cîntecele pe nas ale lui Lake lăutarul. Dumnezeu îl însemnase printre cei pe cari nu vrea încă să-i piardă.

De trei zile liniştea stăpînise frontul şi de trei zile Robu fugea de camarazii lui. Îşi scobise un bordei alături de al agenţilor şi, cînd sfîrşea lucrul, se înghemuia intr-insul, închizînd ochii şi căutînd să ghicească în trăsăturile din ajun ale figurei domnului căpitan sentinţa mult aşteptată. Cînd sosea bucătarul cu cazanele, el venea cel dinţii să-şi umple gamela. Fără să zică o vorbă, Ilie bucătarul, tăcut şi ursuz, apuca lingura cea mare şi, dintr-o turnătură, îi împlinea vasul de tinichea cu ciorbă de fasole sau de mazăre. Robu se retrăgea atunci lacom în bîrlogul lui şi-şi mînca în tihnă porţia.

Acum sfîrşise lucrul şi sfîrşise de privit soarele. Arunca priviri nerăbdătoare spre văgăuna de unde avea să apară Ilie ţiganul. îl aştepta de zor pentru a-şi încărca gamela şi a se pitula în vizuina lui, ca să închidă ochii şi să gîn-

dească în voie la soarele de departe. Dar era încă mult pînă-n scăpătat şi cornistul gîndi că ar putea să se vîre dc acum în groapa strimtă şi să aştepte înlăuntru, în voia amintirilor năvalnice ce-i veneau din vremurile minunate, ca din depărtări fără cuprins.

Era gata să pornească, dar, iată, tocmai atunci se ivi domnul căpitan, urmat de trei dintre agenţi şi de ordonanţă.

Domnul căpitan îi făcu semn să se apropie. Robu păşi reglementar şi se opri ia distanţă, salutînd cu dreapta. Cu stînga întinse bastonul la care lucra din ajun, împletit cu şerpi săpaţi meşteşugit în coaja verde şi cu minerul adus.

—■ Bravo, Robule ! strigă domnul căpitan. Bun meşter î Parcă l-aş fi luat de-a dreptul din prăvălia jupînului.

Robu rînji de bucurie. Dar zîmbetul îi încremeni îndată pe buze şi rămase fix pe faţa lui ca rîsul unui manechin. El auzise distinct, cuvînt cu cuvînt, tot ce-i spusese domnul căpitan. Parcă îi vorbea cu glas din pămînt dar atît de limpede că se cutremură.

— Bietul Robu, murmură mai departe domnul căpitan către însoţitorii săi. A rămas surd de-a binelea, săracul. Nu mai e nimic de făcut cu el. Mîine îi dau răvaş la doctor, să-l trimeată la vreun spital.

— Nu se preface, domnule căpitan, continuă căprarul agenţilor. Am văzut noi...

— Am văzut şi eu, sfîrşi căpitanul, bătînd prieteneşte .pe umărul cornistului. Am să lămuresc eu pe doctor...

Robu deveni pămîntiu. Soarele, care se oprise parcă pe geana dealului din asfinţit, îşi da sfîrşitul ca un rănit într-o baltă de sînge. Lumina lui stinsă punea "pe figura năucită a cornistului o paloare de mort.

El auzea totul ce se spunea în juru-i, fiecare vorbă din ce în ce mai clară. Şi o teamă fără seamăn i se strecura în corp, parcă prin şira spinării, odată cu răceala vie a în- serării de toamnă.

Să mărturisească sau nu ?

Dinţii i se strîngeau parcă de la sine. oprindu-1 să facă nebunia. Cuvântul venit din adînc se irosea zdrobit de pâ- reţii gîtîejului ca de nişte stînci. Căci în închipuirea lui, bolboroseala care-i creştea năvalnică sub omuşor da proporţii imense beregăţii lungi şi scorojite, pe care mărul lui Adam se ridica şi se lăsa cu iuţeala bulgăraşului de unt în putinei. Taina cea nouă şi grozavă era o povară atît de do- borîtoare pentru sufletul lui. că simţea cum îi va scăpa, cum se va prăbuşi pe loc dinaintea celor din faţă şi se va sparge în cioburi la picioarele lor.

I se părea chiar că ei au şi descoperit-o şi nu îndrăznea să-i privească în ochi. Un tremur nervos şi continuu începuse sâ-i zgîlţîie corpul ca pe-o piftie.

Dar soarele frontului, către care ochii lui stinşi cerură ajutor, îşi vărsase acum tot sîngele şi umpluse tot apusul cu roşul lui închegat. în schimb, în mintea Gornistului, celălalt soare de acolo,

de departe, din țara părăsită, răsărea plin de o strălucire neobișnuită, de o candoare desăvîrșită. în razele lui, orice friguri, orice miasme de amărăciune se topiră. Sufletul lui Robu se așează înseninat ca straturile de aer după repedea furtună a verei.

Domnul căpitan, care în timpul acesta se întreținuse cu agenții, le dăduse drumul și dînșii intraseră în bordei. Ordonanța plecă cu sufertașele în vale, la popota batalionului. Și domnul căpitan, după ce mai. făcu cîțiva pași încoa și încolo, cu capul în pămînt, intră la rîndu-i în odăița lui subterană. După puțin reapăru în cadrul dreptunghiular al ușei, tăiat cu meșteșug de Robu, și. rămase cu privirea în goî.

Doar Robu singur mai. stătea acum pe netedul fund de văgăună din dosul tranșeelor. O mulțumire fără margini i se revărsase în suflet și el aștepta cu o nerăbdare și cu o lăcomie din cale afară de mari pe Ilie bucătarul. Pînă una-alta, își făcea de lucru netezind de ramuri o creangă cu briceagul și privind pe furiș, cu un fel de bunăvoință umilită, spre domnul căpitan.

Atunci, în tăcerea solemnă și perfectă, auzi lămurit dincolo, la dușmanul apropiat, bufnetul tunului de aruncat mine. Mîinile îi căzură de-a lungul trupului și piciorul făcu instinctiv către dreapta primul pas spre groapa salvatoare. Dar în mișcarea-i neterminată, el văzu pe domnul căpitan scoți nd puțin capul din ușa adăpostului și ciulind urechile.

Stătu o clipă la îndoială ; piciorul reveni pe nesimțite în poziția de la început. Domnul căpitan îl fixa acum cu o privire curioasă, încordată, fascinatoare. îi simți ochii în negura crescîndă paralizîndu-l pe loc ; și ochii aceia aveau o putere atît de orbitoare, că Robu își aminti iarăși minunea luminoasă a soarelui natal. Nu era un bordei acolo, în fața ochilor lui, ci o casă albă ca o cămașe de țăran, scînteind în arșița jucăușă a după-amiezelor de vară. Era căsuța lui și-n prag îl aștepta Mărina cu mina straşină la ochi ; îl văzuse de departe și-l aștepta în prag.

Dar gîfîitul aspru al minei groaie, care-și atinsese repede apogeul și acum se lăsa în jos, Înceată, înfrînată de aripi, în horcăituri treptate, din ce în ce mai stranii, mai adînci, îl urni de-astă dată de-a binelea. Erau horcăiturile morței, care se lăsa nevăzută și pustiitoare ; fărîmă căzută din soarele rece, ce-și ducea acum, dincolo de dealuri, spre apus, mai departe pe linia frontului, lumina lui de mort.

Porni spre groapa atrăgătoare cu pasul omului nezorit, pe care nu primejdia cea mai teribilă îl alungă din urmă. Și ochii lui căutau rugător la căpitan : „Fă-mi semn să fug, fă-mi semn să fug, domnule căpitan*4. Cum de nu putea înduioșa pe căpitan atîta rugăciune cită izvora din ochii lui !

Deasupra căpitanului strălucea însă, necontenit soarele liniștitor și făgăduielnie, care-i împletise în raze copilăria și tinerețea. Și cu ochii la acest soare, Robu înainta tot cu pasul

liniştit de la început. Şi era atît de departe pînă la bordeiul acela, atît de departe. Şi răsufletul de foaie al minei devenea atît de repede, atît de_apropiat, atît de sălbatec. Şi domnul căpitan nu se îndura deloc să facă semnul mîntuirii.

Ce soare adevărat era acolo, departe, ce soare dumnezeiesc şi vesel ! Şi Robu zîmbi domnului căpitan cu nepăsarea copilului care zîmbeşte ucigaşului plecat peste leagăn. Ba chiar se făcu că culege ceva de jos.

„Hai, domnule căpitan, nici acum nu vezi cît sunt de surd ?“ spuneau ochii blînzi şi resemnaţi ai lui Robu. în sfîrşit ! Căpitanul s-a mişcat. Uite˜l cum dă din mîini ca un nebun. Şi Robu se repede ca scos din minţi : „Doamne Dumnezeule !“

Dar odată cu trăsnetul năprasnic care urmă numaidecît, Robu simţi o lumină mare, grozav de mare, grozav de strălucitoare, pălindu-1 drept în frunte. Nu, în moalele capului. Nu, pretutindeni. O lumină intensă, zdrobitoare, cum n-a mai văzut în viaţa lui. O lumină atît de multă, atît de dulce şi atît de orbitoare 1

Robu vedea acum, pentru cea din urmă dată, minunea soarelui curat de acolo, de departe.

(„Gîndirea“, Cluj, I, nr, 22. 23 .martie — 1 aprilie 1922, pp. 414—416)

VEDENIA

De cînd intrase în Bulgaria, regimentul înainta în aceeaşi formaţie de luptă : avangarda cu vîff şi cap, apoi grosul coloanei.

Dar molima cea grozavă avea la rîndu-i strategia ei. Puţin îi păsa de vîrf şi cap ; era prea îndîrjită să-şi piardă vremea doar cu cîţiva. Lăsa deci să treacă toată avangarda şi se năpustea nemiloasă asupra grosului. La fiecare kilometru cădea cîte un soldat* Şi rîndurile se rupeau îndată, spăimîntate în jurul proaspetei victime a duşmanului nevăzut. O lăsau zvîrcolindu-se în praful drumului, pînă cînd ambulanţa, păzită de ariergardă, ajungea la „înălţimea[44] lovitului de soartă.

Iar regimentul şerpuia înainte pe şleahul întortocheat şi unduios sub pîcla moleşitoare a soarelui. Soldaţii, cocoşaţi sub raniţe îşi zvîrleau picioarele la întîmplare spre dreapta şi spre stînga, înaintînd prosteşte, privind cu încăpăţînare cercurile de lumină, pe care astrul violet al nămiezii le întindea şi le destindea pe spinările verzi ale camarazilor din faţă, ca şi cînd o mînă nevăzută le scria acolo destinul cu litere încîlcite de foc.

Şi tuturor urechea le era atentă înăuntru ; acolo era inamicul. Acolo, sub pielea fiecăruia se pitise [...] Şi ei păşeau înfricoşaţi şi neînţelegători, părîndu-li-se nebunesc să se afunde tot mai adînc în împărăţia Necuratului, în căutarea cu orice preţ a unui duşman cu chip omenesc, cmd adevăratul duşman deschisese de mult lupta şi nimic nu-1 putea **face** să dea îndărăt

Regimentul, poposit la poalele unei pădurici rare, îşi întinsese corturile mărunte sub cortul nesfîrşit al înserării **de** iulie. Carele trenului de luptă fuseseră aşezate unul lîngă **altul,** parcă în linii de bătaie şi mare parte dintre soldaţi îşi găsiseră culcuşul printre roate. De dincolo de tabăra căruţelor se auzeau ca de departe nechezăturile cailor şi înjurăturile vistavoilor. Dincoace, soldăţimea pedestră, doborîtă **de** drum, zăcea întinsă în aşternuturi de iarbă şi de neguri, cu raniţele sub căpătîi. De undeva, de sub o căruţă, ajunse pînă în frunzarul înjghebat în pripă şi fără coperiş, între pereţii căruia căpitanul Naicu, moleşit de deliciul cizmelor

trase, sorbea pe patul de campanie ultimele fumuri ale mucului de ţigare :
Străinei ca mine nu-i.„ măi...
Decît puiul cucului...

Cîntecul ieşea de sub roate plin şi tihnit, revărsîndu-se asupra regimentului ca o tragică resemnare.

Domnul căpitan îl primi în auz, fără luare-aminte, căci era furat de priveliştea stelelor, cum soseau din adîncimi de nemărginire una după alta, ca nişte militari la datorie, ocupîndu-şi locul ştiut în constelaţii, ca în nişte curioase formaţiuni de manevră. începuseră să se înghesuie acum cu duiumul, ca soldaţii în cîmpul de instrucţie, dimineaţa. Se aşezau în linie, în linii de grupe, prin flanc cîte una, în trăgători... Colo, unele parcă au rupt rîndurile şi au pornit în pas alergător, pălind în negură ; dar un ofiţer mai strălucitor le cheamă brusc, şi îndată prind lumină, revenind din întuneric şi aliniindu-se. Un adevărat cîmp de exerciţii cerul ăsta ! Şi cîtă strălucire, ca-n zilele frumoase de pace şi de paradă ale primelor două galoane !

Naicu priveşte acum o stea răzleaţă ca o strajă chiar pe muchia neagră de deal, ce taie pe la mijloc intrarea frunzarului, şi-şi aduce aminte santinela de la pparta din dos a cazărmii, pe unde venea la serviciu, de cînd se însurase. Cu pîntecele cald încă de ceaiul aromat, cum numai doamna Naicu ştia să prepare, cu ţigara în colţul gurii, lovind băr- băteşte pămîntul jilav cu toată talpa cizmelor împintenate, domnul căpitan trecea mulţumit de sine, răspunzînd cu un deget onorului santinelei şi gîndind cu plăcere la înjurăturile pe care avea să le distribuie părinteşte în ziua aceea, făcîndu-şi poftă de mîncare, în vederea pilafului fără pereche, de curcan, făgăduit de Aurelia.

Amintirea aceasta, pornită într-o doară dintr-un fir de cuget, se mări deodată, umplîndu-i tot corpul de o amărăciune dulce, care creştea supărător de plăcută, trecînd peste orice zăgaz. Cîntecul de sub căruţe încetase şi, curios, tocmai acum primele lui cuvinte i se înfipseră în urechi, iz- bindu-i cu atîta putere timpanele, de parcă vîntul trîntea un rînd nesfîrşit de uşi :
Străinei ca mine nu-l
Decît puiul cu-cului-ăecît~pui-u-l cu-uuu-culuL

Mai departe domnul căpitan nu ştia ; dar repetînd necontenit acest început de strofă pe toate variaţiile melodiei, îşi simţi ochii umezi, gîndind la Arsene lăutarul şi la aperitivele pe care le lua în grabă la Panaioti cu amicul Sbierea şi cu amicii ţivili: „Dar ştii, mai repede, că mă aşteaptă Aurelia cu pilaful !"

După ce se zbătu amarnic în pieptu-i cîtăva vreme, jalea începu să se ogoaie dar amintirile veneau acum buluc ; toată viaţa lui casnică, din ultima vreme şi toate petrecerile de la Panaioti, cu sau fără Aurelia, îi năpădiră gîndul. Cîtă larmă şi cită veselie ! Mai

cu seamă cînd el, vestitul Naicu, dădea drumul renumitei lui „cutii cu păcăleli[44]. Hohotea lumea toată, tot oraşul, numai că-şi aducea aminte de „mis- tificările[44] lui,- săptămâni, ba chiar luni întregi, după ce le săvîrşise, Şi ce e mai interesant, pînă şi duşmanii lui nu-şi puteau ţine rîsuh,, j

Cum a fost cu plutonierul,.; Tot la Panaioti, desigur. In ziua aceea a surprins trei din amicii cei buni, la masă cu cîţiva dintre cei nesuferiţi, Rîdeau cu o poftă fără margini, însă cum au simţit pe Naicu, s-au potolit pe loc. Oricare om, cu cit de puţină inteligenţă, ar fi putut bănui că este acolo vorba de dînsul : cu atît mai mult domnul căpitan. I-a măsurat deci dispreţuitor, pe sub sprâncenele încordate, apoi s-a îndepărtat la altă masă. Şi n-a apucat să se aşeze, că rîsul obraznicilor s-a pornit cu şi mai mare furie.

— De ce rîdeau nemernicii ăia aşa tare, Braşcule ? a întrebat domnul căpitan la ieşire pe prietenul său doctorul, cu care avea acelaşi drum»

— De tine era vorba,

/ — Ce ?

j— Rîdeau de tine..'?

! — Cum ?

— Vreau să zic de farsele tale, de aia din urmă, cu plutonierul,..

— Cum rîdeau ?

— Ce te-nfurii, măi !„ făceau haz de ele.,; că d-aia simt farse, să rîdă lumea...

•— E-he, he, he... da, da i se potoli domnul căpitan. Păi sigur... bietul Năstase...

— Care Năstase ?

— Cum care Năstase ? Plutonierul. Se cam supărase el, da[5] n-a îndrăznit !... pe urmă s-a bucurat şi el... doar nu-şi putea permite... mă-nţelegi...

A doua zi s-a dus drept la masa celor ce rîseseră în ajun şi a întins prieteneşte mîna „nesuferiţilor*[4], spre hazul general şi mai cu seamă al doctorului Braşcu, care se tăvălea pe banca de stejar a bodegii, tot bodogănind :

— V-am spus eu ? V-am spus eu ?...

— Ce-ai spus tu, bă, nepricopsitule ? l-a întrerupt atunci domnul căpitan, puţin cam neliniştit dinaintea acestei noi izbucniri de veselie. Stai să le-o spun eu...

Rîsul a întrecut atunci orice aşteptare. încurajat, Naica a început să povestească anecdota cu plutonierul, dar nici el nu înţelegea cum zgomotoşii ascultători îl mai puteau auzi în neînfrînta larmă, de hohoteau cu atîta voioşie ! Lua de multe ori frazele de la început, accentua cîte un cuvînt celui care i se părea că nu-1 putuse prinde, şi pe urmă, cînd izbuti să sfîrşească, după numeroase repetiri şi explicaţii, izbucni la rîndu-i într-un hohot formidabil, deşi, la drept vorbind, nici pînă la urmă nu păru

dumerit de ce se prăpădeau atîta eu firea, cînd farsa cu plutonierul nu era tocmai una din cele mai strașnice ale lui.

Cînd povesti la prînz doamnei Naicu nostima întîmplare, cu icniri de haz nestăpînit, înăbușite în șervet, ca de obicei, femeia nu prea păru deopotrivă de încîntată. Ba de astă dată chiar îl sfătui să se ferească de astfel de prieteni nesiguri.

Auzind-o, domnul căpitan rămase la început cu totul contrariat. Dar își aminti c-o amenințase la rîndu-i s-o păcălească în curînd, glumind pe socoteala cărților ei lugubre cu morți și cu draci, cu care-i umpluse tot podul, și a mesei de chemat spiritele, pe care doamna Naicu o punea aproape în fiecare seară la încercare, fie de avea, îie de nu avea musafiri. Și gîndul acesta l-a liniștit pe dată, făcîndu-l să zîmbească cu înțeles pe sub mustăți.

Cu ochii pierduți în nemărginita împărăție a stelelor, domnul căpitan își aminti cu multă plăcere de curioasele gusturi ale soției sale, care se uita ziulica întreagă trîntilă pe sofa cu „romanul*4 în mină, cînd treburile gospodărești n-o chemau la bucătărie ; apoi de competința ei spiritistă și de regularitatea cu care se ducea sărbătorile la biserică, de pomenile ce făcea întru sufletul celor duși, ea vrednică nepoată a maicii Minodora, stareța Mănăstirii dintr-un Lemn ; de toate ciudatele obiceiuri, care nu se prea potriveau cu tinerețea ei, dar care mulțumeau de minune pe domnul Naicu, „ca unul, monșer, ce sunt asigurat de vreun atac dinspre flancul ăsta, la vîrsta mea, care numai tînăr nu putem zice..."

Totuși, în îndoita sa calitate de păcălici și de om cu învățătură serioasă, domnul căpitan nu s-a putut să n-o, supere în vreo două discuții întâmplătoare cu cîteva replici „peremptorii, monșer", pe care le găsi răvășind în fundul memoriei sale, unde le uitase de cînd își terminase studiile secundare.

— Ce mai la deal, la vale ? Am să-ți aduc, doamnă, o carte de geologie și una de astronomie, ba, pardon, de cosmografie... adică stai, îmi dai voie... din fiecare cîte una... și ai să vezi dumneata, acolo, cum stau lucrurile ăștia...

Intr -un rînd, domnul căpitan fu chiar atât de acerb făcând pe ateul, că ea izbucni în lacrimi, El nu știa cum s-o potolească, dar îndată ce pacea se reașeză între ei, simți o lighioană mică, furioasă și încăpățînată, că s-a strecurat în suflet Atunci plănui să-i tragă „o păcăleală gigantică, monșer Sbierea, să i se pară că într-adevăr a văzut pe dracu !" Și trei ani de zile, domnul căpitan își munci imaginația fără milă, căutând un lucru grozav, „ceva ca la teatru, o scenă neobișnuită, o sperietură teribilă cu o bruscă revenire la realitate, o *mistificare* cum nu s-a mai pomenit ! înțelegi, monșer Sbierea ?" — dar totul fu în zadar. Puterea sa inventivă nu găsi ceva pe placul lui, și teribilul plan îi dăinuia și acum în minte, tot sub forma unor nehotărîte umbre lipsite de tăria amănuntului.

Hotărât, in noaptea asta domnul căpitan era osândit să nu poată dormi deloc, Cerceta acum un alai de steluțe ce izvorau

grămadă şi necurmat de după culmea dealului din faţă. Gîndul său ordonat, obişnuit numai cu coloana de marş şi cu linii de plutoane pentru defilare, nu se putu împăca deloc cu această harababură, care-i aminti o gravură din cărţile de şcoală cu fuga evreilor din Egipt. „Trebuie să fie drumul robilor socoti domnul căpitan şi fu

foarte bucuros că a nimerit văzînd cingătoarea de lumină înfăşurind toată culmea cerului.

„Ce frumoasă armată în *derută*", gîndi el mai departe, amintindu-şi retragerea lui Napoleon de la Berezina, Don;, nul căpitan oftă cu tristeţe, căci amintirea înfrîngerilor lui Napoleon îl întrista totdeauna. „Uite-I şi pe el, îşi spuse, oprindu-şi privirile pe Vega... Ba nu, parcă ar fi celălalt se încurcă apoi, cumpănind între puterea de lumină a Vegii şi a lui Altair.

Strălucirea celor două stele, una împăratul şi cealaltă marele său general, în puzderia de steluţe, tîrşindu-se umile în praful de lumină al drumului ceresc, cum se tîra oştirea napoleoniană în prăfuirile de viscol pe nesfîrşiteie drumuri înzăpezite ale Rusiei, semăna în cugetul domnului Naicu imaginile cele mai sumbre. Şi rînd pe rînd defilară pe sub pleoapele zadarnic închise regimente în debandadă, decimate de holeră ; populaţii nesfîrşite în exod, urmărite de ciumă şi de toate furiile cerului şi iadului ; suverani învinşi, refugiindu-se prin cele mai înfricoşate paragini ; jale, blestem şi moarte pretutindeni, şi totul o goană fără preget şi fără frîu, o goană nebună, dezmăţată ; iar în urmă, pro- filîndu-se pe imensitatea cerului, o gigantică vedenie în văluri negre, împinsă de suflarea tuturor vuiturilor. Ochii lui Naicu fixează îngroziţi vedenia, şi ochii vedeniei fixează pe domnul căpitan. Ea se apropie ameninţătoare dar iată, ochii ei ficşi au început să clipească ; are ceva din Anton, namila de ordonanţă cu priviri de guşter, pe care a lăsat-o acasă lingă doamna Naicu.

— Să trăiţi, domnule căpitan !

— Antoane, tu eşti ?

Domnul căpitan a deschis brusc ochii, şi jumătatea de deasupra a corpului s-a răsucit drept în sus, iar vocea i-a pornit exact în acelaşi timp :

— Ce-i cu tine, bă, ce cauţi aici ?

Dar degeaba şi-a frecat mai apoi ochii cu stăruinţă; Anton n-a fost decît o vedenie iar domnul căpitan a început să se închine :

— Asta a fost aia... cum îi spune Aurelia... te... telepatie. Doamne, iartă-mă !...

Foarte mîhnit că s-a molipsit de la nevastă-sa. domnul căpitan îşi aminti cum dînsa îi explicase că acel care-i

apare astfel de departe în închipuire sau trebuie să fi murit în momentul acela, sau face împotrivă-i o vrajă, un ju- rămînt sau orice alt lucru vrăjmăşesc.

Fără voie, atunci, îşi făcu din nou loc în mintea lui acea curioasă apropiere *— la care de cele mai multe ori refuza să gîndească, atît i se părea de absurdă — între două fapte cu totul deosebite, s-ar fi părut, dar care poate aveau o strînsă legătură între ele.

Era pe vremea dinaintea plecării de acasă, şi domnul căpitan nu putu să-şi reamintească această epocă, fără discursurile lui înfocate ; fără plăcerea vanitoasă pricinuită de lacrămile doamnei Naicu, cînd el zugrăvea cu multe amănunte înzorzonate de cuvintele patriotice obişnuite, grozăvia luptelor ; fără dimineţile acelea, cînd, trezindu-se în zori ca să plece la cazarmă, o găsea ţinîndu-l încleştat, parcă i-ar fi fost frică să nu-l scape ; fără, în sfîrşit, toate aceste amintiri care-i încropeau sîngele cu o moleşeală dulce, îl făceau să-şi lipească molatec pleoapele şi-i întindeau gura într-un plescăit de plăcere.

Observase însă că-n ultimele zile, cu cît se apropia despărţirea, cu atît doamna Naicu nu se mai prăpădea eu firea ca la început.

Pe urmă amintirea unei mese chiar în ajunul plecării îi înciuda cu totul. Ea îl rugase atunci să-i schimbe soldatul cel vechi cu Anton, pe care îl trimetea cîteodată ele la cazarmă să mai ajute prin curte. Domnul căpitan se cam împotrivise la început căci îi părea rău să ia în companie pe Ion. cel vechi, soldat cam plăpînd, în locul lui Anton, care era voinic şi putea să înfrunte cu tăria lui de bivol toate greutăţile.

Dar dînsa stăruise atît de mult, arătîndu-i că se va simţi prea singură cu Ion, aci, la marginea oraşului, că Anton e mai puternic, mai vrednic şi nu fuge noaptea după drăgostenii, cum de atîtea ori fusese-prins celălalt înseît la sfîrşit îl înduplecă. Ea îi sări atunci deodată de gît, lucru neobişnuit, care-l puse numaidecît pe gînduri.

Deveni îndată ursuz, şi pentru întîia oară băgă de seamă cît era de frumoasă şi, mai cu seamă, cît de tînără e doamna Naicu.

înfăţişarea ei ceva înăltuţă, cu rochia din ziua aceea plesnind sub apăsarea sinilor şi sub mlădierea coapselor, cu chipul alb pălit, sub cununa răvăşită a părului castaniu, pieptănat ca pentru casă, cu gîtul parcă puţin îngroşat şi zvîcnind de sănătate, toate acestea îi amintiră că ea mai avea mult pînă să împlinească treizeci de ani, pe cînd el, chiar în toamna aceea, avea să serbeze jubileul unei jumătăţi de secol. Şi tulbureala ochilor ei prin aburul supei şi roşul mat ce începuse să î se aprindă sub pielita obrajilor şi-n jurul grumazului, la dogoarea castronului uriaş, îl făcură să-şi aducă aminte eu ce discretă nepăsare — ea şi cînd nimic nu s-ar fi întâmplat — se îndepărta de dînsul, ori de cîte ori avînturile lui

tinereşti, prea pripite, se. schimbau în părintească niîngîiere.

Umilinţa acestor amintiri îi împinse tot singele spre frunte ; şi sîngele. acesta se umplu de otrava atîtor gînduri rele care zac firesc în cugetul oricărui om ce pleacă a doua zi la război. Şi se umplu mai ales de otrava gradului că dacă acum se întîmplă astfel, ce-i mai rezervă anii de mai tîrziu, cînd va fi un biet civil bătmoiv cînd va schimba sabia sonoră cu surda cadenţă a bastonului de pavaj ?

Dar tocmai atunci intrase Anton cu eraţiţa fumegîndă pe tava de metal. Un vlăjgan spătos, cu mişcări greoaie ; doi ochi mici, verzui, sub o frunte strimtă şi smolită ; două urechi mari şi blegi, legate printr-o gură de broască, deasupra căreia, abia mijea o bucăţică de nas. Fu de ajuns numai să revadă această apariţie zoologică, pentru ea toate bănuielile să se risipească pe dată, •ea iazmeie nopţii Ia cintarea cocoşului.

Acum chiar, adueîndu-şi aminte de această înfăţişare, domnul căpitan zîmbi, şi zîmbetul se transformă intr-un oftat de plăcere cînd îşi simţi fruntea în fierbinţeli mîn- gîiată de o dulce şi umedă răcoare. Zor cu zor, dimineaţa umpluse cazanul nopţii cu rouă ei de sîneală de un albastru atît de străveziu, că lui Naicu i se păru o tunică de general cu pieptul plin de minunea stelelor dinspre ziuă ca de nişte nemaivăzute decoraţii, tăiat în două de ledunga drumului lacteu, sub fruntea de jos a căruia strălucea ca o floare de diamant marele ordin al luceafărului matinal.

Impozantul vestmînt al împăratului împăraţilor stîrni în aducerea lui aminte atîtea visuri de tinereţe, atîtea planuri croite în cele mai purpurii nădejdi, la masă, seara, în jurul lămpii, în colaborare cu întreaga familie, cea de demult, cînd mustaţa încă nu-i mijise şi baioneta şcoalei militare încă nu fusese preschimbată în sabie, că durerea îi năpădi iarăşi cu puterea de la început. Zgîrcindu-se într-o parte cu oasele zdrobite, voi atunci să adoarmă cu gîndul la Aurelia, cercînd să şi-o închipuie pe care parte s-o fi odihnind în ceasul de acum. Şi de astă dată izbuti într-adevăr să adoarmă, închizînd însă în clipirea de plumb din urmă rînjetr?! satisfăcut al vistavoiului de acasă...

— Do˜omnul căpitan Naicu la domnu colonel !

Strigătul acesta, care-i răsună şi acum în ureche ca detunătura finalului unui cîntec de triumf, umplea de o ne- sfîrşită bucurie inima căpitanului. El stătea mîndru, radios, cu pieptul scos afară pe capra primului furgon din convoiul ce alerga spre Corabia în trap nebun, stîrnind salve de praf în urmă.

— Mînă, Banciule, nu te încurca, mînă, că ne ajunge holera din urmă !

Şi Banciu, ca să facă plăcerea d-lui căpitan, plescăia frînele deasupra cailor, îndemnîndu-i cu chiuituri de horă. Iar domnul căpitan se vedea în faţa colonelului :

— Spune drept, mă Naicule, aşa e că ţi-e frică de holeră ?

— Ca la orice om, domnule colonel.

■— Iacătă, şi eu sunt om şi nu mai mi-e frică !... Dar mie nu mi-a fost frică nici de dueluri ! Şi eu zece am avut, nu unul...

— Domnule colonel, par... am onoarea să vă cer pardon, dar nu mi-a fost frică de nici un duel...

— Calomnii, Naicule, ştiu eu ! Mi-am închipuit că tu cu adevărat ai fost curagios. Dar nu ştii ?... gura lumii... ! Şi de aceea m-am gîndit că tu, fiind mai tare de suflet, tot e mai bine să trimit pe Sbierea...

— Unde să-l trimiteţi, domnule colonel ?

— La noi, la cazarmă, la partea sedentară... Bietu Năs- tăsescu a murit, am primit telegramă aseară...

— A murit ! ?!

Vestea aceasta neaşteptată a umplut dintr-o dată de lumină tot sufletul domnului căpitan. Şi o clipă lumina aceasta s-a rătăcit şi-n ovalul larg deschis al ochilor săi, dar aşa de repede, cum se luminează deodată în puterea nopţii un rînd de ferestre, ce se sting apoi numaidecît. Dar ochiului de colonel nimic nu-i scapă...

— îţi face plăcere, Naicule ?

— O. domnule colonel, cum puteţi vorbi astfel ? Biet' Năstăsescu, ce om de treabă ! Dar de ce să trimiteţi pe Sbierea, domnule colonel ?... Zău aşa, ce ţi-e şi cu soarta omului... Mai în siguranţă ca el, cine se credea, cînd am plecat noi încoace...

—: Păi aia zic şi eu ; ori acolo, ori aici, tot aia e, aşa că ori tu, ori Sbierea...

— Eu-s mai vechi ca el, dom...

— E ! cîteva luni acolo, n-are importanţă. Şi am băgat de seamă că el e mai fricos ca... adică el e cam fricos...

— Domnule colonel, am nevastă tînără...

— El are una bătrînă, săracu ! Eu să fiu ca tine, i-aş ceda locul. Ai arăta, dînd această dovadă de virtute şi curaj, Naicule, că toate mişeliile scormonite împotriva ta sunt ceea ce sunt, adică mişelii.

— Vai, domnule colonel ! Cine v-a spus că Sbierea e fricos ? Eu cred că s-ar supăra dacă i-aş ceda pe temeiul ăsta.

■— Dacă a rămas numai pe asta. dragă Naicule, apoi găsim noi alt temei, care să nu trezească susceptibilităţi. Va să zică nu primeşti partea sedentară ! Bravo, Naicule ! Te felicit în numele regimentului...

— Domnule colonel ! abia mai putu bîlbîi domnul căpitan,, lăsîndu-şi moale mîna în palma vînjoasă a colonelului, care i-o apucase pe neaşteptate şi i-o, scutura cu bărbăţie. Domnule colonel... eu pentru patrie aş face totul. Dar mă gîndesc : am eu dreptul oare să trec peste nevastă- mea ? Ce va zice ea, cînd va auzi ?

— Te va felicita !

-— E, domnule colonel, nu mai sunt femeile alea.

■— Se mai găsesc, se mai găsesc...

— Domnule colonel, vă rog, domnule colonel... Nu vezi, nu vedeţi dumneavoastră, ce mai femei sunt în ziua de astăzi? Ehe, pe vremuri... vă rog, domnule colonel,... nu mai departe, chiar pe vremea noastră, aşa e, domnule colonel ? phii, ce mai femei ! ca-n poezie : „Du-te la oştire, pentru ţară mori !“ Dar acum... fiţi milostiv, domnule colonel, sunt om batrîn, aproape vîrsta dumneavoastră...

— Diii, hi, hi... bidiviii... chiii pe el, mă !... chiui deodată Banciu cu atîta putere, că se treziră toate cîmpiile Bulgariei, zările se mişcară chiuind la fel, şi un stol de ciori îşi luă zborul de pe mirişte, cuprins de cea mai zgomotoasă panică.

— Zi-i, Banciule !

Domnul căpitan se uită beat de fericire în urmă şi văzu carele celelalte înaintând vijelios prin norii de praf din ce în ce mai groşi către sfârşitulconvoiului, de parcă patruzeci de sfinţi Ilie şi-ar fi hodorogit harabalele pe tărie.

„...Al dracului colonel.,, pe toată lumea o sîcîie aşa, dar încolo, băiat bun... Cum ajung la Corabia, trîntesc o telegramă Aureliei... Ce surpriză pe biata femeie L. Ba nu, mai; întîi trebuie să întîlnesc pe Sbierea. Ce mutră acră pe el cînd o afla ! Şi mai ales cînd m-oi grăbi să-l informez că el era preferatul/' (Aci domnul căpitan nu se putu stă- pini să nu rîdă uşurel în fundul gîtlejuluL)

— Dar, ori de ce te-ai îngălbenit aşa, Banciule ?

Banciu nu-1 auzi. Domnul Naicu îl privi lung, cu ochii crescuţi de-o neaşteptată mirare. Pe faţa neclintită a sergentului,'coloarea frunzei de toamnă târzie părea că se aşterne tot mai întunecat. „Soarele trebuie să fie pricina !“ încerca să explice acest bizar fenomen domnul căpitan. Dar cel de:-alături tresări deodată sub zgîlţîiala unui puternic fior.

.Ochii domnului Naicu şe.zgîiră de-a binetea .şi turul pantalonilor săi alunecă pe luciul băncei, cit se poate mai departe de şşrgentul vizitiu.

— Nu cumva eşti bolnav, Banciule

— Eu ? Ferit-a Dumnezeu, domnule căpitan ! Arn stomac de piatră, •

Pe bucuria de la început a lui Naicu se lăsase un zăbranic, Ce-ar fi să te pomeneşti cu el deodată zguduit de crampe şi podidit de vărsături ! Şi-l Închipui numaidecât apucat de disperarea morţii, euprinzîndu-I în braţe şi ge- mînd milogeşte : „Scapă-mă, scapă-mă, domnule căpitan!⁶/..

Dar întoarse brusc resortul gîndului impunînd Închipuirii să nu mai lase în încăperea ei decît pe doamna Naicu. Ce surpriză pe ea cînd va primi telegrama !... Şi domnul căpitan se puse cu toată îndârjirea să potrivească în minte chipul doamnei Naicu, fericită de surpriză. Totuşi, i s-a. părut, sau Banciu s-a mai cutremurat, o dată ? Doamne, ce-ar fi...

— Măi Banciule, nu glumi şi spune sincer, băiete, ai ceva sau

n-ai ?

— Ferit-a Sfintui, domnule căpitan ! Apoi, făcînd semnul crucii cu codelia biciuştii; Doamne fereşte şi apără să-mi mai intre şi asta in cap...

Şi pentru a goni ideea asta supărătoare, pe care domnul căpitan n-avea alt de lucru decît s-o întețească cu întrebările lui de cobe, se pune din nou să chiuie :

■— Di... hii... hiii, hi, hi... hi... mină, mă !..

Dar n-apucă să sfîrşească bine, că sări ars deodată, cu ochii căscați de groază, cu răsuflarea scurtă, repede şi greoaie.

—- Ține frîiele, dom căpitan, că m-a tăiat..;

Şi înainte ca Naicu să se dezmeticească, se aruncă peste speteaza caprii în harabaua goală şi începu să se vaite, tăvălind u-se pe scîndurile jucăuşe.

— Banciule, ce mi-ai făcut ? gemu domnul căpitan, cu inima sfirticată, abia nimerind hățurile care-i săltau la picioare.

— Sărăcuț de maica mea ! sărăcuț... răspunse sfîşietor sergentul.

— M-ai omorît, Banciule, m-ai omorît,.7

Lăsă Mu liber de tot cailor, croindu-le coapsele cu iuşca atît de furios, că goana se dezlănțui turbată. Dar prin larma hodorogelii, țipetele sergentului continuau să-î străpungă timpanele cu aceeaşi usturime :

— Aolio ! Cum mă frige, mămulică Doamne

Iuşca domnului căpitan se porni acum ca ploaia asupra cailor, cari se zvîrliră, orbiți de mînie în golul zării, de-a dreptul peste cîmpuri, făcînd să sară harabaua de parcă ar fi luat-o în zbor.

Moartea ştia însă şi ea să zboare, şi goana aceasta dezmățată n-o putea lăsa deloc în urmă. Crudă şi amenințătoare, el o auzea necontenit în spate, frămîntînd fără milă şi zăbavă pe sărmanul Banciu.

— Nu te mai văd eu, măiculiță, nu te mai văd eu, măiculită...

Cînd v$ sfîrşi cu sergentul, va veni rîndul lui. Şi domnul căpitan întoarse cu grijă capul, ferindu-1 apoi îndată într-o parte, ca şi cînd ar fi văzut luciul coasei fatale în scînteiala soarelui dogoritor. Dar năluca se stinse repede, şi-n urmă-i, pe coasta repegioară pe care se lăsase, el văzu uimit, rostogolindu-se spre dînsul în vijelia de praf ca intr-un nor misterios, cele patruzeci de care, nesfîrşit şi sinistru convoi al morții.

— Aaa... oh... de ce m-ai lăsat tu, Doamne ? porni iarăşi urletul lui Banciu spre înălțimile scăldate în soare.

Cînd ajunse în inima tîrgului, domnul căpitan începu să ia la rînd toate cafenelele, căutînd pe amicul Sbierea, care încă mai zăbovea în Corabia.

îl găsi strivit într-o îmbulzeală de gură-cască, urmărind cu fața congestionată şi eu fruntea perlată de sudoare o importantă partidă de ghiulbahar.

— Se bate un bucureştean şi eu un grec de-aici dat dracului ! îl lămuri, plin de admirație, Sbierea.

Naicu se ridică în vîrful picioarelor ; din cercul omenesc strîns în jurul .mesei rotunde nu văzu ieşind decît două perechi de mîini, ce alergau, se fereau, se ascundeau, apoi apăreau iarăşi, fugărindu-se ca două perechi de brăbeţi îndrăgostiţi. Deasupra tablelor, degetele se strîn- geau şi se deschideau convulsiv apucînd din fugă şi aruncînd cu mişcări experte de zaraf lemnişoarele rotunde, ca pe nişte ruble de argint abia desfăcute din fişic.

Abia putu să-şi scoată prietenul din îmbulzeală. Se aşezară amîndorla masă în colţul celălalt al cafenelii.

— Fac cinste ! declară Naicu.

Şi aştep tind comenzile, vorba îi luă dom oală, purtîndu-i prin oraşul unde-şi duseseră amîndoi viaţa şi unde avea să se întoarcă acuma Naicu ; purtmdu-i prin tabăra peste care sufla duhul groazei, unde Sbierea trebuia să se prezinte peste două-trei zile.

Pe urmă gîndurile li se înstăpîniră în cuget. Lui Sbierea i se urî repede cu ele pesemne, căci chemă chelnerul şi ceru ziarele de dimineaţă. Dar Naicu îşi lăsă uşor-uşor c&pul spre umărul stîng sub povara lor dulce. Pe figura lui plină de un fel de duioşie rîzătoare, rareori trăsăturile se schimbau în acea înfăţişare mocnită pe care o ia cîmpul luminat cînd un nouraş fugar se aşează între el şi soare,

Va să zică, a scăpat de holeră ! Domnului căpitan îi venea să chiuie de bucurie, cum chiuia Banciu pe cîm- piile Bulgariei. Ce s-o fi făcut cu el, săracu ? îşi aminti, scuturat de un puternic fior, şi se miră cum a avut tăria să mai ţină hăţurile în mină cînd Banciu, lovit de boală,

s-a aruncat în fundul harabalii. Dar omul pălit de spaimă parcă-şi mai dă seama ? Una şi bună ştia el atunci : să se vadă cît mai repede pe mina doctorilor.

Îşi aminti apoi cînd Sbierea a venit mai întîi la spital să-l vadă. L-a primit scîncind ca un copil.

— Dragă Sbierea, sunt pierdut ! Să telegrafiez! tu Aureliei...

Hohotele de rîs ale acestuia, tari şi distanţate ca nişte pocnete, ii răsunau şi acum în urechi.

— Ce tot trăncăneşti acolo ? In loc să zici bogdaproste că ai scăpat şi c-o să te duci la partea sedentară,..

— Dragă Sbierea, a răspuns el atunci, poţi să te bucuri după pofta inimii că ai să mă moşteneşti în curînd. Dacă nu m-a apucat pînă acum, n-avea grije, mult nu mai e...

— ...Ştii c-ar fi o idee ? Şi vocea lui Sbierea plesnea iarăşi în hohote scurte ea o petardă de scîntei.

Apoi, devenind deodată serios :

— Ce dracu de eşti aşa fricos, măi Naieule ?

Cu vorba aceasta Sbierea' ştia că închide la moment văicărelile sedentarului.

— Aici nu e vorba de frică, aici e vorba de holeră ! bîlbîise acesta, înghemuindu-se pleoştit pe'un scaun.

La plecare, Sbierea îi adresa totdeauna aceeaşi întrebare de îmbărbătare.

— Ei, telegrafiez nevesti-tii că vii ?

Naicu sărea atunci speriat de pe scaun, cu ochii holbaţi de spaimă şi de rugăminte :

— Sbierea, să nu faci una ca asta. Te rog, Sbierea, pe prietenia noastră !

— Lasă, măi, să scriu femeii...

— Să ştii că dacă-i scrii, tu eşti ucigaşul meu. Cum teîegrafiezi, cum m-apuca...

■— Ei, cum aşa, mă ?

-■— De asta sunt sigur.,. Am băgat de, seamă. Cum apuci să te bucuri dinainte...

— Hai atunci să-i scriu c˜ai murit, că poate aşa nu te mai apucă...

Rămas singur în odaia goală, proaspăt văruită a carantinei, gluma lui Sbierea îi răscolea ca o trîmbă de vînt toate gîndurile negre. Şi-o închipuia primind telegrama cu vestea morţii ; o vedea desfăcînd-o cu mîna tremurîndă, apoi dînd un ţipăt groaznic şi dătinîndu-se să cadă.

Anton sărea atunci din bucătărie şi ea se prăbuşea în braţele lui de fier. Dar atingerea braţelor acestora o deşteaptă dintr-o dată, ea deschide ochii mari, mari, şi ochii aceştia nu mai au nimic din expresia groazei de adineauri. Ei privesc atît de dulce spre Anton, că gura de broască a lui se deschide mare, gata s-o înghită. Capetele lor se pleacă unul peste altul...

De la masa jucătorilor, unde mulţimea chibiţilor sporise aproape îndoit, se auzi deodată, în tăcerea generală şi-n tăcerea înfiorătoarelor gînduri care munceau pe domnul căpitan, răsunetul sonor al unei palme bine aplicate şi potrivite din plin. Acestui răsunet îi urmă aproape imediat un altul identic, ca un ecou, care fu înghiţit însă de tărăboiul drăcesc izbucnit pe dată. Grămada privitorilor păru un moment că fierbe intr-un cazan. La mijloc mai ales era un zbucium fără seamăn, căci necontenit cercul din afară se lărgea şi revenea la loc, pentru a plesni apoi in nenumărate locuri. Şi vociferările curgeau grindină :

•— Nu lăsa pungaşul !

— Ba grecu e escroc !

*— Unde mi-s banii ?

— Domnule... am pus dai poli...

— Asta-i hoţie...

Din scaunul lui, Sbierea ţîşnise ca dintr-un resort. Şi paşii îi porniră automat şi repezi spre valma tot mai aprinsă, aşa cum instantaneu gura porni să-i păcănească de la sine detunătoare :

— Bagă-i purnnu în gît... Care-i ăla ? _ .

Naica privi un moment nedumerit straşnica încleştare. Sărise şi el în sus, dar cînd văzu că grupul s-a desfăcut în două tabere duşmane, printre care Sbierea păşea apăsat şi scrutător ea zeul Ares înainte de luptă, întoarse capul plictisit, se înfundă iarăşi în plusul moale al canapelii şi întoarse privirea spre fereastra uriaşă, afară. Dar de pe urma încăierării, în sîngele său rămăsese o vie agitaţie, care turbură de astă dată cu totul viziunile lui negre.

Domnului căpitan i se întîmpla acum un eveniment cu totul neaşteptat : pentru întîia oară în viaţa lui îşi simţea sufletul. Pînă azi nu ştia de el decît din auzite, din rarele emoţii pe care le avusese în faţa superiorilor, din rarele certuri, din rarele temeri instinctive de moarte sau de ziua de mîine, din unele clipe de spaimă prin care

trecuse. Dar în toate aceste rînduri, el şi cu sufletul lui făcuseră una şi aceeaşi persoană.

Acum însă simţi în păreţii trupului sufletul acesta ca pe o fiinţă alta, care crescu deodată spăimîntătoare şi-l muşca cu dinţii, îl zgîrîia.eu unghiile, voia parcă să-l sfîşie într-o parte, da, da, acolo, în stînga capului, să-şi facă loc, să ţîşnească afară, pentru a se distrăma ca fumul în libertatea cerului.

Cum nu s-a gîndit pînă acuma ? Care, care a fost motivul ei să-l oprească ? Că i-a fost frică în singurătatea casei din marginea oraşului ? Dar în toamna şi-n iarna trecută, cînd regimentul i-a fost mutat vremelnic tocmai în fundul Moldovei, cum de-a stat doar cu Ion şase luni întregi ? Cum, răspunde, cum ? Răspunde, cum ? cerea socoteală din clocotul sîngelui răsculat pînă în cele mai profunde zăcăminte sufletul domnului Naicu, frămîntîn- du-1 fără milă, ca holera pe Banciu, în căruţă.

,,Phii... auzi, domnule, ce canalie !... Şi cum făcea pe mironosiţa L."

Sbierea se întorcea radios ca un învingător, îl întrebă :

— Ei, ai văzut cum i-am potolit ? Şi pe urmă în şoaptă, la ureche : Amîndoi sunt pungaşi...

Naicu îl apucă de braţ şi ceru socoteala din picioare :

— Să mergem Sbierea !

— Undo mergem ?

—- Ia, aşa, haidem, te rog..:

-— Haide, telegrafiază nevesti-tii că..7

— Aaa...

Spre profunda mirare a lui Sbierea, Naicu se aşeză iar pe canapea. Ochii i se luminaseră parcă de-o licărire de mare inspiraţie, cum prietenul de aţît amar de vreme, Sbierea, nu-şi amintea să-i mai fi văzut vreodată.

— Ce e cu tine, măi ?

— Sbierea, nu-mi spuneai tu să-i telegrafiez c-am murit ?

— Ei şi ?

— Nimic ! haid..V

Şi aruneînd banii consumaţiei pe masă, domnul Naicu o luă înainte.

— Ce-i, mă; unde te duci ? Ce ţi-e ?

Pînă la poştă, lui Sbierea i se păru că amicul Naicu bate rău de tot cîmpii. Cînd acolo ticlui pe pupitrul de

scris telegrama către nevastă-sa, crezu chiar că a înnebunit de tot. Căci vîrful condeiului, pe «care «domnul căpitan îl înmuia înfrigurat, ca sub amenințarea boierii, lăsă aceste urme curioase :

„Căpitanul Naicu încetat din viață, astăzi 25 iulie, făcîndu ~şi datoria în mijlocul holericilor din compania sa".

Şi dedesubt semnătura ; „*Sbierea*[a] *

— Dar eşti nebun de Legat, Naicule ! Ce e «cu tine ? Rupe hîrtia, nu te las s-o dai ! Te rog, şterge iscălitura,..

— Sssh făcu domnul Naicu cu aceeaşi lumină profetică în figură. Ssst ! Păcăleala !... Ştii... pe care o coc eu de mult nevestimii.,. de trei ani... Ți-am povestit eu ție' odată...

Cînd ieşiră pe poarta oficiului, Naicu se opri surprins, parcă dinaintea unei cunoştințe neaşteptate, li apăruse închipuirea caraghioasă a soldatului Anton. Atît de schimonosit era năsucul acela cit un neg pe dovleacul «de cap şi «atît de respingătoare namila greoaie de trup, că domnului căpitan îi fu ruşine «de pripeala lui.

— Ei, haidem acum, ce mai stai ? îl îndemnă plictisit Sbierea.

Naicu încă mai cumpăni o clipă dacă să oprească sau nu telegrama. Pe urmă mustățile lungi şi blonde i se zburliră ea două păsăruici prinse de' ploaie şi, dedesubtul nasului cocoşat, r'isul său porni scurt şi triumfător «ca o trîmbițare de «cocoş :

— Mă, ce .mai *mistificare !* Nici dracu n-a mai pomenit una la' fel... Acuma e trei după-amiază. Peste un ceas, mult două, ea o primeşte. La cinci am pomit-o şi eu. Iar la trei noaptea, Sbierea, înțelegi ? pfff, va vedea o vedenie în came.„şi-n oase. Sbierea ! auzi tu ? strigoiul bărbatului eh! hahahaha... spune, Sbierea?... dacă așa păcăleală ^ a mai trecut prin cap cuiva'? la'toți... ha, ha... da, la toți... hohoho». de la regiment să le-o povesteşti... ha, ha, ha... Cea mai straşnică farsă pe «care «am făcut-o vreodată...

II

Cînd «doamna Naicu primi telegrama, la început nu i-a venit să creadă. A rămas cu sufletul golit, apoi a început să tremure şi fața 1 s-a îngălbenit deodată. Degetele lipsite *m*

de orice putere au scăpat alba scrisoare a morții, care pluti fluturînd veselă spre pămînt. Picioarele i se îndoiau ; dacă n-ar fi fost soldatul s-o susțină, așa ca în teribila închipuire a domnului căpitan, s-ar fi prăbușit pe pavajul colțuros din curte.

De atunci n-a mai știut nimic de sine. Nici n-a văzut rînjetul lacom al ordonanței cînd a cuprins-o în brațe și a purtat-o pînă în casă, așezînd-o pe pat. Nici n-a văzut pofta desfrînată cu care i-a desfăcut bluza, lăsînd-o în cămașă decoltată ; nici n-a simțit arsura buzelor lui unsuroase atingînd umărul ei. Căzuse în cea mai adîncă nesimțire.

De la șase seara, cînd a primit vestea, și pînă după miezul nopții, a rămas ca ruptă de viață. Soldatul, care venea din cînd în cînd s-o vadă, ar fi putut crede că a murit de-a binelea, dacă umflarea înceată a pieptului nu ar fi dovedit zvîcnirea necurmată a vieței.

Atunci a început să-i pîngărească trupul cu ochirile lui poftitoare. Mai ales ridicarea ritmică a sinilor îi rătăcea mintea. Părul despletit, lung, castaniu, se risipise în valuri încîlcite pe albul cearceafurilor, fusta subțire desemna ațîțător conturul rotund al pulpelor și șoldurilor pline.

A privit-o mult timp așa ; apoi, într-un tîrziu, a tresărit la o mișcare bruscă a corpului înțepenit. Atunci s-a strecurat pe nesimțite afară.

Ea a deschis ochii mari, căprii, oprindu-i mirată în împletitura de zugrăveli aurii a tavanului. Pe urmă s-a mirat și mai mult văzîndu-se trîntită în pat, singură ; și-a adus aminte pe dată amarnica veste. A înfundat capul în perne și a început să plîngă înăbușit.

Afară, o lumină slabă licărea în odăița soldatului. Anton urmărea cu degetul șirurile depeșii, silabisind greoi. Cînd sfîrși, rînjetul de broască îi tăie din nou figura în două.

— Care va să zică, acum e acum ! bolborosi el. De ce n-am avea și noi dreptul adică...

Dar vorba nu avu tăria să urce pînă-n culme suișul pe care se avîntase gîndul.

Insă **ideea, care i** se deschisese acolo. în minte, **îl** făcu fără voie să **izbucnească într-o hohotire năstrușnică de** rîs.
Ferestrele zornăiră speriate parcă de zgomotul acesta teribil, ieșit din pieptul lui herculean. Și-n puterea nopții, în curtea lungă și pustie, hohotul acesta înfioră liniștea deplină cu izbucnirea lui, ca un răget de dihanie în
singurătăți.

Ea-1 auzi de-acolo, de sus, din odaie. Suna atît de nepotrivit eu starea ei sufletească, încît i se păru deodată straniu și înfricoșător. Suspinele încetară. Inima începu să-și iuțească bătăile ; un fior o zgudui din creștet de-a lungul trupului. Simți plutind în jurul ei un duh de amenințare.

Acum domnea o tăcere apăsătoare în odaie. Flacăra lămpii

pîlpîia trist şi bîzîitul ei monoton se ştergea uşor, confundat cu liniştea de moarte.

O scutură un tremur. Aştepta cu înfiorare hohotul să se repete. Şi numai tîrziu prinse să se liniştească. Atunci tristeţea o cuprinse în mrejele dulcei sale amărăciuni.

Intîi gîndul i se acăţă de o întâmplare uitată din copilărie, pe care nici acum n-o înţelegea lămurit. Dar amintirile aruncate aşa de departe se întoarseră grămadă şi se văzu în preajma războiului, ascultând povestirile domnului căpitan despre măcelurile din Kirkilise şi Adrianopol.

Domnului căpitan Naicu îi plăcea mult s-o vadă îngrozită de isprăvile războinice băsmuite seara cu o crudă plăcere, adăugind toate floricelele stilului „oratoric-patrio- tic", unicul din care-şi încherbase educaţia şi viaţa sa
ostăşească.

Dorea războiul cu înverşunare la un pahar de vin după masă ; ba chiar după mai multe pahare se înfuria rău contra celor ce nu „ne trimet mai repede să facem pace în Balcani*[4].

Dar, ca şi odinioară cînd era vorba de părerile lui de ateu, ea nu aproba deloc astfel de dorinţi. Ideea că ar putea muri curînd o deznădăjduia cu atît mai mult cu cit discursurile lui războinice i se păreau adevărate cobiri, iar încăpăţînata lor repetare, un semn sigur că nu va scăpa, ca unul oe-şi doreşte moartea cu atîta îndărătnicie. Gîndul acesta o neliniştea întruna, o făcea să închidă ochii noaptea tîrziu de tot şi o trezea totdeauna cu cîteva ceasuri înainte de faptul zilei. în dimineţile acelea, spre mirarea lui, Naicu o găsea ţinîndu-ı încleştat în braţe,
tocmai pe ea, atît de pudică în intimitatea vieţii lor de căsnicie.

Atunci veniră zilele mobilizării.

Cînd clopotele bisericilor anunţară războiul, ea avu cîteva dezlănţuiri de plîns. încetul cu încetul numai se potoli. Observase că şi el e cam uluit de război, cu tot eroismul de care dăduse dovadă înainte, cînd. luau vinul după masă. Ba de la un timp, domnul căpitan batea chiar bine de tot în retragere.

— Nu de altceva, frate, dar nu vezi ?... holera asta păcătoasă ! Aşa însemnează să mori ca un adevărat erou pe cîmpul de onoare ? Trebuie să lupţi, i-auzi ! cu vibroni şi cu tulumbe ! Mă rog, te duce la moarte, ca vita la tăiere... Şi ce moarte, domnule L. ce moarte ! ! Unde e eroismul ?

Din clipa aceea se sili să nu mai izbucnească în fata lui. Se străduia din greu să nu pară întristată. îl încuraja, îl copleşea cu o samă de drăgostenii femeieşti, mai deseori copilăreşti, căci, cu toţi anii ei maturi, era departe de a fi o femeie. Uneori se prefăcea chiar veselă. Ba, cînd îi schimbase soldaţii, îl sărutase cu un adevărat avînt de bucurie.

Şi nu fusese prefăcut avîntul acela ! Căci puţin îi păsa de va rămîne cu Ion sau cu Anton. Dar chiar în dimineaţa aceea, o bătruiă slăbănoagă, cu faţa de ceară şi zbîrcită ca stafida, du nasul

încovoiat în jos şi cu bărbia încovoiată în sus, un curat chip de vrăjitoare, se tîrîse pînă-n curtea domnului căpitan, sprijinindu-şi corpul tremurmd de un toiag. îi spusese că e mama lui Antei, că n-are decît un copil, că-n război o să moară şi acela,, şi că o roagă să înduplece pe domnul căpitan să-i lase feciorul în ţară, vistavoi în curte. Dar cînd văzuse că Aurelia nu-i răspunde, preocupată de propria ei durere, începuse să plîngă, să se zvîrcolească, s-o ţintească amenințătoare cu ochii ei de vrăjitoare.

Căzuse în genunchi, făcînd mătănii pînă-n păniînt,' blestemînd pe cei cari îi vor lua flăcăul şi amenințînd cu acatiste pe la mănăstiri, în urma cărora duşmanii copilului şi cei ce nu vor să-i dea o mînă de ajutor aveau să îndure ispăşiri groaznice. Şi vocea ei uscată şi scîrțiietoare zugrăvea atît de înfiorător şi cu atîta amănunțime pedepsele lui Dumnezeu şi ale iadului abătute peste omorîtorii lui. Anton şi peste cei care-1 duc la moarte, că doamna Maieu,

speriată de izbucnirea aceasta de bocete şi de blesteme, hotărî să nu se lase pentru nimic în lume pînă nu-şi va îndupleca bărbatul să schimbe soldaţii. Întreaga ei copilărie petrecută în fumul de tămîie, alături de mătuşe-sa starița, îi aducea o grămadă de pilde, care de -care mai înfricoşate, de unde se dovedea vădit ca ziua puterea de neînlăturat a teribilelor acatiste.

De bună seamă că nu povesti domnului căpitan nimic din cele întîmplate ; era sigură -că dînsul avea să rîdă de temerile ei copilăreşti şi va da în brînci, afară pe poartă, pe bătrînă. însă cînd el primi în sfîrşit să-i schimbe, în urma atîtor argumente, născocite de -dînsa în locul celor adevărate, nu se putuse stăpîni să nu-i sară de gît fericită că aşa, fără -ca el să ştie, îl ferise de la o primejdie pe eît de înfricoşătoare, pe atît de sigură,

Plecarea fusese tristă. Ca să-l încurajeze, se silise să pară mîngîietoare, curagioasă, veselă. După ce se depărtase înâă în trapul calului spre cazarmă, cînd dispăru cu totul în praful drumului, fusese cuprinsă de aceeaşi sfîrşeală ca şi astăzi la primirea telegramei şi nu avusese tăria să meargă la ieşirea din oraş a regimentului, pe la podul de peste Olt,

De atunci vremea o petrecuse urmărind -cu inima istrînsă coloanele gazetelor în care erau trecuți -cei morți.

îndoi numărul '.rugăciunilor cu tîlc înţelese numai de dînsa — cheie a vieții cu care o înzestrase în mare mister mătuşe-sa stanța— şi reîncepu cu şi mai mare ardoare să cerceteze, cu măsuța ei văpsită în negru şi fără cuie, 'viitorul acesta neliniştitor, -ce uneori i se părea că se deschide dinainte-i ca un abis năprasnic, ascuns sub pajişti smălțuite şi momitoare, în -care piciorul înaintează fără grijă.

In toată această vreme, .Anton părea eă-şi face serviciul cu vrednică şi supusă credință. Se învîrtea în jurul ei liniştit şi greoi, muncind totdeauna fără să scoată un CTxvînt, ca un animal credincios»

iSe. bizuia mult pe dînsui. în singurătatea aceea, corpul lui de taur şi ideea că el o veghează cu recunoştință -erau chezăşii puternice că n-avea a se teme de nimic.

Iar zilele treceau astfel monotone şi pustii, pînă ce vestea groaznică îi căzui în mîini...

Bună parte din trecut i se perindă acum prin minte.

r

Apoi., cînd nu mai avu ce să-şi reamintească, viitorul îi apăru deodată nesigur, şters, gol...

Să se întoarcă la mătuşe-sa ?...

în închipuire prinse să i se zugrăvească chilia de mănăstire, cu lăzi lungi, ascunse în velinţe moi, drept scaune şi paturi, iar pe pereţi, cu scoarţe multicolore, în care un sfînt Gheorghe de arnici strălucitor ucidea un balaur la fel, sau o barză ciugulea rime din rîu. Printre ele, de asemenea, icoane vesele de metal, sau mohorîte, afumate şi nedescifrabile din lemn sfînt, adus de la Sfîntu Munte. Dar Maica Minodora, zgîrcită din şale şi cu umerii obrajilor ascuţiţi, nu mai avea s-o ducă mult...

Şi Aurelia se vedea chitind scoarţele moi în lăzi şi aşezînd deasupra oalele smălţuite de pe poliţe şi tava cea mare, de argint, şi cuţitele cu miner de os dăltuit de pe mese şi filigenele scumpe şi toate celelalte lucruri ale bunicii. Şi se vedea cu lăzile închise, în căruţe mici de munte, luînd-o pe un drum lung, întortocheat şi numai praf, un drum ce parcă tot ocoleşte, şi nu mai ajunge niciodată intr-un loc anume. Dar care e locul acela ? Drumul întortocheat s-a întors de la sine, iar căluţii cu urechile blegi trag înapoi căruţele mici, cu lăzi mari cît nişte coşciuge de popi groşi, spre aceeaşi poartă boltită pe care o părăsiseră cu puţin înainte. Şi maica Aurelia se întrezăreşte în costumul negru, privind prin ferestruica, chilioarei cum ani după ani se scurg trişti, pustii, greoi,..

în odăiţa lui, Anton privea cu ochii tulburi nestatornicia flacărei mohorîte a feştilei. Lumina se desprindea cercuri-oercuri din sîmburele fără astîmpăr al focului de luminare, încununîndu-i capul într-o aureolă mobilă şî sîngerie. Zadarnic însă se proiecta pe vagile proeminenţe ale figurei primitive ; zadarnic părea că se mistuie sub straşina stufoasă a sprîncenelor aspre : era cu neputinţă să răzbată prin pielea de ciubotă ca să fecundeze vreun gînd în creierul opac. Stereotip, memoria reproducea doar dialogul acela dintre el şi Ion, cînd venise să-l schimbe :

— Măi băiatule, -să nu fad ca mine, că tot ca mine o păţi...

— ... ?

—■ ... te goneşte şi pe tine repede, repede.

■— Ce să nu fac, frate-meu ?

— De ce crezi tu, bă, că cucoana ține morțiș să rămîi în locumi ?

— He, he... tu să trăiești, băiete... păi mămuca e meșteșugărească mare... păi cînd ți-o face ea de... lasă, nu mai şti şi tu...

— Prost eşti, mă... tot ca mine, frati-meu...

Şi-n necazul lui fără margini, că era luat în război, tocmai el care se obişnuise atît cu ideea rămînerii în țară, Ion începuse să-i înşire vrute şi ne vrute, înțelese şi neînțelese, stecurîndu-i în cap cu ocoluri din ce în ce mai puțin largi, pe care, în şiretenia lui țărănească, le socotea foarte trebuincioase pentru o mai zdravănă convingere, ideea că, fără doar şi poate, cocoana ține să rămînă c-o ordonanță tîriără, voinică şi mai cu seamă îndrăzneață, nu cu un moloman, cum s-a arătat el să fie şi cum îi părea rău acum c-a. fost.

— Crezi tu, bă, că la cocoane d-ăştia cu pielea subțire şi cu vopsea pe ochi nu le trage inima mai bine la un flăcăiandru, colo voinic, de țară, decît la un moşuleț hodo- rogel ? Păi, tu ştii, bă, povestea cu ciobanu şi cu nevasta *arindaşului* ! Ia ascultă colea...

Anton a ascultat poveştile celuilalt, lăsîndu-se în voie furat de tîlcurile vi elenei anecdote. Dar gîndul ascuns nu 1-1 pricepu Anton. Căci Ion, ştiindu-1 cel mai nătărău din companie, gîndea aşa, să-l împingă la vreo nătîngie boacănă, care să-i grăbească reîntoarcerea.

Cine l-ar fi crezut pe bleg, spunînd la judecată că el l-a îndemnat.

Rămas singur, mormanul de carne la început şovăi. Dar făptura stăpînei, atît de plăpîndă pentru dînsul, se aprindea ea o flacără tot mai vie, umplîndu-i tot ce putea fi imaginație în capul enorm.

Luarea-aminte pe care Aurelia i˜o arăta, grija de nii-i lipseşte ceva, glasul prietenos în întrebări, în porunci, în vorbele de toate zilele, sfîrşiră a-ı lumina pe deplin. Avea dreptate Ion. Unde s-a mai văzut atî-ta duh de blîn- dețe, la o căpitănească ?

„E tinerețea, Anton, flăcăule, care cată tot tinerețe !...“

Odată năluca aceasta căşunată, nimic n-o mai putea dezrădăcina ; căci în strimta încăpere a creierului nu mai era loc si pentru vreun alt gînd precumpănitor. Totuşi nimic n-ar fi putut să-l hotărască a fi mai îndrăzneț şi cu altceva decît cu ochii rotiți spre dînsa mai mult pe furiş. El ştia una şi bună ; femeia, cînd i s-a făcut de dragoste, cade de la sine,.ca poama. Şi aştepta, în cea mai deplină (Siguranță, coacerea deplină a fructului

„He, cînd i-o veni năbădăile.,, mă strigă ea singură..."

în seara asta. însă boldul poftei păru să-i dea, ghes mai cu- îndrăzneală ca de obicei, Dar o adiere poltronă de. înțelepciune,

la urmă de tot, îl sfătui încă să nu se pripească. El o ascultă rin jind : „Acum trebuie lăsată să-l jelească' niţel, creştineşte,..“

.... Dar dacă n-o fi murit, şi Sbiera s-o fi grăbit să-i vestească sfîrşitul, fiindcă boala îi păruse prea grozavă pentru ca doctorilor să le mai rămînă vreo nădejde ? Atunci Dumnezeu i-1 va lăsa, căci credinţa i-e atît de limpede, incit îi poţi vedea tăria ca lespedea de piatră, prin- tr-un rîu de munte. întocmai ca la Avraam, mîntuirea va veni la urmă. Se poate chiar «ca zorii zilei de mîine să-i aducă lumina vestei celei adevărate, că totul n-a fost decît halucinaţie, căreia Dumnezeu, în marea lui bunătate, a dat-o pradă în noaptea aceea, pentru o mare încercare a sufletului şi a credinţei. Doamna Naica întoarse uşor capul la măsuţa de noapte, şi mina ei- se îndreptă tremurînd spre hîrtia mototolită acolo. O desfăcu eu încetineala degetelor ei slabe : Ce-ar fi ! Ce-ar fi dacă slovele ar fi dispărut dintr-însa ! Dumnezeule, ce minuni nu împlineşti tu în nestrămutata ta bunătate !

Ea desfăcu hîrtia şi literele dispăruseră intr-adevăr; Erau numai nişte socoteli cu creionul. Dar minunea trăi numai un moment, numaidecît apoi îşi aminti că socotelile le făcuse chiar ea de dimineaţă pe hîrtia aceasta de caiet, care nu aducea nimic eu o telegramă., Totuşi, unde putea fi telegrama. De ce nu e lingă ea pe pernă, pe aşternut sau pe jos ?

Se ridică într-un braţ şi privi eu luare-aminte in jurul patului, pipăi pe sub plapomă, pe sub dînsa, în groapa pe «care trupu-i o făcuse în salteaua moale. Dar nimic, nici' o telegramă ! E «doar mosorul cel alb, cu oare se jucase pisica, iar dincolo, o cîrpă, o batistă. Doamne ! dacă ar fi astfel ! Dacă a fost numai o încercare a nepătrunsului ! Al cui era doar rîsul acela aşa de puternic, în noapte, pe- care l-a auzit îndată după deşteptarea ei ? Nu-I. cunoştea

«1 nimănui dintre oei dimprejuru-i. Aşa de puternic nici Anton nu putea să rida ; şi el nu rîdea niciodată...

Doamna Naicu clătină capul cu tristeţe. Era prea obişnuită eu astfel de aţipeli ale cugetului în plină ziuă şi-n plin lucru gospodăresc ca să nu se teamă că tot ceea ©e-i trecea acum prin gînd nu era decît tot deşarte năluciri.

Şi se lăsa totuşi dusă de ele, fiindcă îi rămîneau singura snîngîiere.

O, dacă ar fi fost un război de adevărat, cu gloanţe şi cu obuze, cel puţin l-ar fi adus rănit ! Cu ce iuţeală ar gări din pat, ar trezi soldatul, l-ar trimite în oraş după medicamente ! Şi se vedea grăbită în jurul patului, dîndu-i primele îngrijiri ca o soră.

Sau dacă e mort — şi eînd mosorul gîndului se opri aci, îşi simţi sufletul inundat de o intensă lumină, ca şi cînd tavanul ar fi crăpat în două şi prin poarta deschisă a cerului ar fi văzut tronul dumnezeiesc — dacă e mort, de ce nu vine sufletul lui s-o scape din aceste nelinişti, ca în cărţile cu minuni şi taine, cu care umpluse podul ?

„Hai, vino şi tu, e atît de bine aici unde sunt eu !...“

Şi atunci durerea ei, pe care o simţea tare ea o piatră ascunsă în dosul acestor gînduri, s-ar muia deodată, s-ar topi ca ceara unei luminări. în sînge i-ar alerga numai flacăra veselă a bucuriei, căci sfîntul duh i-ar arăta, ca şi lui Pa vel călătorind spre Damasc, minunea adevărului etern şi singur adevărat. însă nu s-ar grăbi să urmeze de îndată pe domnul căpitan : ar mai zăbovi cîteva zile pentru a lăsa timp şi bietei ţărîne de trup să se dea bucuriei pentru zdrobitoarea bucurie a sufletului. Ce uimitoare şi totală schimbare, din jalea cea mai cruntă, la bucuria cea mai sfâşietoare !

De ce nu, vine sufletul lui ?

Şi-l închipui mai întîi ceva abstract, o suflare uşoară adiind prin cameră, o formă străvezie, înfiripmdu-se alături de dînsa, şoptindif-i cuvinte dulci şi armonioase ca o muzică, sau cu un tîic adînc, cum răspund spiritele de obicei prin măsa cu paharul mişcător. Pe urmă şi-l imagină din ce în ce mai concret, aşa cum era el cînd trăia, chiar în uniformă, însă fără viaţă, palid, cu ochii ficşi, gol de expresie, sticloşi. Icoana aceasta o înspăimîntă.

Vroi s˜o alunge, dar gindul mu-'i dădu acum pace. Desigur, avea să-i apară ca pe patul morţii, asemenea unuia care se stinge de holeră. Cu ochii în fundul capului, ca două găuri negre, cu obrajii scofîlciţi, cu buzele supte, cu pîn- tecele scobit, cu picioare lungi şi aduse, cu degetele închirci te»

Se cutremură. Din nou îi răsună în minte hohotirea puternică de adineaori. I se părea că vede pe bărbatu-său alăturea, un boierie muribund, rîzînd sălbatic, privind-o dezmăţat, gata s-o apuce cu mîinile lui ca nişte gheare» Şi la fiecare mişcare a vedeniei ea auzea trosnituri seci de oase.

Simţi trupul muiat în sudoare fierbinte şi în sudoare îngheţată. în locul luminii dumnezeieşti, senzaţia pustiului o înecă cu totul. Rămăsese încremenită pe marginea patului, strînsă ghem, temîndu-se să facă cea mai mică mişcare, cu ochii ţintiţi într-un gol al odăii în care părea că stăruie încă vedenia înspăimântătoare a holericului.

Pe urmă o idee mântuitoare o întări, îşi aduse aminte de Anton soldatul. Nu era singură î Vlăjganul acela uriaş o va apăra de toate iasmele iadului. X-a. făcut atîta bine ! Şi-n gîndu-i văzu uriaşul cu pumnii pietroşi sărind u-i în ajutor. Dar o întrista de tot imagina ce i se năzări atunci : pe Anton alungind umbra bărbatului,

— Doamne, ce prostii ! vroi să zică tare —-- clar abia se auzi printre buze, ca să alunge vălmăşagul haotic şi deznădăjduit de gînduri ! Doamne !

Dar oricum va fi să-i apară bărbatul, mu va striga după ajutor, nu-ı va izgoni.

Numai să vie umbra aceea.,, şi ea va găsi destul curaj ca să întâmpine minunea, adevărul, .,

•— Dar Anton o fi dormind ?

Se gîndi să se ridice din pat, să privească pe fereastră. De va fi lumină, îl va chema să se culce sus, în antreu» Vroi să se ridice ; distanţa de la pat 'la- fereastră 1 se- păru însă o veşnicie şi renunţă.

Prinse totuşi de veste că lampa începuse să pîlpîie. Se isprăvea gazul, Gindul că ar putea ramine pe întuneric întrecu toate spaimele de pînă acum.

Trebuia să cheme ordonanţa. Se sprijini în coate pe per ini, Şi ochii ii căutară fereastra.

Rămase înmărmurită. Acolo, în dosul geamului, lumina palidă, ce. răsfrîngea lampa se stinse, mîngîia. 'im cap aproape şters în negură, un cap gălbejit ca de mort., Avu doar timpul să-i vadă o gură uriaşă, rîzînd cu toţi dinţii, şi doi ochi atît de lucitori, că parcă rîdeau şi dînşii încolo nu mai putu să vadă nimic.

Căzu pe perina cu ochii, măriţi de groază, ţinîndu-şi suflarea. Flacăra lămpii pîlpîia rar şi apăsat, avea din cînd în cînd tresăriri, grăbite, împroşcări subite de lumină, apoi slăbea iarăşi necontenit,

făcînd pe nesimțite loc întunericului.

Din gîtlejul ei scăpă de-abia auzit, aproape nearticulat, slab ca şi lumina ce se stingea pe îndelete, ceva, uri cuvin i, un nume :

— Anton.;;

Apoi, ca şi cînd ar fi prins curaj numai la pomenirea acestui, nume, nevoia de a striga o cuprinse deodată. Şl. începu să urle, întîi puternic, apoi, obosind, din ce în ce: mai. slab.

— Anton 1

Anton.,DAnton.';'

Pe urmă îşi vîrî capul în aşternut, ca şi'dnd. âr fi Vrut să. se a&cunză. Zgomotul inimii, pornită îritr-o bătaie deznădăjduită, fără Mu, trecînd prin puful, pernelor, îi venea Sa. ureche puternic, uriaş, ca larma unui mai care batea surd din adîncul pămîntului. In. ropotul acela, abia putu să distingş scîrțîind. uşor uşa antreului, paşi înăbuşiți., apoi tuşa camerii. Cineva intrase. în urmă nu mai auzi nimic. Secundele treceau ca anii. Atunci începu să urle din nou :

—■ Anton, ajutor ! Anton î

Strigătele răsunau prelungi, horcăite.

— Anton, Anton...

Drept răspuns 'două mîini puternice o apucară de umeri, o întoarse cu faţa însus. Ea închisese ochii şi acum etrîngea tot mai mult pleoapele, apăsîndu-le una într-alta, parcă ar fi vrut să le contopească. Şi glasul Si horcăia înainte, fără înțeles, ca: un gramofon neoprit

— A,..tit..,ri.o.

Atunci simți deodată pe gură un sărut rece, acru, lung, neisprăvit. Strmse ...buzele şi repetă doar în fundul gitle- ului numele., acela, care nu se; auzea de astă dată decî.t ca un geamăt stins, de animal ucis.

O mină puternică zvîrli plapoma de pe dinsa numai- decît. Apoi corpul îi fu strînş, strivit aproape de alt corp, uriaş, tare, aspru şi încleştat ca un trup de tuci. Abia acum înțelese că nu un duh se abătuse asupră-L Şi prinsă de un curaj neaşteptat, avu puterea să strige încă o dată, cu o năvală de disperare, numele ordonanței, deschizînd pleoapele.

Alături de dinsa, Anton, cu buzele aduse într-un rînjet lacom şi îndobitocit, cu ochii sticlind de nebunie, cu liniile obrazului încordate de spasmul biruitor al faptei care trebuia în sfîrşit să se împlinească, o strîngea cu furie, înfiorat de poftă, gîfiind,

îl văzu într-o singură deschidere de pleoape, aplecat deasupra ei, cu dinții laţi şi cu părul tuns scurt, începmd jos de tot, pe fruntea îngustă de un deget. Buzele groase şi lipicioase se tîrîră pe pielea fină ca o atingere de melc, brațele musculoase aveau . puteri de mingliinea ; răsuflarea încinsă o pălea în obraz ca o dogoare.

Avu un gest de surpriză, apoi de dezgust şi îndrăzni o clipă să reziste. Dar omul era prea zdravăn şi, în strîn- soarea lui, împotrivirea se topi cu un ţipăt slab, neputincios, scîrbită, goală de sufletul prăbuşit deodată într-o adîncime necunoscută, într-o beznă fără funde.

III

îndată ce convoiul de care ajunse în curtea cazărmei, domnul căpitan scoase ceasul :

— Fă lumină, Năstrapă !

Un chibrit pîrîi pe cutie şi o luminiţă plăpîndă pîlpîi suflată din toate părţile de iazmele întunericului profund, umed şi ploios.

— Două jumătate fix. La cîte ţi-am spus că ajungem ?

— La două jumătate, să trăiţi !

— Este ?

— Este !

— E, păi vezi ? Aşa ştiu eu să conduc marşurile ! şi pentru asta, vezi tu, tocmai pe mine s-au găsit să mă dea la partea sedentară. [...]

Trîntind un bobîrnae în cozorocul chipiului, domnul căpitan sări de pe capră şi porni să numere căruţele, dînd semnalul de adunare tuturor cărăuşilor. Cînd fură toţi în juru-i, domnul Naicu se simţi dator să spuie cîteva gilume, la care gradaţii rîseră neobişnuit de zgomotos. Apoi. rmpînd rîndurile, îi porni pe fugă la culcare şi-o luă agale, fericit peste fire, spre gardurile din dosul cazărmei. De- atcolo o potecuţă îl scotea de-a dreptul la poarta cimiti- ruilui nou, mai făcea pe urmă la stingă — nici cinci minute de drum — şi gata, ,,cuibul dragostei noastre", cum îi plăcea să spună adesea Aureliei, cînd vorbeau despre căsuţa lor.

El trecu pe lîngă santinela de la poarta din fund, c&re-l primi cu întrebări aspre şi scurte, şi-şi aminti steaua răzleaţă de pe cerul bulgăresc, ce-i umpluse tot sufletul de dorul vieţii de acasă. Aşa că, după ce dădu paroia, dom- nul căpitan tot mai găsi pentru soldatul încotoşmănat în şubă două glume în taşca sa cu pozne şi o ţigară din tabacheră. Pe urmă se lăsă dus de cărăruia •şerpuitoare la vale, în adîncul oceanului de întuneric, a cărui răcoare burniţoasă îl înfrigura de plăcere, amintindu-i aşternutul cald şi moale ce-ı aştepta la cîţiva paşi.

Cuibul dragostei domnului Naicu era răzleţit cu vreo cîteva zeci de metri de ultima casă a oraşului — o potco- vărie pitică — şi mic, ca orice cuib. Aşezat în fundul curţii, n-avea decît trei camere : la dreapta, dormitorul, la stînga, salonaşul, la mijloc, sufrageria^ cum. îi ziceau în timpul celor două mese, căci restul zilei lua denumirea de antreu. Cum intrai pe poartă, în dreapta curţii înnălbea în noapte maghernița cu bucătăria şi odăiţa, soldatului ; în stînga se ridica, parcă în coate, scheletul legat cobză în fire de viţă sălbatecă al unui soi de pavilion.

De cum ajunse în dreptul gardului de stacheţi, pe Naicu îl miră cele două dreptunghiuri de lumină nehotărîtă pe care le

zugrăvea spălăcit în noapte ferestrele odăii de dormit. Ai fi zis reflexul lunei, dacă noaptea n-ar fi fost mai întunecată decît chiar iadul aşa cum i l-a descris odată doamna Naicu, după o carte cu litere chirilice şi cu coperte albastre, înstelate cu aur. Şi domnul căpitan nu-şi mai putea ţine rîsul, gîndind ce mai drac o să apară din iadul acesta la fereastra Aureliei.

„Or că ceteşte pînă la ora asta, or a luat obiceiul să se culce cu lampa micşorată !"

Se apropie de magherniţa soldatului, bătu uşor intr-un ochi de geam, chemîndu-ı pe nume, cu glasul scăzut.

" Antoane, bâi Antoane ! m\ n-auzi ?

Desfăcu uşa şi intră înăuntru» Bîjbîi spre pat, tîrşind picioarele ca să-l deştepte»

— Drepţi, măgarule !

Dar cînd văzu că patul e gol, se supată

— A plecat după dragoste, lua-l-ar mama dracului.. Las*, că vorbim noi mîine, boier Antoane !

Bănuiala cea urîtă, pe care, de cînd dăduse telegrama şi pînă acum, domnul căpitan o alungase cu atîta convingere şi dezgust, îi apăru acum cu desăvîrşire absurdă» Era un aer atît de stricat în odăiţa vistavoiului, că rîse din inimă de această stupidă bănuială»

Descinse sabia, uşor, ieşi apoi în vîrful picioarelor şi rîsul îl podidi iarăşi, gîndindu-se că şi pentru Anton, ca şi pentru toţi din oraş cari i-au aflat moartea de la poştă, el nu e nimic mai mult, nici mai puţin decît un strigoi, un veritabil strigoi. Măi ales întîlnindu-l aşa în noapte, cine nu şi-ar face cruce şi n-ar stupi dinainte-! . „Piei, drace !?"

Aci însă veselia i se mai ogoi puţin, socotind că unora dintr-înşii, bunăoară unei brute ca Anton, le-ar putea trece prin minte să se apere cu reteveiul, ba ■— mai ştii ? — chiar cu vreo armă de foc de astfel de apariţii imateriale. Crezu deci nimerit să reducă de tot partea întîi a programului de păcăleli pe care-ı potrivise pe drum şi se apropie cu mişcări îngrijite de fereastra din stînga.

Se ridică în vîrful picioarelor şi privi doar cu un singur ochi, ca să-şi descopere cît mai puţin figura. Din colţul stîng al geamului nu se vedea decît o parte a patului mare, pentru două persoane, partea în care ea doarme de obicei. La început nu putu să observe nimic, dar unul din cele din urmă spasmuri ale lămpii muribunde îi arătă tocmai ce vroia să vadă. Chiar în margine de tot, în cămaşă, cu plapoma aproape «căzută, ea se ridica încet intr-un braţ, privind cu ochi mari, mari, îngroziţi, -ceva în stînga patului, unde deocamdată Naica nu putea să vadă nimic.

„Ce-o mai fi şi asta !"... gîndi domnul căpitan aşteptînd o nouă izbucnire a lămpii.». „Nu cumva i se fac arătările»», isă ştii c-am nimerit-o... "

Cînd lampa se umplu iarăşi de lumină, Naicu era cu ochiul la pîndă ; Aurelia scotea un picior din aşternut,; Căpitanul se piti

repede şi aşteptă,

— Oare m-o îi văzut

După cîteva minute, bătu. în colţul tereştrii uşor şi rai* : una, două, trei. Repetă apoi d.Graniturile de trei ori, pră- pădindu-se de rîs.

„Ce-o fi pe inima ei, sărăcuţa ! Mare păeăltei eşti, măi Naicule !“

Un mieunat apropiat ele pisică făcu pe fantomă să-şi • întoarcă speriat capul Putinţa venirei neaşteptate a lui Anton îi aminti din nou că trebuie să sfârşească repede.

Se agăţă de oerceveaua ferestrei şi-şi propti picioarele în ieşitura de jos a zidului, căutînd pu. vîrful cizmelor o bază solidă, ca să fie cît mai nemişcat, Pentru a-şi da o înfăţişare cu totul mormîntală, găsi nimerit să depărteze buzele una'de alta, lăsînd vizibile cele două şiruri, de dinţi,

— Ce-o să rîdă Sbîerea 1

Şi-şi fixă ochii, pe care se silea să-i ţie cît mai nemişcaţi, asupra soţiei sale.

De astă dată putea să cuprindă cu privirea tot patul. Nu observă însă nimic distinct, căci lampa era acym liniştită. Dar obişnuindu-se pe încetul cu semiobscuritatea dinăuntru, desluşi cele două corpuri întinse unul lîngă altul ; cu greu se puteau recunoaşte în amănunt, în negura crescîndă.

Nevastă-sa, tot aşa de dezvelită, cu cămaşa sfâşiată,, aproape goală, privea atît de îngrozită spre fereastră, că ochii îi păreau două găuri, de Mică ; de bună seamă îl văzuse.

Şi-alături, într-o' rină, cu. faţa spre ea, un bărbat spătos, enorm, pe care nud f u greu. să-l ghicească. Anton, hidos în umbra tot mai deplină dinăuntru, dormea adine, şi horcăiturile lui lugubre se înţelegeau din convuisiuiiile largi şi încete ale pieptului.

Domnul căpitan îi privea năuc ; în uimirea lui, buzele îi rămăseseră dezlipite şi dinţii rînjeau. fioros în noapte ; era cu mult mai straniu, deeît voise să pară. Lampa, -care acum răspîndea fîşii bizare de lumină prin despărţiturile maşinii, mai licări o dată, ca şi cînd ar fi zîmbit văzînd mutra celui înşelat,- apoi se stinse, coperimd cu. valuri de negură nelegiuirea dinăuntru.

Domnul Naicu n-a sărit din locul, unde era ; mai degrabă a căzut. Acum, se luminase deplin.

Furia îl năpădi deodată ca un torent brusc. Să-l înşele c-o ordonanţă ? Nemaiauzit ! Şi primul gînd îi fu la revolver. Se învîrti pe loc în tocuri şi-o luă în trap vijelios spre maghernița din față... Dimensiunile pronunțate ale pântecului său nu-ı lăsau însă să fugă cum ar fi dorit ; oricît întindea piciorul, săriturile rămâneau tot scurte şi ştiftorii cizmelor băteau caldarâmul în aceeaşi cadenţă repede şi îndesată. Dar cînd fu la câțiva pași numai de uşa bucătăriei, îşi aminti că lăsase numai sabia şi chipiul acolo, iar tocul revolverului,- agățat de-o curea trecută sub epolet, nu putea fi decît obiectul acela dureros ce-ı tot lovea în şold de cînd se pusese pe fugă.

Atunci, fără să se oprească, făcu o curbă largă, pe care avântul luat în goană o întinse chiar pe lingă portița de la drum, şi, revenind cu fața spre casă, continuă să alerge în acelaşi buiestru mărunt, potolind cu o mînă năbădăioasa agitare a tocului de revolver şi eu alta silindu-se să scoată din el arma răzbunătoare, sistem „Steier“, cu opt focuri.

Întâmplător, însă, aproape de scară, se poticni şi se prăbuşi lat pe brînci. Arma îi sări din mină şi căzu atît de apropiată de ochiul drept, că, cu tot întunericul, văzu gura țevii îndreptată amenințător spre dînsul. Un moment, ochiul omului şi gura armei se priviră fix, în tăcere. Ochiul mărit, înspăimântat, bulbucat de groază, rostogo- lîndu-se nervos în orbită, în aşteptarea înfrigurată a clipei teribile ; gura mică de oțel, nepăsătoare, nemişcată, mută, parcă ironică în muțenia ei. Un moment, cît o veşnicie, de slăbiciune, de totală lipsă de voință : un moment în care domnul , căpitan, cu tot pericolul apropiat şi decisiv, nu putu să facă. nici cea mai.. mică mişcare, ca şi cînd pământul de. care se lipise ii supse.se brusc orice energie. Par momentul acela trecu, şi mai trecu unul, şi încă altele, şi. gura țevii rămase liniştită, căci piedica era pusă.

Cînd îşi aminti de acest lucru, văzu cu uimire că acum putea să-şi mişte în voie şi mina şi piciorul, cu toată durerea ascuțită oe- i creştea în genunchi, de parcă l-o scurgea cineva acolo printr-o tulumbă. Se sculă făcîndu-şi •cruce şi înjurând printre dinți. Cînd vroi să ridice arma., durerea fu atît de crâncenă, că şovăi şi se aşeză gemînd pe cimentul‘ primei trepte, mtinzînd cu multă greutate pici-o-

ruî de cvimcvagenar, din care parcă tot sîngele şi toată măduva se scursese în genunchi, unde ardeau cu flăcări chinuitoare,

Spaima prin care trecuse, durerea crîncenă şi furia care se întorsese în sufletu-i cu şi mai mari puteri clocoteau ca apa fiartă în capu-i, apăsînd cu atîta putere în teasta ţuguiată, de-o simţea ridicîndu-se ca un capac de oală. Şi-n aburul vînzolelei în care i se zbăteau creierii trecu ca o scînteie zguduitoare ideea că ea, în timpul acesta, ar fi putut trezi pe Anton, şi că el poate îl pîndeşte acum de după uşa antreului, gata să-l atace pe Ia spate. '

Domnul căpitan se simţi nevoit deci să se tîrască din nou pînă la revolverul rămas în ţărînă şi să revină la locul de odihnă, năbuşindu-şi cu eroism de martir ucigătoarele dureri. De astă dată se aşeză în aşa fel pe scară, ca piciorul îndurerat să fie întins cît era de lung pe cimentul rece şi înviorător al treptei, iar pieptul şi faţa să fie uşor îndreptate spre uşa de unde ar fi putut ţîşni inamicul neprevăzut. Cu toate că revolverul se contura solid în pumnul strîns, domnul căpitan nu se simţea deloc la înde- mînă. Dacă primul glonţ îl scapă pe bandit, ce se face el cu piciorul zdrobit ? Drace, cine l-a pus să se repeadă aşa, ca bezmeticul ? Lucrurile astea se fac pe îndelete şi cu plan, ca la război. Ce folos dacă dobori inamicul şi cazi şi tu ? Dar poate nemernica n-a sculat pe bandit, Sau clacă l-a trezit, măgarul a convins-o că a fost doar o părere a ei şi-a potolit-o. „Dă-le Doamne, gîndul ăl bun ! Ţine-i, Doamne, pîm mi se alină piciorul

Domnul căpitan uitase că era ateu şi făgădui lui Dumnezeu cu jurămînt că n-are să-i omoare nici el, dacă-i dă viaţa. Şi pentru a dovedi acest lucru celui către care se întorceau acum gîndurile lui, îşi demonstră singur, izbutind să se convingă uşor : întîi, că mai sunt pe lumea aceasta tribunale, procurori, comisari de poliţie, care sunt gata oricînd să-şi ia asupra lor sarcina de răzbunători ai onoarei ultragiate, aşa că el tot nu rămîne în pagubă ; în al doilea rînd, că nu e exclus nemernicii dinăuntru să se fi pus în defensivă, gata să respingă, pe moarte sau pe viaţă, orice atac din afară. „Or, ca să-ţi expui viaţa pentru o ordonanţă şi pentru o femeie care se dă unei ordonanţe, înţelegi, Naicule, că nu-i de demnitatea ta..."

Nu mai rămîne îndoială, aşa va face ! Uite, piciorul a început să se potolească. Cum se va linişti de tot, cum va porni la procuror să-i arate decăderea femeii acesteia, noroiul murdar în care se bălăcărea cu complicele ei, şi-apoi s-o alunge cu dispreţ în noapte ca pe-o netrebnică. Să se ducă la ţară, la Anton... şi mîine, poimîine, cînd s-o sătura de ea, s-o alunge şi bruta... „şi să te vedem, madam Naicu, atunci cum mai dai cu spiritu..."

Dar aproape imediat, un alt şir de idei îi lipi din nou de cimentul treptei piciorul care începuse să se agite ; căci îi veni numaidecît în minte scandalul, şoaptele lumii, multiplele poveşti scornite în asemenea împrejurări, hohotirea imensă a întregului oraş. Un ofiţer şi-a prins nevasta cu vistavoiul, şi drept pedeapsă. .

s-a dus să-şi deştepte prietenii, să-i aducă martori pentru divorţ. Un ofiţer !

Şi-i veni în minte mutra contractată a lui Sbierea, gata să izbucnească într-o explozie de veselie :

„Da-i trăseşi o farsă, măi Naicule, de nu s-o mai gîndi în viaţa ei la vedenii ! Păi de ce n-ai tras, iubitule ? doar aveai revolver. Toţi te-ar fi aprobat dacă-i curăţai. I-auzi ! Pe cînd tu-ţi periclitezi viaţa [...] pentru patrie, ea te înşală cu propria ta ordonanţă, c-o deşcă idioată, cu un tîmpit, o scîrbă, pe care puteai s-o baţi de-cincizeci, de-o sută, de şaizeci de mii de ori pe zi, fără să-ţi ceară nimeni socoteală ! Un imbecil, un scelerat... un... un... un... o... un incult (exclamă în sfîrşit, nemaigăsind alte invective)... Şi unde mai pui că erai în dreptul tău... legea nu-ţi făcea nimic... Halal căpitan !... M-ai făcut de rîs ; nu-mi trebuie prieteni ca tine, eşti nedemn de-un adevărat militar."

Şi-l văzu batjocorind vechea lor prietenie în faţa camarazilor, istorisind cu izbucniri de rîs, în hazul general, povestea cu farsa cea grozavă, la care se gîndise trei ani de zile. Şi-odată cu veselia lui Sbierea, domnul căpitan mai auzi şi hohotele ascultătorilor, ale tuturor acestor ofiţeri bătrîni şi tineri, oh, mai ales ale acestor secături de ofiţeri tineri, care-şi băteau joc totdeauna de farsele dumnealui ; nu se sfiau să-l ia peste picior, ori de cîte ori făcea vreo stângăcie la cîmp, la şcoala de regiment şi şopteau pretutindeni că e un moş-teacă şi c-o să putrezească tot căpitan.

Dar ce-l făcu să salte numaidecît de pe scara de piatră, uitînd şi dureri şi tot, fu de fapt vocea piţigăiată a lui

Scăişteanu, a nesfîrşitului ăluia de maior, cu care avusese o gravă neînţelegere pe vremuri.

„V-am spus eu de atunci. E un laş ! De ce n-a îndrăznit să mă provoace la duel, doar îl insultasem ? V-am spus : e militar şi nu îndrăzneşte să tragă un foc de armă. E un fricos !"

Fricos î El fricos ? Asta nu ! Nu se bătuse în duel pentru că era împotriva unor astfel de mascarade. Dar avea să dovedească acum lui Scăişteanu că era un mincinos. Avea să dea un exemplu să meargă pomina. Doar nimeni nu s-a mişcat în camera nelegiuiţilor, deşi a trecut atîta timp ; cu siguranţă, nemernicii n-au habar de ce-i aşteaptă. Iar durerea din picior a trecut ! Domnul căpitan o simte cum *se* depărtează din genunchiul înflăcărat, ducînd cu ea şuvoaie de furnici ce se răspîndesc de la gleznă pînă la şold. De bună seamă dorm duşi !

Domnul căpitan vedea acum numai sînge dinaintea ochilor, o băltoacă mare de sînge, şi-n mijlocul ei, două corpuri lipsite de viaţă, ciuruite de gloanţe. Vedea sînge şi nu se înspăimânta deloc. Mai mult chiar, forţa închipuirea ca tabloul să fie şi mai sinistru.

Hotărît, grav şi neînduplecat, fără să mai dea răgaz o clipă gândului, se ridică, potrivind şi mai bine revolverul în scobitura pumnului. Băgă atunci de seamă că piedica rămăsese tot pusă.

„Doamne, da? ce ţi-ef Naicule ? se mustră. Te-ai prostit de tot. Zi, dacă te-ataca găliganul, *mă* curăţa cu revoD ver cu tot..."

Ţăcănitul metalic al limbii mici de oţel îl preveni că trebuie de acum să umble cu multă luare-aminte. Urcă deci scara cu grijă şi se bucură că nu şovăie deloc. Uşa antreu- lui'era neîncuiată ; o crăpă uşor, fără zgomot, cît s-ar strecura prin deschizătură. Dar nu pătrunse pînă ce urechea încordată peste fire nu-ı asigură că nu e nimeni în dosul ei.

Stătu o clipă în loc, ca să se edenteze în bezna adîncă dinăuntru. O luă apoi binişor spre dreapta, ţinîndu-şi suflarea. Dar în bîjbîiala de orb doborî, fără voie, un scaun greu de pluş. Bufnitura şi vuietul prelung şi jalnic al mobilei căzute îl sperie şi-l dădu doi paşi înapoi. îşi ciuli urechile ; dinăuntru se auzi ceva ca o mişcare grăbită, întretăiată de cîteva scîrţietiiri ale patului şi înăbuşită îndată. Pe urmă nimic. El mai aşteptă totuşi cîtva, şi zgomotele

venite din dormitor parcă-i domirire de-un lucru, marin- du-i curajul... „Prima condiție, să-ți dai seama de poziție și să știi unde-i inamicul..."

„Dar dacă s-or fi deșteptat tocmai acum ?"

Și pe urmă, ca și cînd și-ar fi răspuns la propria întrebare : „Tocmai ! De ce m-oi fi codind atîta ? Repede, Nai- cule, acum e acum... pînă nu se pregătesc/'

Ajunse la ușă ca împins de-o voință străină, pe care nu și-o cunoștea. Cînd puse mina pe clanță, avîntul zbură tot așa de repede precum venise. Dacă bestia o fi luat obiceiul să doarmă cu toporul sub căpătâi și acum îl așteaptă în dosul ușii, gata să pocnească orice cap și- să reteze orice mină s-ar strecura prin deschizătură ? înfiorat, parcă ars de minerul lucitor de alamă, domnul căpitan trase brusc mina și se dădu înapoi :

„Ce era să fac ?"

Ezitarea aceasta îl supără însă îndată.

„Asta e pură copilărie, Naieule. Caraghioslîc. Hai ! înainte !"

însă nu făcu nici un pas, căci un mare gînd îl opri la timp,

„N-ar fi mai bine pe fereastră ? Ah... perfect ! Cum nu te-ăi gin..."

Se-ntoarse în loc și făcu iarăși plin de hotărîre un pas :

„Nu !"

Ca o lumină vie, neașteptată, îi veniră în minte revolverele celelalte pe care le lăsase la plecare atîrnate de panoplia din dormitor... Să știi că mișeii le-au cumpărat cartușe... Și imediat își înfățișă pe cei doi complici, unul la fereastră, altul la ușă, cu armele întinse, cu degetele pe trăgaci.

'„S-au pregătit ei, canaliile, pentru orice întâmplare neașteptată... Au prevăzut ei totul, nici nu se poate altfel... Hm... Ce e de făcut ?... In orice caz, pe ușă sunt mai ferit... hm... mare comedie... La urma urmei, îmi fac datoria de soț și militar. Deschid puțin, trag și plec. în furie, omul nu știe unde trage.

Ah, deșiratul de Scăișteanu, cu rîsul lui *de* berbec ! De înțeles să albe ceva cu Naicu, dar ce-i făcuseră lui ăști doi oameni, de ținea cu orice preț să fie omorâți ?

A tras brambura și-a fugit : un glonț a nimerit prin tavan. N-a stat nici să vadă de i-a nimerit ori ba. Și cînd s-a întors cu autoritățile, ordonanța dormea liniștită în bucătărie, cocoana făcea pe adormita, speriată din somn în odaie la ea !"

înțelese că trebuie să facă o mișcare disperată hotărî- toare, fie ce-o fi. S-o sfîrșească la un fel. Or îi răpune ca pe niște scelerați, cum meritau, ori... ori...

Nu îndrăzni să cugete mai departe.

„De, domnule, scăpai eu de la război bine, frumos... Hm... Cine dracu m-a pus să viu tocmai noaptea ?..."

Și cu revolverul într-o mină, cu cealaltă întinsă spre clanță, el

sta tot mai nedecis dinaintea uşii de nepătruns. Tot felul de presupuneri, de noi hotărâri, de concluzii, de noi proceduri se încrucişau în capul lui, se învălmăşeau ca vînturile într-o casă pustie.

Cea mai de seamă preocupare era să se convingă că acei dinăuntru dorm duşi, că nevastă-sa l-a socotit drept o simplă închipuire, că, văzînd că nu mai apare, a adormit din nou, că acum în urmă patul n-a făcut zgomot decît fiindcă s-a mişcat în somn.

Curând însă firul gîndului se schimbă repede ; îşi închipuia pe Anton profitînd de nehotărîrea lui, sărind fereastra, atacîndu-i pe la spate. într-un rând chiar îi simţi răsuflarea adiindu-i ceafa şi-l bănui în urmă-i cu toporul ridicat, gata să-i crape ţeasta. Nici n-a ştiut cum s-a întors pe loc, nici n-a ştiut cum şi-a potolit degetul, să tiu scape un foc spre uşa cealaltă, pe unde intrase.

Alteori i se părea că aude şoapte dincolo, în dormitor. Trăgea cu urechea la gura cheii, vroia să surprindă vreo nouă mişcare a patului, o sforăi tură, un semn cît de slab.

Dar nimic nu venea dinăuntru, şi nimicul acela, liniştea-aceea de moarte i se părea nefirească, voită, îl făcea să tremure, îi îndoia genunchii. o

Ce n-ar fi dat să se sfîrşească totul într-un minut* într-o clipă, să se trezească deodată la celălalt liman al faptei, ai neprevăzutului prin care trebuia cu orice preţ sa treacă. Şi se vedea acolo, pe limanul acela .îndepărtat cît o veşnicie ; uşurat, liniştit, fericit. Şi limanul îi surîdea atrăgător, îi lumina şi mai mult grozăvia prăpastiei dintre clînşii, îl chema la el pe deasupra abisului negru, îi picura iarăşi în clocotul dinăuntru ideea renunţării.

Dar peste toate frămîntările ameţitoare de simţiminte, vocea de berbec a lui Scăişteanu domina totul, se lămurea

din ce în ce mai piţigăiată, stîrnea un întreg hohot de rîs, hohotul uriaş al tuturor ofiţerilor dintr-un regiment, II făcea să întindă tot mai mult mîna tremurătoare spre minerul lucitor de alamă, care rîdea necontenit în noaptea ce parcă se spărsese, nesuferit, ca un ofiţer tînăr...

în cele din urmă îl încleştă în degetele parcă de paralitic şi se sili să-l apese. Izbuti chiar. îl apăsa însă încet, aşa de încet, ca sub puterea unei voinţe străine, şi minerul îi juca uşor în mînă şi ceda tot mai mult, împins de forţa aceasta nesigură de hipnotic.

Dar cînd vîrful lui sfîrşi de descris întregul sfert de arc, pentru ca uşa să poată fi deschisă — uşa rămase nemişcată. Căci acum domnul căpitan o trăgea spre el cu o înverşunare aşa de grozavă, că pumnul în care ţinea clanţa se făcuse tot aşa de tare ca metalul, ce-i ţinea într-însul. Şi secundele treceau iar greoaie, şi domnul căpitan era tot la marginea prăpastiei, şi prăpastia era tot aşa de mută şi de înfiorătoare în mutismul ei.

„Dar dacă uşa e încuiată ?“ se luminează deodată domnul căpitan. El ar putea, desigur, foarte uşor să vadă dacă e încuiată sau ba, dintr-un singur brînci numai. însă tocmai pentru că-şi dădea seama cît de uşor ar fi fost să se convingă de adevăr, o trăgea şi mai vîrtos spre dînsul. Pentru că, mă rog... dacă uşa e încuiată, atunci totul e de prisos. Şi e iremediabil pierdut. Ca să-i deştepte tot el, poruncindu-le să deschidă şi dîndu-le astfel tot timpul să se înarmeze, asta e treabă de gelos prost, nu de militar... „Dacă e vorba pe-aşa... mai bine... ah ! ! !... da... da... da... cum dracu nu m-am gînd...

Lucru foarte uşor, foarte simplu şi foarte raţional, la uite, domnule, cît timp pierdut degeaba !... Se întoarce bine, frumos la cazarmă... buun... scoală soldatul cu bagajele... buun...“

„Mă Stane, mă, cum dracu vin gardurile astea din dosul cazărmei, că de două ceasuri mă-ncurc prin ele şi nu ştiu să ies...“ Ori : „Am nevoie de bagaje“, ori... în sfîrşit, găseşte el pînă la cazarmă... „Buun... Hai cu mine, Stane, ia bagajele... Buun...“

Se face că rămîne puţin pe drum şi-l îndeamnă s-o ia înainte, după ce-i învaţă să-i strige din curte pînă-i scoate afară...

/„..bagă de seamă, el doarme dus în antreu, tu să strigi de-afară şi să baţi tare în uşa antreuluL, da să nu pui mîna pe clanţă, pînă nu vine... pînă nu se deşteaptă să-ţi deschidă, că te-a luat mama dracului.., îmi strici uşa, măgarule, că voi nu ştiţi să umblaţi...“ In sfîrşit, îl mai dăscăleşte el pe drum... „Buun... Acum toate-s bune../*

„Nici Sbierea, nici Scăişteanu, nici nimeni nu va şti ce s-a petrecut în noaptea asta. Şi acum nu mai e nevoie de nici un tămbălău. Căci, mă rog, afară de tămbălău, ce-ar mai ieşi „din afacerea asta ? Uşa e încuiată cu siguranţă, spun eu ! Nu se poate, domnule, doi amanţi să nu se închidă pe dinăuntru ! Va să zică, dacă încep să fac scandal, le dau viaţa eu propria mea mină... doi

contra unu... şi chiar_de n-ar fi uşa încuiată, acelaşi lucru !

Un vălmăşag, gloanţe trase de pomană, mahalaua sculată... rîs de lume../4

în timpul acestui raţionament, vîrful minerului de alamă pornise să se ridice tot aşa de uşor precum se lăsase.

„Dar dacă ei m˜au văzut ?“

I Vîrful minerului se opri.

„Aş, ea crede c-am fost vedenie ! Altfel, ieşeau ei, făceau ei ceva.,, mistreţul sărea pe fereastră... Şi scaunul cînd a căzut... de ce n-au ieşit atunci ? Poate cred c-a fost altcineva, sau dracu ştie... La urma urmei, rîzi tu de mine, boier Antoane... da7 să vedem cine-o rîde la urmă. Eu tot vă prind. Dacă nu azi, mîine, dacă nu mîine, poi- mîine... Am... Dar chiar în noaptea asta îţi găsesc eu vreun nod, Şi-o să-ţi trag o bătaie... o bătaie... marnă Doamne.44

Vîrful minerului, care nu făcea nici o mişcare pînă ce domnul căpitan nu calcula totul pînă la ultimul amănunt, s-a întors uşor în poziţia firească. Şi cu toată siguranţa-! că uşa e încuiată, nu i-a dat drumul pînă ce n-a simţit că druguşorul mobil a pătruns complect în gropiţa lui. Atunci a început să se îndepărteze încet, metodic, de-a-ndara- telea...

„Cît mai pe nesimţite../4

Dar în retragerea aceasta nu se poate mai strategică, domnul căpitan constată cu surpriză că mobilierul antreu- lui se distinge cît se poate de clar în negura de astă dată cu totul trăsvită,,,

„Hait ! m-a apucat ziua..."

Şi dacă în antreul acesta neluminat se poate vedea astfel, dincolo, în camera de culcare cu două ferestre mari spre curte, cu două spre cîmp şi cu transperantele ridicate, trebuie să se distingă totul perfect.

„Afară, la fereastră, în curte..." aude domnul căpitan răsunînd cu putere în conştiinţa sa comanda de atac. A răsunat atît de - puternic, încît a tresărit singur, părîn- du-i-se că vine de undeva de alături, sau de afară... Nu, nu ; e vocea conştiinţei domnului căpitan, care nu se dă bătută şi cere răzbunare... „încet, încet, căpitane... nu grăbi ! O singură, o mică, o cît de mică privire din colţul geamului... un singur ochi fugar"... „Doamne, dumnezeul- dumnezeilor mei... de-ar dormi, Doamne... doar să-i văd în pat pe-amîndoi strînşi ca nişte porumbei... nu-ţi cer mai mult, Sfinte tare..."

Afară, lumina albastră-spălăcită a unei clis-de-dimi- neţe noroase şi umede de vară izvora din ea însăşi ca un început de lume. Era ceva atît de turbure într-însa, că domnul căpitan se simţea la fel de turburat, infinitul îi privea parcă printr-un ochi nehotărît şi fioros de beţiv.

„Doamne... Dumnezeule..."

Tîrşindu-şi spatele lipit de părete, domnul căpitan se lăsă, treaptă cu treaptă, spre colţul -ferestrei apropiate. Sîngele îi

aleargă vîrtej în tot corpul şi inima i se zguduie în piept să se rupă, dreapta i-e una cu revolverul şi vinele umflate ale capului dovedesc cea mai hotărîtă hotă- rîre. Iar buzele rostesc cu atîta stăruinţă numele lui Dumnezeu, de parcă ar fi ale doamnei Naicu rugîndu-se pentru dînsul.

„Isuse Cristoase... Sfîntă Născătoare de Dumnezeu !"...

Ea-şi dădea seama de tot ce se petrecea în juru-i, vroia să facă o mişcare cît de mică, oricare ar fi fost aceea ; vroia să strige, să blesteme, să plîngă, să facă în sfîrşit ceva, un lucru pe care-l avea încă nelămurit în minte, dar pe care cineva ascuns într-însa îi spunea că trebuie să-l facă.

O ruşine fără margini îi dogorea obrajii, o scîrbă adîncă, nesfîrşită, nimicitoare îi pustiia simţirea, îi îneca gîndul, îi poruncea să reacţioneze şi nu-i arăta cum. Timp îndelungat ea nu putu să facă nimic : stătea nemişcată, căci muşchii îi refuzau orice ascultare şi corpul i-era încercuit în legături nevăzute de plumb. Şi ea era îngrozită de lipsa asta de mişcare, ca un muribund în semicon- ştienţa agoniei.

Dar pe Anton nu-l miră liniştea ei ; căci ce putea alt să creadă decît c-a biruit-o cu sălbăticia tinereţii sale. Izbînda îi picurase licărirea ei tainică în ochiul de şoarec. El înţelegea doar că — oricum — cucoana se sfieşte să-şi arate mulţumirea, şi cum alte mîngîieri nu-i mai puteau trece prin cap, socoti cel mai nimerit s-o lase deocamdată în pace.

Se retrăsese în partea cealaltă a patului şi, ameţit de fericirea primitivă a animalului satisfăcut, adormise repede. Stătea alături de dînsa doborît ca un bou trăsnit, şi respiraţia-i greoaie făcea un zgomot dezgustător prin gura larg deschisă.

Desigur, numai horcăiturile acestea lugubre şi caraghioase, suflînd pe mii de tonuri, puteau s-o trezească din nemişcare ; zgomotul lor enervant de trîmbiţă spartă îi zgîrîia urechile, îi ucidea simţirea. Erau atît de oribile, atît de jignitoare, că i se părea o continuare a violenţei de adineaori ; atît de dezgustătoare, că o murdăreau înainte, o înăbuşeau, o ameţeau.

Simţea nevoia-aerului curat, a răcoarei de afară. Vroia să fugă în noapte, să se lase plesnită de vîntul întremător, biciuită de ploaia curăţitoare.

Se ridică uşor într-un cot, privind cu teamă şi ură pe omul de alături. I-era frică să n-o simtă, să nu-l deştepte. I se părea un demon crud sub puterea căruia căzuse, spionîndu-i mişcările sub masca somnului.

Şi se ridica, ţintindu-l tot mai încordată, tot mai îngrozită, aşteptînd dintr-o clipă într-alta o mişcare a lui, a mîinii lungi şi musculoase, a labei lătăreţe, pe care o şi vedea desfăcînd greoaie degetele colţurate şi solide.

Continua să se ridice totuşi încurajată de nemişcarea lui ; piciorul se întindea tot mai mult şi degetele atingeau podeaua.

Dar atunci cineva ciocăni în geam ; o dată, de două ori, de

trei ori. Trei ciocănituri rare şi încete, nespus de încete. Întîia parcă nici n-o auzise, se îndoia chiar dacă a fost în adevăr ; a doua însă şi a treia mafales au fost atît de clare, cu toată încetineala lor, că nu mai putea fi vorba de nici o înşelare,

Doamna Naicu s-a uitat cu teamă la geam ; rămăsese pe jumătate ridicată şi piciorul continua să stea întins spre covor. Nu putea fi decît o pasăre ; o pasăre alungată de burniţă şivînt, care s-a adăpostit pe prichiciul ferestrei. Ce alt putea să fie ? Şi îşi încordă privirile să surprindă în negură capul şi ciocul păsării rătăcite. Dar pasărea a ciocănit iarăşi, una, două, trei şi ciocul şi capul ei nu s-au văzut deloc.

Şi-a întors atunci numaidecât ochii spre omul de alături. Se aştepta să-l vadă rîzînd răutăcios şi cu înţeles în somnul lui prefăcut. Dar omul acela dormea adine, şi răsuflarea lui profundă, ca şi faţa lui liniştită arătau cea mai deplină nesimţire.

Dar bătăile se repetară iarăşi, şi ea simţi un fior de-a lungul corpului. Era într-adevăr cineva acolo ? Dar cine putea fi ? Şi noaptea aceea neagră ! Nicicînd ferestrele nu cuprinseseră un negru mai vîrtos în cadrele lor î Nu, la fereastră nu era nimic altceva decît noaptea cea grozavă, care o oprea. Era sufletul ei slab, care şovăia în faţa beznei de nepătruns, vechea teamă de. întuneric născocind piedici închipuite, ca s-o ţintuiască aci, în patul josniciei. Niciodată nu va putea să înfrunte bezna aceea î înţelese lămurit acest lucru, şi acum, mai mult decît oricînd, îşi văzu sufletul atît de fricos, atît de neputincios, atît de mic în slăbiciunea lui laşă, că se îngrozi şi de dînsa. Era nevoită atunci să rămînă aci, lîngă omul acesta, să sufere zgomotul tot mai aspru, tot mai răguşit al somnului său, s-o surprindă alături deşteptarea lui. la care abia îndrăznea să gîndească ! Şi privirea aceea neagră, posomorită, de criminal, a celoi; două ferestre despre curte, fixînd-o pe sub sprîncenele căzute ale draperiilor ! Ea vroi atunci să tragă aşternutul căzut, singurul adăpost ce-i rămăsese, să se acopere, toată, să se ascundă, să se înăbuşe acolo, să plîngă într-una, amarnic, fără sfârşit.

Dar în mişcarea aceasta, ochii ei întîlniră din nou fereastra. Şi rămase iarăşi pe jumătate ridicată, cu mina întinsă în gol, cu faţa crispată de cutele groazei nemărginite. Acolo la geam un om, o umbră, o vedenie !

O vedenie î Lampa îi arăta aceasta lămurit înainte de a se stinge definitiv. Intr-o sforţare neobişnuită, supremă, de om care-şi dă duhul, lampa îi desluşi o figură vagă de spirit, asemănătoare cu a celui mort de curînd. Duhul lui bărbatu-său ! Rîdea aşa cum rîdea în viaţă şi totuşi cum rîdeau şi desemnurile acelea stranii, care reprezentau moartea în cărţile ei.

Recăzu pe perină, zdrobită, sfîrşită, moale. Alături, Anton bîigui două vorbe în somn, forţate, greoaie, fără tîlc. Apoi se înecă

şi horcăiturile încetară deodată.

Ea nu auzi însă nimic, căci urechile îi vîjîiau, şi în vîjîitul haotic nu distingea decît un tropăit mărunt, cadenţat, îndepărtîndu-se tot mai mult ; ea-ı asculta îndepăr- tîndu-se, şi creşterea îndepărtării lui o uşura, o liniştea ; dar ropotul începu să crească din nou, şi ea-ı simţi apro- piindu-se necontenit, măsurat, repede, înfricoşător. Apoi încetă brusc.

Pe urmă nimicul, tăcerea, o tăcere înfiorătoare. Căci acum nu mai auzea nimic decît vîrtejul timpanelor ei, nu auzea decît însăşi tăcerea aceea de moarte, bîzîind necurmat şi monoton în pavilionul urechilor.

Mult timp, cu sufletul reţinut, ea ascultă îngrijată şoaptele de descurajare ale tăcerii aceleia ; ele erau atît de variate, atît de bizare, scormoneau. în creierul ei plăsmuiri atît de fantastice, atît de înspăimântătoare, că o cutremurau, îi aduceau sufletul la buze. I se părea că în tăcerea aceasta se urzeşte ceva ascuns, ceva care o va pierde. Şi fără voie, ghidul îi zbura acum la omul de alături ca la un refugiu ; dar ea voia să îndepărteze acest ghid supărător, care o durea ca o rană şi care apărea totuşi necontenit, ori de cîte ori jocul închipuirilor bolnăvicioase lua proporţii de temut.

In cele din urmă, gîndul acesta uşurător, ideea că Anton e alături rămase. Ea nu mai avu puterea să o alunge, căci din nou porniră să vie din antreu zvonuri nelămurite, nesigure de zgomot, ca ecourile vagi ale unor rumori nespus de îndepărtate. Apoi deodată un zgomot asurzitor, nemaipomenit de asurzitor, un zgomot de scaun în cădere, prelungit de vibrarea plîngătoare de coarde a sîrmelor somierii. Un răsunet atît de amar, atît de jalnic, că trezi din somnolenţa lui de lucru nemişcat dulapul cu hăinărie dinăuntru. Dulapul trosni din încheieturile putrede de mobilă veche, mănăstirească, şi trosnetul ajunse în urechile ei ca un oftat dureros de suflet bătrîn şi apăsat, un trosnet cobitor şi trist, ca şi pustiul pe care-ı prevestea..

Ea avu atunci o tresărire bruscă, care tremură patul şi care-i puse din nou inima pe goană. Pe urmă încremeni locului, trăgînd cu urechea la uşă, de unde continuau să vie într-una, fără de sfîrşit, ca intr-un curent necurmat de unde eterice, noi vibraţiuni infime, subtilizate [pînă] la neant, de zgomote neînfăptuite poate, izvorîte toate din însăşi părerea ei bolnavă. Dar pentru ea ele veneau de acolo şi numai de acolo, ca aduse de necontenita suflare a unei adieri de presimţire. Pentru dînsa ele existau într-adevăr şi nu puteau să însemne decît plimbarea uşoară a unei fantome, tîrcoalele stăruitoare ale aceluiaşi duh necurat prin locurile pe unde a trăit.

Ea-i ghicea plimbarea lui de neauzit în dosul uşei de lemn, îl urmărea ocolind casa, zburînd în văzduhul de păcură, pierzîndu-se în spaţiu, reîntorcîndu-se iarăşi în dosul uşii de lemn, neputincios şi slab.

„Neputincios şi slab". Ea repeta aceste două vorbe în fundul conştiinţei sale, căci ele o întăreau, îi dau răgazul judecăţii, o făceau să cumpănească proporţiile pericolului care o ameninţa. îşi reproducea în minte arătarea de la geam, îi găsea tot mai multe asemănări cu figura celui mort, se-ngrozea din nou de rîsul acela sarcastic şi ameninţător, îşi reamintea de rîsul celălalt, al primei vedenii, ce apăruse acum o bucată de timp, cînd lampa aceasta, care se stingea cu atîta greutate, începuse să dea primele semne de moarte. Şi ea, care crezuse pe urmă că acolo fusese numai Anton ! Căci nu mai încăpea nici o îndoială acum ; amîndouă arătările de la geam nu puteau fi decît una şi aceeaşi. Rîsul lor identic de spăimîntător o spunea lămurit. Ea însă chemase în ajutor pe Anton, şi umbra mortului venise să se răzbune.

Şi cît de deosebită era umbra aceasta de celelalte, de viziunile ei din trecut, de acele răsfrîngeri ale propriei sale conştrnţe, de acele palide proiecţii emanate în juru-i din creierul suferind, ca dintr-o copilărească lanternă magică.

Cele de acum nu puteau fi simple întruchipări searbede şi inexistente, provenite din jocul bizar al vechilor şi straniilor ei visuri. Dimpotrivă, ele aveau o proprie viaţă, viaţa de dincolo de mormînt, de existenţa căreia nu se îndoise niciodată şi care totuşi acum, cînd pentru întîia oară i se arăta într-adevăr, în toată măreţia şi grozăvia ei, o uimea, o înfricoşa, îi umplea sufletul de-un amestec confuz de admiraţie şi spaimă, îi da aci senzaţia triumfătoare a cărturarului în faţa găsirii întâmplătoare a adevărului, aci prăbuşirea lăuntrică a bîntuitului mistic dinaintea apariţiunei în lumini de fulger şi-n detunături de trăsnet a unui arhanghel pedepsitor.

Era atît de profundă noaptea aceasta, şi încolo, în afară de ea, nimic nu mai era dincolo de uşă, dincolo de ferestre, dincolo de ziduri ; curtea, cîmpul, potcovăria pitică, oraşul tot, dispăruseră ; peste tot era o mare de întuneric, de valuri negre, o mare agitată, mută şi rece, peste care în văzduh de neguri plutea acel înger al

morţei. Şi marea creştea cu furie, apele ei negre ţîşneau prin crăpăturile uşii, acopereau podeaua, băteau în marginea patului ca intr-un ţărm, vreau s-o smulgă ca pe-o sfă- rîmătură de naufragiu, s-o ducă departe, s-o piardă în frămîntarea spumelor întunecate.

Cine putea şti pedeapsa ce-i pregătea duhul de afară !

Ea se cutremură, căci începea să simtă pe şira spinării senzaţia rece a apei. Şi fără voie, se trezi trăgîndu-se pe nesimţite in mijlocul patului, înfiorată de mormîntul mişcător şi umed care o cerea. Se retrăgea uşor, temînd cel mai mic zgomot al somierei, înnebunită, necontenit... tot mai mult, spre omul acela, împinsă într-una către dînsul de instinctul care adună laolaltă, în faţa năpastei apropiate, pe cei deopotrivă ameninţaţi. El stătea acolo nemişcat şi tăcut, că liniştea aceasta a lui o speria cumplit. De ce horcăiturile lui, care-i zgîrîiau urechile la început, încetaseră aşa de brusc ? Ar fi vrut acum să le mai audă încă, dorea ca ele să izbucnească din nou, ca o uşurare a auzului ei năucit de tăcerea grozavă, împiestriţată cu atîtea zvonuri ciudate.

în tîrîrea-i necurmată, ea trecuse de mult mijlocul patului, şi corpul ei se opri deodată de-un alt corp, enorm, un stăvilar moale. Avu chiar impresia a ceva uşurător, prietenos, a unui liman salvator. Căci acolo, atît de aproape unul de altul, ea simţea căldura lui plăcută stre- eurîndu-se tot mai înviorătoare prin membrele amorţite de vîntul nimicitor al groazei ; primea ca o adiere binefăcătoare de sănătate respiraţia lui ritmică şi potolită.

Ea-i umplea nervii pe încetul de senzaţia biruitoare a vieţii, îi încolţea adevărul ca sîmburi luminoşi în noaptea creierului ei pustiit de vedenii.

Şi o clipă putu să aibă o mulţumire ascunsă, un avînt negîndit de recunoştinţă pentru cel pe care-ı scîrbise atît ; o simplă pornire prietenoasă înăbuşită in germen ; apoi o reculegere imediată, un moment de spaimă, ca acel ce descoperă intr-insul semnul unei boli fără leac. Căci nările ei începeau să se umple de mirosul acru de sudoare al celui adormit, şi-n aşternutul moale, de-o umeziciune caldă, viciată, corpul ei se afunda tot mai mult, şi ea credea că se înfundă pe încetul în noroiul unei mlaştini adînci. Limanul mîntuitor nu era decît o înşelare, un simplu ostrov moale de humă neînchegată, în oceanul nesfîrşit de întuneric. Şi ea ar fi vrut să se scuture, să se ridice, să scape acestui smîrc mincinos ce-o cucerea uşor cu hleiul lui infect şi lipicios.

Atunci distinse, în noaptea ce-şi pierduse tăria, minerul lucitor de alamă al uşii mişcîndu-se uşor. Distinse perfect acest amănunt, căci privirile ei aveau acum puteri de pasăre nocturnă ; se lăsa atît de uşor că ar fi trebuit o vecie ca uşa să fie deschisă, ca şi cînd ar fi fost apăsat de mina slabă de fluid a unui spirit supranatural. Dar minerul încremeni deodată, şi uşa rămase pecetluită în cadrul ei.

Ea fixa înnebunită uşa care trebuia să se deschidă dintr-un

moment intr-altul ; dar clipa aceea întîrzia tot mai mult şi nebunia îşi făcea loc tot mai mult în noaptea cugetului ei.

Poate e doar o părere a ochiului bolnav de spaimă. Nu putea fi adevăr, căci adevărul stătea dincoace, lingă dînsa, şi el era un om în carne şi-n oase şi putea ,să spulbere cu o vorbă aceste minciuni. Ce putea fi mai omenesc ca adierea răsuflării lui liniştite, ca mirosul sudoare! lui acre !

Ea se înghemui atunci în bărbatul de lingă dînsa şi chiar îl chemă în şoaptă, pe nume, de cîteva ori. Numai ochiul lui putea spune dacă minerul stă drept sau înclinat.

— Anton, Anton !

Gîndul lui e atît de sănătos, că nimic nu poate să-l înşele. Şi corpul lui e atît de voinic, că nimic nu ar fi în stare să-l înspăimînte.

— Anton, auzi, mă auzi

Dar ea nu îndrăznea să-l cheme mai tare ; ar fi vrut ca el să se deştepte doar la aceste şoapte şi totuşi simţea o teamă nelămurită de clipa cînd se va trezi.

li şoptea numele înainte... Dar tăcu şi începu să tremure la o mişcare a lui.

Apele faptului de ziuă izbeau acum fereastra în ritm de valuri, limpezind-o de funinginea nopţii. In odaie lucrurile se deşteptaseră ca dintr-un somn profund, căci acum se găseau toate la locurile lor. Toate, toate se aflau aşa cum aţipiseră în întunerec ; pînă şi cele mai mărunte începuseră să se vadă. Numai minerul lucitor de alamă stătea aplecat în jos, ca în cărţile ei degetul poruncitor de moarte...

— An ton..7

Vîrful minerului păru c-o porneşte uşor în sus, dar brusc îşi reveni.

— Doamne, sunt nebună ! Anton ! Anton !

Şi-l înlănţui deodată cu putere, ca aprinsă de dorinţi.

Dar ochii se întoarseră numaidecît magnetizaţi spre minerul vrăjit, care acum pomi să se ridice de la sine, rîzînd de spaima ei cu luciu-i de metal.

— Anton, înţelege odată, deşteaptă-te !...

11 zguduia cu putere şi-l strîngea tot mai tare, supărată parcă de nesimţirea lui.

Soldatul scoase cîteva gemete nearticulate, deschise ochii alene, tresări brusc, păru că-şi aduce aminte de locul unde se află şi, simţind corpul acela dulce ■ înfigîn- du-se într-âl său, simţurile i se răzvrătiră. îl cuprinse ca pe-un fulg şi-l strînse cu putere la pieptul lui de taur,

Ea i se dădu cu tot sufletul ei uşurat deodată, şi fiorul fierbinte de plumb topit pe care i-l strecura în trup, îmbrăţişarea lui încleştată o făcea atît de fericită, că-i venea să rîdă aproape de lumea cea copilărească de fantome.

Şi-n lănţuirea lor, ei nu vedeau vedenia ameninţătoare, care apăruse în cadrul ferestrii înălbite, pregătind ■cu mişcări socotite grozava răzbunare.

(„*Gîndirea*Bucureşti, III, nr. 15, 20 aprilie 1924, pp. 373—386 şi nr. 16, iulie 1924, pp. 405—414)

TROIŢA

*— Măi, dacă soarele apune încolo, noi trebuie s-o luăm încoace, grăi Pălălaie celorlalţi doi, şi cu toţi părăsiră urma lucitoare a săniei, apucînd-o spre dreapta prin zăpada crudă.

Apusul se stingea învineţind domol, şi din faţă [...] ii primi un pui de vîntuleţ ce se stîrnise pe nesimţite. Pălălaie le povestea înainte despre patimile Mîntuitoruiui ; ajunsese acum la grădina măslinilor. Tovarăşii de drum, eu armele în bandulieră, cu mîinile în buzunarele mantăilor, îl ascultau pe gînduri, mişcîndu-şi picioarele alene, mulţumiţi de calea ce-o străbăteau fără comenzi, de capul lor.

•— Ce-o fi acum pe la noi ! oftă Miercan. Ce mai fierbere şi ce mai cîntec !

— In oraş, ia Drăgăşani, au şi pornit cu colindul, gemu Mandin ţiganul şi, fără să mai asculte la ţîreovnicul care dezvinovăţea pe Cristos în faţa Caiafei, începu cu vocea lui zbîrniitoare :

Şi te scoală, fată mare,
Şi-mi aprinde-o lu-u-mînare,
Luminarea cea mai mare,
Şi-o pune-n-n-tre-i-icoane...

— Aşa se cîntă pe la voi, mă, de Ajun ? bufni în rîs Miercan.

— ...da' Petre se prefăcea că nu mai cunoaşte pe Dumnezeu... voi să profite de tăcerea ce urmă Pălălaie, spre a-şi continua istorisirea.

— Cum vrei să ne cînte, mă modîrlane, izbucni abia acum Mandin cu indignare, aducînclu-şi aminte că acel care-1 întrerupsese nu era un gradat. Ce, ca la voi, ţărăneşte ? La noi e oraş...

Şi porni şi mai cu putere :

Trei icoane în casa mare,
Trei icoane-n-n- cass-sa mare...

— Se întunecă şi vîntul se înteţeşte, daţi drumu la picioare, băieţi, îi împacă Pălălaie. Şi-şr grăbi şi el vocea după pasul gimnastic pe care-1 luaseră eîteşitrei. Da' Petre se prefăcea acum că nu mai cunoaşte pe Dumnezeu...

— Hm, va să zică Isus ghicise de-adevărat, se bucură Miercan de dibăcia dumnezeiască.

Iar Mandin cugetă :

— Dacă el, un sfînt, de trei ori s-a lepădat şi tot sfînt a rămas, poftim acum de te leapădă d-ai noştri şi treci la nemţi, că te-a mîncat gaia.

— Cin' te-a mîncat, măi Mandine ? întrebă a rîs Miercan.

— Şi ia mai du-te dracului odată ! se înfurie iarăşi ţiganul.

De departe se porni un şuierat lung, dureros şi ascuţit ca gerul ce se lăsase.

— Auzi ţigane, parc-ar fi bomba neamţului la Muncel, cu tragere lungă,

— De nu ne-am rătăci cumva, îngăimă Mandin.

— Ba tot ce se poate, întări Pălălaie. Dacă n-asculţi cînd se vorbeşte de cele sfinte.

Fluierul cerului se porni acum şi mai apropiat, şi mai ascuţit, şi mai lung. şi mai dureros.

—r Auzi, ţigane, mai glumi iar Miercan. Ţi-au dat de urmă vardiştii lui Dumnezeu. Parcă ar fi la tine, la Drăgă- şani, cînd te repezeai peste garduri cu gîsca rumânului.

Cînd termină cel de lîngă dînşii, un alt gardist al lui Dumnezeu îşi încercă şi el fluierul în depărtări neştiute. Şi numaidecît apoi apa tuturor vînturilor se porni nemiloasă din fundurile Rusiei. Soldaţii îi luară firul în piept, înotînd vitejeşte prin valurile de Crivăţ şi de negură.

— Ce te faci, Mandine ? întrebă nu fără oarecare nelinişte Miercan,

Ţiganul icni...

— JD-apăi cred că nu mai avem mult pînă la Tohatin, îi asigură Pălălaie.

Şi îmbărbătaţi de vorbele dascălului, îşi simţiră eu toţi picioarele mai solide.

Zăpada nu era mare. Şi pe cer, repede-repede, stelele prinseră să strălucească de ger.

— Uite caru ! continuă Pălălaie, Tohatinui vine chiar subt el, niţel-niţel mai la dreapta...

— Auzi, Mandine, mai *hacana*, glumi iarăşi Miercan, găsind mult curaj în glumele lui.

Chiar şi lui Mandin îi plăceau acum, căci ele îi dădeau impresia că vîntul nu-i aşa de aspru şi noaptea nu-i aşa de neagră cum se lăsase. El chiar ar fi vrut să găsească un răspuns la fel de glumeţ şi. se miră cum nu-I găseşte şi

acum aşa de uşor, cum îl găsea de obicei îa lumina zilei. Se hotărî însă ca la şotia cea nouă a lui Miercan să izbucnească într-un hohot de rîs, cum n-a mai rîs niciodată în viaţa lui. Chiar de l-ar face Miercan cum îi va veni la gură ! O glumă pe vremea asta afurisită face cît o odaie caldă.

în locul lui Miercan, a început însă Pălălaie, şi Mandin a tresărit :

„Miluieşte-mă pe mine, păcătosul şi întunecatul, cel înfundat în păcate multe, care cu urîtele mele fapte am mâniat pe făcătorul meu. Sub acoperămîntul tău alerg, Maică a lui Dumnezeu*'*.,.

O trîmbă de vînt risipi îndată vorbele dascălului, la care Miercan şi Mandin întinseseră cu evlavie urechea.

Mandin, crezând că Miercan a mai spus vreo glumă, izbucni într-un hohot puternic de veselie.

— Da' ce ţi-e, ţigane, te-ai luat la întrecere cu vîntul ? îi urlă Miercan la ureche. .

Ţiganul tăcu deodată şi începu să tremure. Cînd Crivăţul li se lăsă în spate, domolindu-şi mînia, Pălălaie reîncepu ca la comandă :

„...sub acoperămîntul tău alerg, Maică a lui Dumnezeu, şi cu umilinţă îngenunchind mă rog ţie cu lacrimi,, ca să îmblînzeşti pe feciorul tău..."

Pîraiele de vînt se puseră acum să curgă din toate părţile, inundînd cu desăvârşire cîmpia. Şi cu toate se încurcau în pulpanele de manta ale celor trei voinici. Parcă se rupsese tavanul cerului, de se prăbuşise calabalîcul sfinţilor într-o larmă îngrozitoare. Surugii nevăzuţi dau chiot, dinţi de strigoaică scrîşneau în întunecime. Fundul cerului clocotea ca şi cum dracii şi-ar fi ales tocmai noaptea sfîntă să-şi sărbătorească nunta stăpînului lor.

Pălălaie făcea cruci largi cît ţinea pieptul, Miercan le făcea cu vîrful limbii, Mandin în fundul buzunarului. Pălălaie se ruga, dar nimeni nu înţelegea ce spune, şi înaintau cu toţii abia răzbind tăria vîntului, îngheţaţi de groază. Vîntul parcă împrăştiase întunerecul ; zăpada pietrificată lumina, stelele sclipeau ca dinţii de lup.

Zăpada lumina de parcă era însăşi ziua, pe care noaptea n-o mai alunga la asfinţit, ei o prinsese în sfârşit şi o călca acum în picioare, strivind-o sub greutatea întunericului etern. Prin lumina ei învinsă, cele trei umbre îşi duceau spaima îngheţată în suflet spre cele şapte stele ale carului

mare. căzut cu oiştea în pământ. Totul era căzut, răsturnat, dărăpănat, totul se dărăpăna încă. Lăzile sfinţilor cădeau fără preget, spărgîndu-se una de alta cu zgomot nemaipomenit. Dracii cuceriseră cerul şi aruncau de-acolo cu boarfe cu tot pe vechii stăpînitori. Dascălul Pălălaie privea încremenit carul , ceresc rupt şi azvîrlit ca o biată vechitură, şi ochii îi lăcrămau. Printre lacrămi vedea cum toate stelele se desprind de pe boltă, gata să curgă ca o ploaie de pietricele. Iar Tohatinul era şters de pe suprafaţa pământului. Şi toate celelalte sate, oraşe şi măriri ale lumii, căci noaptea de apoi venise : noaptea lui Lucifer ! Şi era tocmai noaptea Domnului ! Şi el în zadar mai aluneca pe covorul de ziuă, împietrită şi scîrţăietoare prin frigul fără margini. Capul îi îngheţase de parcă era al unui om de zăpadă. Poate eâ aşa se va preface lumea sub noua împărăţie a întunericului !

Iar el va tot merge astfel, cu cei doi tovarăşi, pînă cînd oştenii negri, îngeri ai noului Dumnezeu. îi vor prinde şi-i vor întreba : „Ce faceţi ? Voi nu vă daţi cu noua împărăţie?“ I-auză-i cum forfotesc în văzduhul groaznic ! Ce te vei face atunci, Pălălaie dascăle ? Vei lăsa tu pe Cristos al tău, ca Petre, de teama frigării diavoleşti ?

Dascălul Pălălaie abia îşi mai trăgea picioarele, şi mîi- nile de mult nu mai făceau semnul crucii. îi venea să se lase într-o rină, să se prăbuşească ; tot era îngheţat. Tot. Numai acolo, în piept, în partea stingă, acolo mai simţea ceva cald şi luminos, ca luminiţa plăpîndă, cea dintîi lumînărică pe care o aprindea în bezna umedă a bisericii din Cerme- geşti la a doua cîntare a cocoşului. Numai apuca de-o aprindea, şi gata era şi popa ; apoi clopotele începeau să cînte, şi-ndată şi satul era în picioare... Unde eşti tu, părinte Elefterie, unde eşti tu, Cristoase, unde eşti tu, noapte sfîntă !...

Un plîns brusc şi nervos podidi ca pe-un copil pe dascălul Pălălaie. Vîntul îi îngheţă lacrămile pe obraz, dar de astă dată nu se înspăimîntă. El plîngea pe Cristosul acela blînd şi trist pe care- L slujise toată copilăria şi tinereţea, căci îl vedea legat în vîrful unui par, căruia oştenii întunericului îi dau foc la rădăcină. în închipuirea-i îngheţată alte imagini nu puteau să i se aprindă decît acele de foc şi flăcări..

Dascălului i se păru că se trezeşte ca dintr-un vis aievea, cum i se întîmpla adesea cînd se pomenea singur în biserica umedă din Cermegeşti, răsfoind în neştire ceasloa- vele, la lumina lumînărelii din mină. începuse să aiureze de frig. Şi groaza cea adevărată îl apucă abia acum, cînd îşi dădu seama că nu-şi mai poate mişca picioarele, cînd îşi simţi creierul un bulgăre de gheaţă atît de tare, că scăpăra, ca şi cremenea, scîntei de aiurare. Aşa mor oamenii de ger, îşi aminti el c-a cetit cînd va într-o carte veche : visînd foc şi lumină. O sfârşeală, fără chip de îndreptare, îl moleşea văzînd cu ochii. Aşa mor oamenii de frig : oboseala,

sfârşeala, visul de-a-n picioarele, plin de soare şi căldură, şi-a- poi perina de gheaţă, patul nesfârşit de zăpadă...

„...Cu giulgiul alb l-au înfăşat..

Dascălul se pomeni chitind acum prohodul şi se înspăi- mîntă de moarte. Sfârşeala îl făcu să se împleticească. Noroc că Miercan avea braţ puternic. Atît îi fu de ajuns, ca acesta să-l atingă, pentru ca Pălălaie să simtă numaidecât întărindu-i-se piciorul. Miercan era lingă el, şi dincolo, în stingă, Mandin. Şi era noaptea Crăciunului,' iar izbînda dracilor, o prostie. Nu mai aveau să se ridice ei în vecii vecilor ca să dărîme tronul dumnezeiesc ! Ce mare păcat să visezi astfel de bazaconii tocmai în noaptea cea mai siîntă... Iar Tohatinul trebuie să fie cît se poate de aproape, acolo, sub Carul mare, poate chiar îl arată cu oiştea şi de aceea s-a răsturnat astfel... Dar de ce-şi face cruce Miercan ? Pălălaie vrea să-şi întoarcă ochii spre Mandin, însă coardele gîtului sunt aşa de amorţite, că trebuie să-şi întoarcă tot trupul. Şi Mandin îşi face cruce... Iar Tohatinul nu se mai. iveşte de loc... Şi aici trebuia să fie : de mult trebuiau să fi ajuns... De cînd rătăcesc, să nu fi găsit nici un alt sat, nici un cătun, nici o colibă !... Doar erau prin părţile ăştia la fiecare kilometru... Şi vântul bubuie ca la Mărăşeşti ! Unde-s satele tale, Doamne ? Cînd le-a înghiţit întunericul ?

Şuieră aşa de grozav văzduhul, că dascălul s-a pus să şuiere şi el. S-a luat la întrecere cu toată larma vântului. Şi- urlă de parcă ar fi domnul sublocotenent sub focul artileriei : „Nu-1 veţi doborî, dinilor, nu-1 veţi doborî t“ Iar văzduhul rîde de neputinţa glasului lui, rîde cu hohote ş-i şuieră. Şi dascălul rîde la fel şi şuieră. Picioarele i se împleticesc. Miercan şi Mandin s-au lăsat mai Ia urmă şi-şi fac cruce şi boscorodesc şoapte fără înţeles...

S-au oprit deodată, în faţa unei namile întunecate, ce-şî scoate trupul mătăhălos, dintr-un virf de troian.

— Uite 4... învingătorul î bolboroseşte Pălălaie înfricoşat. Să nu-i căderi la picioare, fraţilor ! miorlăie el rugător şi cade zdrobit în puful movilei de zăpadă.

Â căzut pe spate, şi ochii încă îi mai stau pe jumătate zgîrciţi. Ceva, cineva, ascuns în ultima picătură de căldură ce i-a mai rămas în trup, îi dă porunca, deşi abia mai poate prididi *cu* pleoapa enorma greutate ce s-a lăsat deasupra-i.

Prin zgîiala ochilor vede ca prin vis pe cei doi tovarăşi de drum îi şi aude chiar : două vorbe care n-au nici un rost,

— Făclia aia, mă...

— Torţa ?

—- E, mă, e ! Torţa, ce dracu e !

Mandin i se pare cel mai curagios. El pomeneşte ceva şi de chibrituri.

— Am şi chibrituri, ţine tu mantaua... Vezi de te întoarce cu spatele încolo... [...]

Pleoapa lui Pălălaie n-a mai putut prididi, A închis sub

greutatea capului ei de fier pe Mandin înnebunit. Iar namila de întuneric care țîșnise din vârful troianului i s-a părut că s-a prăbuşit asupră-i.

— împărăția întunericului şi-a înghețului ! a mai putut grăi pentru sine ce a mai rămas cuget în capul lui de gheață.

Pe urmă, o lumină vie s-a aprins în locul cugetului aceluia, parcă într-o peşteră de sloiuri, însă aşa de mică, aşa de mică, incit a început să se zgîrcească, pentru ca tot corpul să i se înfrupte din căldura ei de chibrit.

A crezut că s-a trezit pe lumea cealaltă ; pe lumea aceasta, însă, sub puterea noii stăpîniri. Cineva îl zguduise cu putere, apoi simțise o căldură vie dogorindu-i, întîi ca o părere, apoi din ce în ce mai stăruitor, obrazul drept.

A deschis ochii mari şi nu putea să creadă privirilor. Mandin, negru, cu ochi scăpărători de drac împielițat, avea în mină o torță din care cădea [u] sforăind picuri de pucioasă. „A trecut la *ei,* la ceilalți", a ghicit îndată Pălălaie. Şi ridicîndu-se puțin într-o rină, să vadă de unde venea căldura cea mare, înțelese repede totul. Namila întunecată de care se speriase adineaori ardea cu spor de la rădăcină puțin mai sus. Vîlvătaia se zbătea furioasă cu sine însăşi şi, aprinsă la loc potrivit, mânca fără preget cu limbile-i de balaur din uriaşul nemişcat de lemn. Vîntul o asmuțea îndărătnic şi, cum o vedea că se lasă spre dreapta sau spre stînga, cum îi cetluia de piciorul uriaşului capul cu guri nenumărate şi roşii.

—• Uite c-a înviat Pălălaie ! strigă Mandin cu veselie.

— Slavă Domnului ! mormăi de după perdeaua grea de fum Miercan.

— Vin, mă teteo, de te mai dezmorțeşte colea olecuță, că d-abia 1-aprinserăm.

Pălălaie nu˜şi putea însă trage picioarele ; se făcuseră țurloaie ca pe streşini. Noroc că-n piept şi-n braț mai rămăsese puțină viață.

El tăcu şi căută nedumerit şi cu luare-aminte la ciuperca, parcă din lumea zmeilor, care ardea. „0 troiță !..." se lămuri şi-şi scuipă, cu gîndul, în piept. „Piei, drace !", făcu privind înspăimântat pe Mandin, eare-şi stingea torța în zăpadă.

Căci flacăra prinsese acum tărie ; limbile ei crescuseră ca visul şi se întreceau una pe alta biruitoare spre coviltirul de şindrilă. Cu toate că n-ajunseseră nici la jumătatea drumului, dogoarea era atît de puternică, incit Pălălaie îşi putu mişca şi piciorul drept.

— Dă-te la o parte, Pălălaie, că o să cază pe tine ! zbieră Miercan din răsputeri pentru ca să răzbească vîntul.

Pălălaie-se cutremură. Ardea chipul lui Dumnezeu. Insă pe el niciodată nu-1 vor putea face să treacă de partea Diavolului ! Se gîndi să fugă şi privi în noaptea albă ; i se păru că vede vîntul fărîmîndu-se în legioane de draci, care zburau pe caii lor negri deasupra lumii cucerite. Mai aproape, reflexul flăcărilor se zbătea

domol şi prietenos pe covorul de zăpadă. Cînd îşi întoarse ochii spre foştii iui tovarăşi de drum, căci în cugetu-i se lepădase de dînşiî, îi văzu cot la cot, închinîndu-se. Le urmări firul privirii.

Flacăra acum se ridicase zdravăn, mîngîind gleznele răstignitului şi luminîndu-i coapsele, şoldurile, pieptul, braţele pironite. Capul stătea încă înecat în fum. Nu era o simplă zugrăveală, ci un Cristos cit un stat de om, săpat cu meşteşug în lemn, aşa cum fiul lui Dumnezeu este închipuit pe toate crucile uriaşe din nelămuritele răspîntii

— Ce aţi făcut, cîinilor ? strigă el, plin gin d pe jumătate. Ce aţi făcut, vînduţilor ?

Mandin şi Miercan îngenuncheaseră şi se închinau ; Pă˜ lălaie se repezi cu capul în zăpadă şi începu să-şi care omăt pe cuşmă, văicărindu-se şi bălmăjind vorbe fără şir. Cînd se potoli, surprinse pe ceilalţi doi sărutînd. la rîndu-le, zăpada. Şi figura, din crîncenă, i se înduioşa îndată.

— Iertaţi-mă, fraţilor ! suspină. V-aţi întors întru Domnul, iertaţi-mă..., dar prea mi s-a rupt inima, fraţilor, cînd l-am văzut, fraţilor, arzîndu-i picioarele... cum ardear păgînii pe mucenici, fraţilor, în cartea popii Mae din Cer- megeşti.

Mandin păru deodată că dă semne de nelinişte şi întinse urechea spre depărtările negre, apoi sări repede în picioare. Pe faţă i se cetea o mare îngrijorare.

Pălălaie, fără să ia seama la dînsul, privea trupul sfînt şi i se părea că se zgîrceşte chinuit de flăcări. Şi lacrimi îi curgeau clomoale, una după alta, necurmat, din ochii ce parcă se topeau de strălucirea focului.

— Iartă-mă, Mandine, iartă-mă, Mandine !... înţeleg, v-a fost frig şi aţi vrut să vă încălziţi... înţeleg, înţeleg... a înţeles şi el şi vă iartă pentru atîta...

Miercan îşi ridică un genunchi, apoi, încet-încet, se înălţă şi el de-a binelea în picioare, eu ochii, cu urechile în nelămuritul nopţii. Şi ochii parcă îi creşteau şi se umflau.

— ...V-a iertat, vă spun eu... o să-i vedeţi faţa milostivă cînd o ieşi din fum... da' eu, fraţilor, credeam că v-aţi dat cu Dracu...

Ochii lui Mandin s-au bulbucat de asemeni şi sclipesc ca stelele cerului.

— Auzi ? şopteşte el stins.

Iar Miercan aude şi tot mai stă la cumpănă.

— ...voi credeţi că Dracu a răzbit pe Dumnezeu ?... că l-a luat pe neaşteptate fiindcă... petrecea de Crăciun... Ehe... dar ostile unde le-aţi lăsat... ostile înger... eşti...

— Lupii ! strigă Miercan, scos din sărite. Pălălaie priveşte uimit la Miercan. Aproape că nici nu pricepe sensul cuvîntdlui strigat, şi totuşi l-a auzit minunat de bine. Dar cînd urechea i se umple şi lui de urletul depărtat : „hu, huuu", atunci se luminează în sfîrşit. Şi surîde cu înţeles. Ştie el ce fel de lupi sunt aceia :

Necuratul... Legioanele biruitoare...

„Hu... hu... huuuu.J*

Miercan şi Mandin se zbat cu înfrigurare. Pregătesc armele, forfotesc grăbiți în sacii cu cartuşe ; mîinile nu mai nimeresc ce s-apuce mai întîi. Mecanismul înghețat țăcăne. Unul a destupat o grenadă, altul scoate căciula focosului.

„Hu... hu... huuuu..."

— De ce rîzi, Doamne ? ! țipă aiurit nebunul, care tocmai s-a ridicat din noua prosternare.

Flăcările mistuiesc vrednice jumătatea de jos a sfîntu- lui trup ; limbile lor lămuresc acum din plin fața'Mîntui- torului, care într-adevăr rîde în jocul de lumini, parcă un martir înlemnit de groază şi de durere. Cei doi soldați îşi fac cruce, nebunul s-a prăbuşit...

—* lartă-ne, Doamne... Iartă-ne, Dumnezeule, şoptește Miercan rugător. Am greşit... înghețul ne-a îndemnat... lămureşte el lemnului înviat de pe cruce.

Dar haita se apropie necontenit ! „Hu... hu.... huuuu..."

— ...Mandine, pun-te în spatele meu... aşa... pun-te bine... să nu te dezlipeşti, băiete... pînă... pîn'... la urmă..

— Sfîntuleţule, nu ne lua zilele... gemu şi țiganul.

Uriaşa faclă s-a încins cu desăvîrşire, para a răzbit prin şindrila acoperişului şi aruncă pînă-n mari depărtări scîntei şi tremurătoare preşuri de lumină ; piciorul prefăcut în jăratec pîrîie, troița se clatină.

— Nu mai rîde, sufleţelul meu, împăratul meu, durerea mea... bolboroseşte înnăbuşit nebunul, cu capul în omăt.

El ştie că se va petrece acum o mare minune în lupta dintre dracii prefăcuți în lupi şi dumnezeul prefăcut în foc. Şi aşteaptă cu răsufletul reținut.

Ceilalți aşteaptă de asemeni, cu mîinile pe trăgaci, tăcuți, înfiorați, solemni. Iar tunetul vîntului parcă s-a potolit, căci tot văzduhul nu-i plin atum decît de clocotul haitei apropiate.

Şi Cristos s-a mărit cît întreaga troiță ; cu păr vîlvoi de flăcări, cu brațe amenințătoare de flăcări, groaznic la chip, asemeni unei vedenii apocaliptice, stă gata să se năruie ca o revărsare de jar peste turburătorii măririi lui singuratice.

în înălțimi, vîntul, amuțit un răstimp, s-a pornit metalic, asurzitor, ca trîmbița de apoi a dreptății.

f„*Universul* *literar* Bucureşti, XLII, nr, 3, 17 ianuarie 1926, pp. 3—5)

POARTA DE FIER

Cînd a venit să-şi facă luna de concentrare la cazarma de jandarmi din oraşul aceia mare, ardelenesc, ceea ce a surprins mai mult pe Botoran a fost poarta enormă de stejar masiv, căptuşită cu drugi metalici, compunînd pe ea complicate figuri de geometrie. Şi intr-adevăr, ea putea să cîntărească sute de ocale, iar grosimea-i neobişnuită te îndemna îndată să crezi că era făcută să slujească

unei cetăți întregi, în vremile nesigure de demult, şi nu unei cazărmi moderne, cu aproape două sute de ostaşi, cu puşti, cu mitraliere, cu grenade, cu tot felul de arme de toate puterile şi calibrele. **

Jandarmii ceilalți, recruți, reangajați sau concentrați, simpli soldați sau gradați, îi ziceau cu toții *poarta de fier* şi încolo nu-i mai dau nici o importanță. Dar pe Botoran îl amuza nespus cum namila asta, pe care n-ai fi dus-o cu doi boi, se deschidea [aşa] de sprinten şi de elegant doar la o simplă apăsare de buton. Atunci trei sonerii începeau să țîrîie în trei locuri distincte prin fundul curții lungi şi întunecoase ca o văgăună dreptunghiulară, cu pereții abrupți şi fără podoabă, sau cine ştie unde, în restul clădirei imense şi cenuşii. Intr-o astfel de cetățuie, sentinelele făceau paza pe dinăuntru ; de fapt ele nici nu prea foloseau la cine ştie ce lucru.

Iar Botoran, om cu stare şi plătind la o vîrstă nepotrivită-ratele unor vechi şi obscure datorii către serviciul militar, se mulțumea cu gîndul că doar o lună numai avea de stat între zidurile acestei sinistre puşcării.

Şi zilele îi făceau pe plac ; treceau chiar prea repede.

în cea dintîi a Jăcut cunoştință cu camarazii mai apropiați ; în a doua,— zi de sărbătoare — a şi tras un chef de pomină cu gradații din secție. Şi îndată simpatiile tuturor au început să-l înconjoare. Iar ofițerii i-au considerat cu deferență îmbrăcămintea, de calitate cel puțin egală cu a elegantului locotenent Pîcleanu, rufăria fină, pielița subțire şi albă a obrazului...

A trecut întîia săptămînă şi a trecut şi a doua, iar el privea cu drag orice nou amurg, care, în curtea adîncă şi tăiată exact ca o cutie uriaşe, se cobora din vreme şi grabnic ; simțea atunci ocrotitoare învăluirea timpului curgător, luîndu~l cu sine, ca un rîu molcom, spre limanuri mai bune.

*

Şi astfel trecu şi săptămîna [a] treia.

Iar Botoran rîse de melancolia lui de la început, că putuse să i se pară atît de îndepărtate o margine de alta ale unei luni. Şi mai rîse puțin şi de poarta cea grea de fier. I se păru acum şi mai inutilă şi mai ridicolă, cu grosimea ei neobişnuită şi cu armura ei metalică, față de neîncetata şi calma trecere a timpului,

♦

Astăzi poarta era deschisă, ca de obicei, pînă nu se înserase bine. Botoran putu să iese chiar afară pe trotuar, privind în lungul şi-n latul străzei largi şi libere. Lumina cea mare îl lovi în ochi şi el trebui să clipească de cîteva ori ca să se obişnuiască într-însa ; trecătorii erau rari aci, la marginea oraşului, dar pe strada dreaptă, acolo, departe, în centru, se vedea forfotul cel mare şi negru şi

neobosit, iar zgomotul lui îi umplea urechile potolit şi dulce. El intră repede în semiobscurul umed al curţei ; i-ar fi plăcut acum să simtă mai grea apăsarea zilelor acestora din urmă ale serviciului. Ar fi vrut mai multă asprime din partea ofiţerilor şi mai multă necuviinţă din partea camarazilor. îşi aminti că la concentrările trecute găsise neapărat cîte-un comandant rău, care-l punea la încercări josnice tocmai ca să se amuze de hainele lui bine pistruiate cu stropii tuturor murdăriilor ; iar seara, în dormitor, aluzii de răcani, for- fecînclu-i obîrşia şi nenorocul, îl exasperau de grosolănie şi groază: Atunci ceasul liberării avea farmecul lui, Acum -— de bună seamă pentru cea din urmă oară — îl „vărsa- seră“ tocmai aici, la compania aceasta de jandarmi, unde prea multă atenţie cazonă şi bunăvoinţă începeau să-l plictisească.
*

Ora închiderei sună şi poarta pomi, puternică şi vioaie. Botoran, deşteptat din gînduri, o privi poznaş, cum se îmbucă ferm şi detunător în cadru. Şi zîmbi iarăşi, socotind ce oameni blajini ferecă astfel şi-i desparte de restul lumei.
Mecanicul legă balamalele de sîrmele celor trei sonerii, iar caporalul de gardă aşează primul schimb.

Botoran rămase de vorbă cu santinela :

— Ai putea să-mi spui, măi. camarade, dacă eşti dumneata aci, la ce mai serveşte goşgogeamite poartă ?...

Sentinela îl privi cu uimire, pe urmă îşi lărgi gura în surîs de înţelegere ; coconaşul ăsta vrea, de bună seamă, să potrivească lucrul pentru vreo raită prin oraş...

— D-apăi ca să am iertare, mări a-voastră, eu mi-s schimb întîi... la miezul nopţii vini altu...

Botoran vru să-l lămurească de bunele lui gînduri :

— La noi... la cazărmile noastre din Oltenia... porţile stau toate deschise în timpul nopţei... şi nimeni nu îndrăzneşte să intre sau să iese... odată ce-s santinelele acolo... Numai că, opină el, pentru a dezlega pe deplin încrederea străjerului, asta e, se pierd prea mulţi paznici cu atîtea porţi şi deschizături, înţelegi?... !i tot oboseşte degeaba pe bieţii oameni...

Şi după ce tăcu cîtva, căutînd în ochii soldatului capătul de punte pe care credea că a deschis-o spre sufletul lui, lovi în poartă de mai multe ori, aşa cum ai bate prieteneşte un cal pe crupă.

— ... aşa că, vezi dumneata, or una, or alta... or porţi... or sentinele...

Dar soldatul se edificase.

— Eu-s caraulă, domnişorule, dar poarta asta numai mecanicul o poate desface.

îi declară aceasta oarecum mirat că Botoran n-a aflat încă un lucru atît de elementar.

Iar Botoran o luă agale spre dormitor. Neînţelegerea aceasta îl

întristase deodată şi pînă într-atîta, că el singur nu-şi da seama cum. Urcînd scările alene şi greu ca un moşneag, trăgîndu-se obosit după mîna care o muta tot mai sus, pe rampa încolăcită în spirală strînsă, i se păru stupidă toana asta a lui de a aduce vorba tot de poartă ori cu cine sta de sfat. Poate camarazii au şi început să-l facă ţintă de glume şi-şi aminti de Mereuţ, poznaşul companiei, care-i imită pe toţi la glas şi mişcare şi care ţine lipiţi de patul lui, pînă dincolo de miezul nopţei, pe ascultători.

Hotărît, de-acum o va da dracului de poartă. Chiar mîine va aduce vorba despre ea, ca să le arate că s-a convins de utili...

Ei asta-i acum... ba nu mai aduce nici o vorbă. Afurisită poartă, domnule... Doamne fereşte... da zău... ceva- ceva tot o să tragă de pe urma ei...

*

Dacă a pornit cu trenul de douăsprezece noaptea, atunci azi la prînz este aici... Dacă n-a pornit, atunci a ajuns-o telegrama...

Botoran avea permisie pînă seara la ora nouă. Luă o birjă şi plecă la gară. Dar doamna Botoran nu veni. Lucrul acesta îl bucură ; va să zică, primise telegrama. El se opri la unul din restaurantele [...J de pe lunga stradă a gării ; s-ar fi dus mai cu plăcere în centru, unde românii din regatul vechi deschiseseră bodegi şi birturi cu mîncări tradiţionale româneşti. Dar acolo forfoteau ofiţerii şi el vrea să se ţină departe — aceste ultime zile — de tot ce i-ar fi putut aduce cine ştie ce neplăceri. Prin aburul bucatelor şi al vinului, în atmosfera îmbîcsită de fum de tutun, încărcată de aburii alcoolului, străpunsă de ţipete femeieşti, ochii văd altfel, şi ţîfna ascunsă în dosul veseliei sare mai repede decît oriunde. Afară de asta, vru ca să aibă întreagă impresia exilului forţat... îl mai ţineau încă, deşi termenul concentrării se sfîrşise aseară... Dar domnul căpitan lipsea, iar domnul locotenent nu putea să hotărască nimic. Nu primise nici un ordin. Asta chiar produsese încurcătura cu scrisoarea... Dar, în sfîrşit, taci că n-a apucat să plece... Alt tren, cu legături directe de-acolo încoace, numai după-masă la patru mai este... Or, telegrama a pornit aseară la şase...

Astăzi, chiar de dimineaţă, o are...

Lasă, că tot nu scapă ea nevăzut oraşul ăsta... Mîine probabil se va întoarce şi domnul căpitan. Hîrtiile vor fi iscălite, iar el o va aştepta liber şi... civil. O va aştepta el, în toată fiinţa şi puterea, şi nu miliţianul ăsta, destul de curăţel, e drept, dar timid şi binevoitor, caraghios de binevoitor, cu buzele atîrnate în surîsul stupid şi descleiat, gata să se închege la orice moment în expresia corespunzătoare feţei domnului căpitan... ba chiar a domnului plutonier...

Ei, cu mutra asta de nerecunoscut vrea el să-şi primească nevasta, s-o plimbe pe străzile pline de lume, biet domn caporal, umil şi resemnat dinainte ?... Haida-de...

Cum putuse s-o cheme înainte de a avea în mină foaia de liberare ?...

Şi Botoran, care pînă acum mîzxcase în neştire un papricaş, ce denega faima vestitei mîncări ungureşti, ceru de astă dată vin cu sifon.

Privi mirat mesele goale din juru-i, acoperite de feţe curate şi albe ; judecind după locul ocupat de estrada şi pupitrele muzicanţilor absenţi, înţelese că a nimerit într-un local de seară. în colţul opus mînca un domn bătrîn, ce părea că-şi ascultă atent gîndul ; chelnerul îl servea fără să-l întrebe nimic, apărea şi dispărea cu felurile cele noi la timp, muteşte, fără nici măcar să se privească unul pe altul. O masă mai mare dintr-un colţ fu ocupată apoi de cîţiva tineri, cari rămaseră tăcuţi pînă li se aduse comenzile, apoi izbucniră într-o violentă discuţie [...]

Botoran vedea în toate lucrurile astea ceva neobişnuit ; pînă şi chelnerii se mişcau cu totul altfel de cum el îi ştia că se mişcă. în curînd însă toate se vor schimba ; el va fi din nou în oraşul lui unde totul se mişcă aşa cum trebuie să se mişte, unde cunoaşte pe toţi chelnerii şi unde toată lumea îl ştie şi-i dă ziua bună.

Un simplu militar, un caporal ; acum probabil i se va da drumul cu gradul de sergent ; dar cum putea să se plimbe pe străzi cu ea şi cu gradele şi cu hainele ăstea ?...

întrebarea revenea necontenit, înveselitoare şi de ne-râspuns. Ar fi fost nostim. Şi la plată lăsă, la cei ce-1 serviseră, bacşişuri care-i uimi.

El ieşi pe străzile scăldate de soarele galben al toamnei ; mergea cu pas liniştit, de om pe care nu-l mînă nici o grijă. Rarii trecători ai după-amiezei priveau cu respect la haina" lui de albastrul cerului, la fireturile albe şi împletite, la cele_ două galoane late de la umăr ; pintenii mai ales şi sabi% obligau pe toţi cei întîlniţi să-şi coboare ochii dinainte-i.

Botoran se simţea jenat de fugarele umilinţi. Rictusul lui statornic se schimbase acum într-un surîs de prietenie şi încurajare. Părea că le spune tuturor : „N-aveţi grijă, sunt rezervist, mîine chiar trebuie să mă libereze ; dacă nu lipsea domnul căpitan, astăzi nu mai mă priveaţi cu aerul ăsta stupid şi prefăcut... mă priveaţi cum trebuie să mă priviţi

în faţa somptuosului hotel „Astoria", cîteva birji staţionau încărcate cu bagaje şi de oameni cu figuri înnegrite şi îngălbejite
de drum şi de oboseală. Aşteptau moţăind istovit, privind vag dinainte-le, sau pleoştind ochii în crupa cailor. însişi birjarii păreau cuceriţi de această stare generală de îndobitocire. Cineva ieşi atunci din holul luxos, dînd din umeri şi călcînd alături. Lîngă prima trăsură rosti mînios două vorbe, se aruncă în grămada de oameni şi bagaje şi birja mică porni clătinîndu-se.

Pînă ce Botoran să ajungă în dreptul hotelului, rînd pe rînd, alţii ieşiră din holul elegant, dînd din umeri şi călcînd alături, şi rînd pe rînd birjile cele mici porniră agale, ca şi cea dintîi ; el le petrecu cu privirea multă vreme, ţinîndu-se una după alta în şirag jalnic de bă- jenari.,t

Le ajunse apoi în faţa hotelului „Central", unde avură aceeaşi soartă, şi mai apoi în faţa hotelului „New York". De bună seamă, hotelurile erau toate înţesate, şi el mulţumi din nou norocului că nu j˜a adus soţia. Altfel, acum ar rătăci şi el din hotel în hotel, în coada şiragului, în mîrîielile pretenţioase şi ameninţările birjarului, în privirile cercetătoare sau compătimitoare ale trecătorilor, întîmpinînd pretutindeni aceeaşi înălţare seacă din umeri a portarilor galonaţi, cu şapcă scrisă cu aur

Botoran se duse în parc să-şi caute strimta lui alee favorită. Aspiră adine umbra umedă a copacilor cari se împleteau pe deasupra în bolta de nepătruns. Aici, de bună seamă, nu străbătuse vreodată nici soarele, nici ploaia. îşi scoase gazetele şi începu să cetească. Dar ochii îi fugeau necurmat în desişul negru al arbuştilor, cuiburi de şerpi încolăciţi în jurul trunchilor enormi. O broscuţă pîntecoasă ieşi din întunecime şi-l privi cu ochii holbaţi. Apoi porni şonticăind pe marginea cărării,

Cînd se ridică să pornească, înserarea împînzise oraşul, căruia luminile aprinse în şir, pînă hăt în dealurile dimpotrivă, îi dau o întindere neştiută şi neînţeleasă. Aproape de cazarma jandarmilor, Botoran descoperi una din birjile de la prînz ; o cunoscu după cocoana cu voal

verde dinăuntru. Trăsura staţidna în dreptul unui vestit han popular, cu circiumă zgomotoasă în faţă. Domnul — însoţitorul cocoanei — ieşi din circiumă cu acelaşi gest obidit din umerii zdrobiţi. Trăsura se lăsă spre el cînd piciorul apăsă scara ; dar nu urcă, fiindcă, cine ştie pentru a cîta oară, un nou conciliabul în şoapte se porni între pasageri şi birjar. Din poarta cazărmei Botoran văzu, după lungă zăbavă, trăsura întorcînd şi luînd-o agale înapoi.
*

Plantonul îl anunţă că e ora închiderei şi el pătrunse înăuntru. Şi-odată cu. poarta, care se prăvăli în cadru, gîndul tîrzîielnic şi neaşteptat îi înflori cu picuşuri de sînge în minte. Parcă fusese înţăles cu poarta şi numai atît a aşteptat ea, să-l prindă în capcana asta adîncă şi neagră, pentru ca el să-i sară deodată, înfigîndu-i-se în creier ca un cuţit tîlhăresc.

Se întoarse ameţit şi privi. Poarta, acum închisă, stătea calmă în faţa lui, atît de calmă, că drugii de fier bătuţi deasupra-i păreau braţe încrucişate de uriaş, păzind în repaos.

Dar gîndul ascuţit îl frămînta cu străşnicie ; el avu impresia că un mic animal acvatic i-a căptuşit creierul, -vierme încrengat şi multiplu, grapă minusculă de fier, vie şi sfîşietor de pătrunzătoare.

De bună seamă s-ar putea să se întîmple ! Şi dacă ea n-a primit telegrama pînă la 12, cu siguranţă că a luat trenul de amiazi...

...Cu neputinţă, cu neputinţă... ea ştie că va ajunge noaptea... şi că noaptea el nu poate s-o aştepte... pentru că... pentru că...

...Dar ea mai ştia că el trebuie să fie liberat... şi că trenul soseşte la unu...

...Că ora asta, mai ales acolo, la ei, în viaţa lor de toate zilele, de oameni avuţi^ nu-i tocmai cea mai tîrzie ; că, în sfîrşit, la orice oră nu-i prea tîrziu ca să aştepţi, pornită din mari depărtări, cu toată greaua povară a drumului zdrobitor în spate, pe cea care vine pentru tine...

Botoran se plimbă agitat pe fundul curţei cubice ; i se părea lui singur o jucărie mişcîndu-se. în fundul cutiei mari în care a închis-o stăpînul-copil cu celelalte păpuşi...
căci nu poate fi clecît un copil stăpînul acesta nevăzut, care prăbuşeşte cu atîta cruzime porţile cutiei peste gîndul aspru şi sfîşietor...

Plimbarea agitată îi face bine lui Botoran ; gîndul grozav şi-a potolit curgerea devastatoare ; acum picură uşor, ca un butoi neîntărit bine în cercuri,
* |

în dormitor, camarazii s-au strîns lîngă patul lui Mereuţ, glumeţul şi bunul povestitor ; cei obosiţi s-au dezbrăcat însă demult şi acum sforăie, înfăşuraţi pînă la bărbie în păturile sure. Botoran stă la gînduri ; să intre în grupul vesel al ascultătorilor sau să se culce. Cele două felinare cu ulei, care abia de urnesc lespezile grele de întuneric, învăluiesc cu tristeţe nehotărîrea lui.

în colțul lui Mereuț s-a stîrnit rîsul. Botoran începe să-şi scoată agale hainele. Trebuie să fie destul de obosit, doar a umblat atîta... De la gară înapoi, pe jos, e o distanță... „0, dacă aş adormi îndată, atunci prăpastia nopței ar fi trecută doar dintr-un salt !“... Se va vedea mîine dimineață piept în piept cu împrejurarea... care nu va fi aşa vitregă... desigur, desigur... închipuiri... toate sunt închipuiri... ea trebuie să fi primit telegrama...

Şi la surîsul gîndului acestuia, hainele lui cad repede una după alta ; mîinile desfac febril şiretele ghetelor înalte... Mîine va fi nepăsarea, liniştea şi libertatea... Mîine poarta de fier nu va mai cădea grea şi decisivă... peste mormîntul gîndurilor supărătoare...

*

El s-a înfăşurat în pătura moale, care-i desemnează forma corpului. îşi urmăreşte cu atenție conturul prin zarişteа ca de amurg înaintat şi gîndul se opreşte fără legătură la nevastă-sa. Zîmbeşte şi-şi freacă involuntar genunchii.

Apoi se întoarce pe-o parte şi brațul cuprinde drăgăstos colțul perinei...

*

O vede înaltă şi uşoară, trecînd ca un vis alb printre mobilele odăii, în cămaşa de noapte, cu picioarele goale în pantofii de pîslă. S-a sculat de curînd şi-i pregăteşte la maşina de spirt cafeaua. Prin semiîntunerecul dimineții, în camera cu transperantele trase, lingă flacăra albăstruie şi nestatornică, pare ceva ireal şi demonic. Botoran priveşte prin genele care se străduiesc alene să desfacă țesătura somnului. Insă cununa grea a părului strîns în pripă acuză realitatea. Cristalinele apăsate de aţîţarea matinală descopăr pe albul eămăşei vagi umbre de mister. Apariția se apropie ; albul eămăşei ia rînd pe rînd indecise şi disparate forme omeneşti. Aburul cafelei se ridică tare şi răscolitor. Braţe de pe care cad mîneci largi şi albe se împletesc.

*

Botoran s-a mişcat brusc şi repede pe partea cealaltă, înăbuşind în urechea stîngă un glas străin, pe care nu l-a mai auzit niciodată şi care a vorbit clar în tăcerea dormitorului.

— Nu-i adevărat, nu este acesta adevăratul tău nume...

S-a ridicat în sus şi a privit tulbure peste paturile dispuse în rînduri drepte şi perpendiculare. Camarazii au părăsit de mult patul lui Mereuț şi acum dorm atît de aciînc, că nici măcar nu se aud sforăituri şi nici regulatul suflu omenesc. Somnul împietrit al cazărmilor. Să fi vorbit cineva în vis ? Şi Botoran ia rînd pe rînd paturile şi-şi rememorează vocea fiecăruia. I se pare curios şi lui cum de şi le aduce aminte atît de perfect, cînd niciodată n-a luat seama la ele... Uneori are cîte o mică îndoială... dar repede gîndul se reîmprospătează. Nu, cuvintele care au răsunat atît de aproape nu sunt ale nimănui ; au răsunat chiar în gîndul lui.,. Cine ştie unde au fost pronunțate.

*

Botoran scoate de sub perină ceasul. Dar e greu să distingă

ceva. Cifrele le-ar şti după poziţia lor pe cadran ; însă parcă sunt patru ace care arată deodată... şi răsar necontenit... infinităţi de ace...

Botoran a sărit din pătură şi se îndreaptă spre unul din felinare.

— Prostii ! şopteşte el, dar se apropie îngrijat de lumina revelatoare.

„Unu şi un sfert... O, ho.., nici n-a venit trenul ! Trenul vine la unu şi jumătate,./*

Şi el, care bănuise una din acele minuni telepatice... Rîse şi se apropie de patul pe care-1 lăsase cald şi dulce...

„Nu-i adevărat, nu este acesta adevăratul tău nume !"... Hm, cum dracu i-au venit tocmai cuvintele ăstea în ureche... şi ce-ar fi putut să însemneze ?..."

Trenul s-a oprit, negru şi somnoros el însuşi. Nici n-a tras cum trebuie, aşa ca vagoanele să se cuprindă toate în lumina felinarelor ; locomotiva s-a lăsat greoaie chiar în mijlocul peronului, zdrobită parcă de drum şi neodihnă. Acum pufăie greu, de-abia trăgîndu-şi sufletul.

Prin compartimentele slab luminate, mîini de plumb se întind la reţelele cu bagaje. Spre cimentul peronului, de pe treptele umede, se întind nesigur şi precaut picioare de varii forme şi mărimi ; parcă nasc din negură, căci de-abia după un timp se schiţează, în lumina ceţoasă, imprecise ca nişte fantome, trupurile pe care le poartă.

Botoran simte ca un curent rece prin şira spinării, I se pare că stă retras de felinare, în cămaşă şi papuci de dormitor, doar cu *pardessus-ul* pe dînsul şi cu gulerul ridicat. Pe el nu-1 vede nimeni, căci este doar spirit, iar trupul i-a rămas în pat, în dormitor, doar ochii lui alunecă peste trepte, ca mîini înaripate pe clape, le cuprinde simultan în văz şi e de-ajuns să prindă din zbor doar conturul boturilor de gheată, ca să treacă nervoşi înainte. O imensă vitrină de pantofărie parcă a prins viaţă şi mers ; dar ochii umblă harnici înainte şi ceva de calm şi sigur se reîntronează în pieptu-i golit ; e sufletul care se întoarce să-şi ia locul în patul cazărmei din str. Moţilor.

#

Botoran se întoarce pe partea cealaltă, dar regretă prea timpuria mişcare. Dacă, pe *urmă,* o întîrziată a păşit ceva mai tîrziu de pe trepte ? Şi cum două vîrfuri de pantofi îi ţîşnesc în vederi din negrul compact, ca două vîrfuri de suliţă, apoi gleznele subţiri, cu pulpele uşor crescute, şi genunchii înalţi se desemnează treptat şi apoi corpul destins şi subţire. Pasul sigur şi cunoscut păşeşte larg şi spornic spre locul ascuns de felinare. Pe buzele umede cuvintele revederei joacă de acum : „Te-am văzut pe fereastră, te-am văzut chiar aci în întunerec... Dar ce este dezordinea asta... ?"

Insă trupul zvelt şi-a contenit drumul şl închipuirea priveşte

nedumerită locul unde fusese cealaltă închipuire. In patul lui, Botoran se mişca frămîntat de parcă i-ar munci blesteme şi farmece îndepărtate. Spiritul lui s-a reîntors la gară, dar doamna Botoran a pornit în oraş. Şi spiritul lui — rămas pe scările de piatră în aceeaşi ţinută sumară, cămaşă de noapte, papuci *şb par des sus*-ul cu guler ridicat, cătînd zadarnic prin negură pe cea care a pornit singură în noapte. Departe de tot, luminile birjilor care s-au dus se urmăresc agale prin întunerecul vag ; apoi dispar rînd pe rînd şi brusc, ca nişte stele căzătoare. Dacă ea nici n-o fi prins măcar o trăsură... şi unde s-ar fi putut duce cu trăsura ? în hoteluri nu se găsesc locuri nici măcar ziua, dar acum, peste miezul nopţei...

*

Silueta subţiratecă a doamnei Botoran se încadrează deodată în dreptunghiul luminos al intrării de la „As- toria". Regretăm, n-avem nici un loc, doamnă", se aude o voce căptuşită de tuşă... „Ba, de ce, ba de ce ? intervine o altă voce, molatecă şi prietenoasă. Pentru o doamnă aşa de... orice pasager ar fi măgulit... să cedeze../[4]

Botoran s-a ridicat brusc pe şezut. Noroc că închipuirea, zguduită de mişcarea lui, s-a agitat şi ea ; doamna Botoran a întors, elegantă şi dispreţuitoare, spatele şi a ieşit din holul luminos. Săraca, n-a găsit nici măcar trăsură ! Merge pe jos şi calcă obosită calea cea lungă de la gară. Spiritul lui Botoran o escortează. Ar vrea să i se adreseze, dar nu izbuteşte decît să facă semne muteşti ; iar ea — curios — acum nu-1 mai vede, nu vede nimic altceva ; şi. păşeşte eroic înainte, în întunerecul în care, arar, luminile felinarelor sapă vaduri firave de la un trotuar la altul.

*

în clopotniţi, ciocane grele cad ritmic pe ţeste de aramă. Doamna Botoran ascultă, stoarsă de vlagă ; i se par duhuri nocturne încercînd zadarnic să-i bată în piroane timpul. A fugit şi acum abia se mai ţine pe picioare. A cotit pe străzi mărunte şi întunecoase. Un paznic de noapte se luase după dînsa. Parcă o strigase. Şi cînd a început să fugă, a auzit un timp în urmă-i tropotul greu al încălţămintei ostăşeşti. Cînd s-a pierdut în străzile mici, ţig- nalul de alarmă a pornit energic şi provocator ; şi alte ţignale au răspuns rînd pe rînd, din ce în ce mai depărtate şi mai stinse, cu modulaţii diverse, siniştri cucoşi metalici ai nopţei de oraş.

A dat acum într-o stradă mai mare şi mai luminoasă ca a gărei. în umbra grea a unui copac a găsit o bancă mai ferită. Şi s-a tras acolo, ca să audă cum se pierd tot mai departe clopotele orologiilor. Iar Botoran, în cămaşa lui de noapte cu rîuri şi papuci, se agită imaterial, în urmă-i strîns în *pardessus*-ul civil, pe care-1 ţine în geamantan ; cum naiba l-a nimerit tocmai pe acela ! Doamna Botoran nici nu-1 simte că~i atît de aproape. Glasul lui e

mut, însă dacă ea ar asculta adînc în noapte, i-ar auzi desigur vocea minței dîndu-i sfaturile cele mai bune... Să se ridice neapărat şi să plece... să plece... Dar unde ?... Şi Botoran însuşi nu ştie încotro s-o îndemne. Şi rămîne astfel în preajmă-i, neputincios şi stupid.

*

Ea plimba necontenit privirile, într-o parte şi alta a străzei luminate şi deşerte ; le plimbă 'mai mult ca să-şi simtă capul mişcîndu-se liber în jurul gîtului, căci s-au atîrnat de el ghiulele grele ale somnului. Ea făcea sforțări disperate să scape de teribila greutate. Dar se aud paşi şi inima lui Botoran a sărit din loc... Trebuie să fie gardistul. Priveşte şi el în lungul şi latul străzii, dar nu se vede nimeni, căci noaptea pasul se aude de departe, şi apoi copacii şi băncile ăştia te lasă oare să vezi ceva ? Nu e vardistul ! E, dimpotrivă, un domn, un tînăr...

Ochii doamnei Botoran s-au fixat asupra domnului cel tînăr. Botoran încruntă neputincios din sprâncene. Ce poate să-i folosească ei un tînăr, un tînăr atît de spilcuit şi care de bună seamă vine de la chef, căci fredonează ceva, şi ochii îi strălucesc, într-un mod neobişnuit ? Acum şi trupul lui Botoran a reînceput să se zvîrcole în pat.

Dar de pe trotuarul din față s-a desprins silueta grosolană a unui sergent.

Istovită, doamna Botoran îşi adună ultimele puteri ; se ridică şi măsură distanțele care o despart de cei doi. Botoran ar dori să aştepte pe sergent. El însuşi nu-şi dă seama de ce *trebuie* să dorească astfel şi în minte nu-i vine nici un folos pe care ar putea să i-1 aducă sergentul...

— Doamnă, e drept, aveți hîrtii în regulă (o avea ea ceva cu dînsa ?). Dar aici nu puteți sta. *N-avem* voie *să stea* femeile noaptea *pe stradă. Trebuie să mergeți la secție...

Dar Nina de bună seamă n-are nici o hîrtie la dînsa.

— Acolo, *la noi*, nu se umblă niciodată cu hîrtii şi documente, domnule gardist...

— Aşa, atunci poftiți de mă urmați !...

La secție ! Haida-de ! Nu ! însuşi Botoran convine că soția sa a făcut mai bine găsindu-şi refugiu la tînărul spilcuit. Nu-şi poate totuşi reține un geamăt uşor.

— Mă iertați, domnule... aş vrea să ştiu unde e cazarma jandarmilor...

— Cazarma... jandarmilor ?... La ora asta ?..,

— Acolo este soțul meu, domnule... e concentrat.,, trebuia să se libereze astăzi... Se vede că... hm, cine ştie.,, l-o îi amînat pînă mîine... El m-a anunțat greşit prin scrisoare. în sfârşit, un *malentendu,* un teribil *malentendu*...

Tînărul spilcuit măsoară pe doamna Botoran de sus pînă jos la lumina felinarului electric. Ochii lui se opresc, rînd pe rînd, pe gîtul cvasiascuns de blana uşoară, pe brațele lungi, pe şoldul

înalt... Iar ochii lui scânteiază şi sclipesc neîncrezători. Aşa, pe negîndite, niciodată nu i s-a întâmplat...

— Doamnă, dar cum credeţi dumneavoastră că v-ar lăsa cineva să intraţi la ora asta intr-o cazarmă ?...

— Cu toate astea, trebuie să fie vreo sentinelă,,, ceva.,," la poartă...

— Fără îndoială, fără îndoială... dar,..

— Va da de veste soţului meu...

— în cazul ăsta...

Şi domnul cel spilcuit şi tânăr se înclină politicos. Cei doi pornesc, iar gardistul, care se oprise la distanţă, sa-lută involuntar ; pe cînd Botoran, cu trup şi suflet, e nevoit să încuviinţeze iară...

Paşii lovesc sonor pavajul uscat în adînca tăcere. Tînărul cel spilcuit e ceva mai scund decît tovarăşa de drum ; de aceea chiar se simte puţin cam încurcat şi ochii lui coboară supuşi ori de cîte ori se lasă pe ei privirea grea a doamnei Botoran.

*

în pătucul său cazon Botoran e lac de sudoare. însă tînărul este destul de cuviincios, deşi în toată figura lui — pe care lui Botoran i-e cu neputinţă s-o statornicească într-un fel, căci ia rînd pe rînd forme cunoscute şi necunoscute — se vede totuşi cît se poate de lămurit pîD pîind sfioasă, dar cu necontenite recrudescenţe de îndîrjire, flacăra nădejdei. însăşi doamna Botoran observă aceasta, pe cînd ochii lui, de schimbătoare culori, aleargă acum în voie de-a lungul siluetei ei fine, măsurînd, socotind, cîntă- rind. Cuvîntul lui este însă necontenit cuviincios, revoltător de cuviincios. Botoran îşi cunoaşte bine soţia ; el ştie că, la cea dintîi vorbă greşită, ea i-ar întoarce însoţitorului spatele, fără chip de revenire. Şi nemernicul parcă nici n-ar fi băut în seara asta ; pe cît îi e de dezmăţată şi de scandaloasă privirea, pe-atît spusa îi înoată în spuma celei mai afabile politeţi...

Doamna Botoran surîde ; în colţul buzelor boţite, soţul ei observă cunoscutele şi uşoarele cute în care dispreţul se îmbină cu necazul înfrîngerei... Pe cînd celălalt îşi continuă interogatoriul, presărat cu florile fade ale curtoaziei ieftine, pline de tact şi siguranţă, reînnoindu-l stăruitor ori. de cîte ori ea-l curmă prin vreo monosilabă plictisită. Doamna Botoran îl întrerupe deodată :

— E cu neputinţă să nu se găsească o sentinelă dinaintea unei cazărmi...

Lui Botoran îi place grozav bruscheţea acestei întorsături tocmai pentru că e atît de nepotrivită cu ultima întrebare a vorbăreţului inepuizabil.

Numai că accentul ei prea trist şi vocea obosită încep să-l îngrijoreze.

— Fără îndoială, fără îndoială... întăreşte spilcuitul. E drept, eu n-am luat seama, deşi stau aproape... însă, fără îndoială... trebuie să fie o sentinelă... Numai nu înţeleg cum o sentinelă ar

putea să părăsească postul ca să dea de înştiinţare soţului dumneavoastră... Va trebui pentru asta, poate, să dea înştiinţare la corpul de gardă şi nu-mi vine să cred c-aj* face-o pentru lin lucru, întrucît o priveşte, desigur, atît de neînsemnat...

Şi ochii lui izbucnesc crîncen în rîsul lor murdar şi mut, în vreme ce, sub lumina turbure a becului pe sub care trec, faţa exprimă prefăcută dezamăgire...

— îl voi ruga mult... adaugă ea cu vocea pe jumătate şi atît de obosită, că Botoran se cutremură de sus pînă jos.

— Doamnă, de bună seamă, doresc din toată inima să se întîmple aşa cum vroiţi dumneavoastră... Dar admi- ţînd că ar fi aşa, cine credeţi că ar permite soţului dumneavoastră să-părăsească în timpul nopţei cazarma... sau cine credeţi că ar permite ca în cursul nopţei să pătrundă în cazarmă o femeie ?...

— Poate că s-a eliberat... poate că e liber şi a rămas doar noaptea asta...

— O doresc din toată inima... dar atunci cum a putut să nu vă aştepte ?... Pentru prestigiul lui însuşi sunt nevoit să-mi schimb gîndul şi s-o spun răspicat : n-o doresc... nu doresc să fie astfel... Şi spuneţi... spuneţi sincer... aşa e că nici dumneavoastră... n-aţi fi tocmai atît de încîntată să vă treziţi în faţa acestei posibilităţi ?...

— Doamne, ce să mă fac atunci ?...

— Nu disperaţi, doamnă... eu vă voi sta în ajutor... Dealtfel, vă rog să credeţi că tot ce-am spus pînă acum au fost minciuni goale ; ei bine, nu e adevărat că doresc să se întîmple aşa cum doriţi dumneavoastră... dimpotrivă, doresc ca să recurgeţi la ajutorul meu... mai departe.., Nu-mi luaţi în nume de rău, doamnă, dar vedeţi... de o jumătate de ceas de cînd mă simt... lîngă dumneavoastră... aş minţi...

Ea îi taie şiragul vorbelor în două doar dintr-o singură privire. Dar ochii lui rîd înainte şi atît de vesel, că parcă a înnebunit. S-a oprit chiar în loc şi ea a trebuit să se oprească de asemenea, privindu-1 îngrozită şi neînţele-- gătoare. Iar Botoran se zvîrcole ca un* muribund asfixiat în patul lui.

— Doamnă, precum vedeţi, destinul e cu mine şi nu cu soţul dumneavoastră... iar dumneavoastră înşivă sunteţi

destinul meu... Aceasta-i cazarma jandarmilor... poftim... şi-n faţa ei, nici o sentinelă, doamnă... dar absolut nici una...

Ea-1 priveşte rătăcită şi-apoi, ochii ei de-abia se ridică pe faţada alunecoasă şi posomorită ca un părete de prăpastie, se agaţă neputincioşi de crucile ferestrelor întunecate şi alunecă necontenit pe poarta grea de fier, mută şi masivă ca o lespede de mormînt. Ceteşte silabisind în lumina vagă a felinarului apropiat :

— Strada Moţilor 149... Asta este...

Se apropie, timidă, şi pumnul ei micuţ loveşte, îndure- rîndu-se, cu toată puterea lui feminină în bîrna nituită. Dar tocmai atunci, de lingă Botoran, din patul alăturat, un horcăit lugubru asurzi totul, nimici orice închipuire în capul năucit de friguri. Botoran îşi ascunse capul sub perina tare şi mirosind a lină veche. însă horcăitul era atît de puternic, incit a avut impresia că vecinul de pat s-a întins peste el şi-şi suflă aghioăsele prin partea cealaltă a perinei. Tremurînd de scîrbă, de insomnie, de dezamăgire şi de durere, el se ridică privind rătăcit în juru-i, ca un spectru de nebun ; dar vecinul de pat îşi vedea nemişcat, la locul lui, de cîntul lui sinistru. Botoran îl zgudui cu putere ; camaradul nu se deşteptă, dar larma care se zbătea în gîtu-i încetă ca prin farmec.

Şi tot ca prin farmec răsună atunci, în gîndul lui Botoran. bătaia aceea desperată de pumn micuţ în poartă, ah. în poarta aceea grozavă, de fier. Nimic ! Şi pumnul micuţ bate cu puteri îndoite. Nimic. Nu răspunde nimeni. Bate acum un pumn mai voinic şi mai nerăbdător ; bate în bătaie de joc pumnul ocrotitorului nocturn. Şi iarăşi nimic.

Şi ochii dinaintea ei ard acum şi dogoresc ca limbile focului de dezmăţ şi de triumf ; ei spun cu muţenia lor înfiorătoare : „Nu vedeţi, totul, totul e zadarnic, doamnă../'

— Am să vă rog, domnule, să rămîneţi cu mine aici... pînă mîine... vă rog...

— O, doamnă, clar mai sunt atîtea ceasuri pînă să se lumineze... Cum o să puteţi rezista atîta... în halul acesta de oboseală ?... Nu vedeţi cît sunteţi de obosită ?... Şi apoi, doamnă, eu stau la doi paşi... puţin In urmă, la primul colţ... Ce pot să fac decît,.. decît să vă ofer azilul meu,,, şi vă asigur...

— Lăsaţi, domnule... duceţi-vă singur,,.

— Dar, doamnă, nu ştiţi ce...

— Vă rog, vă rog...

Dar undeva, aproape, ţignalul gardianului de noapte a izbucnit atît de brusc, că ea şi-a astupat îngrozită urechile străpunse. Şi involuntar pasul a pornit spre cel care, la distanţă cuviincioasă, aşteaptă încă, politicos şi îndatoritor, şi braţul care aşteaptă, de asemeni încovoiat şi prompt, cuprinde şi închide o paranteză.

*

Botoran se îmbracă grăbit şi febril. Imaginea mişcătoare s-a fixat. Şi-l arde. Patul a devenit rug de jar. Cu vestonul pleacă în

mînă, să se îmbrace pe drum. Pe scările întortocheate s-a lăsat în jos, parcă fără să atingă treptele, ca o stafie. In fundul cutiei de păpuşi, aerul tare îl potoleşte. Copilării, copilării ! Stelele au străluciri nemaipomenite. Sentinela îl opreşte de la distanţă,

— Sunt eu, măi camarade, n-avea nici o grijă... Botoran, concentratul, pe care o să mă libereze mîine...

— Dumneata eşti...

— Eu sunt...

Şi rămîne încurcat, neştiind cum. să lege întrebarea de apariţia lui neobişnuită..,

— Mă durea capul şi-am ieşit prin curte... Şi mi s-a părut că aud bătînd în poartă ; or îmi bubuie mie dorul în urechi ?...

— D-apăi mai adineaorea, aşa-i, or tot bătut unii în poartă... Ştie-i dracu, că beţi erau pesemne...

— Bărbaţi ? mai întrebă Botoran, punînd cît mai multă indiferenţă în glas.

— Ba că era şi-o femeie, că tare rîdea, mă rog,,,

— Mult de-atunci ?

— O jumătate de ceas tot n-a fi.

— Îm-hî ! Şi n-ai întrebat ce vor ?

-— Apăi că doar de muiere nu-mi era...

Cu multă plăcere Botoran l-ar fi plesnit pe obrajii rotofei, dar nevoia de a şti creştea cu mult mai teribil decît indignarea şi-l rîcîia necurmat cu unghia ei ascuţită în bulgăraşul beregăţei.

— N-ai auzit cumva ce vorbeau ?

*— D-apoi că ce să vorbească nişte beţivi ? făcu soldatul, plictisit şi neînţelegător. Ştie-h dracu ce vorbea...

însă după ce se mai gîndi puţin reluă, aducîndu-şi aminte că întrebătorul era caporal :

— Dar atît am auzit că *aproape*... El zicea : aproape... dar eu tot nu ştiu ce-o fi dat el să spuie cu „ aproape

„Minţi ! îi sta în gît lui Botoran să strige. Minţi ! Nu vezi cît eşti de tîmpit ? ! Întîi ai spus că erau mai mulţi..."

— Întîi ai spus că erau mai mulţi, repetă el calm răgetul fioros al rninţei. Ia adu-ţi bine aminte...

— D-apăi că mi-aduc destul de bine, domnişorule. Or fi fost ei şi mai mulţi, da eu tot pe-unul am auzit... Ruga şi îndemna : „aproape, aproape../[4] şi muierea tot chicotea...

Botoran privi zdrobit poarta enormă. Şi ea părea că-1 priveşte la rîndu-i calmă, cu drugii ei încrucişaţi, ca braţele unui uriaş în repaos,

Fără să mai scoată un cuvînt, se întoarse în loc şi pomi. De deasupra, o rază de stea se lungi deodată şi i se înfipse în ochi. Simţi sub pleoapă umed şi cald.

*

Acum e zi limpede şi clară şi soare mult varsă pretutindeni luciri vii şi repezi. Iar doamna Botoran e în faţa lui şi rîde şi ea ca şi soarele şi ca toată frumuseţea dimineţei acesteia.

— N-ai primit telegrama ?

— N-am primit nici o telegramă.
— Şi cînd ai venit ?
— Azi-noapte la două.
— Unde ai fost pînă acum ?
O ezitare mică, imperceptibilă, o nimică :
— Unde ?... în sala de aşteptare, desigur...
Desigur ? Ochii lui s-au oprit grei de nedumeriri şi noi întrebări pe obrazul fraged şi rumen, cu miros de săpun proaspăt şi pudră.
Dar în juru-le forfotă curioasă populaţia cu tunici albastre şi fireturi a eazărmei. Şi Botoran îndrumă soţia uşor, înapoi, spre strada plină de soare şi zgomot. Dar în dreptul porţei dată acum de părete, ea se opreşte
deodată :
— Vai ce poartă enormă.-.,'
El încruntă, întunecat, ochii. Iar ea îşi sfîrşeşte în *mod* firesc gînclul;
— Eu cred că prin asta nici măcar nu se aude...
(„Scrisul românesc Craiova, I, nr. 3, ianuarie 1928, pp. 13—28)

PLECAREA

La două ceasuri după miezul nopţii goarnele, toţi gor- niştii regimentului au sunat deşteptarea. Şi atunci de pe lingă grămezile de jar înnegrit au început să răsară mo- gîldeţe. Din bordeiele de pămînt ieşeau în întunericul nopţii umbre şi parcă totul se petrecea într-o îume de troglodiţi.
Apoi cineva a izbit cu o prăjină într-o grămadă de tăciuni ; cenuşa s-a scuturat de deasupra şi gura focului s-a deschis vioaie, înălţînd limbi violete şi flămînde. Pe urmă toţi au făcut la fel şi flăcări au început să se ridice din toate părţile.
Dar toată lumea aceea se pregătea tăcută şi îngîndu- rată. Rareori ţi-e dat să vezi atîta mulţime de oameni la un loc, păstrînd muţenie şi înţelegîndu-se numai prin semne şi murmurări.
îşi turnau apă unul altuia din bidoane şi se spălau ; mai bine zis îşi răcoreau fruntea, ca să-i limpezească dedesubtul. Mai mult zgomot făceau zăngăniturile de bidoane, de gamele şi de arme, decît oamenii. Iar ofiţerii cu toaletă mai îndelungată încă nu apăruseră din bordeie şi de .sub corturi.
Dealtfel, numai sub pînza corturilor pătrundea rumoarea de afară ; în bordeie ea abia se distingea, iar în bordeiele mai depărtate, şi mai mari, unde locuiau comandanţii, nu ajungea nimic.
Încît domnul colonel trimise ordonanţa să vadă. O ordonanţă se întoarse ' şi-i dădu raportul, iar domnul

colonel continuă liniştit să se îmbrace. O lampă de petrol, o sărăcăcioasă lampă de tinichea puţind a gaz vechi atîrna de un cui, în păretele tencuit cu lut uscat. Domnul colonel se spăla într-un lighean de fier smălţuit şi cu toate că apa se înnegrise şi se umflase de spumă, el încă îşi muia faţa în lichidul mustos şi răcoritor şi emitea printre buze sunete de satisfacţie, de parcă ar fi chemat o capră spe- rioasă, Intr-un colţ, soldatul apăsa cu nădejde capacul lăzii de campanie care abia mai putea să astupe boarfele dinăuntru. Iar domnul colonel dîndu-şi cu apă de Colonia pe pieptul stufos şi cărunt, socotea cu drept cuvînt că după noile instrucţiuni de luptă, regimentul nu putea fi aşezat întreg pe linia de bătaie, ci „eşalonat" în trepte ; iar bordeiul comandantului de front, trebuia să stea. la o bună distanţă de ultimul şanţ.

— Acolo bate numai artileria grea ! se mîngîia domnul colonel. însă domnul general va trebui să consimtă ca instrucţiile cele noi să fie respectate şi „acolo“ cum sunt respectate şi la exerciţiu în zona de refacere. Atunci la ce mai servesc ele, dacă în război o iei tot cu parul ?

Domnul colonel n-a mai fost pe front. în cea clintii parte a campaniei a lucrat la un comandament. însă ca să poată fi general trebuie neapărat să facă şi puţin stagiu la regiment. Trebuie să conducă...

Va conduce un regiment pe front. Domnul colonel nu se sperie de aşa ceva.

E cu mult mai bine pentru carieră, ca stagiul să se petreacă în plină luptă. Dacă duşmanul nu ataca atît de puternic, poate regimentul nu se mai urnea din zona de refacere. Şi el n-ar fi fost decît un colonel, care în timp de război n-a condus decît un regiment ce se odihnea în zona de refacere... Nu, nu... cu mult mai bine e aşa, conchide domnul colonel.

Cînd a ieşit afară din bordei, pe domnul colonel l-au impresionat adine focurile cele mari, în care pîrîiau crăcile verzi... Grupele de oameni întunecaţi se luminau deodată, cînd jerbele înalte de flăcări îşi schimbau bătaia, după vînt. Murmurul acela omenesc îi plăcea ca şi cerul lăcrimos de vară, în fundul căruia picurau stelele veşniciei. Totul era ,grav şi solemn şi inima lui se înduioşa de toţi aceşti bieţi oameni, care-i făceau loc şi pe care instrucţiunile noi nu-i aşezau la citeva sute de metri de ultimul şanţ...

De aceea domnul colonel trecea printre ei cu mină prietenească şi cu ochi părinteşti. Pe un soldat aşezat cu spatele în drumu-i şi care nu înţelegea semnele celorlalţi camarazi, îl luă cu blîndeţe de umeri şi-l dădu de-o parte ca pe un vechi prieten, încît soldatul încremenit de-atîta bunătate, declară pe urmă camarazilor din grupă că domnul colonel e aşa „băţos" numai cît priveşte disciplina, dar de felul lui e om bun şi dac-ar fi să-i scape viaţa la vreun aman, el nu s-ar da în lături „orice-ar fi să sentîmple".

Dar dînsul era acum departe. Ofiţerii începuseră să-şi adune unităţile grăbiţi, surprinşi de apariţia neanunţată a domnului colonel. însă el le făcea semn cu mîna că nu aşteaptă onorul şi le surîdea binevoitor, îndemnîndu-i cu privirea să-şi vadă liniştiţi de treabă. Iar flăcările înălţau acum limbi gigantice spre stalactitele de foc ale cerului.

O problemă adîncă muncea acum pe domnul colonei Dacă să dea comanda de plecare, prelungă şi răsunătoare ca la paradă : Ascultă, regiment... înainte, marş ! şi aci îşi auzi vocea lui de bariton dominînd deodată această noapte cu stele de vară, cu focuri mari şi cu pîntec întunecat de pădure — sau să comande simplu : «re-giment, înainte !»• să facă semn şi să pornească. Primul chip friza poate declamaţia şi n-avea parcă loc în cuviinţa impresionantă a acestei atitudini generale... Dar ridica inimile. Declamaţia e foarte necesară în astfel de împrejurări... Al doilea fel era prea sec şi poate scobora prea mult starea de spirit... Ah, un adevărat comandant trebuie să se gin- dească la toate aceste lucruri. Mai bine, pentru a împăca amîndouă părerile, trebuia recurs la o a treia... O întoarcere grozavă cu calul, cum numai el ştia să facă, o ridicare bruscă a braţului în sus, o pauză şi apoi semnul larg al înaintării, aruncat spre adîncimea neagră... Şi domnul colonel se văzu minunat, făcînd acest semn mut şi grav pe fondul negru al nopţei, luminat din faţă de puterea de lumină a focurilor. Cînd sfîrşi de meditat, regimentul se încolonase. La distanţă cuviincioasă, soldatul îl aştepta cu calul jucăuş. Domnul colonel îi zîmbi acestui bun prieten care-I saluta cu ochii lui negri şi umezi de animal credincios fără să-şi dea seama de solemnitatea momentului ; îl bătu prieteneşte pe gît şi se avîntă sprinten în şa.

Apoi îşi căută locul cel mai potrivit pentru marele gest, se întoarse deodată cu calul în două pîoioare şi-n spume — şi ridică mîna în sus.

Dar atunci se petrecu un lucru cu totul neaşteptat. Talazurile acelea de oameni, pe care se aştepta să le vadă încremenind deodată cu ochii ţintă la dînsul, de astă dată părură şi mai neliniştite. Domnul colonel rămase cu mina în sus aşteptînd ca ofiţerii să intervie ; crezuse că n-a fost observat. Dar mişcarea oamenilor era acum şi mai agitată şi creştea de zor cotropind chiar şi pe ofiţeri : o mişcare frenetică, sporind necontenit din ea însăşi... Domnul colonel abia acum îşi dădu seama ce se întîmpla :

toți oamenii aceia — un regiment întreg, încolonat, — îşi făceau cruce..

El schiță atunci semnul depărtării şi glăsui grăbit :

— Cu Dumnezeu, înainte !

Şi-i răspunseră voci, care se loviră unele^ de altele, ca valurile : Cu Dumnezeu, înainte...

Regimentul porni ca un vierme uriaş ; se urniră intri inelele din față, apoi altele şi altele, parcă nu se mai isprăveau. Domnul colonel îşi învîrti multă vreme calul în loc, pînă ce ultimele unități fură înghițite de pădure. Trenurile regimentare apucaseră pe alt drum, încă decuseară, spre gara Bârnovei, unde era poruncită îmbarcarea.

Dînsul se luă după ultima companie. Chiar aici, departe de cîrnpul de luptă, el trebuie' să arate unde e locul său. Şi că grija sa trebuie să fie deopotrivă şi înaintea ca şi în spatele regimentului. El se mai întoarse pe urmă din drum, ca să vadă focurile mari, rămase să ardă singure, în urma celor plecați. De două ori îşi întoarse calul să le vadă pălind şi strîngînd lungile lor flăcări, care în tovărăşia oamenilor porniseră spre cer. Acum. părăsite de un bun tovarăş, începuseră să se strîngă în sine ; totuşi, ardeau înainte vioi şi inutil ; atît de singuratic şi inutil, că domnul colonel simți în suflet pustietate şi dezolare.

Sări în galop să-şi regăsească regimentul. Trecu pe lingă coloanele de soldați la pas, oprindu-se din cînd în cînd ca să vadă curgerea lor şuie. Şi tristețea de la început îl apucă şi mai cu tărie. Cum îi stricaseră dispoziția focurile acelea blestemate ! Tocmai acum, cînd avea atîta nevoie de ea...

Domnul colonel grăbi spre capul regimentului. Cîte un ofițer îl întîmpina în treacăt cu aerul că-i gata să-i ție de urît clacă e nevoie. Dar el plimba îngîndurat privirile peste piu toanele mişcătoare, prefăcîndu-se că nu vede...

Un soldat de undeva, din primele companii, se pornise să cînte din fluier. Domnul colonel ajunse cin tecul din urmă şi merse cîtva alături de el. Era o arie țărănească, tânguitoare şi plină de modulații. Oamenii o ascultau privind în pămînt şi-şi mutau picioarele mecanic şi îngândurați. Cînd se observă prezența domnului colonel, fluierul se opri brusc, apoi se porni pe-un sunet nou şi sacadat, care aducea a marş. Domnul colonel dădu pinteni calului, întrecu ca un fulger de înfuneric capul coloanei şi se înfundă în adîncul codrului.

Merse mult înainte. Parcă şi-ar fi încercat calul. îl lăsa în galop strlngîndu-se pe şa ca jokeii. la curse, sau îl potolea în trap, ridicîndu-se şi lăsîndu-se pe oblînc, într-un tact înviorător, care făcea să-i alerge sîngele prin vine, de parcă ar fi dat peste cap cîteva pahare de rom. O dispoziție şi mai vie decît la început cuceri pe domnul colonel ; ba încă, amintindu-şi de focurile care au rămas să ardă singuratice şi fără folos, imaginația lui le prefăcu

în incendii imense şi războinice, care ard şi distrug pînă la străfunduri cetăți, peste care a trecut cu greu piciorul învingătorului.

Aerul cel tare al pădurii şi mirosul verde de lăstar tinăr populă gîndul lui cu nenumărate fapte de război ; se văzu trecînd prin isprăvi cu seamăn numai în viețile eroilor legendari. Lăsase acum calul la pas, de parcă ar fi trecut printr-un oraş înfrînt şi în privirile umilite ale orăşenilor, da porunci în dreapta şi în stingă... detaşamentele se frîngeau în răspîntii la comanda lui şi se pierdeau prin uliți... iar orăşenii îl priveau cu fricoasă admirație şi—i cerşeau îndurarea cu ochii... De undeva*de după un portal măreț, doi ochi tineri, femeieşti, ca două picături de rouă îl întâmpinau cu ascunsă admirație...

Doi ochi lucitori, fosf oriei... două lumini bizare care-i mistuiau cugetul... Domnul colonel închise ochii ca să alunge vedenia, dai' cînd îi. redeschise, cele două. lumini fosf orice erau necontenit acolo şi-l priveau stăruitor din întunericul trunchi urilor... Galul sforăi, dar continuă să înainteze... Domnul colonel îl opri brusc, făcîndu-L să se ridice, cu picioarele dinainte bălăbănind în.aer...

— He, cine-i acolo ? strigă domnul colonel pipăindu-şi tocul revolverului.

Atunci cele două lumini slăbiră şi se pierdură în desiş. Domnul colonel întoarse privirile : gălbuiul drumului ţinea puţin în vedere şi se pierdea repede în negura totală. El trase cu urechea, dar nu auzi nici urmă de glas, nici urmă de pas care înaintează. Domnul colonel ciuli şi mai mult urechea, dar nimic nu pătrunse în pîlnia ei...

El privi atunci la locul unde văzuse cele două lumini fosforice, ca doi ochi de drac, ca de ţap sălbatic. în locul lor nu mai era nimic, decît noaptea profundă ; dar alături, şi mai aproape, şi mai departe, şi mai adînc, şi mai în faţă, de pretutindeni păreau că răsar şi dispar perechi- perechi de priviri fosforice.

îşi dădu calul înapoi, de-a-ndaratelea, ţinînd zdravăn încleştat tocul revolverului... Dar luminile fosforice nu mişcară. îl fixau însă necontenit, cu stăruinţă, misterioase şi imobile... ' -

îşi învîrti atunci calul pe loc şi-i înfipse crud pintenii în pîntec. Calul se prăvăli în noapte, înapoi, pe drumul pe care venise...

In urmă-i, domnul colonel auzea lămurit zgomotul cres- cînd de cavalcadă... Cu inima, la gură se întoarse să facă faţă... Dar în urmă-i nu găsi nimic decît negura adîncă, de noapte, în codrul bătrîn... Ochii cei stranii nu se mai vedeau, ba da... Cîteva perechi, în funduri, printre trunchiuri...

Vuietul învăluit al regimentului care venea din contră, îi atinse atunci auzul... Ropotul se auzea tot mai limpede, mai accentuat.

Domnul colonel nu se mai urni. Zgomotul ce venea nu alungă ochii fosforici din adîncuri.

— Trebuie să fie putregaiul vechi, gîndi el în cele din urmă... Asta e... putregaiuri ! Ce dracu, frate, putregaiuri de pădure...

Şi aşteptă capul coloanei. îşi luă locul între ofiţeri şi porni cu fruntea sus, ca un războinic şi ca un comandant ce trebuie să dea exemplu trupei care merge la luptă.

(„*Gîndirea*Bucureşti, XII, nr. 3, martie 1932, pp. 114—117)

DOMNUL AGHIOTANT

Domnul şef de secţie Ilie Nastropan e înalt şi burtos. Pasul lui e larg şi greoi şi ţăranii toţi cred că pămîntul se clatină pe-o întindere de trei metri sub gravitatea lui mili- iărească. Ei chiar îl cunosc de departe acest pas stăpînitor, punctat de zornăitul metalic şi dulce al pintenilor. Dar şi jandarmii de sub orînduirea domnului aghiotant Nastropan, de la şefii de post şi pînă la simplii soldaţi, nu se deosebesc ca părere de ţărani, în privinţa acestui pas şi-a acestei vînjoase şi ameninţătoare înfăţişări.

Drept aceia domnul şef de secţie nici n-are nevoie să spumege

de mînie, să bată cu piciorul în podea, să urle sau să agite cravaşa în aer pentru a zăpăci pe cei puşi sub bănuială şi cercetare, ca să mărturisească.

Doamne fereşte ! Domnul Nastropan întrebuinţează în i astfel de împrejurări o voce dulceagă, ai putea zice chiar mîngîietoare. Aşa cum ar face un dascăl cu ştrengarii ne- astîmpăraţi sau chiar un părinte. Cînd se înăspreşte, el nu face altceva decît să-şi mişte repede încheieturile maxilarelor pe sub pielea obrazului rasă din proaspăt şi totdeauna pudrată, să bată în jos şi-n lături de nerăbdare podurile palmelor unul într-altul ca omul căruia i s-a aplecat şi să piseze repede, in zbîrnîit uşor şi continuu de pinteni, tălpile cismelor pe podea. Dar atîta e de ajuns ca nu numai ţăranii prinşi cu mîţa-n sac sau chemaţi de martori să „declare" tot ce vrea domnul „şef" chiar şi mai mult decît au în cuget şi ştiinţă, dacă aşa crede dumnealui lucrurile ; dar chiar şi jandarmii ceilalţi, de la plotonier în jos, cînd domnul Nastropan i-a ochit cu bănuiala că au făcut cine ştie ce nefăcută, sunt gata să recunoască pînă la cel din urmă fir de iţă că nu se pot ţine de căruţă cu un aşa de meşter „interogatoriu" şi că pe domnul şef nu-1 poţi da de-o parte, nici cu cel mai dres cîntar.

Aşa fiind, toate faptele rele, toate faptele răilor ca şi faptele celor puşi să îndrepte pe cei răi — pentru că pe lume tot omul e supus greşelii —, dispărură încetul cu încetul, din plasa peste care domnea domnul aghiotant Nastropan. Şi doar mişcarea fălcilor lui pe sub pielea obrazului şi neastîmpărul picioarelor făcuse minunea ; ceea ce înseamnă că bătaia nu-i bună decît dintr-un început. Pe urmă o singură strîmbătură din nas face singură cît şaizeci
de centuri. Iar oamenii „devin ca mieluşeii[u] — după propriile expresii ale domnului Nastropan.

Încît madam Nastropan ajunse să fie tare îngrijorată. O astfel de plasă, cu rumâni aşa tonţi şi blegi nici că mai pomenise. Arestul stătea gol săptămîni întregi şi cînd jandarmii erau duşi care cu mandate de martori, care chemat de domnul căpitan la Rîmnic ori trimis cu ordin să dea ajutor în plasa vecină şi n-avea cine să-ţi taie un lemn, să cureţe grajdul, să aducă un hîrdău, două de apă.,

— Sînt oameni cinstiţi, madam !... o mîngîia domnul aghiotant, bătîndu-se în piept... I-am făcut oameni de, treabă... Asta e *opera* mea.

— Ia lasă-i dracu de fricoşi, Nastropane ! (Madam Nastropan nu i-ar fi zis soţului ei Ilie, s-o fi picat cu vitriol...) Nişte laşi şi nişte poltroni. Bine, să nu se omoare... mai zic... Dar nici măcar să se întărite ? Să nu sară unul la altul ? Să nu dea o raită noaptea prin cîte-o curte... Păi înainte mi-era curtea plină de cîte şi mai cîte feluri de corpuri d-ălea, cum dracu le zice... dilicte, că le-am şi', uitat numele, de cînd nu ne mai aduce nimeni. Şi tocmai

acum, cînd s-au scumpit toate de nu te-atingi de-un curcan ori de-o gîscă, curtea aproape goală... Ia să mă laşi în pace cu *operaţia* dumitale...

Domnul Nastropan rămăsese cu ochii zgîiţi la soţia sa. Era de bună seamă absurd ce spunea şi cu toate astea simţea că are mare dreptate. Şi dumnealui, care-şi închipuise că potolindu-se lucrurile în plasă s-a asigurat de munca viei cu cei patru jandarmi ce-i are la dispoziţie !

Totuşi, un imperativ superior îi impunea să alunge cu energie astfel de păreri din capul soţiei sale.

— Ce tot trăncăneşti pe-aici, cucoană ? Cum adică,! să-mi pară rău că nu mai sunt pungaşi şi indivizi în plasa mea... Ia să mă slăbeşti cu idei *d'eştia.*

— Apăi să ştii de la mine, domne aghiotant, că dacă n-ar fi pungaşi şi indivizi pe lume, n-ar fi nici *jandar* Aia...

Domnul Nastropan ieşea buimăcit. Intr-adevăr, afurisita asta de muiere găsea la toate un răspuns cu care te tăia... Păi de-i mai zice ceva...

Domnul aghiotant trebuia să se plimbe mult şi bine prin curte şi pe uliţi, ba uneori să se ducă şi la vie, ca să vadă cu acest prilej cum mai merg cu munca băieţii, pentru a găsi nu atît pentru madam Nastropan, cît mai ales pentru sine, răspuns la o astfel de vorbă nebună.

Intr-adevăr, dacă n-ar fi...

— Ei nu, madam, o contrazicea el energic după cîteva ceasuri, de obicei la masă sau cînd îi servea cafeaua în foişor... Nu... să-ţi iese din minte că dacă se stîrpesc toţi hoţii o să ne şteargă *corpu* din bugetul statului... Pentru că o să le fie frică să nu se ivească iară...

Dar atunci coana Savasta se înfricoşa deodată, simţea tremure prin tot corpul şi făcea cruci din culmea creştetului pînă-n josul pîntecului.

— Ce vorbă nesocotită... Dacă poate spune cineva aşa ceva... Doamne fereşte şi apără ! CUm o să se desfiinţeze corpu de jandari de pe lume... Păi atunci ar fi iar ca-n vremurile de demult... de-aia omul trebuie să fie cu băgare de seamă... şi să mai lase şi o portiţă pentru venitul şoare- cului ? Altfel, dacă nu laşi ochi slobod la cursă, pe unde să intre şoarecele ? Şi dacă nu-i pui o bucată de slăninuţă, pe el cine să-l momească ? Că şi fără şoareci, iar n-o fi bine î Că dacă i-a lăsat Dumnezeu o fi ştiut el de ce-i lasă... Cine pătrunde gîndurile nepătrunse ale lui Dumnezeu ? Că dacă nu-i lăsa Dumnezeu, cine avea grijă atunci de bieţii jandari, căci ei nu sunt tot oamenii lui Dumnezeu...

In astfel de consideraţii se pierduse coana Savasta. tot încercînd să lămurească vorbele dumneaei de mai- nainte. Insă domnul aghiotant ridica din umeri şi mişca plictisit din mustăţi, pîndind totuşi cu urechea, ca şi la cercetări, că doar o ieşi o vorbă

mai de *doftă* din atîta sporovăială femeiască. O vorbă care să închege într-un fel, ca o picătură de leac, turbureala ce-i lăsase în suflet primele dumneaei cuvinte nesocotite... Şi totuşi, parcă avînd în ele o licărire de schepsis...

— Mă rog, care va să zică... nu sunt hoţi, în cuprinsul secţiei... Atunci domnul căpitan face raport şi te felicită... Bravo jandarm... vi-l dau de exemplu... E la mintea omului doar... Pe urmă oamenii... jandarmii îţi stau la dispoziţie. N-o să-i ţii cu mîinile încrucişate... îi trimiţi la vie, îi pui să-ţi mai dreagă ceva prin curte... Dacă nu sunt indivizi de pus la treabă, tot ai jandarmi... dar aşa e Savasta... Pentru că i-a trimis pe toţi, şi pe caporal şi pe soldaţi, la vie, că iaca, tocmai acum e zăporul muncilor... ei nu-i

convine... S-a învăţat cu robi în curte... dar ăstea-s ale muierii... Ea nu judecă mai departe decît lungul nasului... de parcă via nu ar fi şi a ei...

Dan pe de altă parte, hm... de, s-ar putea ca domnul colonel de la Craiova să răspundă la raportul de laude al lui dom nu' căpitan, apoi dacă-n regiunea aia nu-i nevoie de-o secţie, să se suprime şi să se facă post, „pendinte** de secţia vecină... iar Nastropan să fie adus la Craiova, instructor, ca jandarm de elită...

Ideea asta. azi mai puţin, mîine mai mult, se înfipsese ca un cui neliniştitor în capul domnului aghiotant. Iar coana Savasta, după ce încercase zadarnic sâ-1 mai scoată afară, văzînd c-a ajuns adevărat chin pentru bietul Nastropan, înfricoşată ea însăşi de prepusurile lui, cu ştergerea secţiei de pe tablou —, acuma bătea tot mai vîrtos cu ciocanul.

— Păi ce ne facem dacă ne duce la Craiova... Oraş mare, nu zic... mai vezi şi tu o modă... mai îţi pui şi tu o pălărie... dar pe mina cui laşi via, abia cumpărată şi muncită... ca grădina..,

He... dar vorbe d-ăstea in vînt era tocmai ce măcina şi capul domnului aghiotant. Incit, numai că începea s-o audă că şi izbucnea deodată :

— Şi mai taci odată, caţa dracului, că mi-ai făcut capul piftie... Că doar n-o să ies în drum şi să le spun : Hai, măi,
* păcătoşilor, ce aţi amorţit aşa ca blegii... mai puneţi şi voi mina,
ici, colea... Că am amorţit fără de lucru...

Şi domnul aghiotant pufni de mai multe ori pe nas în faţa acestei stupide absurdităţi. Apoi plecă la vie unde dădu, pentru încurajare, ajutor caporalului şi celor 4 soldaţi, la ridicarea şoprului pentru lin şi teasc.

Cînd se întoarse în deseară, muncit de aceleaşi neliniştitoare întrebări care-1 asaltau, numai ce trecu de poarta viei, goni fugărit de ele pînă-n mijlocul drumului. Pe urmă gîndind că va da acasă de mutra şi mai ponosită a Savastei, se trîriti în iarbă sub un nuc. întrebările ieşeau, una din alta ; cum credeai că ai pus capac la cea dinţii, numaidecît răsărea cealaltă, ca un balaur viu care ţîşnea deodată din rana celui mort.

Insă liniştea Ponoarelor îl asigură pe domnul aghiotant că lucrul nu e chiar aşa de negru, cit vrea el să pară. E drept că de vreo trei luni secţia lui nu mai dăduse
semne de viaţă decît îndeplinind procedurile la martori, E drept apoi, că ultimele lui rapoarte sunau a liniste —, acum îi venea să zică : a pustiu. Dar de acum înainte, va şti el cum să le întocmească... noroc că i-a atras Savasta luarea aminte. Aşa că tot e bine să mai crezi, vorba ceia, şi nevestei unul din zece cuvinte. Iar cînd îi va intra în mină prima cercetare, o va şti el cum s-o întindă.

Mulţumit de această hotărîre domnul aghiotant o luă agale la vale, se opri mai jos să urmărească un melc du- eîndu-şi cochilia,

pe urmă, păşind plin de voioşie, examină cerul la apus ajungînd la convingerea că încă se va menţine vremea frumoasă, cercetă apoi viile întîlnite în drum şi constată cu bucurie că a luat-o cu munca înaintea tuturor oamenilor ; în sfîrşit, grăbi pasul şuierînd o săltăreaţă favorită.

In dosul viei părintelui Lache înălţă puţin capul deasupra ulucei, dar întunecimea ce înconjura viţele nu-1 lăsa să distingă dacă a întrecut şi pe părinte sau nu. Pentru că se lăsa întunericul era gata să-şi continue drumul, cînd urechea i se umplu de-un zdupănit ciudat, urmat de agitate foşnete de frunze.

— Care eşti tu. mă, acolo ? strigă domnul aghiotant zornăindu-şî pintenii.

Dar nu primi nici un răspuns. Mai întrebă o dată, se uita cu luare-aminte la locul de unde venise zgomotul, gîndi un moment să sară gardul, dar renunţă şi continuă drumul.

Lasă, să-i. reclame lui popa Lache că i-a dispărut vre-un strugure şi de n-o urla tot satul...

Acasă găsi pe coana Savasta, cu faţa iluminată de o mare fericire. El o privi întrebător, însă dînsa crezu să mai zăbovească adulmecînd pe buze marea veste pe care i-o pregătea.

— Ei, ce-i, Savasto ?... ce te uiţi aşa la mine ? Ce s-a întîmplat ? Dă-i drumu, repede...

— Te mai plîngi că domnul căpitan o să zică mîLne poimîine că n-ai de lucru ! De cinci ceasuri de cînd urlă telefonul după dumneata... Te-a chemat şi Niculiţă din plasa vecină şi oamenii noştri de la posturi şi chiar domnul căpitan... De două ori te-a chemat domnu' căpitan...

— Şi ce i-ai spus, toanto ? se cutremură domnul aghio-*t&nt* al cărui sînge fugi tot din obraz...

— I-am spus... Şi coana Savasta îşi îngroşă deodată vocea : Să trăiţi, domnu' căpitan, domnii' aghiotant e în plasă după inspecţie...

— Nu te-a cunoscut cumva la voce ?

— M-a întrebat : cine vorbeşte ? l-am răspuns (aîd coana Savasta îngroşă iarăşi vocea), să trăiţi domne căpitan, aici caporalul Căpiţă Marin, lăsat la post cu doi oameni...

Coana Savasta imită acum şi. glasul domnului căpitan la telefon şi alcătui pentru domnul aghiotant, aidoma, dialogul ce avusese loc la telefon.

— Bine, *băiatule,* trimite îndată pe un soldat să-l caute... Şi dă telefoane în toate părţile după ei.. Unde-a spus că se duce...

— La Ponoare, să trăiţi, domn' căpitan... s-a întîmplat o bătaie acolo...

— Ascultă, caporal... lasă mai bine doi oameni aci la secţie şi pleacă şi tu în căutare... Tu cu un om... Să fiţi călări şi cu toate armele pe voi...

— De ce n-ai trimes, toanto, răgi pe înfundate domnul aghiotant...

Dar coana Savasta continuă netulburată dialogul avut..»

— Măi, bagă de seamă să aveţi cartuşierele pline şi armele gata încărcate şi de tras... Ai auzit de Munteanu, băiete ?

— Auzit să trăiţi...

— Poate te-ntîlneşti cu el cît cauţi pe aghiotant..„ Te-ai învîrtit de un grad, de o decoraţie şi de o sută de mii de lei dacă-1 dai pe tavă. Cum găseşti pe aghiotant, întoarce-te la secţie şi să fiu anunţat îndată... A doua oară :

— Allo... he, băiete, a venit Nastropan ?

•— Nu s'trăiţi, domnu' căpitan...

— Cine e la aparat ?

•— Aici soldatu' Neagă Gligore.

«— A plecat, mă, caporalul şi cu..e

— Da, s'trăiţi...

Coana Savasta trînti acuma călcîiele şi făcu un salut milităresc.

— E, să nu mal zici, boierule, că n-am ştiut cum să-ţi ţin locul...

De bună seamă, glumind astfel, coana Savasta s-ar fi aşteptat ca domnul aghiotant să se repeadă la dînsa s-o ia de miloc şi s-o ridice cu obrajii la înălţimea buzelor sărutînd-o cu zgomot mare, cum numai dumnealui ştie.

— Bravo, Savasta moşului... fă, tu ştii că nu eşti proastă?... cum o mai complimentase şi-ii alte dăţi cînd mai dăduse dovadă de pricepere şi prezenţă de spirit...

Dar domnul aghiotant rămăsese ţeapăn, la fel de ţeapăn şi cu ochii nemişcaţi, ca sticla... Coana Savasta crezu că săvîrşise vreo greşeală şi-şi recapitulă dialogul. Domnu' aghiotant se şi repezi la telefon şi găsi legătura gata făcută. Coana Savasta n-auzea decît :

— Am înţeles, domnu' căpitan... am înţeles domnu' căpitan... Să trăiţi, domnu'...

Cînd sfîrşi coana Savasta îl întrebă sfielnic dacă domnul căpitan s-a arătat cumva nemulţumit, dar Nastropan îi tăie imediat dispoziţia de vorbă :

— Fă, tu ştii cine e Munteanu ?

Coana Savasta se simţi jignită. Termenul cu care domnul aghiotant începuse, nu obişnuia să i˜l acorde decît în momentele de necaz şi de ceartă. Pe urmă întrebarea asta întreagă nu-i mirosi deloc bine.

Munteanu ? Un găinar, un tîlhar de drumul mare. Ei şi ? Dar cîţi tîlhari cu mult mai grozavi nu răpusese Nastropan înainte de a se căsători. Numai cît îi povestise el şi n-ar sfîrşi trei ceasuri să-i înşire la rîndu-i şi pe urmă chiar de Munteanu, cînd citea de isprăvile lui mai noi în „Universul" şi în „Dimineaţa" nu răcnea domnul aghiotant, în admiraţia ei nemărginită zornăind în bătăi repezi de călcîie, pintenii pe sub masă :

„Măi, cum nu nimereşte găinarul ăsta în plasă la mine ? Să le arăt eu, domnule, cum face un jandarm adevărat cu un mucos d-ăştia ! Păi ăsta e bandit ? Păi se compară el cu Pantelimon ? Păi se compară el cu Zdrelea, păi se compară el cu Mărunţelu ? A-oliu... Păi cînd l-oi prinde nu-i dau drumul d-aici, pînă n-o veni domnul căpitan în persoană... Să vadă cum îmi taie lemne şi cum dă la păsări să mănînce. Să-i arăt :

— Uite, domne căpitan ! Asta e Munteanu al dumneavoastră ! Munteanu banditu... spaima ţării... ia uitaţi-vă cum dă la raţe... Apoi domnul aghiotant se pornise chiar pe un rîs nemaipomenit :

— Măi, Savasto... o să fie un hohot să te ţii cu mîinile de burtă... O să rîdă toată ţara... Iacă de cine ne speriem noi... Să vezi atunci, „Dimineaţa* şi „Universul* şi „Coreului* şi celelalte toate...*

Pe semne, cu toate neguroasele sale gînduri, domnul aghiotant bănui ce se perindă în capul Savastei, că deodată începu să-şi bată pintenii şi să strige ca şi acum trei săptămîni şi mai

înainte :

— Cum dracu veni el, mă, aşa pe neaşteptate şi mă surprinse cu oamenii la vie. Tii... cum să le dau de veste...

Şi înainte ca Savasta să poată să-şi dea părerea, el îi şi luă înainte, deşi ea nici n-apucase să se gîndească asupra acestui lucru :

Cum călare, femeie ? Păi, dumneata ştii cită ţintă oferă un om călare unui ţintaş ? .

— Păi, că... dracu'..'. n-or fi ajuns ei...

— Nimic, sunt aici, în jurul satului... i-am simţit cînd treceam prin dosul viei lui popa Lache... Am auzit zdupă- nit şi am văzut viţa mişcînd... Ce-mi spune mie domnu' căpitan, am băgat eu de seamă înaintea dumnealui că mi-au venit în plasă. Am şi strigat : Măi, care sînteţi acolo... Nici un răspuns... M-am gîndit să sar... dar de... ei cine ştie eîţi or fi...

Coana Savasta îl privi încremenită. Iar el, cu ochii ţintă în pâmînt, bătu din pinteni şi îngînă umil.

— Să ştii că au pus plan să-l calce pe popa Lache. Au aflat că popa Lache a vîndut griul şi-a luat 400 000... Şi m-a pîndit să m-apuce cu oamenii la vie... Nu că vreo frică, sau să crezi cine ştie ce...

Domnul aghiotant începu să se plimbe cu paşi mari prin odaie. Apoi repede îşi luă şapca şi bufni pe uşă afară. Cînd se întoarse era mai liniştit. Şi spuse coanei Savasta... că a trimis pe Niţulache, al Filofteii, al cărui vis era să se facă jandarm, să-i aducă oamenii în pas alergător.

— Tot satul urlă... Pînă şi Filofteia a prins de veste că Munteanu a intrat în plasă şi n-a vrut să lase copilul. Da' Niţulache s-a luat pe furiş după mine şi mi-a spus că se duce. El e copil de treisprezece ani, ce-o să-i facă lui Munteanu. L-am învăţat ce să răspundă dacă l-ar întîini bandiţii.

Domnul aghiotant începu să-şi facă mustăţile cu strâşnicie apoi deodată încremeni cu ochii în gol :

— Dacă trăgea ăla, fa, ce mă făceam eu...

Coana Savasta se închină cu cruci largi.

— Am trecut pe lîngă moarte, Savasto !

Crucile coanei Savasta se înteţiră şi buzele ei începură să joace a rugăciune.

— Mă. ai dracului, că repede umblă... Cum călcară ei un judeţ întreg într-o noapte...

Savasta căzu în genunchi, în faţa icoanelor.

— D-ar ajunge băieţaşul ăla mai repede... Hm, mă tot gîndesc, nu cumva ştiu hoţii situaţia... şi-au pus om să taie orice legătură cu via mea...

Fruntea coanei Savasta se înfigea în pămînt, se înălţa şi se cobora iarăşi... De cînd era nevastă de aghiotant coana Savasta nu mai făcuse mătănii... Şi e mult de cînd Nas- tropan nu mai e

simplu plotonier.

Telefonul. Coana Savasta se roagă şi trage cu urechea. Aude trunchiat :

— Nu, nene primarule... N-am primit nici o veste... A... că sunt în plasă, zici... în... n... Nu... aia ştiam eu înainte de a-mi da de veste domnul căpitan... Păi oamenii mei unde crezi că sunt ?... am trimis patrule în toate părţile... La popa Lache... Şi eu m-am gîndit... Le-am dat de veste să sosească... Trebuie să pice acum... îi prindem ca din oală... lasă, nu mai amesteca pe domnul căpitan... nici pe zapciu... las, să nu se laude pe urmă... Mergem noi cu toţii... eu cu oamenii, dumneata cu gărdaşii... Ce face ? Dumneata nu mergi ? Nu e treaba dumitale ?... Aşa ţi-e vorba... Aha... nu eşti plătit pentru asta ?.! Aa... eu nu te opresc să anunţi pe zapciu... da dacă n-or fi la popa Lache să ştii că te arestez pe dumneata... Pe tine, mă, măgarule... Nu ţi-e ruşine, porcule... am schingiuit lumea pentru tine ca să te vezi unde eşti... Las' că vin ele alegerile... Nu mi-ai chica tu în mînă, bădărane... Domnu' Mişu ? !... M-ame- ninţi cu domnu' Mişu, măi ? Pîn-la domnu Mişu o să fac eu cunoştinţă cu fălcile dumitale... îţi ordon să iei gardiştii şi să intri în curtea popii... Eu înconjur via şi-i iau pe la spate... Va s' să zică refczi ? Va s' zică refuz de concurs
legalmente datorat,., Las' că fac acum raportul,.. Ce face Stau de rapoarte, hai, şi hoţii la popa ? Eşti obraznic, hai ? Eşti şi porc, hai ? Mama ta de pezevenghi î Mă-nconde- iezi, hai ? Tu pe mine, mă lovitule de tignafes... că dacă te suflu cazi jos...

Domnul aghiotant a trîntit telefonul cu indignare. Coana Savasta se întrerupse din rugăciuni pentru a asculta mai bine. Şi acum începu dumneaei... întărind mătăniile :

— Auzi-1, Maica Domnului, Isuse Cristoase... Auzi-1 şi fă-i după pisnia lui... Intoaree-i gura la ceafă şi vedea-l-aş ţeapăn cu ochii ca peştele fiert... Vedea-i-aş copiii cu bo˜ şogii scoşi şi nevasta pălită de boala copiilor... Doamne, Maica Domnului ai milă de mine, maica lui Dumnezeu..o

Dau luminare de treizeci de lei de fiecare duminică pînă-n ziua de Sîn-Mărie, numa' auzi˜mi ghidul, Sfîntă maică a lui Cristos...

A trebuit să întrerupă pentru a auzi iarăşi răspunsurile domnului aghiotant, care din nou a fost chemat ia telefon :

— Da de unde, domn pretor, e un fricos şi jumătate, s-a baricadat în casă şi nu mă lasă să desfăşor operaţiile ! I-am dat ordin să intre cu oamenii în curtea popii, iar eu învăluiesc cu jandarmii mei pe la spate... da? de unde, domnule pretor... de azi dimineaţă de cînd bat cu jandarmii mei rîpele şi ponoarele... Acum am înconjurat via popii... eu doar venii să mai aud ce e la telefon şi pe urmă plec să facem înaintarea...

Păi atunci... poftiţi şi dumneavoastră, domn' pretor.... A.,, n-a veţi timp... sigur... sigur.

...Păi dacă nu e acolo cu gărdaşii să prijoane ? eu... eu să le fac toate... Dar cu oamenii mei cine rămîne ? Focul îl deschid eu, n-aveţi, grije... Ei numai să le taie retragerea... Biine... dacă n-o zbughi-o prin faţă. să-mi ziceţi cuţu...

Bine, dau eu ordin la posturile vecine.,, dar pînă vin ce să faci, domn pretor, cu fricoşii ăştia ?.,. da n-am nevoie de el, mie doar să-mi dea gărdaşii.,. Apoi da, aşa zic totdeauna, că sînt risipiţi pe la munci, păi sigur... Ştiu, ştiu, via dumnealui cine s-o muncească ?

Acum îi bîţîie picioarele... Lasă, domn' pretor, tot eu cu oamenii mei.,, Să trăiţi, domnu' pretor.,. Las pe mine... Nu sca-apă... ce să scape... că e reperat totul... îl iau ca din oală,,,

Coana Savasta a dat sâ se scoale din rugăciune, dar, iată, ochii ei au rămas înmărmuriţi asupra domnului aghiotant... Domnul aghiotant e mai crunt acum ca un paşă turcesc şi faţa parcă i-e vînătă de mînie... Şi-a legat centironul greu, cu două tocuri de revolvere pe deasupra pîntecului învoalt, şi-a luat carabina în bandulieră, iar în mînă a luat şi puşca...

Coana Savasta îl admiră pe furiş, dar asta n-o împiedică să se roage înainte mutească mişcînd doar buzele. Aşa cum e... domnul aghiotant acum, ea nu mai are nici o teamă. Oricîţi Munteni i-ar ieşi înainte, numai să-l vadă şi...

Domnul aghiotant păşeşte crunt şi îndîrjit spre uşe ; buzele coanei Savasta se roagă înainte dar ochii ei sunt în urma viteazului, ai putea crede că se roagă însuşi acestui oştean al cerului, acest nou Sfînt Gheorghe, coborît să pedepsească pe hoţi şi pe nemernici. La uşă, Nastropan se opri şi se întoarse... Ce i-o fi lipsind ? se întrebă îngrijorată coana Savasta...

Viteazul ajunse pînă la dînsa şi făcu iarăşi stingă împrejur spre uşă. Dar la uşă se întoarse... Lîngă ea se în- vîrti iarăşi...

Viteazul nu pleca încă la luptă. El numai se plimba...

■— Face planu' gîndi coana Savasta...

Iar Nastropan îşi dădu capul pe ceafă şi se aşează pe un scaun făcînd să zăngănească tot arsenalul de pe dînsul. Bătu cu pumnul în masă ;

— Ah, nu mai vin păcătoşii ăia, mormăi domnul aghiotant. Şi acum te pomeneşti cu ştafeta de la popă. Sai, domnule aghiotant, ne-au călcat hoţii...

Domnul aghiotant privi întîi în gol, apoi continuă să-şi facă socotelile cu vocea pe jumătate :

— Şi idiotul de argat ce-o să mai caute la mine... că pînă să mă duc eu la popa... treaba s-a sfîrşit... parcă ăia stau la conversaţie acolo... hm...

Apoi sărind deodată în picioare bătu cu pumnii în masă :

-— Iar nechemat nu mă duc ! De unde ştiu eu că l-au atacat banditii pe popa...

— Păi i-ai simţit în vie, îngînă coana Savasta..*

— I-am simțit î Ce-am simțit ? Poate c-a fost un iepure, sau o vulpe, sau un dihor, sau chiar şi-un cîine... animale fricoase... Mă fac şi de rîs... Cum o să intru înarmat în domiciliul omului... Nu fac eu d-ăştia... Să mă cheme dacă are nevoie... Nechemat nu mă duc... Legea ^e lege... n-ai voie să intri în casa omului... Eu doar bat drumurile şi potecile cu oamenii mei, ca să prind pe răufăcători... pe bandiții care mi-au intrat în plasă... de ce nu mă cheamă ?

— Poate popa nu ştie ce-1 aşteaptă...

Nastropan se mai plimbă prin cameră cu pas ferm, apoi declară tot aşa de ferm :

------- Nu mă duc... eu nu calc legea... violare de domiciliu, madam... eu nu fac violare...

Şi pentru că i se părea că doamna Nastropan a rămas cu totul surprinsă de legalitatea acestui argument domnul Nastropan crezu că trebuie să-i explice :

— Tu ştii ce e o violare de domiciliu ?

— Ştiu, răspunse prompt coana Savasta... Cum i s-a intim plat fetei lui Nae Sorcovă... Cum o să faci dumneata astfel de blestemății...

Şi se uită cu spaimă la soțul său, dacă nu cumva frica...

— He... he... he... rîse domnul aghiotant înveselit... păi vezi că nu ştii... păi să-ți explic...

Dar urechea lui se ciuli deodată spre fereastra care se întunecase.

— Nu ți se pare că se aude ceva... un pas...

— O fi scăpat porcul ! sări în sus coana Savasta gata de ducă.

— Stai, nu te duce ! o opri energic domnul aghiotant.

Şi mîinile lui apucară cu strășnicie arma. Bătăile se repetau din ce în ce mai tare, mai insistente. O mină zgudui uşa cu putere.

— Domnule aghiotant, coano Savasto...

— Cine-i acolo ? tună formidabilă vocea domnului aghiotant...

— Eu sunt, Ilie, răzbătu înăbuşit de afară.,,

— Care Ilie ?

— Ilie de la părintele...

— A, tu eşti, Ilie ! Mă, să nu care cumva să nu fii tu că am şi slobozit glonțul în tine... Trage zăvoru, Savasto !

Iar domnul aghiotant luă la ochi. Ilie bușni înăuntru,

— Oliu, domnu' aghiotant,, că n-am făcut nimic, păca* tele mele !

— Trage zăvoru, Savasto î

Savasta trase zăvoru şi Nastropan coborî arma.

— Mă gîndeam să nu te mîne din urmă vreunu de-al lui Munteanu.

— Aş, ce să mă mîne, domnu aghiotant... C-am fugi- tără cu toţii...

— Şi-aţi lăsat pe popa singur...

— Aş, popa a fugit înaintea noastră... Şi-a luat banii şi ce-avea mai de preţ şi-a fugit... Mă, măcar de m-o găsi ei pe mine, ne-a zis, da voi să păziţi curtea.

— Un' te duci, părinte ?

— Păi cum o să vă spui eu, măi diavolilor... Să vă bată ăia şi să mă vindeţi...

Şi a plecat cu săculeţul în spinare... Iar noi ne-am sfătuit că dacă ne-o lua Munteanu la bătaie să spunem că unde-i popa... n-o să ştim nimic. Ş-o să ne frigă de vii...

— Da' pe popa cum l-a vestit ?

— Apoi ştie de la amiazi, de cînd s-a dat telefon c-a intrat în plasă... Iar acum, domnule aghiotant, ei cotro- băiesc prin casă şi prin coşare, prin podul grajdului, că eu tot nu vedeam şi am plecat cel din urmă, care va s' zică... numai c-am văzut că sar gardul dinspre vie...

Apoi privind cu mirare naivă spre aghiotant, Ilie se informă :

— Dumneavoastră n-aţi fost vestit, domn aghiotant ?

— He, he, tu să fii sănătos, băiete... De cînd se tîrăsc oamenii mei prin vie... spre ei... Acum o zbughesc şi eu după dînşii. Ca din oală îi iau.

Ilie măsură cu admiraţie armamentul domnului aghiotant.

— Mă, tu ştii să tragi cu arma ?

— Aoliu... nu mă bag, domnu' aghiotant... Am auzit că Munteanu...

Şi începu să tremure.

*— Nu mă bag... Eu doar v-am dat de veste... Şi săru[5] mîna, coană Savasto... să trăiţi, domnu'...

— Ia arma colea, păcătosule, răcneşte Nastropan lovind cu piciorul în podea... Păcătosule., laşule, vînzătorule,

ați lăsat averea popii de izbelişte... Lasă. că vă învăț eu... Ați fost înțeleşi cu tîlharii... Iei arma... or... ?,

Tot dînd îndărăt, Ilie cu ochii căscați şi eu gura căscată, s-a lăsat cu spatele de uşă şi mîna lui dibuie dîrdîind după zăvor. Noroc că tocmai atunci a răsunat din nou clopoțelul telefonului. Şi cu formula „allo“ a jandarmului, Ilie a fost una cu noaptea de afară...

■— Aici aghiotantul Nastropan... să trăi... Nu, domnu' căpitan... Primaru e un poltron... îmi dați voie, domnu' căpitan... Au atacat casa popii... dar popa a fugit de la amiazi cu ce avea mai de preț... Păi am fost la fața locului... desigur, domnu' căpitan... da, domne căpitan. Oamenii au înconjurat via şi înaintează apropiindu-se... însă nu vrea primaru să-mi dea gărdaşii... Ei prin față... Da, să trăiți ! Bine, dacă dați ordin dumneavoastră... da, să trăiți ! Mi-e frică numai să nu scape Munteanu... N-am decît patru oameni... cu mine cinci, desigur. N-aveți nici o grijă, domnu' căpitan... I-am înconjurat din trei părți... Păcat de gărdaşi... da, da, da... nu ştiu cîți sunt... Focul ? Da... l-am deschis... da, dom' căpitan... E un tunet aici... Ce caut la telefon ? ! A... da... am venit... da... dom' căpitan... Tocmai vreau să vă anunț... să cer ordine... Nu... nu... nu... şi să iau muniție, domn' căpitan... Mi s-a roşit țeava armei, domn' căpitan.., Aolio... Trag şi ei... Numaidecît, domn' căpitan... păi se poate ?... eu formez aripa dreaptă să trăiți... să trăiți ! Păi se poate să las lupta fără mine... Foarte bine, domn' căpitan... Că dacă scapă din mîna mea... să avem cu ce-i urmări... Să trăiți !

Domnul aghiotant a lăsat receptorul şi a început din nou să măsoare podeaua agitat.

— Du-te, du-te... uşor de zis ! Du-te, dar să vie şi dumnealui, domn' căpitan. Numai la decorație şi la premiu e gata... Hm, îi vezi că întîrzie ? D-abia merge boier Căpiță... poate se termină pînă ajunge... Îhî... au, au de fălcile tele, domne Căpiță... Munteanu trebuie să ştie că mi-s oamenii la vie... s-a informat ticălosul... dacă nu l-o fi informat primarul, nu-ş ce să zic... Ah, fir-ai al dracului de telefon... Ăsta cine-o mai fi ? Țîrîie pînă te-o găsi... Ah, cine e măgaru ăsta ?

— Allo, cine e, domne ? A, domn' căpitan... ce caut., muniții, domn' căpitan... Minte, domnu' căpitan... e iad

aici de împuşcături... pînă acum am înaintat în tăcere... minte de frige, domnu' căpitan... el a informat pe bandit cum că oamenii mei sînt la... că oamenii mei sunt toţi duşi prin plasă... Acum mă-ntorc la ei, domnu' căpitan... să le duc muniţii... Am plecat, să trăiţi !

Receptorul s-a închis cu păcănit sec...

— Fir-ai al dracului, Căpiţă... Asta-i la tine mers de jandarmi ? Cînd vin hoţii abia te mişti... Ah... au venit — ia vezi, Savastă... trage zăvorul, trage-1 dintr-o parte... nu te pune în bătaia puştii, of... muierea tot muiere...

— Cine e acolo ? răsună groaznic vocea domnului aghiotant.

De afară răspunde glas subţire.

— Eu sunt, eu, Niţulache.

— Tu eşti, Niţulache ? I-ai adus, mă ?

Coana Savasta a deschis iar domn aghiotant e tot cu arma gata de tras. Ca vechi copoi ştie el ce s-ar mai putea întîmpla... Banditii ar putea să fie în spatele lui Niţulache cu armele întinse...

— Nu vor să vie... domnule aghiotant. Zice că să le aduc scris, răsună vocea lui Niţulache, clară de parcă ar spune o poezie la şcoală. Iar picioarele lui subţiri şi lungi s-au alipit ţeapăn, soldăţeşte.

— A... o... se văietă acu domn' aghiotant. Căpiţă te omor... Scris ? I-auzi ! A... a... i-auzi, Savasto... Doamne, ce mă fac ?

—- Mi-a spus că poate sunt înţeles cu hoţii... Ca să-i scot din vie... Au zis că nu se dau ei cu una cu două...

Gura domnului aghiotant s-a desfăput pînă la urechi...

— Aşa, care va s' zică se temeau, 'ai... Nu îndrăzneau să iese, hai ? Mama lor de jandarmi ! A... a... o... mămulică Doamne, ce-o să mi-i masez eu... Acum ce mă fac ? Dacă începe să chirăie iar telefonul ? Of, domne primar; tu mi-ai făcut-o.

Domnul aghiotant se întoarse rugător spre Niţulache ,

— Mă, Niţulache, mă... mai fă, mă, un drum... Şi lasă pe mine... ţi-e urît ţie, mă, Niţulache...

— Nu mi-e urît, domne aghiotant, răspunde repede băiatul cu vocea lui de cristal şi-şi umflă pieptul voinicește. Mă duc ca vîntul.,. Şi măcar de-or pune ei mina pe mine...

— Bravo, mă, Niţulache... şi lasă-i pe seama mea.

Niţulache numai c-a apucat hîrtia şi s-a şi topit în ' bezna nopţii. Iar domnul aghiotant în urmă-i, se apropie de uşă de parcă l-ar împinge cineva spre un cuptor cu jăratec...

— Aşa-i Savasto, că plec ? Apoi rămîi sănătoasă, Sa- vasto ! Mă duc să mor ca un cîine, Savasto. Singur... cu grămada de banditi, în spate... Ah, via fir-ar a dracului... Că tu... ca să punem vie...

— Eu aş zice că mai poţi aştepta o jumătate de ceas, îşi dă cu părerea Savasta îngrijorată. Niţulache fhge ca un iepure... Şi oamenii o să pornească numaidecît...

— Mă duc, Savasto, rămîi cu bine, Savasta !

Un țîrîit scurt şi energic.

— Sai, Savasto ! Spune c-am plecat, Savasto ! Spune că e iad, Savasto ! Spune că duduie pămîntul...

Şi domnul aghiotant a ieşit... Aerul rece şi întunerecul l-au mai înviorat ; dar i-au înviat şi simțul de prevedere. La fiecare pas se întoarce şi cercetează cu ochi adine întunecimile. La cotețul porcilor un grohăit surd l-a făcut să se culce la pămînt. Apoi cu greu şi-a stăpînit înjurăturile : Fir-a] al dracului de vier, nu mai scapi de Crăciunul ăsta... ți-o spun eu... Mîine te-am şi scopit... ți-o spun eu...

S-a ridicat deasupra gardului din grădină. Luna, care n-a ieşit încă, dar care a umplut spațiul de prevestirea ei, i-a venit în ajutor. Nu-i nimeni în grădină. Domnul aghiotant a deschis portița şi-a luat-o domol printre prunii şi merii scorburoşi. S-a cățărat în vişinul pletos din fund. De-acolo a şi văzut spinarea lăbărțată de lună roşie des- tinzîndu-se de după deal... Prin vîlcele palele de întuneric încă mai zăbovesc. Dar pretutindeni o linişte solemnă, încremenită. Pe muchii lumina se poleeşte tot mai cu vrednicie.

Domnul aghiotant e bine ferit în vişin. Fundul grădinii lui e pe-un dîmb pe sub care curge drumul de la vie. Via popii se lasă dincolo de drum, tot mai la vale ; în funduri se ghiceşte coperişul conacului, pe care luna încă nu l-a ajuns.

Drept într-acolo, domnul aghiotant a pus arma la ochi. Dar a tras în negură. O dată ş-apoi încă o dată ; văile au răsunat dublu şi toată lumea din sat, de la treizeci de ani în sus, şi-a adus aminte în clipa aceea de război...

Domnul aghiotant a tras din nou. Un foc stingher, Pe urmă încă două, Iar încărcătorului al doilea i-a dat drumul tot — şi aşa de repede ca să pară mai multe puşti de-odată,.. Pe urmă a luat şi carabina, ca să mai schimbe tonul... Apoi a venit rîndul pistoalelor,,, în cele din urmă amestecat... unul de armă, altul de pistol, al treilea de carabină... Din ce în ce mai încurcat.,, două de acelea... trei de celelalte, unul din cele de al treilea,,. Să zici că se bat trei soiuri de armate...

Dar cînd să pună încărcătoare noi, numai iată că a răspuns zgomot de armă străină. Din sat a fost tras 7 Nu, dinspre popa... Iată, altul, şi-al treilea... şi-un bîzîit de albina pe la urechi... Domnul aghiotant a şi căzut din vişin... Nu rănit... Nici mort... Sănătos tun şi pus pe luptă. A luat-o gonind de-a lungul gardului. Intr-un loc acesta e întrerupt de un nuc bătrîn, gros cît să-l prindă doi oameni între mîini. Măcar de-o răzbate glonț prin atîta matahală de trup lemnos.

De acolo a început să tragă din nou, Avea buzunarele pline de mu ni ti uni. să-i ajungă pînă mîine dimineață. Iar valea clocotea de fiecare lovitură şi sunetul de-abia se potolea din ecou în ecou, pînă-n mari depărtări, pmă dincolo de Pesceana şi de dealurile de peste mal. Dar hoții nu se lăsau nici ei mai pe jos ; aşa că era un război de mai mare plăcerea. Acum domnului aghiotant îi

convenea de minune, Primarul nu mai putea spune eă n-a început atacul. Glasul armelor felurite desmințea cu înverşunare că oamenii de sub comandă ar sta degeaba la vie şi n-ar lua parte la lupta cruntă. Iar răspunsul hoților dovedea că nu e lucru de şagă. A fost luptă, nu glumă. Banditii au fost respinşi. Se cunoaşte după armele lor că ei bat lăsîndu-se spre fundul Pescenei către dealul dimpotrivă. Ducă-se dracului... Principalul e c-au fost respinşi, Pe urmă un telefon agitat lui Mălăescu, şeful de post de peste deal,,. Banditii au luat-o spre tine... Eu-i urmăresc, tu să le ieşi înainte... Dau ordine lui Papară şi lui Mă- glăvitu să înainteze prin coastă... Să-i prindem în cerc de fier. Şi-aşa că nu mai avea c'e să zică domn căpitan...

He, era tare domnul aghiotant la dat ondine. Dar şi acum trăgea de mama focului. Şi nici banditii nu se lăsau. Era un clocot deasupra Pescenei, de Să crezi că era război adevărat

Dar domnul aghiotant băgă îndată de seamă că gloanţele tîlharilor bîzîiau mai dîrze şi detunăturile mai puternice. Se apropiau oare de dînsul ? Se opri îngrijorat şi instinctiv întoarse ochii înapoi... Luna se ridicase bine şi grădina era luminată ca o minune. Insă pe dedesubtul coroanelor de copaci era întunerec de tunel. Avea pe unde să-şi asigure retragerea. Pe de altă parte, băgă de seamă că o pauză se făcu din partea tîlharilor ; semn de slăbiciune şi de retragere... Deci ca fulgerul arma domnului aghiotant slobozi un încărcător întreg, carabina şi revolverul întocmai. Treizeci şi două de detunături se ţinuseră una după alta să crezi [că e] foc de mitralieră.

Şi iată, focurile inamicului bat iar în retragere.,. Domnul aghiotant se dumireşte... au cotit la cotul Lun- cei... Drumul coboară în mers de şarpe, ocoleşte încoace o mare ieşitură cam pe la mijloc, apoi o ia repede şi adînc înapoi. Drumeagul însă stă încă adînc în întuneric, înălţimea lunii nu-i potrivită pe clinul văii... Mari dobitoci de haiduci... Deşi ei se retrag prin beznă, gloanţele lor îi trădează... Domnul aghiotant care cunoştea ca-n palmă valea întreagă ştie de minune unde au ajuns. Parcă-i vede şi gloanţele lui răpăiesc cu furie pe urmă-le.

Deodată în răsunetul necontenit al aceleeaşi văi, un chiot lung, curmat brusc... Gloanţele au încetat instantaneu din amîndouă părţile... domnul aghiotant ciuleşte urechia. De acolo, de unde trebuie să se afle ei se aude ceva nehotărît... valea are rezonanţă fără pereche în noapte şi totuşi e cu neputinţă să te dumireşti cu urechea... Poate să fie un km şi mai bine... dar de ce-au încetat focurile ? Trebuie să fie ceva... Armele domnului aghiotant s-au pornit din nou ; dar acum lucrează doar carabina.

Nu mai răspunde nici un hoţ. Li-s mîinile ocupate ? E un rănit pe care-l cară ? Mîinile domnului aghiotant se zbat ca titirezii... Ştie drumul ca-n palmă oricît s-ar afunda ei mai mult în întuneric...

A doua zi a fost un vuiet mare în Răscăeţi, reşedinţa domnului aghiotant... Ceva mai jos de punctul numit Cotul Luncei, a fost găsit în zori de zi cadavrul temutului bandit Cucoş, care se-nrolase în banda lui Munteanu. Asupra capului lui Cucoş se pusese şi mai demult premiu, tot aşa de mare ca şi asupra capului lui Munteanu. Vă închipuiţi mutra primarului din Răscăeţi, la gîndul că domnul aghiotant Nastropan va deveni stăpînul a una sută de miişoare albastre, bob numărat. Unde mai puneţi telefoanele, care de cum s-a luminat de ziuă nu mai contenesc eu întrebările şi cu laudele. Din moment în moment se aşteaptă vizita primului procuror, a prefectului, a căpitanului de jandarmi, a judecătorului de instrucţie, a doctorului legist şi o grămadă de domni şi cucoane din capitala judeţului şi din oraşelele vecine. Din Bucureşti vor veni apoi gazetarii şi fotografii, cari vor lua chipul lui Nastropan alături de leşul banditului. Mai ales această din urmă onoare îl face pe primar vînăt de mînie. O singură nădejde, o mică nădejde ascunsă îl mai

mîngîie şi pe el, în această cumplită năpastă care s-a abătut asupră-i de a face pregătirile cele mai alese pentru sărbătorirea vrăjmaşului de moarte. Domnul primar auzise chiar de la domnul Mişu deputatul că Nastropan are de gînd, cînd.va ieşi la pensie, să se înscrie în partidul lor şi să facă politică la Răscăeţi. Dar o voce interioară îi spunea domnului primar că nădejdea lui ascunsă se va împlini. Munteanu şi cu bandiţii scăpaţi vor ieşi în calea convoaielor de oaspeţi uşurîndu-i puţin la buzunare, ca să le arate că nu se vine aşa, ca la nuntă, la ciopîrţirea unui stîrv omenesc. De dimineaţă, de cînd posturile venise, bat toate luncile şi zăvoaiele. Munteanu şi cu tovarăşii parc-au intrat în pămînt. Numai dr&mul mare, pe unde vor sosi maşinile, nu e căutat de nici o poteră. Iar Munteanu, ştiut este, se iveşte totdeauna acolo, unde nici cu gîndul nu gîndeşti.

Şi mai are una în minte domnul primar ; dacă n-o face el pe domnul aghiotant să înghită premiul cu noduri — a şi spus-o partizanilor săi cei mai credincioşi — ; îşi dă de-acuma demisia din politică.

La Cotul Luncei s-a strîns lumea ca la Sfîntul Gheor- ghe. Jandarmii domnului aghiotant ţin mulţimea în respect. Cîţiva flăcăi mai ţanţoşi, curioşi să vadă pe bandit mai de aproape, s-au apucat să taie cu topoarele un frunzar pentru ca să apere stîrvul de muşte. Acum ei îşi dau importanţă oficială şi povestesc grămezilor de gură cască despre mutra fioroasă a banditului, cît de groşi sînt muşchii de la mînă, cîte pistoale are la brîu şi de ce marcă şi calitate sunt cele două puşti găsite asupră-i.
Despre buzunare a avut grije domnul aghiotant să-l percheziţioneze de cu revărsatul zorilor, ceea ce a făcut pe domnul primar să dea de înţeles la partizanii săi, că Nastropan şi-a mai făcut rost de un premiu, de cinci ori mai mare decît cel făgăduit.

Pe la zece sosiră automobilele din capitala judeţului. Domnul primar suferi cu abnegaţie felicitările pe care le primea rivalul său. Cu rînjet drăcesc aştepta să-i vie rîndul, pentru a arunca în capul domnului aghiotant toroipanul pe care i-l pregătise.

Şi rîndul veni.

— Să-mi daţi voie, domnule prefect, şi domnule căpitan, şi domnilor magistraţi, să vă spun şi eu, ca primar al acestei comune pe care o iubesc, căci pe lingă mîn- dria ce-o avem că aţi venit încoace, însă este de datoria mea, care va să zică de primar, ca să vă atrag bunăvoinţa dumneavoastră că adicătelea aţi săvîrşit o greşeală. O greşeală pe care eu, ca martor de faţă al chestiei, aşa cum a fost, nu pot s-o las, cum s-ar zice să vă scape, pentru căci şi eu, ca consăteanul său, sunt mîndru căci avem în comuna noastră un aşa jandarm ca domnul aghiotant, care aşa a stîrpit hoţia şi relele şi cele de ocară din comună şi din plasă, încît mai să zici căci de ce nu s-o fi mutînd cancelaria secţiei în alte comune unde lumea nu s-a putut izbăvi de cel rău, precum spune sfînta carte. Aşa, văzînd că a venit luminăţiile voastre aicea, nu pentru că cine

ştie ce s-ar fi săvîrşit de un om de-al nostru din partea locului, dar însă fugar din cine ştie ce parte de lume, unde i-ar sta bine domnului aghiotant, cu toate căci ne-ar părea rău de dumnealui, ca om al nostru, dar însă aici am vrut să aduc chestia, domnilor prefect şi luminaţi magistraţi, că mă simt cu o părere de rău faţă de domnul aghiotant, căci nu i se lasă dumnealui singur premiul, cum aşa ar trebui să fie, fiindcă oamenii săi, caporalul şi soldaţii, nu este locul aici, în această înălţătoare sărbătoare să vedem unde au fost ieri pe seară ori la ce vie or fi fost în patrulare, că muncile sunt în toi şi domnul aghiotant ne-a întrecut pe toţi cu muncile... dar însă domnul aghiotant a rămas singur în sat şi ne-a apărat singur de temuţii bandiţi, căci a răpus pe cel mai fioros din ei, pe care-1 vedeţi, aci, pînă ieri băgînd spaima în lume, iar acum îl mănîncă muştele, aşa că ne-am adunat
cu toţii la această sfintă sărbătoare, dar nu e cu drept ca premiul de 100 000 de Iei să fie împărţit de domnul aghiotant cu caporalul Căpiţă şi cu soldaţii cari au sosit la tîrgul spart iar greul l-a susţinut domnul aghiotant singur şi din inimă bună ; ori că cine ştie din ce alte chestii ca la casa omului, acum cu muncile, nu vrea să spună căci a fost singur şi singur a răpus pe bandit şi nu se cade să-i rupem din suta de mii...

Mare tăcere s-a lăsat la vorbele primarului. Apoi, cînd termină, lumea începu să şoptească ; iar domnul căpitan cu domnul prefect, cu domnii magistraţi, şi cu cucoanele, mai la urmă, chiar icniră cu repezi zbucniri de rîs. Domnul căpitan da din cap şi-şi răsucea mustăcioara posnaş, în vreme ce, drept în faţa lor, mîngîindu-şi lungile eaiere galbene pe deasupra buzelor, domnul aghiotant da instrucţiuni în şoaptă subordonaţilor săi. Domnul primar şoptea de asemenea cu consilierii, apoi de-odată păra- sindu-i pe ai săi se vîrî în şoaptele domnului aghiotant şi ale jandarmilor, ceea ce făcu grupul boierilor să se strîngă unul către altul şi să înteţească rîsul, Dar domnul aghiotant se vede că terminase de instruit oamenii săi sau poate îi instruise mai din vreme, că lăsă pe domnul primar să se apropie, ba îl primi chiar cu zîmbet şi cu clipit dintr-un ochi şi-l întrebă în şoaptă :

— Zi. vrei să mă mănînci de viu, nene primarule.,,

— Ba eu nu te-oi mînca de viu, rosti domnul primar cit putu mai tare, ca să se audă la grupul boierilor, dar e păcat care va să zică, căci să se înfrupte altul din vrednicia dumitale...

Atunci domnul căpitan luă cuvîntul şi-i explică domnului primar că o persoană nu putea să facă singură o atît de mare ispravă. Moartea banditului, după cum spune domnul doctor, trebuie să se fi petrecut pe la 12 noaptea. Or, lupta cu bandiţii începuse mai devreme ; cind domnul căpitan a putut vorbi la telefon cu Nastropan era de mult ora 7. Iar la ora asta, chiar Nastropan singur a mărturisit că oamenii lui toţi erau angajaţi în luptă ; el venise numai acasă pentru a mai lua nişte muniţii... E păcat deci să-i lipsească şi pe ceilalţi de dreptul ce li se cuvine la

premiu şi la avansare oricît de mare o fi dragostea domnului primar pentru Nastropan,

Nastropan rînjea. El prevăzuse că primarul va interveni cu bunăvoinţa lui pentru dînsul, dar avusese de grijă să-şi înveţe oamenii din vreme.

Grupul celor de la oraş se strînsese iar şi şoaptele şi rîsetele se auziră din nou pentru că domnul pretor povestea acum ceva foarte glumeţ, de bună seamă convorbirile telefonice, pe care le avusese aseară, cînd cu primarul, cînd cu aghiotantul.

Domnul căpitan luă din nou cuvîntul :

— Nastropan, dacă e adevărat ce se spune, că ai luptat singur, atunci meritul dumitale e încincit. Ai avea ocazie să iei premiul întreg. Pe cînd aşa trebuie să te mulţumeşti numai cu 20 de'miijcîe lei...

Ochii lui Nastropan luciră. Nu-1 păcălea pe el un tinerel ca domnul/căpiţ^y Potrivise el totul, banii avea să-i vină Lui chită, la urma urmelor le va da şi la băieţi cîte o mie de lei,^col(ycă i-au făcut din vie o grădină. Insă soldaţii care se uîfau acum la el ca la un alt Alexandru Machidon dăduseră jurămînt azi dimineaţă că-i vor înmîna tot ce vor primi, după cum cu drept se cuvine.

— Dar nu e chestia numai de bani, Nastropane, cuvin tă înainte domnul căpitan. Gîndeşte-te ce renume îţi vei face, gîndeşte-te cum se va vorbi de tine. Un jandarm. singur fugăreşte banda lui Munteanu şi omoară pe Cucoş, care singur, la vremea lui, a ucis nu mai puţin de zece jandarmi... Păi aşa fapte, măi Nastropane, nu s-au mai pomenit din vremile străvechi, pe cînd trăiau fraţii Buzeşti ori Burcel, cel cu movila răzăşie...

Ochii lui Nastropan scînteiau... Dar rînjetul lui spunea limpede : Nu se prinde cu mine, măi tinere don că pitan...

— Eu cred că cle-aci ţi s-ar trage şi gradul de sublocotenent... în orice caz eu ţi-aş aranja un raport...

Inima domnului aghiotant zvîcni cu atîta putere, că zîmbetul îi pieri cu totul şi faţa rămase pămîntie. Numai ochii străluceau aşa de puternic că dacă ar fi fost noapte ar fi luminat ca cei de drac.

Intr-adevăr, situaţia era chiar de disperat. Dacă ai spune că a fost singur, şmecherul ăsta de căpitan îi va întreba pe soldaţi unde îşi făceau veacul în vremea aceea* Bine, în patrulă, aveau ei să zică... Ştiau vorba mai demult. Dar acum aveau să fie descusuţi ce-au făcut mi- mită cu minută, fiecare om în parte... Şi domnul aghiotant nu-i dăscălise cum trebuia asupra acestui punct... ei puteau răspunde pe unde au fost pin' la şase seara. Din *acef* ceas înainte, răspunsul nu trebuia să fie deeît c-au luat parte la luptă... dăscăleala pe care le-o făcuse domnul aghiotant se învîrtise doar în jurul premiului... cum să se facă voioşi la primirea lui şi cum pe urmă să-l înmîne dumnealui... şi va avea el grijă de dînşii...

— Va să zică nu vrei să ne spui, Nastropane ?

Ce să spui ? Să se dea de gol că i-au fost soldații în vie ? Haida, de... Nu numai că nici n-ar mai putea fi vorba de sublocotenent atunci, dar cine ştie ce i s-ar mai putea întîmpla, fi-ți-ar via a dracului, Savasto...

— N-am ce să spun altceva, domnule căpitan, nu pot să iau asupră-mi meritul bieților oameni...

Dar se vedea că domnul aghiotant nu vorbea cu gura plină, el atît de chipeş şi de prompt la cuvînt.

— Ia ascultați, măi băieți, întoarse deodată domnul căpitan manevra. La cît v-ați întors voi din patrulare şi ați angajat lupta cu banditu ?

— La şase, să trăiți, răspunseră toți, într-un glas.

— vS'trăiți, domn căpitan, dădu cu vorba caporalul Căpiță, eu formam flancul drept şi domnul aghiotant pe cel sting. Soldații erau între noi şi aveam consemn să strîngem mereu cercul înaintînd ; cînd bandiții au început să coboare spre Cotul Luncei atunci noi, flancul drept, ne-am oprit pe loc şi domnul aghiotant a început să înainteze ca să-i învăluim, lămuri Căpiță, pe nerăsuflate, după tipic.

—• De unde ştiți că hoții coboară ?

— I-am simțit după împuşcături, se amestecă repede, dar cu glas stins, domnul aghiotant.

— Dar comenzile cum le-auzeați ? spune tu, băiete ! se adresă domnul căpitan direct lui Nagâț Gligore, a cărui mutră speriată dovedea pe cei mai slab de duh dintre dînşii. Uite-te în ochii mei, băiete, şi spune !

Ochii soldatului fugiră însă în lături, iar glasul lui turui ca o morişcă :

— Eram ca la două'ş treizeci de. metri unul de altul, aşa că auzeam comenzile bine, s'trăiți domn căpitan...

— Bine, hotărî, atunci căpitanul. Atunci premiul se va împărji, în patru părți, pe care le voi pune eu la o bancă pe numele vostru... Vi-i liberez, cînd v-ați reangaja... Ca soldați n-aveți ce să faceți cu atîta bănet la voi, că vă stricați... Numai dacă veți avea ceva pămînt de cumpărat... atunci veniți pe rînd la mine şi facem actele la oraş... Vreau să vă rămiie cîte o amintire durabilă după urma vitejiei voastre, nu să vi se ducă banii în vînt...

Un icnit scurt şi abia auzit ieşi din pieptul domnului aghiotant. Caporalul şi soldații în poziție de drepți, rămăseseră statui de aramă. Doar Nagâț Gligore. ca mai slab de duh, prinse fără veste curaj... Şi privind cu multă milă la domnul aghiotant, se pomeni vorbind :

— E păcat, domnule căpitan, să trăiți... Banii i se cuvin domnului aghiotant...

Dar fulgerat de-atîtea perechi de ochi, cîte se pironiră asupră-i, glasul lui plin de la început se săcătui cu desăvîrşire...

— Noi l-am împuşcat, dorn' căpitan, dar e păcat care Vs'zică...

Aici se întrerupse căci fălcile domnului aghiotant se puseră în mişcare iar mustăţile împungeau nervos văzduhul ; ăsta era doar semnul dezlănţuirii acelei mîriii cumplite, pe care Nagâţ Gligore. o cunoscuse de-atîtea ori direct, pe obrajii lui bucălaţi...

— Ce e păcat, băiete, ce e păcat, vorbeşte î strigă domnul căpitan.

— E păcat, să trăiţi. Nu e păcat, domnule căpitan, retraetă dintr-o dată Nagâţ, cu ochii fascinaţi de maxilarele domnului aghiotant...

— Ce e şi ce nu e păcat, băiete ? Ia vino încoace, băiete, aproape de mine. Ce-ai vrut să zici, băiete ? Ce e păcat... Nu te.mai uita la domnul aghiotant cînd vorbeşti cu mine... Hai, spune...

— Nu e păcat, domnule căpitan.

— Ce nu e păcat ?

— Care va s'zică, unul să împuşte şi alţii să ia premiul.

— Va să zică Nastropan l-a împuşcat,

— Da, s'trăiţi...

— Va s'zică voi nu eraţi acolo...

Soldatul privi speriat în toate părţile, dar în luminile ochilor nu-i juca decît mişcarea din fălci a domnului aghiotant.

— Ba eram, s'trăiți... mugi el, înăbuşindu-se.

•— Atunci de unde ştii că glonțul lui a*nimerit., uite la mine băiete, şi răspunde...

Nagât trase două înghițituri zdravene de aer în gît şi se înzdrăveni :

— Păi e cel mai bun trăgător pe batalion, să trăiți.,. Dumnealui ne-a spus...

In drum spre casă, coana Savasta care trecuse prin toate emoțiile domnului aghiotant era mulțumită că în cele din urmă, soldatul Nagât tot o adusese bine. însă de cîte ori vrea ca să afle şi părerea domnului aghiotant în această privință, domnia sa întorcea capul şi răspundea doar prin ofuri şi prin fărîme neînțelese de cuvînt. Aşa că odată intrați în biroul răcoritor al secției, foarte înciudată de morocăneala soțului ei, coana Savasta încercă să-i descleşteze gura cu mijlocul suprem : aduse vorba de primar.

— Auzi dumneata, cu ce plan să te aducă el de ocara domnului căpitan, fir-ar al dracului de primar, nu l-ar mai răbda sfînta Maică a lui Cristos, i-auzi cu ce plan... că parcă un om singur poate...

De astă dată răbdările nu mai putură ține obida domnului aghiotant. O serie de palme păcăniră atît de tare, că jandarmii de afară se uitară mirați, unul la altul, văzînd că Nagât e tot lîngă dînşii...

— Mama ta de muiere... cu via ta mi-ai mîncat gradu' şi premiu'... I-auzi, toată lumea mă face frații Buzeşti şi movila lui Burcel... şi iacă... tocmai ea nu-mi crede...

Şi din afară, soldații se uitară dacă Nagât e alăturea de dînşii, şi din nou Nagât dusese instinctiv mîna la obrajii lui, acuma ca lămîia.

(„Secolul", Craiova, I, nr. 16—19, 5 iunie 1932 ; 12 iunie 1932 ; 19 iunie 1932 ; 26 iunie 1932)

CE-A FOST LA BRUXELLES ?

Congresul financiar de la Bruxelles s-a închis demult. S-au închis şi discuţiunile ce se ţinuseră în juru-i ; au încetat şi nedumeririle publicului prostit, care se mira cu naivitate că atîţia oameni luminaţi n-au putut face nimic. Sărmanii gură-cască ! în zvăpăiata lor credulitate, ei au putut să spere un moment, o oră, o zi, o săptămînă...

în goana cîtorva clipe au retrăit îndestularea vremurilor de odinioară. Şi-au simţit umerii despovăraţi de sarcina istovitoare a speculei. Au putut înlătura o secundă imaginea îngrozitoare a tihereţei lor irosite alergînd spăimîntaţi pe cărările veştede ale pustiului vieţii de asr- tăzi, aruncînd zadarnic celor patru goluri ţipătul deznăr- dejdii. Au aşteptat cu înfrigurare reîntronarea măriei sale banul; a banului aducător de linişte şi belşug, cumpărător de merite, stimulant de talente şi energii. A banului semănător de păcate şi poezie, tiranic dar drept, sfărîmător de utopii deşarte. A banului învinuit de cei umili, hulit şi exilat de reformatori, dar cerut cu stăruinţa cerşelii şi de unii şi de alţii, înfiorați de moarte la priveliştea haosului teribil pe care-1 lasă în urmă-i.

Am aşteptat cu toţii vechia rînduială şi vechia fericire. Şi petrecuți de privirile smerite ale credincioşilor, mîn- tuitorii lumii s-au adunat la Bruxelles. Din treizeci şi

cinci de țări au pornit la marele sfat conduşi de steaua nevoii. Şi nimeni n-a pus în cumpănă intenţiile lor bune.

S-au strîns, au votat şi-au plecat precum veniseră. Asta a fost tot. în urmă n-au rămas decît vorbele.

Au fost totuşi cei mai luminaţi oameni ai lumii. Ar fi o greşeală să se creadă că prostia inevitabilă la astfel de congrese, a prezidat la masa acestei conferinţe. Dimpotrivă. Nu o dată, adevărul a plutit deasupra sălii ; nu o dată gîndul cel bun, atît de simplu şi atît de salutar, s-a oprit pe buzele vorbitorilor, la poarta rostirei. Numai de două ori a putut lua fiinţă ; s-a făcut auzit. Dar toţi au întors ochii de la el cu groază ; l-au alungat repede, lapidîndu-1 cu avalanşa zeflemelelor.

Şi la masa marei conferinţe, menită să îndulcească soarta lumei, ei s-au recunoscut cu toţii privindu-se fiecare în sufletul celuilalt. S-au văzut aşa cum sunt în nuditatea sufletelor lor ; fiecare venise numai pentru sine, fiecare tindea să tragă cît mai multe foloase din naivitatea, din slăbiciunea celorlalţi ; spionîndu-i, descu- sîndu-i, trăgîncl cu urechia la lipsurile şi nevoile lor.

Spectacolul a fost extrem de interesant ; Balzac i-ar fi dat proporţii nemuritoare. O masă mare de negustori lacomi, luîndu-se la întrecere în şmecherlîcuri, arătmdu-şi colţii şi rînjindu-şi îngăduitor la căderea măştilor. Re- proşîndu-şi fiecare în parte că n-a fost mai pehlivan sau felicitîndu-se că n-a căzut pradă restului haitei.

La urmă au plecat cu toţii, mulţumiţi de sine c-au aflat unde trebuie înfipt cuţitul mai adînc. Vai celui care a lăsat să-i scape adevărul dintre buze, vai celui care a avut naivitatea să plînga ! .

Iar bieţii gură cască — mulţi dintr-înşii — vor putea crede înainte, într-o cută ascunsă a sufletului lor, că acolo, la Bruxelles, cine ştie, îndreptătorii lumii au şi găsit mijlocul salvator, pe care ca de obicei îl ţin încă ascuns, pentru a-1 pune în practică mai cu uşurinţă.

(„Hiepa", II, nr. 20, 7 noiembrie 1920)

S A ÎNCHIS UN DANCING

Poliţia Capitalei a închis localul de noapte „Dancing", în urma repetatelor scandaluri proiectate acolo de noctambulii Bucureştilor.

Vestea va fi coborî! poate o umbră de mîhnire pe feţele tinerilor moştenitori, îmbogăţiţilor de război şi femeilor cu decolteul prea exagerat dar cu iubirea tarifată. întristarea va dura puţin însă. Se vor deschide altele. Sunt încă destule.

Nu vom avea în această iarnă pîine deajuns, vom căpăta

numai neagră şi mîine poate, numai cu cartelă.

Şampanie va fi însă din belşug. Dancingurile vor pompa averile cu eleganţă. îmbogăţiţii cu mîinile încă noduroase şi cu vocabularul încă de faubourg îşi vor plăti iluzia nopţilor pariziene, de care au fost entuziasmaţi, odinioară la spectacolele cinematografice. Se va dansa Foxtrot, Jaz, Tange şi toate dansurile importate 'din America de Sud, din Mexic, din Ântile, de pretutindeni unde nepoţii foştilor sclavi negri regenerează coregrafia modernă.

Iar în oraşele depărtate de Capitală, tinerii cu creştetele pomădate vor maimuţări aceleaşi petreceri. în dancinguri croite după acelaşi calapod.

O ! Se vor petrece in România Mare cu nesaţ, se va juca, se vor deşerta buteliile de şampanie, se vor risipi hîr- tiile albastre, vor urla orchestrele ca într-un imens dancing, înnebunit de rut şi de alcool.

La pîine în zori, flămînzii vor face coadă.

Voinţa'', I, nr. 65, 13 noiembrie 1920, p i, "ubrica : *Note)*

PACE ARMATA

O telegramă clin New-York aduce amănunte despre construcţiile navale de război americane. Statele Unite vor avea peste trei ani cele mai monstruoase vase de război ; adevăraţii coloşi de oţel împotriva cărora o flotă inamică va rezista cu greu. în acelaşi timp, o revistă maritimă anunţă că ultimele creaţii ale ştiinţei navale sunt nişte vase fără pilot, prevăzute cu o bobină pusă în legătură cu un fir conducător de la un post de comandă de pe uscat. Datorită acestei invenţii vasele vor fi împinse îndrăzneţ în mijlocul flotei inamice ; ca adevăraţi bolizi plutitori. Nu se mişcă nici o viaţă omenească şi mişcările pot fi comandate calm, de la distanţă.

O încercare identică s-a făcut în aviaţie. „Le Journal^ descrie o experienţă de pe un cîmp aeronaut francez, unde un aparat de zburat fără pilot şi fără pasager, prin simple aparate conduse de undele hertziene a făcut fără greş aceleaşi mişcări ca şi aeroplanele cîrmuite de mîna pilotului. Ziarele franceze sînt entuziasmate de această invenţie. O escadrilă aeriană va putea bombarda de acum înainte o armată inamică sau un oraş, fără nici o primejdie pentru alte vieţi omeneşti decît acelea ale victimelor. Cel care atacă nu va risca decît aparatele şi atît.

Ne putem imagina, dar, — fără a fi nevoie de prea multă fantezie — ce aspect vor lua războaiele ce vin. Bravura va dispare ca factor hotărîtor în cîştigarea unei victorii. Vor lucra numai maşinile. Asasinatul va fi condus cu sînge rece, de la un birou sau de la o masă cu bobine electrice. Victimele vor privi

neputincioase cum se apropie moartea. Orice îndrăzneală, dorinţă de sacrificiu şi nebunie vitejească vor rămîne zadarnice. Mai puternic va fi cel care posedă cele mai ingenioase aparate. Şi cum nemţii ştiu să perfecţioneze tot ce inventează alţii, puterea va fi din nou de partea Germaniei.

Cel puţin de aceasta se tem francezii acum. Şi cu drept cuvînt. [1]

(„Gazeta Ardealului", I, nr. 35, 11 aprilie 1921, p. 1, rubrica : *Inscripţii pe nisip)*

O NEVROZĂ A RĂZBOIULUI

Un ziar din Capitală — şi nu cel mai indicat să o facă ; „România Nouă" — se întreabă dacă nu ar fi nimerit să se găsească un nou Vlad Ţepeş care să pedepsească pe toţi răii, profitorii, defraudatorii şi speculatorii acestor vremuri de bancrută morală.

Nu ne vom opri la oportunitatea acestei reflecţii. Un al doilea Vlad Ţepeş credem că odată descins pe pămînt ar găsi ceva de lucru şi făcînd o sumară raită prin partidul liberal.

Dar ne gîndim că identice reflecţii — bineînţeles fără apelul la cruntul domn român pe care n-au de unde să-l cunoască — am citit mai deunăzi şi în ziarele franceze, Şi acolo se cerea o mînă de fier pentru a scutura vinovaţii din chestiile fraudelor cu făina, afacerilor Villegrain, afacerilor cu melissa, cu lichidarea, automobilelor etc. O sumă de afaceri — mă rog, întocmai ca la noi. Şi aceleaşi lucruri în proporţii mai formidabile se citesc în ziarele americane.

Lichidarea depozitelor rămase pe urma armatelor americane în Europa a dat prilej la fenomenele care întrec modesta noastră imaginaţie.

Automobilele au dispărut din parcuri cu miile. Şi parchetul s-a pus pe lucru.

Ne găsim dar în faţa unei adevărate nevroze, care s-a întins pînă dincolo de extrema continentului asiatic, pînă în insulele Japoniei, cari îşi au şi ele îmbogăţiţii şi defraudatorii lor...

Se spunea că războiul va aduce o purificare morală, într-o faimoasă carte, Moltke, unul din teoreticienii războiului moralizator, spunea că e o necesitate de selecţiune — asemeni tempestelor ce doboară arborii putrezi şi lasă în picioare numai stejarii robuşti, tot astfel războaiele măturâ putregaiul ţărilor obosite şi fac biruitoare principiile şi neamurile sănătoase. Trista verificare pe care a făcut-o războiul omenirii răstoarnă aceste naive profeţii. Noroiul tranşeelpr, sîngele celor morţi, toâfe jertfele anonime şi suferinţele celor cari au zguduit popoarele nu au purificat întru nimic sufletul omenirii. Dimpotrivă, au

lăsat să biruie instinctele cele mai animalice din individ. Dorința de a sorbi toate plăcerile prin toți porii. Setea de înavuțire, de juissare şi graba de a birui cu orice preț, strivind fără cruțare vecinul concurent. Acesta *e* fructul moral al războiului. Fruct putred şi greu de digerat pentru stomacurile ideologilor moraliști.
(„Gazeta Ardealului", I, nr. 71, 28 mai 1921, p. 1, rubrica : *Inscripții pe nisip)*

„ZIUA EROILOR" ^ .... _ ....._

Războiul a trecut ca un uragan deasupra lumii, împrăştiind groaza şi disperarea, distrugînd cu nepăsare de element inconştient tot ce bietele brațe omeneşti izbutiseră să înjghebeze, de bine, de rău în pripa activității paşnice lăsînd în urmă ruini şi jale. Noi însă am rămas !

Trăim desigur vremuri grele, ca după orice mare dezastru. Viața s-a scumpit într-un mod insuportabil. Banul nu mai înseamnă aproape nimic în mîinile noastre şi hrana de toate zilele ne-o cîştigăm cu sudoarea frunții şi a brațelor, zdrobite de o muncă grozavă, strivitoare. Ne zbatem aprig de grija zilei de mîine şi nădejdea mântuitoare de mai bine, pare a ne fi părăsit pentru multă vreme.

Dar noi am rămas.

S-au dus zilele bune de odată. Amintirea lor frumoasă ne încălzeşte încă inimile, ne împînzeşte ochii. Ni se pare că am trăit într-o altă viață, într-o altă lume. Zadarnic aruncăm priviri deznădăjduite spre zările viitorului.

Un singur lucru ne mai îmbărbătează, o singură idee fie mulțumeşte. De ce să n-o spunem ?

Mai ales noi, aceştia cari am luat în piept focul, gloanțele şi mînia vrăjmăşească. Suntem fericiți că am scăpat. Ne aducem aminte grozăviile prin cari am trecut

(

şi ne pipăim satisfăcuţi. Trăim. Atît e de ajuns. Restul n-are importanţă. Nevoile le-om duce noi cum le-om duce.

Vijelia cea mare a trecut peste noi ca un potop. Şi am rămas. Dar bucuria egoismului nostru, gîndul la cei cari n-au avut acelaşi noroc, îşi face loc în noi, tulburător şi negru.

Ni-i amintim gemînd şi zvîrcolindu-se în durerea ultimelor spasmuri.

Ni-i amintim preşărmd cîmpurile cu trupurile lor zgîr- cite, cu figurile lor crispate de groaza supremei suferinţi.

Şi ne cutremurăm.

O, cît le datorăm noi acestor morţi scumpi, pe cadavrele cărora zidim acum temelia fericirii de mîlne !

Cîtă recunoştinţă, cît respect, cită pietate, cită profundă evlavie ! Sunt martirii neamului nostru, sfinţii cari şi-au jertfit viaţa pentru noi şi numai pentru noi şi fericirea noastră.

în schimbul acestui mare dar pe care ni l-au făcut, ei nu şi-au păstrat în schimb decît viermii şi pamîntul în care putrezesc.

Fi-va oare prinosul evlaviei noastre, pe care-! aducem astăzi memoriei acestor îndumnezeiţi eroi, îndeajuns de vrednic pentru răsplătirea jertfelor lor incomparabile ?

Că nu îndrăznim a ne mai întreba acest lucru.

Ci umiliţi, în nimicnicia noastră, să închinăm dinaintea înfricoşătorului mister al morţii.

(„Gazeta, Ardealului", I, nr. Bl. *9* iunie 1921, p. 1, rubrica : *Inscripţii pe nisip)*

„DICKE BERTHA ..... _ A.... 1 . ____ ____ —

Cîn-d armata germană trecu ca o vijelie prin crmpiile Belgiei, spulber în d oraşe, sate, monumente, biblioteci, trecînd prin foc şi sabie bătrîni, femei şi copii, o groază

generală se împrăştie -deasupra lumii; Germania va strivi Belgia ca pe un purice sub talpă, va amuţi Franţa în ■două/-luni cel mult. se va întoarce cu o falcă în cer şi eu alta în pământ asupra Rusiei. Anglia va rămîne izolată în mijlocul pustiilor marine şi va trebui să cedeze de la sine intr-un viitor oarecare, de teama asfixiei propriilor emanaţii.

Groaza generală era explicabilă. Ca odinioară elefanţii regelui Pyrrus, Germania aducea în uriaşul război un argument de-o superioritate desăvârşită, necunoscut încă şi neprevăzut de nimeni. Tunuri de dimensiuni neobişnuite, explozibile de o putere extraordinară dinaintea cărora, fortificaţii care treceau cu totul indestructibile, erau prefăcute dintr-o singură lovitură în praf şi pulbere.

Temuta „Dicke Bertha^, groasă de aproape o jumătate de metru în diametru, rînjea fioroasă deasupra câmpiilor de luptă, ca o nemţoaică borţoasă, îmbuibată de erenwurşti, francfurţî şi cafea cu lapte, rînjea fericită •de beţia gloriei, de izbînda cultului ei grotesc şi sălbatec asupra lumii.

Dar geniul latin şi anglo-saxon opriră deodată pe mârşava şi greoaia grossmutter pe câmpiile Marnei ; o speiiară cu vioiciunea şi promptitudinea avîntulmi tineresc şi al dragostei de libertate ; o alungară în fugă dezordonată spre graniţele imperiului ei posomorit. Răgazul, infimul răgaz pentru a-şi pune spiritul inventiv la contribuţie, pentru a smulge din .secretele naturii misterul gloriei, fu obţinut, în sfîrşit, de cele două genii nepieritoare. Şi în curînd greoaia „Diefee '.Be.rtha“ -şi tunul imens care-i pompa mînia, rămase un fel de jucărie învechită şi inutilizabilă, faţă de -varietatea nesfîrşită, de ingeniozitatea şi de . suplеţea născocirilor noi de apărare şi distragere ale celor atacaţi mişeleşte.

Acum oficialitatea germană anunţă că tunurile Rerthei celei grase, ca şi tunurile cu tragere lungă, care bateau între timp Parisul, au fost topite şi din metalul lor se lucrează unelte agricole şi industriale.

Germania agresivă redă ‘drepturile ei eterne păcii pe care a ofensat-o cu -atâta brutalitate.

(„Gazeta Ardealului", I, nr .93, 25 iunie 1921, p, 1, rubrica : *Inscripţii pe nisip)*

TEMPLUL *I.O.V.*

Invalizi, orfani, văduve de război Adică : resturile de om, urmaşii ori femeile celor ce-au fost luptătorii de la Mărăşeşti, Mărăşti şi Oituz.

Cele trei vocabule îi îmbrăţişează pe toţi cu generozitate în lapidara lor expresie de iniţiale alăturate.

1.0. V. Instituţia de caritate naţională, de înaltă şi înălţătoare prestanţă morală, pe care patria o ridică pentru recunoaşterea meritului celor ce-au servit-o, în cele mai cumplite momente, cu preţul vieţii, al sănătăţii ori a unei fracţiuni întregi din corpul lor.

Numai auzind această împreunare de vocabule şi cunoscîndu-i înţelesul, că te cuprinde îndată acel simţă- mint de înaltă solidaritate cu pămîntul ţării tale, cu toţi cei care îl calcă, cu aerul, cu graiul, cu cîntecele, cu doină* cu munţii şi cu rîurile ei, cu tot ce ţine de ea ; acel sentiment de nezdruncinată coeziune, care te electrizează numai la auzul numelui ei şi al poporului ce-o locuieşte şi care te îndeamnă 'Să săvîrşeşti în vecii vecilor, spre binele ei, iarăşi şi iarăşi, cele mai formidabile şi mai frumoase îndrăzneli.

1.0. V. Simbolul iubirii pe care patria o arată celor ce-o iubesc. Să păşim cu respect şi pioşenie în acest templu sfînt !

Dar e de necrezut ! Aici ne întîmpină cea mai neaşteptată, cea mai stupidă dezamăgire. Copiii morţilor şi cios- vîrtele de eroi, au dispărut aproape ; cu greu mai găsim cîteva urme. în locul lor nişte domni groşi şi bine stipendiaţi duc mai departe ideea, înălţătoarea idee care a prezidat la înfiinţarea I.O.V.-ului, o duc înainte cu patriotică stăruinţă, în schimbul unor meschine lefi şi venituri ca de ministru. Orfanii, văduvele, schilozii au fugit cu toţii, cu maţele ghiorţăind de foame, dar a rămas în schimb d-1 Virgil Serdaru, ideea, măreaţa idee personificată...

Dar ce are a face ! Piară invalizii şi orfanii cu toţii ! LO.V.-ul să rămină ! Şi va rămîne pentru că ideea,. sfînta idee care i˜a dat naştere persistă încă şi va persista chiar cind n-o mai exista picior de invalid ori orfan, căci ;LO,V. acum are comisar şi capitol respectabil în buget.

(„Calendarul", I, m\ 130, 17 august 1932, P. 1)

FILANTROPIE OFICIALĂ [f] _____ _____ _____

Caritatea, după cea mai tolstoiană definiţie, e o manifestare acută de egoism şi vanitate. Dăruieşti şi ajuţi numai pentru a-ţi plăti singur satisfacţia fariseică de a fi făcut „o faptă bună". De aceea, la colţul străzii, cerşetorului oribil, cu mîinile mutilate, cu răni vii încă, trecătorul supereivilizat nu-i aruncă banul milostiveniei. E prea inestetic.

Intelectualul, eu egoismul hipertrofiat e caritabil cu eerşitorii plăcuţi la vedere, cu barba patriarhală şi cari fac frumos.

Schilodului, orbului eu ochii albi, îi pun un ban zdrenţăros în cutia de tablă numai oamenii simpli, ţăranii, lucrătorii şi servitorii, a căror nevoie de milosti- venie nu e rafinată şi denaturată de consideraţii morale şi estetice.

Cît despre filantropia societăţilor organizate în acest scop în lumea mare, ea a devenit demult obiect şi subiect de ironii în comediile timpului. Se fac serbări, baluri, concerte, unde se cheltuiesc pentru pavoazări şi toalete sute de mii, pentru a încheia un bilanţ care aduce săracilor cîteva sute de lei, împărţit cerşetorilor simpatici din cartierele highe-life.

Mai stranii decît aceste filantropii *ad hoc* sunt rondele organelor oficiale, menite să asigure existenţa celor bătuţi de soartă. Gîndese la discuţiile ce urmează în gazete de două săptămîni în jurul faimoasei I.O.V. Ştiţi, e vorba

despre invalizi, văduve,, orfani, victime ale războiului care -a îmbogăţit cîteva mii de aventurieri şi a lăsat pe drumuri înzecite mii. Generos, statul s-a îngrijit să le ocrotească existenţa. I.O.V. s-a pus pe lucru ; după ce a stors bani de pretutindeni [de] unde a fost posibil, şi-a cumpărat edificii, automobile, şi-a cumpărat birouri luxoase, a găsit loc de plasament pentru nepoţii şi strănepoţii doamnelor din comitete, iar petiţiile văduvelor, orfanilor şi invalizilor s-au clădit maldăr în arhive. în aşteptarea soluţionării acestor petiţii, invalizii disperaţi se spînzură în zori sub crengile teilor de la şosea...

*(y,Gazeta Ardealului*l, m\ 79, 7 iunie 1921, p. 1, rubrica : *Inscripţii pe nisip)*

MOARTEA RĂZBOIULUI _____ ;

Cu ocazia ceM din urmă sesiuni a consiliului „Uniunii internaţionale a Academiilor[44], care s-a ţinut'la Bruxelles, în luna mai, generalul Malterre, comandantul „Instituţiei naţionale franceze a invalizilor[4*] şi profesor la Şcoala de ştiinţe politice din Paris, în conferinţa sa asupra principiilor noii organizaţiuni a armatei, după experienţa ultimului război, a spus printre altele :

„Lecţiunea capitală a războiului este rezumată în: această formulă :

Legea materialului domină legea numărului, Progresele ştiinţei au pus în mina combatanţilor instrumente de distrugere atît de formidabile, instrumente a căror putere merge ereseînd, incit orice tactică de război este profund modificată.[44]

Această „lege[44] căreia enunţătorul ei pare a fi dorit să-i dea conciziunea şi greutatea axiomatică a unei formule de matematică sau chimie, este de o veracitate atît

de banală, că involuntar îți vine întrebarea : oare pentru ca să ajungă la această concluzie, — Ia care dorobanții noștri ajunseseră încă din timpul invaziei germane, fără prea multă risipă de logică'— şi-a bătut atîta capul domnul
■de Malterre ?

Dar savantul francez, pornind de la acest adevăr, ajunge la o deducție, nu lipsită de oarecare interes. „Serviciul obligator, spune domnia sa, ar putea fi redus la cîteva specialități de toate categoriile, care vor constitui, ca personal al uzinelor de război, o nouă armată „de meserie". Națiunea armată va fi caracterizată printr-un minimum de oameni, pe frontul bătăliei, tot restul rămî- nind Ia aceste uzine ale războiului. “

Deci reînvierea mercenarismului. Războinici cu plată, de astă dată nu recrutați din lumea tuturor aventurierilor, a bătăuşilor şi a haimanalelor, ci din aceea a oamenilor de știință, a inginerilor, a mecanicilor.

Desființarea serviciului obligator ar aduce, desigur, un real serviciu progresului. Recîştigarea celor doi ani pentru atîtea milioane de vieți, în folosul muncii constructive, e un aport economic, privind numai această latură a chestiune!, extrem de remarcabil. Dar războiul va suferi o lovitură de moarte. Dintr-o datorie, pe care militariştii o prezintă ca nobilă şi ideală, armata devine o meserie, pa oricare alta ; dezbrăcată de vestmîntul patriotic, care-i dă un colorit atît de măreț, ea va rămîne în sălbateca ei goliciune, care o va face cea mai temută şi mai urîtă dintre meserii.

Vă închipuiți un savant la Berlin şi altul la Paris, minuind din fundul cabinetelor aparate fantastice care distrug la distanțe incalculabile orașe şi țări întregi, prin- tr-o singură apăsare de buton. Dacă răutatea omenească va crește în proporție directă cu știința, nu e exclus ca atunci, sfîrşitul războiului să coincidă cu sfîrşitul vieții pămînteşti.

(„Gazeta Ardealului", I. nr, 102. 6 iulie 1921, *p.* 1, rubrica *: Inscripții pe nisip)*

SOLDATUL -NECUNOSCUT - '•

i

Ziarele scriu că nişte spiritişti americani» în *wm&* convorbirilor avute prin mediumurile lor cu spiritele» au aflat că «soldatul necunoscut» îmnormmtafc LQ Arcul de triumf de FEtoile din Paris» ar fi un german.

Nu ştim dacă în alegerea cadavrului găsit .pe eîmpul de luptă, care avea să simbolizeze gloria franceză, eomisiunea de cercetare a avut de criteriu numai faptul că celui răpus -de glontele vrăjmaş trebuia să-i lipsească doar actele de identitate, păstrând însă pe ciolanele lui putrezite eiteva zdrenţe, care să denote că purta uniforma franceză»

De fapt era fatal că francezii să fie cit se poate de scrupulos! în această delicată operaţiune. Nici nu putem concepe că în mintea galică şi şovinistă a celor din corni- siune, grija de căpetenie a fost să nu se facă una dintre cele mai hilariante confuzi uni macabre.

Cum rămîne atunci cu revelaţiunile spiritelor ? Fără îndoială, năbădăioasele umbre, plictisindu-se de moarte în Cîmpiile Elizee, s-au apucat de făcut farse şi calambururi pe socoteala oamenilor. Şi pentru că nimeni nu se preta mai bine la glumele lor, şi-au ales dintre muritori tocmai pe spiritişti, de bună seamă ca mai aproape de ele,

Spiritiştii s-au lăsat amăgiţi de păcăleală. Nu era de altminteri pentru prima oară clnd li se-ntîmpla acest lucru.

Dar nici ei n-au descurajat. Ziarele americane anunţă că acum s-au hotărât să intervieveze chiar pe soldatul necunoscut în persoană.

Să-i stabilească identitatea şi .să-i ceară impresiile..

Identitatea ca identitatea. Dai[1] cu impresiile va fi mai greu. Cine ştie din ce fund de sat pierdut în văgăuni muntoase va fi sărmanul fulgerat de moartea cea mai glorioasă din lume ? Cine ştie cîtă şcoală rurală va fi făcut în comuna-i natală ? Şi cine ştie ce gînduri simple şi naive se vor fi încrucişat în mintea iui, cînd potopul de foc i-a curmat firul vieţii ?

Cea din urmă impresie a fost fără îndoială frica, groaza morţii, pe care o ai totdeauna dinaintea revărsării de fier şi foc a războiului, cînd -te năpusteşti ia atac,

im

E un sentiment atxt de legitim acesta şi pe care îl ignorează doar eroii cari au făcut războiul la rezerve şi birouri! ^ -

Dar bietul om nu va avea prea multe de spus asupra celor petrecute. Talentul iui de descriere se va mărgini la două, trei schițări vagi. Drept orice răspuns la insistențele spiritiştilor, el va întreba fără îndoială dacă Divonna sau Celestina, sau Marîe-Jeanne a lui, cum va fi chemînd-o, l-a uitat, şi s-a măritat cu altul.

(„Gazeta Ardealului", I, nr. 243, 21 decembrie 1921, p. 1, rubrica : *Inscripții pe nisip)*

PRIVILEGIAŢII RĂZBOIULUI . Ţ ____

Vă gîndiți poate la miile de copii orfani, rămaşi în grija țării pe urma celor cari au pierit apărînd-o ? Vă înşelați. Orfanii de război sunt un admirabil pretext pentru baluri costumate, unde desfrîul îmbracă haina milei. Orfanii de război pot înlesni crearea I.O.V. cu retribuții grase pentru dame corpolente şi parazitare. Mai precis, orfanii de război nu sunt privilegiați, dar pot servi ca motiv pentru privilegiile altora. Nu sunt nici bieții oameni eari-şi sprijină trupul ciuntit între două cîrji. Cine s-ar putea îngriji de o viață mutilată, care pe lingă altele, are şi dezavantajul că ăpare sub înfățişare inestetică ?

Fericiții privilegiați ai războiului sunt numai îmbogățiții lui. De ei nu se poate atinge nimeni, ei sunt mai presus de lege, eînd au atîția bani că-şi pot crea oricînd un parlament de legiuitori. Şi pentru a întoarce în altă
parte privirile de ură ale mulțimilor, decît spre averile

lor, îmbogăţiţii de război au la înd-emmă minunatul narcotic : presa.

Dominatori ai vieţii sociale,-ei îşi pot permite orice : sunt privilegiaţii.

în goana turbată a automobilelor, ei îţi pot călca, pe mama ta bătrînă, transf ormînd-o sub roţi într-un maldăr inform de boarfe, carne şi sînge. îţi îngăduie din generozitate înmormîntarea creştin ească.

Nesăţioşi de cîştiguri, îmbogăţiţii de război au privilegiul de a exporta hrana ta şi a o transforma în fabuloase cîştiguri. Ei doar formează comisiuni, subcomisiuni şi supracomişiuni de exporturi. Şi ceea ce, dintr-un exces de pudoare, nu trimit peste graniţă cu permis în regulă, au destulă înţelepciune adunată din trecutul lor cu modeste începuturi, ca să exercite pe o scară întinsă contrabanda. Discret şi fără scandaluri.

A fost o epocă de primejdie pentru sfintele privilegii a[le] singurilor fii legitimi ai războiului : îmbogăţiţii. Epoca legiuirilor financiare ale d-lui Titulescu. Ameninţarea era prea serioasă ca spiritul de conservare a[l] privilegiaţilor să nu reacţioneze.

Ştiau că există în ţara noastră un om dîrz, cumplit la fire şi fără îndurare pentru cei săraci. Că omul are o singură slăbiciune sufletească : pentru cei bogaţi.

Privilegiaţii fii ai războiului, îmbogăţiţii au urmărit cu dragoste apărarea pasionată şi dezinteresată pe care le-a luat-o spiritul obiectiv al d-lui Vintilă Brătianu.

Cu o brutală sinceritate, actualul ministru de finanţe a afirmat cu tărie drepturile curate ale capitalului — chiar de proaspătă şi urîtă origine. Cine a intrat în cetatea sfîntă a capitalului, trebuie apărat împotriva tuturor tentativelor de „însîngerare“.

Că din cuminţi cerinţe, de . dreptate naţională s-a[u] expropriat proprietarii de pămînturi — fără să stabilească alt preţ decît ceea ce punga săracului poate plăti, ca aşa plata să se facă într-un timp îndelungat —, toate acestea au fost slăbiciuni inerente vremurilor tulburi de la 1917, în 1922, capitalul răsărit din prăpăd şi moarte — capitalul răsărit din crimă şi asasinat, capitalul îmbogăţitului de război este sfînt. D-l Vintilă Brătianu are dreptate.

Proiectul pe care îl prezintă parlamentului este luat în întregime din proiectul votat al d-lui Titulescu.

Să nu vă aduceți aminte de violenta campanie *pe* care o ducea dl. Vintilă Brătianu acum un an prin „Viitorul^ Împotriva d-lui N. Titulescu,. Să nu vă amintiți nici de supranumele de ,,Magn:ificentius“ pe care geniul inventiv al d-lui Vintilă Brătianu l-a adăugat la numele d-lui Titulescu.

Rostul furiei d-lui Vintilă Brătianu, de odinioară, era impozitul pe îmbogățiții de război, îl durea aşa de tare, că şi-a pierdut obiectivitatea, Acum, calmat, îşi însuşeşte legiuirile lui Magnifieentius Titulescu,

Atît doar, că le denaturează după chipul şi asemănarea sa.

A»*Hiena*[u], anul III, *m, A*[t] 13 noiembrie **11122]**

DEZARMARE

Lausanne ține de Geneve, şi Geneve ține de Lausanne, Sunt în aşa strînsă legătură una cu alta., încît au început să se confunde, Ştiri privitoare la ceea ce trebuia să se discute la Geneva vin de la Lausanne şi invers.

Statele Unite condiționează concesiile băneşti de dezarmare, puterile europene condiționează dezarmarea de reparațiuni.

Coarda diseuțiunilor stă gata să se rupă, ba odată s-a şi rupt ; însă cu toții s-au grăbit s-o înnoade la loc, pentru că toți simt nevoia să se înțeleagă. Propiiu-zis nimeni nu mai poate spune : dacă vă place, dacă nu....

Nici măcar America.,[9]

In fond lucrul e simplu : dacă financiarii lumii se înțeleg, tunul nu mai are cuvînt. Marele capitalism internațional nu-şi va mai scoate ochii multă vreme, nemai- contrazicînd un vechi şi înțelept proverb românesc.

-- Aşadar va veni şi sfînta dezarmare. Lumea încă sub semnul grozăviei prin care a trecut — deşi s-a împlinit o decente şi jumătate de atunci — va răsufla ca deşteptată dintr-un vis sinistru.

In sfîrşit, deşteptată cu adevărat. Va începe o eră de pace, de ştiință, de artă, de prosperitate.

Era constructivului. Oamenii luminați chiar de-acum lucrează la binele omenirei. Ia să ascultăm de-o pildă cu ce se îndeletniceşte profesorul Oberth, mare specialist în plina de nădejdi problemă a aviației viitorului. El însuşi a rostit o conferință arătînd întrebuințările terestre ale rachetei. (Profesorul Oberth, se ştie, şi-a construit prima rachetă în scopul unei

călătorii interplanetare).

„Pe propria noastră planetă, a spus profesorul Oberth în conferința sa, racheta va înlocui avionul în război. Ea va porni şi după ce va fotografia pozițiile inamice ori va împroşca cu fier, foc şi otravă asupra oraşelor, se va reîntoarce automatic, ca un bumerang la locul de plecare, pentru a fi încărcată din nou. Nimic nu va opri opera ei de distrugere/[4]

Vedeți ce progres considerabil ! De la voiajul la astre, la bumerangul civilizației moderne a cărui operă de distrugere nimic n-o va opri ! Ca să vadă şi australienii ce va să zică un bumerang european !

Sub aşa auspicii cred că nu mai rămîne nici o îndoială, că în urma eventualului succes de la Geneva, pacea se va întrona definitiv, pe această mitică şi simpatică planetă.

(„Calendarul", I, nr. 86, *i* ***iulie*** 1932, P- 1)

DAR LUPTĂTORII DE LA MĂRĂŞEŞTI ?

La Mărăşeşti s-a aniversat deunăzi o decenie şi jumătate' de cînd ostaşii noştri au oprit cu pieptul lor euirasaf doar de dalba cămaşă strămoşească, oştirile spărgătorului de fronturi, Mackensen. Aceşti ostaşi au ferit atunci un coli al .țării de ruşinea ocupației şi grație lor țara aceasta se poate mîndri că în timpul marelui război şi-a păstrat intactă propria-i suveranitate.

Este un fapt covîrşitor de important acesta şi e bine că în amintirea lui oamenii se adună la dată certă în fiecare an, la cripta cu osemintele celor căzuți acolo, criptă pe care n-am văzut-o, dar care ne închipuim că e departe cu totul de a se prezenta în condițiunile faimosului arc de triumf de la şosea.

Dar în afară de oasele morților de la Mărăşeşti, cărora fumul tămîiei preoțeşti şi căldura discursurilor recunoscătoare cată să le mai uşureze țărîna, au mai rămas de pe urma înfricoşătoarelor lupte purtate în această localitate de înălțătoare dar şi de sfâşietoare amintire, o mulțime de alte trupuri ciopîrțite, pe care nici un discurs nu le mai poate face să se mişte uşor deasupra țărînei şi încă o mulțime şi mai mare de alte trupuri, care n-au merit mai puțin prin faptul că au rămas valide din cumplitul măcel, ce le-a rămas impregnat în lumina ochilor. Apoi de pe urma oaselor slăvite au rămas copii orfani şi atîtea văduve... Pentru toți aceştia ale căror oase se mişcă încă şi pretind dreptul la o pace binemeritată, la o viață tihnită, o viață în care să aibă asigurată putința sigură a muncii cinstite, ce a făcut pînă acum recunoştința politicianismului ? împroprietărirea stoarsă pînă la nimicire de hipote- cile cămătarilor şi polițele băncilor ?

Pensiunile ridicole eu venit lunar echivalent cu costul a trei cutii de chibrituri ?
Ce s-a făcut cu fostul ofițer combatant ? A fost el preferat la ocuparea postului dorit și avînd echivalența de titluri [a] sedentarului, cum se întîmplă în Franța ? Sau a fost înfrînt el, gloriosul, la primul contact

de nepotul sau de protejatul omului politie ? Şi acum, eînd se vesteşte iama în posturile statului, s-a gîndit cineva să asigure stabilitatea celui scăpat din infernul de la Mără- şeşti ?

Eu cred acesta discursul cel mic care se impunea după marile discursuri rostite acuma, de curînd, acolo în orăşelul gloriei româneşti»

(„Calendarul% I? nr. 122, *9* august 1932, 1)

CUPRINS

Războiul şi literatura lui Gib. I. Mihăescu / 5 Notă asupra ediţiei / 33

PROZĂ SCURTĂ

Linia întîi / *35*

Soldatul Nistor / *41*

Bordeiul din rezervă / *48*

Cel din urmă cîrd / *54*

Rătăciţi / **57**

Eroilor : lauri... / *60*

Cei din urmă / *64*

Soarele / *74*

Vedenia / *82*

Troiţa / *129*

Poarta **de** fier / *138*

Plecarea / *156*

Domnul aghiotant / *162*

PUBLICISTICA

Ce-a fost **la** Bruxelles **?** / *187* **S-a închis** un dancing / *189*

Pace armată / *189* **O nevroză a războiului** / *W1* **„Ziua eroilor^** / *192*

„Dicke Bertha“ / *198* **Templul I.O.V.** / *195* **Filantropie oficială** / *196*

Moartea războiului / *197* **Soldatul necunoscut** / *199* **Privilegiaţii războiului** / *20Q* **Dezarmare** / *202*

Dar **luptătorii de la Mărăşeşti ?** / **204**